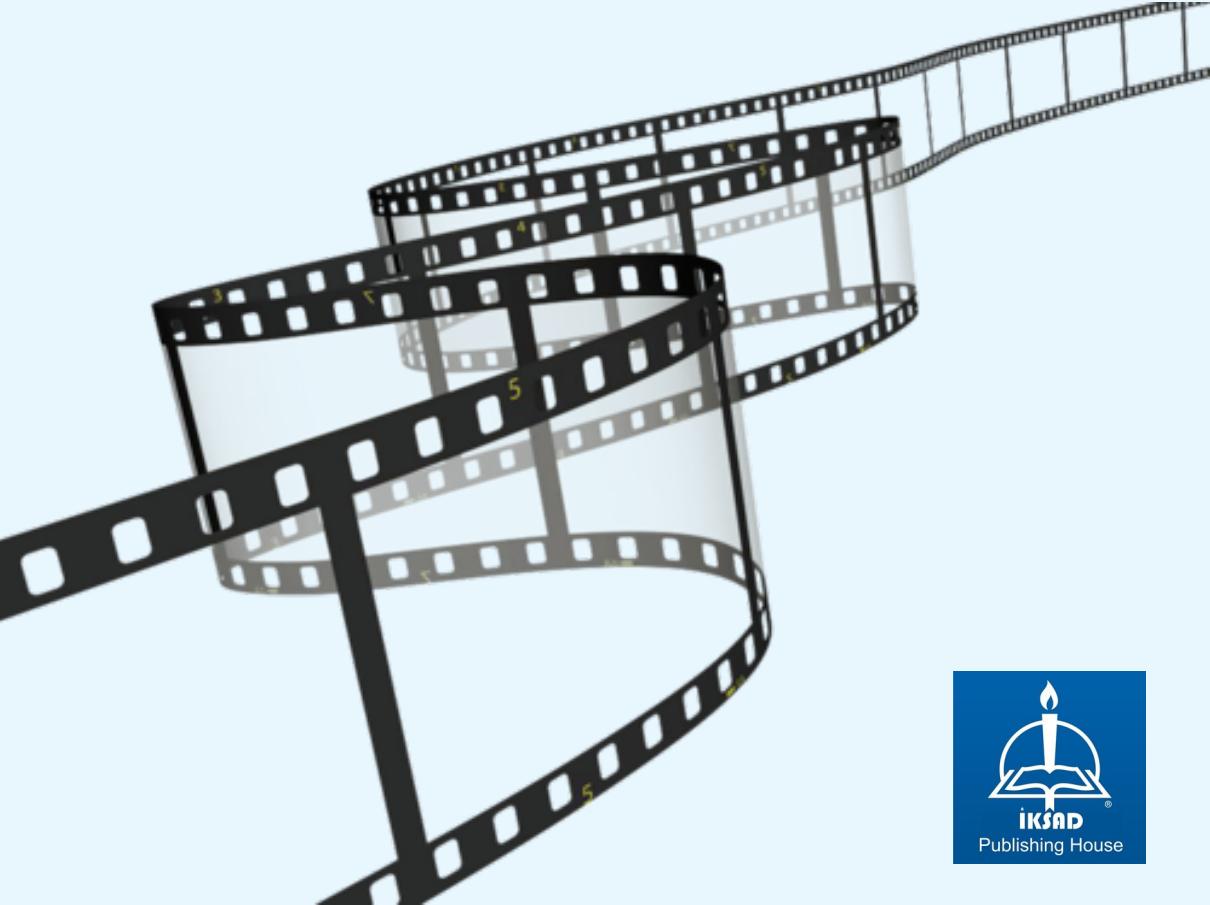

“KÖYLÜ”DEN “KENTLİ”YE DÖNÜŞÜMÜN TÜRK SİNEMASINA YANSIMASI

1960-1980 Arası Dönem Türk Filmlerinin İncelenmesi

Batuhan YAZAR
Doç. Dr. Yavuz ACUNGİL

**“KÖYLÜ”DEN “KENTLİ”YE DÖNÜŞÜMÜN TÜRK
SİNEMASINA YANSIMASI
1960-1980 Arası Dönem Türk Filmlerinin İncelenmesi**

Batuhan YAZAR¹
Doç. Dr. Yavuz ACUNGİL²

DOI: <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10908633>

¹ batuhanyazarr@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9137-5059>

² yavuzacungil@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-0794-0225>

Copyright © 2024 by iksad publishing house

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social

Researches Publications®

(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)

TURKEY TR: +90 342 606 06 75

USA: +1 631 685 0 853

E mail: iksadyayinevi@gmail.com

www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.

Iksad Publications – 2024©

ISBN: 978-625-367-669-8

Cover Design: İbrahim KAYA

April / 2024

Ankara / Turkey

Size = 16x24 cm

ÖNSÖZ

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda 2023 yılında "Köylü"den "Kentli"ye Dönüşümün Türk Sinemasına Yansımaları: 1960-1980 Arası Dönem" adlı yüksek lisans tezi olarak sunulan bu çalışmanın ortaya çıkmasında ve gelişmesinde başta bana bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren Doç. Dr. Yavuz ACUNGİL'e ve bugünlere gelmem için her türlü desteği veren aileme şükran ve teşekkürü bir borç bilirim.

Batuhan YAZAR

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iii
GİRİŞ	1
1. “KÖY” NERESİ, “KENT” NERESİ?	5
1.1. Kavramsal Açıdan Köy ve Kent	5
1.1.1. Köy	5
1.1.2. Kent	17
1.1.2.1. Kentlerin Tarihsel Gelişimi	23
1.1.2.1.1. Sanayi Öncesi Kent	24
1.1.2.1.1.1. Antikçağ Kenti	25
1.1.2.1.1.2. Ortaçağ Kenti	27
1.1.2.1.2. Sanayi Sonrası Kent	30
2. YILLAR İÇERİSİNDE TÜRKİYE’DE KENTLEŞME	34
2.1. Kentleşme	34
2.1.1. Türkiye’de Kentleşme	36
2.1.1.1. Türkiye’de Kentleşme Nedenleri	39
2.1.1.1.1. İtici Nedenler	39
2.1.1.1.2. Çekici Nedenler	44
2.1.1.1.3. İletici Nedenler	46
2.1.1.1.4. Dış Etmenler	47
2.2. Yıllara Göre Ülkemizde Kentleşme	48
2.2.1. Cumhuriyete Giderken	49
2.2.2. 1923-1950 Dönemi	50
2.2.3. 1950-1960 Dönemi	52
2.2.4. 1960-1980 Dönemi	55
2.2.5. 1980 ve Sonrası	60
3. “KÖYLÜ”DEN “KENTLİ”YE DÖNÜŞÜM	69
3.1. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşüm	69
3.1.1. Kentleşme	72

3.1.1.1. Aile Yapısı	76
3.1.1.1.1. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşürken Aile ve Sosyal Yaşamda Kadın	79
3.1.1.2. Hemşehrilik İlişkileri	81
3.1.1.3. Yabancılaşma ve Anomi	83
3.1.1.4. Gecekondu Kültürü	86
3.1.1.5. Suç ve Çocuk Suçluluğu	90
3.1.1.6. Din	93

4. 1960-1980 DÖNEMİ TÜRK SİNEMASI VE “KÖYLÜ”DEN “KENTLİ”YE DÖNÜŞÜMÜ KONU EDİNEREN FİLMLER _____ **95**

4.1. 1960-1980 Dönemi Türk Sineması	95
4.2. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşümü Konu Edinen Filmler	99
4.2.1. Gurbet Kuşları	100
4.2.2. Altın Şehir	102
4.2.3. Bitmeyen Yol	103
4.2.4. Büyük Şehrin Kanunu	104
4.2.5. Düğün Gecesi	105
4.2.6. Yaşamak Haram Oldu (Varto Faciası)	106
4.2.7. Seher Vakti	108
4.2.8. Ayşecik: Canım Annem	109
4.2.9. Eceline Susayanlar	110
4.2.10. Öksüz	111
4.2.11. Gelin Ayşem	113
4.2.12. Öleceksek Ölelim	114
4.2.13. Hasret	115
4.2.14. Patron	115
4.2.15. Gelin	116
4.2.16. Düğün	117
4.2.17. Diyet	118
4.2.18. Namus Belası	119
4.2.19. Salak Bacılar	121
4.2.20. Gönül Ferman Dinlemez	122
4.2.21. Sevgili Oğlum	123

4.2.22. Hıdır _____	124
4.2.23. Çeşme _____	126
4.2.24. Taşı Toprağı Altın Şehir _____	127
4.2.25. Baba Kartal _____	127
4.2.26. Derbeder _____	129
4.2.27. Kibar Feyzo _____	131
4.2.28. Yusuf ile Kenan _____	132
4.2.29. Kara Yazma _____	133
4.2.30. Aşkî Ben Mi Yarattım? _____	134
5. “KÖYLÜ”DEN “KENTLİ”YE DÖNÜŞÜMÜN TÜRK SİNEMASINDAKİ YANSIMASI _____	136
5.1. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşümde Kentleşmenin Etkisi _____	136
5.1.1. Kentleşme _____	136
5.1.1.1. İtici Nedenler _____	141
5.1.1.2. Çekici Nedenler _____	145
5.1.1.3. İletici Nedenler _____	147
5.2. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşüm ve Kentlileşmenin Etkisi _____	148
5.2.1. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşüm, Kentlileşme _____	148
5.2.1.1. Aile Yapısı ve Sosyal Yaşam İçerisinde Kadın _____	159
5.2.1.2. Hemşehrilik İlişkileri _____	165
5.2.1.3. Yabancılaşma ve Anomi _____	167
5.2.1.4. Gecekondu Kültürü _____	171
5.2.1.5. Suç ve Çocuk Suçluluğu _____	176
5.2.1.6. Din _____	180
SONUÇ _____	184
KAYNAKÇA _____	188

KISALTMALAR LİSTESİ

Milattan Önce: M.Ö

Milattan Sonra: M.S

m: Metre

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DP: Demokrat Parti

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

TRT: Türkiye Radyo Televizyon

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

m.: Madde

km²: Kilometre kare

vb.: ve benzeri

vs.: vesaire

GAP: Güneydoğu Anadolu Projesi

AVM: Alışveriş Merkezi

TOKİ: Toplu Konut İdaresi

İŞ-KUR: Türkiye İş Kurumu

s.: Sayfa

t.y: Tarih yok

T.C: Türkiye Cumhuriyeti

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.Yıllara Göre Traktör Sayıları

Tablo 2.Yıllara Göre Otobüs, Minibüs ve Otomobil Sayıları

Tablo 3.Nüfus Sayımlarına Göre Kır-Kent Nüfus Oranları (1927-1945)

Tablo 4.Yıllara Göre Kentsel-Kırsal Nüfus Artış Hızları (1927-1945)

Tablo 5.Nüfus Sayımlarına Göre Kır-Kent Nüfus Oranları (1950-1955)

Tablo 6.Yıllara Göre Kentsel-Kırsal Nüfus Artış Hızları (1950-1955)

Tablo 7.Nüfus Sayımlarına Göre Kır-Kent Nüfus Oranları (1960-1975)

Tablo 8.Yıllara Göre Kentsel-Kırsal Nüfus Artış Hızları (1960-1975)

Tablo 9.Nüfus Sayımlarına Göre Kır-Kent Nüfus Oranları (1980-2022)

Tablo 10.Yıllara Göre Kentsel-Kırsal Nüfus Artış Hızları (1980-2022)

GİRİŞ

Tarih içerisinde insanlık birçok değişim ve yenilik yaşamıştır. Bu yenilikler ve değişim yaşatan kültürel evreler, insanları konargöçer, ilkel hayat şartlarından yerleşik, modern yaşama hazırlamıştır. İnsanlar, ağaç kovuklarında kalıp, doğaya bağlı olarak yaşadığı bölgeyi değiştirirken; yaşanan gelişmeler ve teknolojik gelişmelerle tarımsal üretime başlamış ve tarımsal üretimin tabii sonucu olarak yerleşik hayata geçmiştir. Yerleşik hayatın ve tarımsal üretimin başlamasıyla ilk köyler de kurulmuştur. Gelişme ve yenilikler, köylerin kurulmasıyla daha da hız kazanmış, köylerin nüfus, alan ve teknolojik olarak büyümesiyle medeniyetin başlangıcı olarak görülen kentler kurulmaya başlamıştır. Bazı düşünürler, köy mekânı gibi kentlerin de Doğu coğrafyasında kurulduğunu bazı düşünürler ise kentin, köy mekânıyla benzerlik gösterse de bazı özelliklerinin kendine has ve köyden farklı bir mekân olduğundan bahsetmiş ve ilk kentlerin Batı coğrafyasında kurulduğunu belirtmiştir. Yine pek çok düşünür, kenti demografiden siyasete, ekonomiden sosyolojiye değişik kıstaslara göre tanımlamıştır. Düşünürler, kenti farklı ölçütlere göre ele alsalar da birleştikleri tek bir nokta vardır. O da kent ile medeniyetin paralel gelişim göstermesidir. Kentler kurulduğunda, gelişip büyüdüğünde medeniyetler de aynı şekilde kurulmakta ve gelişim göstermektedir. Kültür ve medeniyetin merkezi olarak kentler, değişik dönemlerde önemli gelişmeler ve değişimler göstermiştir. Kentin en önemli gelişimi 17. yüzyılda Avrupa’da başlayıp ardından tüm dünyaya yayılan Endüstri Devrimi ile olmuştur. Bu nedenle kent anlatımında kentler, sanayi öncesi ve sanayi sonrası olarak ele alınmıştır.

Endüstri Devrimi’nin ülkemiz kentlerine olan yansımaları, Osmanlı’nın son dönemlerinde başlamış ve cumhuriyetin kurulmasıyla etkisini giderek arttırmıştır. Endüstri Devrimi sonrası yaşanan teknolojik gelişmeler ve makineleşme, özellikle ülkemiz tarımı için son derece önem arz etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında başlatılan, 1950 yılından sonra ABD’den alınan Marshall Yardımları ile daha da arttırılan tarımda makineleşme, köy mekânı ve köylü için bir dönüm noktası olmuştur. 1950 yılından itibaren tarımda makineleşme ile tarımsal üretimde insan emeğine duyulan ihtiyaç azalmış, tarımda çalışan kişi sayısının azalmasıyla köylerde işsizlik artmıştır. İşsiz kalan köylü, kentteki iş olanaklarının fazlalığından dolayı kentlere gitmeye başlamıştır. Kentin istihdam yapısının haricinde köylüler, köydeki eğitim,

sağlık gibi yatırımların eksikliği ve kan davası gibi çağ dışı geleneklerin devam etmesinden dolayı güvenlik nedeniyle kentlere göç etmiştir.

1960'lı yıllara gelindiğinde tarımda makineleşme devam etmiş, endüstriyel üretim ve hizmet sektörü gelişim göstermiştir. Ayrıca 1960 yılında asker, yönetime el koymuştur. 1960 Darbesi'nin ardından yeni bir anayasa hazırlanmış (1961 Anayasası), anayasanın etkisiyle ülke içerisinde ve pek tabii kentlerde de değişim ve dönüşüm yaşanmıştır. 1961 Anayasası'nda refah devlet ilkesi kabul edilmiş ve devlet, ihtiyaç sahibi yurttaşlara yardım etme konusunda daha geniş yetkilere sahip olmuştur. Ayrıca refah devlet ilkesi kapsamında eğitim, sağlık gibi alanlarda devlet yatırımları da artmıştır. Bu yatırımların ve yurttaşlara yapılan yardımların öncelikle kentlere yapılması köy insanını kentlere çekmiştir.

1970'li yıllarda ülkemiz siyasi ve ekonomik açıdan zor bir süreçten geçmiştir. Bu dönemde sağ sol çatışmaları, ekonomik kriz vatandaşları sarsmıştır. Bu sıkıntının çözümü için 1980 yılında askeri rejim bir kez daha yönetime el koymuş ve dönemin siyasi iktidarına yönetimden el çekmiştir. Ülkemiz, askeri darbenin yanı sıra tüm dünyada meydana gelen küreselleşme ile yeni bir dönem içerisine girmiştir. 1982 yılında yeni bir anayasa ilan edilmiş, ardından anayasanın ve küreselleşmenin prensiplerine uygun bazı kanunlar çıkarılmıştır. Çalışma açısından bakıldığında, bu çıkarılan kanunların en önemlilerinden bir tanesi 3030 sayılı Kanun'dur. Bu kanun kapsamında bazı kentler büyükşehir statüsü kazanmış ve kentlerde göçe bağlı olmayan bir nüfus artışı olmuştur. Ayrıca 1980 yılı ve sonrasında tüm dünyadaki teknolojik gelişmeler ülkemizi de etkilemiştir. Gazete, dergi gibi haber alma araçlarının yanı sıra radyo, televizyon gibi araçlarında köylere girmesi, köylü halkın ülkemiz kentlerinden hatta dünya ülkelerinden haberdar olmasını sağlamıştır. Ayrıca karayoluna yapılan yatırımlar, uçak, araba, otobüs gibi araçların sayısında meydana gelen artış, insanların bir yerden başka bir yere ulaşmasında kolaylık sağlamıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde artık radyo, televizyon tüm evlere girmiştir. Bu dönemin en önemli gelişimi internet olmuştur. İnternet sayesinde sosyal medya platformlarından, gazete, dergi gibi süreli/süresiz yayınların internet sayfalarından tüm dünyayla ilgili merak edilen konularda bilgi sahibi olunabilmektedir. Ayrıca 2004 yılında 3030 sayılı Kanun'un yerine 5216 sayılı Kanun'un ve 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanun'un yürürlüğe konması ile büyükşehir sayısında, büyükşehirlerin

kent içerisindeki yetki alanlarında artış olduğu için kentli nüfusta yine bir artış olmuştur.

Hızla kentlere yönelen bu kırsal nüfusun kente uyumu da sıkıntılı olmuştur. İlk başlarda yeni gelinen bu kent ortamına adapte olmakta zorlanan, geleneksel hayat biçimini ve değerlerini sürdürmeye çalışan bu insanların uyum süreci de zaman almıştır. Kent ortamına ve kentte yaşayanlara uyum gösterme konusunda zorlanan ilk kuşak göçmenlerin aksine ikinci ve üçüncü kuşak göçmenler daha fazla uyum sağlayabilmiştir. İlk kuşağın kente uyum konusunda fazlasıyla zorlanmasının nedeni, kendi düşünce ve davranış yapısının yanı sıra kentli halk tarafından kabul edilme süreci de zor olmuştur. Küçümsenen ve hor görülen bu yeni kentli halkın yaşadıkları sıkıntılar, gecekondu kültürü ve arabesk gibi kavramlarla nitelendirilmiştir. Kente yeni gelen kesim, kente alıştıkça kentli gibi giyinmeye, konuşmaya, yemek yemeye başlamıştır. Ayrıca geleneksel geniş aile yapıları, modern çekirdek aile yapısına evrilmiştir. Köylü, kente gelir gelmez ilk iş olarak yakın akraba ve hemşehrileriyle buluşmuş, kente alışmasıyla ikincil, resmi ilişkiler içerisine de girmiştir. İkinci hatta üçüncü kuşaklar tam manasıyla kentli olarak davranmasından dolayı kent içerisindeki hemşehrileri ile iletişimleri yok denecek kadar az olmuş ve zayıf kalmıştır. Köylünün, kente alışmakta zorlanması, bazı kötü olaylar yaşamasına neden olmuştur. Kente, köydekinden daha iyi bir yaşam sürmek için gelen köylülerden bazıları kentte de yoksulluk çekmiş ve yoksulluk bazı kişileri hırsızlık, gasp gibi suçlara itmiştir. Ayrıca yoksulluk çeken köylünün, ailesiyle kentte olması aile içerisinde de çatışma yaşamasına neden olabilmıştır. Kente gelen kişilerin kente alışmaması, ailesi ve yakın çevresiyle çatışma yaşaması, onun hem yaşadığı çevreye hem de topluma yabancılaşmasına neden olmuştur.

Ülkemizde yaşanan birçok gelişmenin toplum içerisindeki etkileri Türk sinemasında yer edinmiştir. Özellikle 1960-1980 arası dönemde kırsal kesimden kentlere yoğun göçün yaşanması ve bu dönemde ülkede yaşanan gelişmelere paralel gelişen fikir akımlarıyla Türk sinemasında köyden kente gelen kişilerin “köylü”den “kentliye” dönüşümüne ve dönüşüm sürecinde yaşadığı sorunlara yer verilmiştir. Bu kapsamda çalışmada da Türk sinemasında işlenen köy-kent değişim ve dönüşüm sorunları ele alınmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada 1960-1980 yılları arasında

çekilen 3719 film incelenmiş, konu ile alakası görülen 203 film izlenmiş ve aralarından 30 film seçilerek çalışmada analiz edilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde köy ve kent kavramları açıklanmıştır. İkinci bölümde Yıllar İçerisinde Türkiye’de Kentleşme başlığı altında kentleşme kavramı ve ülkemizdeki kentleşme süreci çeşitli dönemlerde işlenmiştir. Üçüncü bölümde Köylüden Kentliye Dönüşüm başlığı altında kentleşme kavramı açıklanmıştır. Ayrıca aile ve din kurumlarından, köylünün kentteki hemşehrilik ilişkilerinden, yabancılaşma, anomi kavramlarından, kentleşmemenin sonuçlarından suç ve arabesk kültürden bahsedilmiştir. Dördüncü bölümde 1960-1980 yılları arasında kentleşme ve kentleşme süreçlerine değinen otuz filmin özetlerine yer verilmiştir. Çalışmanın son bölümü olan beşinci bölümde kentleşme ve kentleşme süreçleri, Türk filmlerindeki yansımalarıyla işlenmiştir.

1. “KÖY” NERESİ, “KENT” NERESİ?

1.1. Kavramsal Açıdan Köy ve Kent

Bu başlık altında köy, kent ve kent kavramlarından bahsedilmiştir.

1.1.1. Köy

İnsanlık tarihinin başlangıcı takribi üç milyon yıl öncesine dayanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde köklü değişiklikler yaşanmış, çeşitli kültürel evrelerden geçilmiştir. Bu kültürel evreler kronolojik olarak; Paleolitik Çağ, Neolitik Çağ ve Endüstri Çağı’dır. Paleolitik Çağ, üretim sürecinin başlamadığı, yalnızca doğanın verdiği ile yetinilen evre iken, Neolitik Çağ ile insan, üretme evresine geçmiştir. Endüstri Çağı’na girildiğinde üretim yoğunlaşarak devam etmiştir (Erkan, 2010, s. 33; Güvenç, 2005, s. 149).

Paleolitik Çağ, diğer adıyla Eski Taş Devri’nde insan, vahşi bir hayvan gibi doğada kendisinden daha güçsüz olarak gördüğü hayvanları avlayarak veya bitki ve ağaçlardaki yemişleri toplayarak hayatını idame ettirmiştir (Childe, 2009, s. 36). İnsanlar, hayvan avlamak, bitki ve ağaç yemişlerini toplamak için kullandığı araç ve gereçleri, yumuşak taşları yontarak yapmış olduğu için bu çağa günümüzde Yontma Taş Devri de denilmektedir. Avcılık ve toplayıcılık devresi olarak nitelendirilen bu çağda insan, göçebe bir hayat tarzı yaşamış, hiçbir hayvanı ehlileştirmemiş, dışarıdan, beşeri herhangi bir etki olmadan, doğada kendiliğinden oluşmuş ve su kaynaklarına yakın mağaralarda yaşamıştır (Özçelik, 2011, s. 24). Tarımsal üretimin başlamamış olması, bir bölgede yaşayan insanların kalma süresini, o bölgede toplanacak bitki ve yemişlerin mevsime göre azalması ile hayvanların göç mevsimleri belirlemiştir. Bir bölgede hayvan ve yemiş sayısının azalması o bölgede yaşayan insanları mecburi olarak göçe sürüklemiştir (Güvenç, 2005, s. 154). İlerleyen yıllarda insan, kullanmış olduğu araç ve gereçlerini geliştirmeye başlamış, doğaya üstünlük kurmaya çalışmıştır. Bu çaba olumlu sonuç vererek insan, doğa karşısında daha üstün konuma gelmiştir. Artık insanoğlu yalnızca doğanın verdikleriyle yetinmemiş, kendisi de üretmeye başlamıştır. Üretimin başlamasıyla Neolitik Çağ’a girilmiştir. Bu çağ ile insanlığın ilk devrimi gerçekleşmiş ve tarihten bugüne gelen tüm uygarlıkların temeli atılmıştır (Bakırcı, 2007, s. 41).

Özçelik'e göre “*taş devrinin en uygar devresi*” olan Neolitik yani Cilalı Taş Devri'nde insanlığın ilk ve halen de önemini koruyan devrimi olan “*Tarım Devrimi*” gerçekleşmiştir. Bu devrimle beraber insanlar, konargöçer hayat tarzını terk ederek yerleşik hayata geçmeye başlamış, avcılık ve toplayıcılığı tamamen bırakmasa da çiftçiliğe ve Yontma Taş Devri ile Cilalı Taş Devri arası geçiş devresi Mezolitik Çağ'da köpeğin ehlileştirilmesiyle başlayan süreçte sığır, koyun, domuz gibi hayvan ırklarını da ehlileştirmeyi başararak çobanlığa yönelmiştir. Bu ehlileştirilen hayvanların tarımsal üretimde insana yardımcı olması için kullanılması tarımsal üretimi daha da kolaylaştırmıştır. Yerleşik hayata geçmeye başlayan insanoğlu, artık mağara ve kaya kovuklarından daha sağlam, hendek ve çitlerle çevreleyerek daha güvenli barınaklar yapmıştır. Bu barınakların bir araya gelmesiyle ilk “*köyler*” ortaya çıkmıştır. (Erkan, 2010, s. 36; Özçelik, 2011, s. 25-26).

İlk köy ve tarımsal kalıntıların bulunması için birçok arkeolojik kazı ve çalışma yapılmıştır. Radyo-karbon testleriyle keşfedilen en eski tarımsal kalıntılar –bu anlamda ilk köy- Ürdün Vadisi'ndeki Jericho Vaha Köyü'ne ait kalıntılardır. Bu köy kalıntıları yaklaşık M.Ö 7000 yılına aittir. Jericho Köyü, 1,5 m derinliğinde ve 8 m genişliğinde olan kayadan oyulmuş hendek ve taşlarla örülmüş surlarla korunması sağlanmıştır. Yapılan çalışmalara göre Jericho Köyü halkı, hem avcılık ve toplayıcılık geleneklerini terk etmemiş hem de tarımsal üretim yaparak, koyun ve keçi otlatarak hayatlarını sürdürmüştür. Yapılan arkeolojik çalışmalarda Jericho Köyü'nde balçıkta yapılan çömleklere rastlanılmamış olması, köyün “*çömlekçilik öncesi neolitik aşama*” olarak nitelendirilen dönemde kurulduğunu işaret etmektedir (Childe, 2009, s. 67).

Köy kavramı, Farsça “*kuy*” kelimesinden türetilerek dilimize girmiştir. İran'da “mahalle, sokak” anlamlarında kullanılan kuy, dilimizdeki karşılığı ile köy, kır yerleşmelerini belirtmek için kullanılmaktadır. Ancak kent dışı yerleşmelerinin tamamını kapsayan kır, köyü de kapsamaktadır. Kır yerleşmeleri, köyle beraber, köyaltı ve kasaba yerleşmelerini de kapsamaktadır (Tütengil, 1977, s. 223). Köyaltı yerleşmeleri; herhangi bir kimliği olmayan, köylü halkın mevsimsel veya dönemsel olarak kaldığı, köye sosyal ve iktisadi yönden katkısı olan yerleşmelerdir (Arıbaş, 2016, s. 223). Kasaba ise, “*Şehirden küçük, köyden büyük henüz kırsal özelliklerini yitirmemiş olan yerleşim merkezidir*” (Türk Dil Kurumu, 2022). Çalışmada kullanılan ana

kavramlardan biri köy yerleşimleridir. Bu yüzden yalnızca köy kavramı incelenmiştir.

Birçok akademisyen köy kavramı ile ilgili çeşitli araştırmalar yapmış, bu araştırmaların sonucunda birçok farklı tanımlama yapılmıştır. Arıbaş'ın (2016) tanımına göre; “Köyler, en küçük idari birimlerdir. Köyler, insanların toplumsal bir varlık olmalarından ve bir arada yaşama içgüdüleri ve ihtiyaçlarından doğan sosyolojik bir olgudur (s. 222).” Keleş'e (1980) göre ise köy; “Yönetim durumu, toplumsal ve ekonomik özellikleri ya da nüfus yoğunluğu yönünden kentten ayırt edilen, genellikle tarımsal uğraşta bulunmak gibi işlevlerle ayrılaşan ve belirlenen, konutları ve öteki yapıları bu yaşamı yansıtan yerleşme birimidir (s. 82).” Türkdoğan'ın (2006) Türkiye'de Köy Sosyolojisi eserinde köy, “tarımla uğraşan toplumun yaşadığı yerleşim birimi (s. 90).” olarak tanımlanmıştır.

Yerleşik tarım hayatı, yaklaşık M.Ö 8000 yıllarında Mısır'dan başlayarak Suriye ve ülkemizin doğusundaki Dicle-Fırat Bölgesi'nden geçerek İndus Nehri'ne kadar giden “Verimli Hilal” olarak nitelendirilen hatta başlamıştır. Bu hat, hem yerleşik hayatın hem de tarımsal üretimin başladığı yer olduğu için uygarlığın beşiği olarak kabul edilmektedir (Kurtkan, 1968, s. 13). Verimli Hilal Bölgesi'nde ilk olarak buğday ve arpa ekimi yapılmıştır (Güvenç, 2005, s. 170). Buğday, sıcaklık ve kuraklığa son derecede dayanıklıdır. Su kaynağının yetersiz olduğu, çok sıcak veya çok soğuk bölgelerde bile yetişebilmektedir. Yüksek besin değerine sahip olan buğdayın, uzun süre bozulmadan saklanabilmesi, buğdayı insan için daha da önemli hale getirmektedir. Buğdayın tüm bu özellikleri yerleşik hayata yeni geçen insanoğlunun bulunduğu bölgeye alışmasını daha kolaylaştırmıştır (Berkay, 2009, s. 26).

Etrafı Akdeniz, Karadeniz ve Marmara Denizi ile çevrili, Asya ile Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan, Küçük Asya olarak da nitelendirilen (Özçelik, 2011, s. 51) ve ayrıca ülkemizin de içinde bulunduğu Anadolu Yarımadası, her devir ve dönemde insanlar için bir durak noktası olmuştur. Bu da Anadolu'nun birçok kültür ve uygarlığa ev sahipliği yapmasını sağlamıştır. Ülkemizde yapılan arkeolojik kazı ve çalışmalarla birçok mağara ve konargöçer hayat tarzına uygun barınaklar bulunmuştur. Bu durum da göstermektedir ki, Anadolu'nun tarihsel süreci Paleolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Ayrıca dünyada ilk tarımsal üretimin ve tarımın başlamasının tabii sonucu olan yerleşik hayatın başladığı, birçok köy yerleşimlerinin de

kurulduğu bölgelerden biri Anadolu coğrafyası olmuştur. Küçük Asya, Kuzey Yarım Küre’de, orta kuşakta yer aldığı için tüm mevsimler yaşanmaktadır. Bu sayede Anadolu’da birçok ürün yetiştirilebilmektedir (Kınal, 1998, s. 1; S. Şahin, 2003, s. 85-86).

Küçük Asya, 1071 Malazgirt Savaşı’na kadar birçok kavim ve uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Malazgirt Savaşı ile Anadolu’nun kapıları Türklere açılmış ve Türkler bu coğrafyaya egemen olmuştur. Selçuklularla başlayan süreç, sonrasında birçok Türk beyliğinin kurulmasıyla devam etmiştir. Bu beyliklerin içerisinde 623 yıllık ömrünün yaklaşık 300 senesinde üç kıtada hüküm sürmüş olan Osmanlı İmparatorluğu çıkmıştır. En son olarak da bu imparatorluğun mirasçısı Türkiye Cumhuriyeti kurularak Anadolu’daki Türk egemenliği halen devam etmektedir (S. Şahin, 2003, s. 89-91).

Bizans-İran ve Bizans-Arap çatışmaları, Türklerin Anadolu’ya ayak basmasından önce bölgedeki en büyük sıkıntılardan biri olmuştur. Bu çatışmalar, bölgedeki köylerin yıkılmasına, köy halkının maddi ve manevi zarara uğramasına neden olmuştur. Köylülerin çoğu köylerini terk ederek daha güvenli olan, kalelerle korunan şehirlere göç etmek zorunda kalmıştır. 1071 Malazgirt Savaşı sonrası Anadolu’da birçok Türk beylikleri kurulmuştur. Savaş sonrası Anadolu’daki fetihlerin Batı Anadolu’daki kolu olarak Kutalmışoğlu Süleyman Şah, Türkiye (Anadolu) Selçuklu Devleti’ni kurmuştur. Bu sayede gelen Türkler, büyük bir iskân sorunu ile karşılaşmışlardır. Selçuklu hükümdarları, bölgedeki köylerin tamiratını kolaylaştırmak ve köy halkının sıkıntı ve bunalımdan kurtulmasını sağlamak için halkı köylerinde tutmaya çalışmış, çatışma ve bunalımdan dolayı fakir düşmüş köylü sınıfına vergi muafiyetleri tanımıştır. Ayrıca Anadolu’nun Türkleşmesi için bu köylere birçok Türkmen köylüsü yerleştirilmiştir (“Anadolu Selçuklu”, t.y; Ortaylı, 2010, s. 143-144). Selçuklu’nun hayata geçirmiş olduğu bu ve benzeri birçok başarılı politika, halkın devlete güven duymasını ve Selçuklu Devleti öncesi Küçük Asya’da yaşanan savaş ve bunalımlardan dolayı azalan nüfusun 12. yüzyılın sonlarından itibaren giderek artmasını sağlamıştır. (Köprülü, 1991, s. 49-50).

Selçuklu Devleti zamanı kurulan veya yeniden tamir edilen birçok köy; dil, din, ırk olarak bir bütünlük göstermiştir. Türklerin ilk yurdu olan Orta Asya’dan veya Selçuklu Devleti’nin ilk kurulduğu İran bölgesinden yer isimleri Anadolu köyelerine de verilmiştir. Ayrıca bu köylerin yanı sıra birçok

farklı etnik grubu içerisinde barındıran köyler de mevcut idi. Bu köylerde her toplum, köyün farklı bölgesinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Ortaylı, 2010, s. 145).

Türk nüfusunun çoğaltılması için Anadolu’da bazı bölgelere Selçuklu Devleti’nin kurulduğu Horasan Bölgesi’nden Türkler getirilmiştir. Bu Türkler, geldikleri bölgedeki ikamet ettikleri yerleşim yerlerine uygun olarak iskân edilmiştir. Örneğin, Horasan Bölgesi’nde köyde kalan bir kişinin Anadolu’da da köye yerleşmesine özen gösterilmiştir. Böylece uyum sorunu en aza indirilmeye çalışılmıştır (Köprülü, 1991, s. 50-51). Türkiye Selçuklu Devleti, 1243 yılında Moğollar ile yapılan Köseadağ Savaşı’nda kaybetmiştir. Böylece Türkiye Selçuklu Devleti yıkılmış ve Anadolu, Moğol denetimi altına girmiştir. Moğol Devleti’nin Anadolu halkına getirmiş olduğu ağır vergiler kötü sonuçlar doğurmuş; tarımsal üretim gerilemiş, halk vergileri ödeyemez duruma gelmiş ve özellikle köylü halk iyiden iyiye fakirleşmiştir. (Ortaylı, 2010, s. 149).

Köseadağ Savaşı’nda Anadolu Selçuklu Devleti, aldığı yenilgi sonucunda yıkılmış, bunun sonucunda Selçuklu Devleti’nin içerisinde birçok beylik doğmuştur. Osmanlı Devleti de bu beyliklerden biri olarak kurulmuştur. Söğüt ve Domaniç merkezli olarak kurulan beylik, ilerleyen yıllarda merkezi olarak en güçlü Türk-İslam devleti hatta imparatorluğu haline gelmiştir (“Anadolu’da İkinci”, 2019). Osmanlı Devleti’nde köylü ailesi, geleneksel tarımın yapı taşı idi. Osmanlı’daki köylü ailesi genel olarak; karı, koca, bekâr çocukları, eğer erkek çocukları evlenmiş ise gelin ve torunlarının da dâhil olduğu geniş aileden oluşmuştur. Her ne kadar çağımızda toprak, köylü ailesinin özel mülkü olarak değerlendirilse de Osmanlı’da toprakların büyük bir kısmı, “*miri*” adı verilen farklı bir konumda yer almıştır (Özensel, 2015, s. 66-67). Miri arazi, mülkiyetinin devlete ait olduğu, ekilip biçilmesi için köylüye kiraya verilen arazilere denilmiştir (“Osmanlı Devleti Toprak”, 2019). Bu arazi sisteminde devlet, toprakla uğraşan reayayı, reyanın işlediği çiftliği ve tarımsal üretimi kontrol ve denetim altında tutmuştur (İnalçık, 1989, s. 2-3). Miri arazi, kendi içerisinde bazı kısımlara ayrılmıştır. Bu birimlerin bazıları; gelirleri padişahın validesi, hanımı, kızlarına ayrılan arazi paşmaklık, iltizam sisteminin uygulandığı arazi mukataa, geliri sınırlarda oturanlara verilen arazi yurtluk, geliri kale muhafız ve tersane giderlerine için ayrılan arazi ocaklık olarak sıralanabilir (“Osmanlı

Devleti Toprak”, 2019). Osmanlı’daki toprak sistemlerinden bir tanesi de tımar sisteminin temelini oluşturan dirlik sistemidir. Dirlik sistemi için ayrılan araziden elde edilen gelirin veya hasadın bir kısmı dirlik toprağını işleyen kişiye verilmiş bir kısmı da işlenen toprağa göre asker yetiştirmek amaçlı kullanılmıştır. Dirlik sistemi, kendi içerisinde has, zeamet ve tımar olarak ayrılmıştır. Tüm ayırım elde edilen gelire ve yetiştirilen asker sayısına göre olmuştur (Kurt, 2003, s. 45). Tımar, dirlik rejimi için ayrılan arazilerin en az gelir getireni idi. Devletin aile işletmeleri olarak kalması için tımar üzerindeki sıkı denetimi olmuştur. Bu sıkı denetim Avrupa’daki feodal yapının Osmanlı Devleti’nde görülmemesini sağlamıştır. Böylece bu sistemle yetiştirilen tımarlı sipahilerin güçlenerek devlet için tehdit oluşturması önlenmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti, toprak mülkiyet ve bütünlüğünü feodal sistemin gelmesini engelleyerek korumuştur (Pamuk, 1993, s. 41-48).

Osmanlı Devleti, 16. yüzyılda en güçlü dönemini yaşamış, buna paralel olarak tımar sisteminin de en başarılı olarak uygulandığı dönem olmuştur. Ancak bu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı’nın devlet sisteminde aksamalar ve bozulmalar da yaşanmaya başlamıştır. Bu bozulmalar, devletin ordu ihtiyacını karşılayan tımar sistemine ve dolayısıyla köy yaşantısına da yansımıştır. I. Süleyman döneminde halkın köyünü ve toprağını terk etmemesi için birçok ferman yayımlanmıştır. Ancak I. Süleyman Dönemi’nden sonra sayıları giderek artan Celali İsyanları başta olmak üzere 19. yüzyıla kadar Anadolu köylüsü, tarih içerisinde pek çok sıkıntı çekmiştir. Ayrıca yine 16. yüzyılın ikinci yarısında Coğrafi Keşifler sonucu yeni ticaret yollarının keşfedilmesi de Osmanlı ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü dönemin en önemli ticaret yolları olan İpek Yolu ile Baharat Yolu, Osmanlı İmparatorluğu’nun egemenliği altında idi. Bu önemli iki ticaret yolunun önemini kaybetmesine neden olan yeni yolların keşfi, doğal olarak Osmanlı Devleti’nin ekonomisine darbe vurmuştur. Ekonomik gerileme siyasi, askeri, sosyal birçok konuyu da etkilemiştir. Tımar sistemi, 17. yüzyılda çökmeye başlamış ve tımarlı sipahilerin başına buyruk davranmasına neden olmuştur. Artık savaşlar uzun sürmüş, savaş giderleri artmış, bu da ülke içerisindeki ekonomik buhranın iyiden iyiye hissedilmesine neden olmuştur. Ayrıca merkezi otoritenin ekonomik sıkıntılarla uğraşmasını fırsat bilen iltizam sistemindeki vergi toplayıcıları yani mültezimler, tefeciliğe başlayarak köylü halktan ağır ve haksız vergi toplamıştır. Bu vergileri ödeyemeyen köylüleri

kendilerine borçlandırmıştır. Borçlarını ödeyemeyen köylülerin sayısı gün geçtikçe artmış, bunun neticesinde köylüler topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. Köylülerin bir kısmı, mültezimlere ve devlete baş kaldırarak eşkıyalığa başlamıştır. Eşkıyalığa başlayanların sayısının artması ileride Celali İsyanları'nın sayısının artmasına ve ülke içindeki en önemli sorunlardan biri olmasına neden olmuştur. Yerlerini terk eden köylülerin bir kısmı da memleketlerine uzak, köyündeki toprağından daha küçük topraklara yerleşerek tarıma devam etmişlerdir. Büyük Kaçgun adı verilen bu göç hareketi ile Küçük Asya'da köy ve köylü yapısında değişiklikler meydana gelmiştir. Köy sayısında ciddi bir artış olurken; köylü nüfusu giderek azalmıştır (Berkay, 2009, s. 74-75; Kurt, 2003, s. 47-52).

16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren artarak devam eden Osmanlı Devleti'nin köy ve köylü sorunu, Kurtuluş Savaşı sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne de miras kalmıştır. Bu sorunlara çözüm önerileri ve politikalar üretmek genç cumhuriyet Türkiye'sinin en önemli meselelerinden birisi olmuştur. Hatta Mustafa Kemal Atatürk, cumhuriyetin ilanı öncesi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada köy ve köylüye ağırlık verileceğine vurgu yapmıştır:

Efendiler, Türkiye'nin sahibi ve efendisi kimdir? Bunun cevabını derhal birlikte verelim: Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üreticisi olan köylüdür. O halde herkesten çok bolluk, mutluluk ve varlığa hak kazanan ve buna layık olan köylüdür. Bundan dolayı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin ekonomik politikası bu önemli amacının sağlanmasına yöneliktir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1922).

Osmanlı Devleti'nden miras olarak kalmış ekonomik sıkıntıların çözümü için cumhuriyetin ilanı beklenilmeden çalışmalara başlanmıştır. 17 Şubat- 4 Mart 1923 tarihleri arası Mustafa Kemal öncülüğünde, Kazım Karabekir başkanlığında İzmir'de bir iktisat kongresi düzenlenmiştir. Binin üzerinde delegenin katılımıyla sanayici, tüccar, çiftçi, işçi sınıfının sorunlarına çözümler aranmış, tüccar, işçi, sanayici, çiftçilerle uzlaşma ve işbirliğine varılma amaçlanmıştır (Gökçe, 2004, s. 62). İzmir İktisat Kongresi'nde köy ve köylü için alınan kararlar tarımsal gelişme meseleleriyle beraber görüşülüp, karara bağlanmıştır (Özensel, 2015, s. 87). Kongrede değişik konularda, değişik sınıflar için çeşitli kararlar alınmış ve yeni Türk devletinin kurucu kadrosu, alınan bu kararları büyük bir titizlikle uygulamaya çalışmıştır

(Gökçe, 2004, s. 63). İzmir İktisat Kongresi'nde köy ve köylü için genel olarak şu kararlar alınmıştır (Gökçe, 2004, s. 63):

- Tütün tekeli idaresinin kaldırılması
- Tarımda kullanılması için ithal edilen makinelere vergi muafiyeti
- Aşar vergisinin kaldırılması
- Ülkenin denize kıyısı olmayan bölgelerinde tarım yapan çiftçilerin limanlara ulaşabilmesi için demiryollarına önem verilmesi ve liman sayısının arttırılması

Tarımda modernleşmeyi sağlamak için ilk kez tarımda makineleşme girişimleri 1920'lerde gerçekleşmiştir (Köymen, 1999, s. 5). 1924 senesinde Ziraat Bankası, 70 adet traktör satın almış ve bu traktörlerin 40 adetini çiftçilere kiralamıştır. Bu 70 traktörle 1924 senesinde Türkiye'deki toplam traktör sayısı, 486 adeti devlete ait olmak üzere toplam 501'e ulaşmıştır. Traktörlerin %72'si, Ege, Marmara ve Akdeniz Bölgelerindeki illerin on birinde toplanmıştır. Adana, o dönemin en fazla traktör bulunduran ili olmuştur (Köymen, 1999, s. 10 aktaran Cumhuriyet, 1924; Köymen, 1999, s. 10 aktaran Cumhuriyet, 1924). 1927 yılında ülkemizde traktörün yanı sıra tarımda kullanılabilecek 15.000'in üzerinde tarım makinesi olduğu tespit edilmiştir (H. Şahin, 2016, s. 32).

Kongrede kaldırılması kararlaştırılan ve yabancıların elinde bulunan tütün tekeli yani reji idaresi, kaldırılmak yerine devletleştirilip, millileştirilerek kamu tekeli kurulmuştur. Millileştirme politikası demiryolu ve limanlar için de uygulanmıştır. Yabancıların özvarlığında bulunan ülkedeki demiryolları millileştirilmiş, limanlarda Kabotaj Kanunu ile yabancıların elinden geri alınmıştır (H. Şahin, 2016, s. 26).

Bu kongrede köy ve köylü için alınan en önemli kararlardan birisi, Osmanlı Devleti'nden miras kalan aşar vergisinin kaldırılması olmuştur (Bakırcı, 2007, s. 67). Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadarki zaman içerisinde aşar vergisi, devletin en önemli gelir kaynağı olmuştur. Aşar kelimesi Arapça menşelidir ve aynı dilden gelen öşr kelimesinin çoğulu olarak kullanılmaktadır. Öşr, kelime manası olarak onda bir demektir. Osmanlı Devleti'nde Müslümanlara ait olan öşri topraklarda üretilen ürünlerden onda bir oranında öşür vergisi alınmıştır. Her ne kadar hem kelime manası hem de uygulama açısından onda birlik oran kabul görmüş olsa da bazı durumlarda veya bazı ürünlerde bu oran daha da artmıştır (Asker ve Yıldız, 2014, s. 177).

Osmanlı Devleti, aşar vergisini Müslüman çiftçiden toplamak için Tanzimat öncesi Klasik Dönem’de ve Tanzimat Dönemi’nde farklı yöntemler izlemiştir. Aşar, aynî olarak alındığı için Klasik Dönem’de, dirlik yani tımar sistemi ile entegre edilerek ordunun yiyecek ihtiyacını karşılamış ve ürünlerin satılması sonucu elde edilen paralarla kamu hizmetleri görülmüştür. Dirlik sistemi ile yetiştirilen tımarlı sipahiler de köylü halkın can ve mallarını koruyarak hem köylerin asayişini hem de üretimde sürekliliği sağlamıştır. Böylece devletin buraya ayrıca bir bütçe ayırması gerekmeden asker ile halkın ihtiyaçları aşar ile karşılanmıştır. Ancak aşar vergisi, bu olumlu koşulların oluşmasına olanak sağlamasına rağmen üretimi arttırıcı etkisi Klasik Dönem’de yok denecek kadar az olmuştur. Aşar, iltizam usulü ile toplanmış ve bu sistemdeki vergi toplayıcıları olan mültezimler, devlete söz verdiği miktarı verdikten sonra yıl içerisinde hem maliyetini karşılamak hem de yüksek kâr elde etmek istemiştir. Bu yüzden de bazı bölgelerde, bazı dönemlerde üretimdeki artışlar mültezimlerin köylü çiftçiye baskı ve dayatması sonucu olmuştur (Asker ve Yıldız, 2014, s. 180; Önder, 1999, s. 69). Tanzimat Fermanı ile girilen Tanzimat Dönemi’nde Osmanlı Devleti, verginin toplanma şekli olan iltizam usulünü kaldırmış ancak vergi gelirlerinin düşmesiyle, iltizam usulü kaldırıldıktan yaklaşık iki yıl sonra tekrardan geri getirilmiştir. Tanzimat Dönemi’nden cumhuriyetin kuruluşuna kadar aşar vergisinin toplanma sisteminde birçok farklılık yaşanmıştır. Hatta nadir de olsa aynı olarak değil, nakdi olarak da alınmıştır (Özbek, 2015, s. 87-91).

İzmir İktisat Kongresi’nde aşar vergisinin kaldırılması kabul edilmiş, bu vergi yerine döneme uygun, halkın ihtiyaçlarına daha etkili olarak cevap bulabilmek için modern bir vergi konulması kararı alınmıştır. Fakat aşarın diğer vergilere göre ülke ekonomisine olan katkısı bu kararın uygulanmasını geciktirmiş, karar ancak iki yıl sonra, 17 Şubat 1925 yılında 552 sayılı Kanun’un çıkarılmasıyla uygulanmıştır. (Önder, 1999, s. 70). Pamuk’a göre (2014);

Cumhuriyet’in ilk yılları Türkiye ekonomisi için, 10 yıl boyunca neredeyse aralıksız süren savaşıardan sonra, açık ekonomi koşullarında hızlı bir toparlanma dönemi oldu. ... Aşar vergisinin 1924 yılında Cumhuriyet’le birlikte kaldırılması da nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan tarımsal üreticileri olumlu etkiledi (s. 329).

Genç cumhuriyeti kuran Kemalist yönetici kadro, Kurtuluş Savaşı hazırlık aşamasından savaş sonrasına kadar süreçte harap düşmüş, rahata kavuşmak isteyen Türk köylüsünü refaha kavuşturmak, İzmir İktisat Kongresi kararlarını uygulamak amacıyla yürüttüğü politikalarından farklı olarak idari alanda da politikalar yürütmüştür. Yönetici kadro, cumhuriyetin ilanından yaklaşık beş ay sonra, Mart 1924'te 442 sayılı Köy Kanunu'nu çıkarmıştır. Kanunun ilk iki maddesi köyü tanımlamış, böylece hangi yerleşimin köy, hangi yerleşimin kasaba veya kent olduğu ile ilgili soruları yanıtlamıştır (Kurt, 2003, s. 53-54). Buna göre 442 sayılı Köy Kanunu'na göre;

Nüfusu iki binden aşağı yurlara (köy) ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara (kasaba) ve yirmi binden çok nüfusu olanlara (şehir) denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur. Ve Belediye Kanununa tabidir (m. 1).

"Cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ ve bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy teşkil ederler" (m. 2).

Atatürk Dönemi'nde Türkiye, çeşitli devrimler ve politikalarla ekonomik, sosyal, siyasi gibi hemen her konuda canlanmaya ve modernleşmeye başlamıştır. Ancak Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere gibi ekonomik açıdan güçlü ülkelerde meydana gelen ve hızla tüm dünyada etkisini göstermeye başlayan 1929 Dünya Ekonomi Krizi, o dönemde ülkemiz ekonomisine de büyük bir darbe vurmuştur. Bu krizi olabildiğince en az hasarla savuşturabilmek için 1932 yılında *devletçilik* adı verilen ekonomi modeli kabul edilmiştir. Bu modelde sanayiye önem verilmeye başlanmış ve krizden dolayı özel şahıslarda yatırım yapacak yeterli sermaye bulunmadığı için yatırımlar devlet eliyle yapılmıştır (Akkor 2018, s. 133). Bu ekonomik modelde sanayi yatırımlarının yanı sıra tarımda "*Kendimize Yeten Ziraat*" sloganı ile çeşitli tarımsal politikalar kabul edilmiştir. Bu formülün başarılı olabilmesi için Türkiye'nin iklim ve toprak koşullarına uygun olmasına karşın daha önce ülke içerisinde hiç üretilmemiş tarım ürünlerinin belirlenmesi ve bu ürünlerin üretiminin yapılması amaçlanmıştır (Raşit, 1934, s. 265 aktaran Tekeli ve İlkin, 1999, s. 44).

1930'lu yıllarda ilk kez toprak reformu konusu gündeme gelmiştir. Hükümet, toprak reformu ile toprak sahiplerinin topraklarına el koymadan, topraksız çiftçilere toprak vermeyi amaçlamıştır (Köymen, 1999, s. 12). Bu

amaçla ilk olarak İçişleri Bakanlığı tarafından 1935 yılında Toprak İskân Kanunu hazırlanmıştır (M. Sencer, 1999, s. 22). Atatürk, kanun hakkındaki düşüncelerini mecliste şu şekilde dile getirmiştir:

Toprak Kanunu'nun bir neticeye varmasını Kamutayın (parlamentonun) yüksek çalışmalarından beklerim. Her Türk çiftçi ailesinin geçineceği, çalışacağı toprağa sahip olması, kesinlikle gereklidir. Vatanın sağlam temeli ve imarı buna dayanır. Bundan başka, büyük araziye modern araçlarla işletip vatana fazla üretim sağlanmasını da özendirmek isteriz (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 1936).

Kanunun uygulanması için kurulan örgütün ve verginin toplanması için görevlendirilen memurların yetersizliği, hedeflerin tutturulamaması gibi pek çok nedenle toprak reformu, 1945 yılında çıkarılan 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na kadar istenilen başarıya ulaşamamıştır (Yavuz, 1967, s. 33).

Toprak reformu için topraksız ailelere verilecek toprakların nasıl belirleneceğinden, büyük toprak sahiplerinin ellerindeki toprakların kamulaştırılmasının nasıl olacağına birçok sorunla ilgili 1930'lardan 1945 yılına kadar mecliste çok çetin tartışmalar yaşanmıştır. Örneğin 1936 senesinde İsmet (İnönü) Paşa'nın “Yurdumuzda topraksız çiftçinin sayısı her tasavvurun üstündedir. En ziyade toprağı taksim edilmiş yerlerimizde bile, köylünün yarısına yakın bir miktarı topraksızdır (Tezel, 1984, s. 353).” sözleri üzerine Eskişehir mebusu ve aynı zamanda büyük toprak sahibi Emin Sazak, toprak reformu tartışmaları son bulup, kanunun çıkarılmasından vazgeçilirse yaklaşık 30.000 dekar toprağını devlete bağışlayacağını açıklamış, reform ve kanuna karşı çıkmıştır (Tezel, 1984, s. 353-357). Toprak reformu ve reformla ilgili çıkarılacak kanunun tasarısına karşı çıkan bir başka mebus ve toprak sahibi Adnan Menderes olmuştur. Menderes;

Ziraatta geri durumumuz toprak mülkiyeti rejiminin elverişsizliğinden değildir. Asırlarca geri kalışımızın sebebi, zirai ve iktisadi sahadaki geriliktir. Aşarı kaldırdık fakat vasıtalı ve vasıtasız vergilerle çiftçinin yükünü arttırdık. Tarım Bakanlığı yalnız hatalı istatistikleri tanzim etmekle mükellef bir kadro geçindirmekten başka iş yapmadı (Cumhuriyet, 1945 aktaran Köymen, 1999, s. 12).

Meclis içerisinde çok çetin tartışmalara yol açan 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 11 Haziran 1945 tarihinde çıkarılmıştır. Kanunun amaçları ilk maddesinde sıralanmıştır. Buna göre kanunun amaçları (m. 1); tarım arazisinin kendisi ve ailelerinin geçimine yetmeyenlere tarım arazisi sağlamak; tarım yapmak isteyip de arazi sahibi olamayanlara yeterli ölçüde

tarım arazisi temin etmek; çiftçilere, kendi mülklerinde veya devlet tarafından temin edilen tarım arazilerinde tarım yapmayı kolaylaştıracak makine ya da hayvan vermek suretiyle ülkede hem tarımsal üretimi arttırmak hem de verimli ancak atıl duran arazileri üretime açmak olarak sıralanmıştır.

Ayrıca kanunda devletin kimlere (m. 8), hangi toprakları dağıtacağı (m. 38) da belirtilmiştir. Kanunda belirtilen topraklar, yine kanunda belirtilen köylü ailelere kural olarak yıllık 10 ton buğdaylık gelir getirecek şekilde dağıtımı yapılmıştır. Ancak kanun, toprak reformunu başarıyla hayata geçirememiştir. Toprak sahipleri, topraklarını topraksız ailelere paylaşmaya yanaşmadıkları için ve devlet hazinesindeki toprak ile topraksız aile sayısındaki dengesizlikten dolayı bazı bölgelerde verimi düşük araziler dağıtılmış, bu da yıllık 10 ton buğdaylık gelir kuralına uygun düşmemiştir (M. Sencer, 1999, s. 23-24). 4753 sayılı Kanun, 1973 senesinde Toprak ve Tarım Reformu Kanunu çıkarılıncaya kadar yürürlükte kalmıştır (Tekelioğlu, 2010, s. 65).

II. Dünya Savaşı'nın etkisinden dolayı 1944 yılının nisan ayında Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu çıkarılmış, bu verginin de oranı tüm ürünler için % 10 kabul edildiğinden II. Aşar Vergisi olarak nitelendirilmiştir (Pamuk, 1999, s. 65).

Ertan (2018, s. 251), bu nitelendirmenin yanlış olduğunu ve toprak mahsulleri vergisinin aşar vergisinden bazı yönleriyle farklı olduğunu belirtmiştir. Bu farklılıkları şöyle sıralamıştır:

- Aşar vergisi daimi bir vergi iken, toprak mahsulleri vergisi savaş koşullarında çıkarılmış geçici bir vergidir.
- Aşar vergisi iltizam usulü ile toplanmış, toprak mahsulleri vergisi ise iltizam usulü ile değil, bizzat devletin vergi memurları tarafından toplanmıştır. Yani vergi, %10 oranında aynı olarak alındığı için yalnızca biçimsel olarak aşara benzemektedir.

Bu vergi de 1 Ocak 1946'da 4840 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır (Çomaklı, Koç ve Yıldırım, 2012, s. 68).

Cumhuriyetin ilanından önceki İzmir İktisat Kongresi'nde ve cumhuriyetin ilanından sonra alınan bazı kararlar uygulanmış ancak pek çok karar ise gerek dönem içerisinde dünyadaki ekonomik buhran gerekse de ülkenin sosyal, siyasi, iktisadi yetersizliği yüzünden uygulanma şansı

bulamamış veya uygulansa bile istenilen sonucu verememiştir (Bakırcı, 2007, s. 61).

1923-1945 yılları arasında bazı parti kurma girişimleri olsa da, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), ülkede tek parti olmuş ve 1950 yılına kadar da ülkeyi yönetmiştir. 1950 senesinde yapılan genel seçimde, 1946 senesinde kurulmuş olan Demokrat Parti (DP), ülkede oy çoğunluğunu elde ederek iktidar olmuştur (Akıncı ve Usta, 2016, s. 276). DP, iktidara gelmesi ile tek parti hükümetlerinin politikaları yerine kendi politikalarını geliştirmiştir. DP'nin köy ve köylü için geliştirmiş olduğu birçok politikada ABD'den alınmış maddi yardımın etkisi olmuştur. Marshall Yardımları denilen bu maddi destekle tarımda makineleşme artmış, traktör başta olmak üzere tarımsal üretim için gerekli birçok makine köylere gelmiştir. Böylece köyde refah düzeyi ve hayat kalitesi artmıştır. Öte yandan üretimde insan gücü ihtiyacının azalması köyden kente göç sorununu ortaya çıkarmıştır (Özensel, 2015, s. 114-116).

1.1.2. Kent

Tarihî süreç içerisinde insanlık, yerleşik hayata geçtikten sonra yerleşim yeri açısından önce kırsal yerleşim alanı olan köyleri, daha sonra da kentleri kurmuştur. Kentler, kuruldukları andan günümüze kadar pek çok konuda köyden daha fazla gelişmişlik göstermiştir (Kaypak, 2018, s. 311). Kent, insanların birbirleriyle olan ilişkilerinin geliştiği, dini, ekonomik, siyasi birçok konuda düşünce farklılıklarının olduğu, köy evlerinden farklılık gösteren yüksek katlı binaların olduğu, insanların amaç ve ihtiyaçları doğrultusunda kurma iradesi gösterdiği kendine münhasır mekânlardır (Alver, 2012, s. 1). Kentin köye göre daha önde olmasının en önemli göstergelerinden bir tanesi, kentlerin ilk kurulduklarından itibaren kültür ve uygarlığın merkezi olmasıdır. Kentlerin doğmasıyla kültür ve uygarlıklar doğmuş; aynı şekilde savaş, istila gibi nedenlerle yok olmasıyla kültür ve uygarlık da kısa bir süre içerisinde yok olmuştur. Yani uygarlık tarihi, kent tarihi ile paralel gelişim göstermekte denilebilir. Doğu medeniyetinde Delhi, Kalküta gibi Hint kentleri; İslam kültürü için önemli kentlerden Bağdat, Şam kentleri; Çin ülkesinin Pekin kenti kültür ve uygarlıkların doğup, gelişmesi açısından önem arz eden kentlerdendir (Yörükân, 2006, s. 33). Tam manasıyla kent mekânından ve kent toplumundan bahsedilebilmesi için kentte; korunmak için

bir kale, ticaret için bir pazar, sosyal yaşamın düzen içerisinde devam ettirilmesi için mahkeme veya görece özerk bir hukuk sistemi ve halkın idari ve siyasi yaşam için alınan kararlarda söz sahibi olabileceği yönetim biçiminin olması gerektiğini belirten Weber'e (2010, s. 109) göre bu özelliklerin Doğu medeniyetinden ziyade Batı'da olduğunu ve bu yüzden de medeniyetin Batı'da başladığını, istisnaları olmakla birlikte kentsel topluluğun yalnızca Batı medeniyeti içerisinde oluştuğunu savunmuştur. Birçok düşünür medeniyetin nerede ortaya çıktığı ile ilgili görüş ayrılığında olsa da uygarlığın kentlerle beraber doğup, geliştiği ve yok olduğu ortak kanaat olmuştur.

Kent kelimesi, Soğdca'dan dilimize girmiştir. Eski Türkçede kent kelimesi yerine ayrıca "*balık*" ve "*ordu*" kelimeleri de kullanılmıştır. Bu kelimeler ilk başlarda insanların yerleşik hayata geçtikten sonra kaldıkları kırsal mekânları, köyleri nitelemek için kullanılmış, daha sonra Taşkent ve Semerkant gibi kentler kurulmaya başlanınca kentleri nitelemek için kullanılmıştır (Tiken, 2015, s. 27). Kentler, zaman içerisinde çoğalmaya ve mevcut kentler de büyümeye başlayınca kent sözcüğüne "*yönetim, devlet, hâkimiyet*" gibi anlamlar da yüklenmiştir. Ayrıca medeniyet ve kent kelimelerinin sözlük anlamları birbirlerinden türemiştir. Kent, Latince "*civitas*" olarak geçmekte, bu kelime uygarlık kelimesinin Latince karşılığı olan "*civilization*"dan türemiştir. Yine medeniyet kelimesi de kent olan Medine'den türemiştir (T. Demirkan, 1996, s. 18). Kent gelişip büyüdükçe insanın özgürlük alanının genişlemesine de yol açmıştır. Öyle ki, bu özgürlük bir Alman atasözünde "*stadluftmachtfrei*" yani "kent insanı özgürleştirir" olarak geçmektedir. Bu özgürlük alanı insanı her zaman olumlu etkilememiş, bu yüzden de zaman içerisinde kent; kargaşa, düzensizlik, yoksulluk, suç gibi olumsuz kavramlarla da nitelendirilmiştir. Kent, her dönemde farklı anlamlar yüklenen, olumlu ve olumsuz tüm durumları kapsayan bir kavramdır. Mekân olarak da her türlü insanı içerisinde barındıran, her insandaki karakteristik özellikler gibi her kentte de farklı bir durum ağır basmaktadır (Bal, 2006, s. 27).

Kent kelimesi ile şehir kelimesinin anlam benzerliğinin olması, bu iki kelimenin farklı kavramlar mı, yoksa eş anlamlı kelimeler mi ikilemini ortaya çıkarmıştır. Farsça "*hşasra*" kelimesinden türeyerek dilimize giren ve kelime manası olarak idari bölge, devlet anlamlarına gelen şehir (Berkay, 2009, s. 30) ile aynı anlamlara sahip kent kelimelerinin farklı iki kavramlarmış gibi

kullanılması Keleş’e (2016) göre “yapay ve yanlış bir yaklaşım (s. 109)” olarak görülmektedir. Keleş (2016), “Şehir, kentin eski karşılığı, kent ve kentleşme de, şehir ve şehirleşme sözcüklerinin öz Türkçesidir. Cumhuriyeti kuranların, dil ve tarih gibi konularda da ulusal kimliğimizin ön plana çıkarması amacıyla “dilde özleşme” akımını başlatmış olduklarını biliyoruz (s. 109).” diyerek bu iki sözcüğün farklı kavramlar değil, aynı kavramın farklı dillerdeki yazılış biçimleri olduğunu belirtmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde dünyada sosyolojik ve iktisadi açıdan gelişmeler kentlerin içeriğinde de gelişim ve dönüşüme neden olmuştur. Antikçağ ve Ortaçağ’da kentler için en önemli ölçüt kale ve sur iken (Demirer ve diğerleri., 1999, s. 29 aktaran Topal, 2004, s. 277); kültürel evrelerden sonuncusu ve insanlık için önemli olaylardan Sanayi Devrimi ile kent ölçütlerinde kale ve sur önemini yitirmeye başlamış ve daha çok istihdam, ekonomik faaliyet, nüfus yoğunluğu gibi ölçütler söz konusu olmuştur (Topal, 2004, s. 277). Ayrıca sinema, radyo, televizyon, süreli veya süresiz yayın faaliyetleri sayısının kentlerde giderek artmasıyla kentlerin neredeyse hemen hepsi birer kültürel merkez halini almıştır (Alver, 2012, s. 5-6). Kentin merkeziliği yalnızca kültürel açıdan sınırlı değildir. İş olanakları, iş için gelen insanlar için barınma ve yerleşim olanaklarının fazlalığı kentleri ekonomik ve toplumsal açıdan da merkez haline getirmiştir (Wirth, 2002).

Kentler artık zamanla kendi kurallarını koymaya başlamış ve kendi koyduğu kurallar sayesinde farklılıkların bir arada yaşamasına olanak tanıyan, farklı kültür ve düşünüşteki insanların her an her yerde birbirleriyle iletişim içerisinde olabileceği ve bu iletişimin garipsenmediği mekânlar olmuştur (Tankut, Çalışkan, Levent ve Zorlu 2002, s. 5). Sürekli gelişen ve değişen yapısı, sürekli yeni fikir ve düşünce sistemlerinin ortaya çıkması kentin hemen her konuda “*bereketli topraklar*” olarak nitelendirilmesini sağlamıştır. (Jacobs, 2011, s. 34).

Pek çok düşünür demografik ölçütten iktisadi ölçüte, sosyolojik ölçütten siyasi-idari ölçüte göre kenti tanımlamaya çalışmış, bu tanımlamaları yapan düşünürler kentin birçok farklı özelliğini ortaya koymuştur. Herhangi bir ölçütü temel alarak kenti tanımlayan düşünür, diğer ölçütleri de yok saymamıştır. Örneğin iktisadi ölçüte göre kenti tanımlayan düşünür sosyolojik, idari-siyasi gibi diğer ölçütleri yok saymamıştır. Bu sayede de kent

için yapılan tüm tanımlar birbiri ile tutarlılık göstermiştir. (Özer, 2017, s. 251). Bumin'e (1990) göre:

Kente pek çok açıdan yaklaşılabilir: Psikanalizin kavramlarıyla, cetvel ve pergelle, roman ve şiirdeki yeriyle, militer kaygılarla, "nostalji" ile, "ilerleme ve düzen" çiftiyle, "sınıf mücadelesi"nden hareketle (...) ve tabii demokrasi ile olan ilişkisiyle. Dolayısıyla kent, sosyolojiden ekonomiye, "savaş sanatı"ndan mimariye birçok disiplinin ortak konusudur. Fakat gecikmeden hemen söyleyebiliriz ki, kent bütün bu disiplinlerden önce orada yaşayanların, kentlilerin asıl konusudur (s. 18).

Kent tanımlamalarını nüfus ölçütü ile ele alanlara göre, belli bir nüfusun üzerindeki yerleşim yerleri kent olarak tanımlanmaktadır. Ancak sınır olarak kabul edilen nüfus miktarı her ülke için farklılık arz etmektedir. Örneğin, Belçika'da 5 bin, İsviçre'de 10 bin nüfuslu yerleşimler kent sayılırken, Hollanda'da bu sınır 20 bin olarak kabul edilmektedir. Nüfus açısından bir diğer kıstas da nüfus yoğunluğudur. Almanya'da kent olarak nitelendirilen yerleşim yerinde km²'ye 1.000 kişi düşmekteyken, Fransa'da ise km²'ye 500 kişi düşmektedir (Canpolat, 2002, s. 5-6).

Ülkemizde de bir yerleşim yerinin kent olarak sayılabilmesi için çeşitli dönemlerde, çeşitli ölçütler söz konusu olmuştur. Örneğin 1924 yılından kabul edilen 442 sayılı Köy Kanunu'nun 1. maddesine göre; "...yirmi binden çok nüfuslu olanlara şehir denir." Bu yüzden nüfus ölçütü 20 bin olarak alınmıştır. 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1967) ise "...10.000 nüfus, yurdumuzda, şehir ve köy ayrımı için şehir niteliklerine uyması nedeniyle sınır olarak seçilmiştir (s. 49)." Ülkemizde siyasal yönetsel açıdan kent, nüfus ölçütündeki sınır olan nüfus miktarı kaç olursa olsun il ve ilçe merkezleri olarak kabul edilmektedir. Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) her sene yapmış olduğu adrese dayalı nüfus sayımına göre il ve ilçe merkezlerindeki nüfus miktarları ile köy nüfus miktarı ayrı olarak belirtildiğinden il ve ilçe merkezleri kent olarak kabul edilmektedir (Tiken, 2015, s. 30-31).

Kimi düşünürler, kent tanımlaması yapılırken tek ölçüt olarak nüfusun sayısal büyüklüğünün alınmasını kent tanımının eksik yapılmasına yol açtığını savunmaktadır. Kent tanımlaması yapılırken nüfusun, nicel göstergesinin yanında niteliği de tanımlamada ölçüt olarak kabul edilmelidir. Nüfus niteliği, kentlerin kurulmasında ve gelişmesinde etkin rol oynamakta, kentlerin liman, ticaret, turizm, öğrenim, sanayi kenti gibi ekonomik yapılarını ön plana çıkarmaktadır (Uğurlu, 2010, s. 28-29).

Kenti ekonomik ölçütü temel alarak tanımlayan düşünürler, kentte köydeki ana üretim biçimi olan tarımdan farklı, kente özgü üretim biçimlerinin keşfedildiğine ve insanların da bu tarım dışı üretim biçimlerine göre bir yaşam tarzı sürdürdüğüne dikkat çekmektedir (Tiken, 2015, s. 29). Kenti ekonomik açıdan tanımlayan düşünürlerden Weber (2010, s. 70-71), kentte her yapılan işin para kazandırabileceğini savunmuştur. Köyde yalnızca yardım amaçlı yapılan işin veya ahlaksızlık olarak görülen hayat kadınlığı ya da dilencilik kentte meslek kabul edildiğini savunmuştur. Ayrıca yine Weber’e (2010, s. 88) göre, halkın geçimini tarımdan ziyade ticaret ve alışverişle sağladığı yerleşim yerine kent denilmektedir. Ancak Weber, tüm ticaretle uğraşılan yerleşim yerlerinin kent olarak nitelendirilmesinin de uygun olmadığını belirtmiştir. Çünkü “*Asya ve Rusya’daki "ticaret köyleri" gibi aile üyeleriyle hemen hemen babadan oğula geçen bir tek ticari yapıdan oluşan kolonileri de "Şehir" kavramına dâhil etmek olur (2010, s. 88).*” diyerek kentte yalnız ticari hayatın olmadığını kentin yapısındaki çok yönlülüğün bu kolonilerden ayrılmasındaki faktör olduğunu belirtmiştir.

Marx ve Engels, *Alman İdeolojisi* adlı eserlerinde endüstriyel ve ticari işlevlerin tarımsal üretimden farklılık göstermesindeki en büyük aktörün işbölümü olduğunu belirtmişlerdir. Bu farklılığın tabii sonucunda da kent ile köy arasında çıkar çatışması ve karşıtlık oluşmuştur. Marx ve Engels’e göre kentle köy arasındaki karşıtlık; “*Barbarlıktan medeniyete, aşiret organizasyonundan devlete, bölgecilikten millete geçildiği zaman ortaya çıkmış ve günümüze kadarki medeniyet tarihi boyunca süregelmiştir.*” Karşıt iki kavramdan kent, üretimin, üretime başlanması için gerekli olan sermaye, araç ve gerecin, insanların istek ve ihtiyaçlarının tamamına ulaşabildiği mekânlar olarak nitelendirilirken; köy ise kentin tam tersi olarak insanların tüm sorularına cevap bulamadığı mekânlar olarak nitelendirilmiştir (Marx ve Engels, 2004, s. 40,90).

Kenti ekonomik açıdan tanımlayan bir başka önemli düşünür olan Castells, kenti “*emek gücünün yeniden üretildiği alan*” olarak tanımlamış, ayrıca kentlerin ortaya çıkıp, gelişmesinde teknolojik yeniliklerin de çok büyük payının olduğunu belirtmiştir (Keleş, 2016, s. 142).

Kenti sosyolojik açıdan tanımlayan düşünürler ise kenti, kent halkının kent dışı yerleşim yerlerinde yaşayan toplumlara göre farklılık gösteren özelliklerini göz önüne alarak değerlendirmiştir (Erkan, 2010, s. 16).

Sosyolojik açıdan kent tanımı ilk olarak Maunier'in 1910 yılında çıkarmış olduğu *Şehirlerin Menşei ve Ekonomik Fonksiyonu* adlı eserinde geçmektedir. Maunier, çeşitli kent tanımlarının kimler tarafından ve kentin hangi özelliği merkez alınarak yapıldığından bahsetmiş ve tüm bu tanımlamaları kategorilere ayırmıştır. Maunier'in ayırdığı kategoriler sırayla; Mormofolojik tanım, Fonksiyonel özelliklere göre tanım ve her iki özelliği de içinde barındırarak yapılan tanımdır. Birinci kategoride, Keutgen ve Maurer'in kentin dini merkez ile sur ve kalelerle çevrili olmasını ön plana çıkaran; Rumelin'in kent toplumundaki evlilik oranının yüksekliğine rağmen yeni doğumun azlığını belirten tanımları Maunier kitabından aktarmış ve bu tanımların yeterli olmadığını savunmuştur. İkinci kategoride ise çeşitli düşünürlerin kentin işlevselliği ile tanımlarına yer vermiştir. Örneğin, kentin sanayi ve ticaret merkezi olduğunu belirten Ratzeff'in; kendine has bir hukuki yapısı olduğunu savunan Maine ve Maitland'ın tanımlarına yer vermiştir. Üçüncü ve son grupta ise tüm bu tanımları kapsayan düşünürlerin tanımlarına yer vermiştir. Örneğin kenti Flach "kaleler ve surlar, kiliseler ve ticaret merkezi" olarak tanımlamıştır. Maunier bu ayrımı yaptıktan sonra, sosyolojik açıdan bir tarifinin yapılabilmesi için tüm kentlerde ortak olan özellikleri ve nitelikleri kapsamayı gerektiğini belirtmiştir. Maunier, kendi oluşturmuş olduğu kategorilerdeki tanımları göz önüne alarak sosyolojik açıdan kentin tanımını yapmıştır. Ona göre kent; "*nüfusuna oranla coğrafi temeli dar olan ve aileler, meslek grupları, sosyal sınıflar, mezhepler vs. gibi çeşitli heterojen grupları içine alan karmaşık bir yerleşme grubudur.*" (Yörükan, 2006, s. 28-47).

Sosyolojinin en önemli düşünürlerinden Amerikan sosyolog Wirth'e (2002) göre kent; "*... toplumsal açıdan bir örnek olmayan insanların görece olarak geniş bir alanda, yoğun bir biçimde ve sürekli olarak birlikte bir yere yerleşmiş bulunması biçiminde tanımlanabilir.*" Tanımda bahsedildiği gibi görece geniş bir yere yerleşen çeşitli toplumların, kırsal yerlerdeki kapalı toplum yapısının aksine birbirleriyle etkileşimi ve iletişimi sayesinde bireysel olarak ya da kendi sosyal çevresiyle birlikte çözemeyecek sorunlarını çözüme kavuşturmaktadır. Ayrıca köy mekânından farklı olarak kentte, endüstriyel üretim gibi tarım dışında birçok farklı faaliyet yoğun olarak görülmektedir. Her bir tarım dışı üretim faaliyeti dışarıdan gelen uyarıları dikkate almakta, sürekli gelişmeyi ve değişmeyi hedeflemektedir (Hout, 2000, s. 14).

Alman toplumbilimci Durkheim de kenti sosyolojik açıdan incelemiştir. Durkheim, kenti işbölümü ve dayanışma kavramlarıyla açıklamış, kent toplumu içerisinde işbölümünün, somut yoğunluk ve soyut yoğunluk olarak iki etmene göre arttığını belirtmiştir. Somut yoğunluk kentteki nüfus yoğunluğunu, soyut yoğunluk ise kent toplumunun iletişimini belirtmektedir (Keleş, 2016, s. 133-134).

Bookchin (1999, s. 10), kenti sosyolojik açıdan açıklarken diğer düşünürlerden farklı olarak kentin ekolojik yapısına değinmiş ve kenti “*eko-topluluk*” olarak değerlendirmiştir. Bookchin’e göre kent, sadece ticaret ve üretim yoğunluklu bir yerleşim yerinden ziyade etik ve toplumsal nitelikte eko-topluluktur.

Ülkemizde de birçok düşünür kenti sosyolojik olarak ele almıştır. Örneğin Bumin (1990, s. 49-50), kent olarak nitelendirilen bir yerin gerçekten kent olması için kusursuzluğun değil çatışmanın, farklılığın sembolü olması gerektiğini savunmuştur. Ona göre kent, herkesin aynı düşünüp, aynı hayatı yaşayan insanların yaşadığı mekân değil, aksine aynı düşünce sistemini benimsese de insanların farklı olaylar yaşadığı mekândır.

Tüm bu kent tanımları değerlendirildiğinde tek bir ölçüte göre yapılan tanım ve açıklamalar kentin eksik ve yetersiz anlatılmasına neden olmaktadır. Ekonomik, iktisadi, demografik, siyasi gibi birçok düşünce tarzı, kent içerisinde birbirlerini tamamlayarak nitelik kazanmaktadır. (Hatt ve Reiss, 2002). Kent, tüm bu ölçütler bir arada ele alınarak tanımlanmaya çalışıldığında, tarımsal üretimin değil ticari ve endüstriyel üretimin yoğun olduğu, içerisinde yaşayan toplumun dayanışma ve çatışma alanının aynı yerde toplandığı, farklı meslek gruplarının bulunduğu ve bu meslek grupları içerisinde işbölümünün olduğu, birbirine benzemeyen, heterojen toplum yapısının bulunduğu yerleşim yerleri olarak tanımlanabilir (Aslanoğlu, 2000, s. 13).

1.1.2.1. Kentlerin Tarihsel Gelişimi

Kent, tarih içerisinde insanlığın yerleşik hayata geçip, bu hayat tarzının gelişim göstermesiyle ortaya çıkmıştır. Ekonomik, siyasi, kültürel, dini vb. birçok açıdan gelişim göstermiş kent sakininde, kent dışı yerleşim yerinde yaşayan toplumdan farklı ve yenilikçi bir düşünce sisteminin oluşmasını

sağlamıştır. Kent, tarih içerisinde insanın ihtişamlı bir hayat sürmesini sağlarken bazen de halkına savaş, işgal, yoksulluk yaşatarak onları kötü bir hayat içerisine hapsedmiş hatta hayatlarını bile ellerinden almıştır (Alver, 2012, s. 1).

Kentin kurulmasıyla insanlık için tarımsal üretimden tarım dışı üretime, ilkel toplumdaki medeni toplum yapısına, eski, durağan düzenden sürekli gelişen, çağın gereklerine ayak uydurmayı sağlayan yeni bir yaşam tarzı ortaya çıkmıştır. Tarih içerisinde kentler ortaya çıktığı, yaşadığı döneme göre adlandırılmaktadır (Bumin, 1990, s. 22; Hatt ve Reiss, 2002). Endüstri Devrimi'nin gerçekleştiği andan itibaren insan yaşamı, hemen her anlamda değişmiştir. Bu değişimden hiç kuşkusuz kentler de nasibini almıştır. Bu yüzden de kentlerin tarihsel gelişimindeki temel ayrım sanayi öncesi kent ve sanayi sonrası kent olmaktadır (Erkan, 2010, s. 40).

1.1.2.1.1. Sanayi Öncesi Kent

Sanayi öncesi kentten kasıt, Tarım Devrimi'nden Endüstri Devrimi'ne geçen zamanda kurulan kentlerdir. Sanayi öncesi kent de kendi içerisinde Antikçağ Kenti ve Ortaçağ Kenti olarak ikiye ayrılmaktadır (Erkan, 2010, s. 40). Böyle bir ikili ayrım olsa da sanayi öncesi kentlerin genel olarak bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Sanayi öncesi kent, hem dini ve idari anlamda önem arz eden hem de pazarın kurulduğu, ekonomik açıdan daha yoğun ilişkilerin olduğu yerleşim yeri olmuştur. Sanayi öncesi kentte toplumsal denetim aile, din ve loncalar tarafından yapılmıştır. Toplumsal yaşamın tüm aşamasında bu üç yapının da etkisi çok fazla hissedilmiştir. Örneğin bir kimsenin bu dönemdeki meslek seçiminde büyük oranda ailesinin etkisi olmuştur. Sanayi öncesi kentte toplumsal denetimin sağlanmasında en büyük etkenlerden bir tanesi de evlilik olmuştur. Din görevlileri ve birkaç seçkin dışındaki herhangi bir kent sakininin belli yaşa geldikten sonra bekâr olması hoş karşılanmamıştır (Aslanoğlu, 2000, s. 33-34). Sanayi öncesi kentte insanın yaşamış olduğu evi aynı zamanda onun işyeridir. Ayrıca kent içerisindeki ibadethaneler, aynı zamanda eğitim kurumu olarak kullanılmıştır (Sjoberg, 1967, s. 217 aktaran Aslanoğlu, 2000, s. 36).

Bu başlık altında sanayi öncesi kent, Antikçağ Kenti ve Ortaçağ Kenti olarak iki alt başlığa ayrılmıştır.

1.1.2.1.1.1. Antikçağ Kenti

Childe, M.Ö 4000-3000 yılları arasındaki dönemde yapılan buluş ve araştırmaların, bu dönemden M.S 16. yüzyıla kadarki buluşlardan insanlık için daha önemli olduğunu savunmuştur. Bu bin yıllık dönemde yapılanlar, Childe’ın deyimiyle “*şehir devrimi*”nin olmasını sağlamıştır (Childe, 2009, s. 85). Dünya üzerinde kurulan ilk kentler Antikçağ’da kurulmuştur. Antikçağ kentlerinin yazının icadından önce kurulması sonucu bu kentlerle ilgili bilgiler, arkeolojik çalışmalar sonucu bulunan silah, kap, kacak gibi malzemelere bakılarak yapılan tahmin ve çıkarımlarla elde edilebilmiştir. Bu yüzden de edinilen bilgilerde tam bir kesinlik söz konusu değildir. Ayrıca Antikçağ’da kurulan tüm kentlerle ilgili aynı oranda araştırma yapılmamıştır. Örneğin Doğu Medeniyeti’nde kurulan ilk kentler hakkındaki bilgi düzeyi, Batı Medeniyetindekilere göre oldukça düşüktür. Antikçağ kentleriyle ilgili tüm bilgilere bakıldığında ilk kentler M.Ö 6000’de kurulmaya başlamış, M.Ö 4000’den itibaren de insanların en büyük yerleşim yeri kentler olmuştur (Hatt ve Reiss, 2002).

Stuart ve Thomas, *The City* adlı eserde, Antikçağ’da kurulan kentlerin aslında birer köy olduğunu, ilerleyen zamanlarda dünyada oluşan yeniliklerin etkisiyle ve yerleşim yerlerindeki nüfus artışlarıyla gerçek manada kentlerin doğduğunu savunmuştur. Fakat Begel, yapılan arkeolojik çalışmalar ve araştırmalar sonucunda salt nüfus artışıyla bir yerleşim yerinin kente dönüşmediğini belirtmiştir. (Begel, 1996, s. 8). Begel, salt nüfus artışıyla bir yerleşim yerinin kente dönüşmediğini savunsa da Keleş’e göre o dönemdeki kent nüfusları incelendiğinde M.Ö 6000’de Babil’in, M.Ö 4000’ de ise Syracuse’nin nüfusları üç yüz bini aşmıştır (Keleş, 2016, s. 38). O dönemki dünya nüfusuna bakıldığında, Antikçağ kentlerinin köye göre daha büyük nüfuslu mekânlar olduğu anlaşılmıştır (Uğurlu, 2010, s. 34).

Antikçağ’da kentler kurulurken, kuruldukları bölgeler, dini tapınaklara yakınlığına, verimli toprak yapısına ve kent korunmasının sağlanabilmesine göre seçilmiştir. Bu üç kıstas da kentlerde örgütlü bir sistemin oluşmasını sağlamıştır. Kentlerde örgütlü yapının oluşumu; işbölümü, uzmanlaşma, sınıfsal farklılık gibi kente özgü kavramları doğurmuştur (Tiken, 2015, s. 33-34). Antikçağ’da kentlerin kurulmasında teknolojik gelişmeler ön plana çıkmaktadır. Neolitik Dönem yani Cilalı Taş Devri’nde olan tarım devrimi ile çiftçiler, üretimi daha da arttırmak için çeşitli araç gereç icat etmiştir. Bu

icatlar sayesinde artı ürün elde edilmiştir. Elde edilen artı ürünün daha da artmasını isteyen çiftçiler, köylerini hem yüz ölçümü hem de nüfus olarak arttırmaya başlamış ve böylece köyler kent yapısına dönüşmüştür. Nüfustaki artış, tarım için gerekli insan gücünü yeterince karşılamış ve insanların düşüncelerinde de oluşmaya başlayan değişiklik politika, yönetim gibi yine kente özgü kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Bookchin, 1999, s. 45-46). Köylerin kent formunu almasında ticaretin gelişmesi de etkili olmuştur. Teknolojik gelişmeler sonucu oluşan artı ürünün değişim aracı olarak kullanılmak istenmesi ve ilerleyen zamanlarda paranın da bulunmasıyla kentlerin sayısı daha hızlı bir şekilde artmıştır. Köydeki çiftçiler artık pazara yakın bölgelere taşınmış, üretime burada devam etmiştir. Mesken ve arazilerin pazarı çevrelemeye başlaması pazar kasabasının, ardından da pazar kentinin doğmasını sağlamıştır (Pustu, 2006, s. 133).

Kent tarihinin anlatıldığı batılı kaynaklarda Antikçağ Avrupası'nda ortaya çıkmış ilk kentler olarak düşünülen eski Yunan kentleri, “*Polis*” olarak isimlendirilmiştir. Polis, M.Ö 8 ile M.Ö 1. yüzyılları arasında varlığını sürdürmüştür (Morris, 2000, s. 27). Polis, diğer bir ifadeyle Yunan siteleri, içerisinde yaşayan topluma özgürlük alanı sunan, kendi kendine hareket edebilen, yalnızca ortak bir tehdit anında diğer sitelerle birleşen mekânlardır (Bumin, 1990, s. 40). Polis sözcüğü, kentin yanı sıra devlet anlamında da kullanılmış (Pustu, 2006, s. 132) ancak Bookchin (1999), polis ile devletin aynı kavramlar olmadığını savunmuştur. Ona göre Antik Dönem'de;

Atina'daki devlet, oldukça sınırlı ve bütünlüğe sahip olmayan bir nitelikteydi. Kalabalık köle nüfusunu idare eden bir hükümet sistemi mevcuttu; ancak Yunan uygarlığında bugünkü anlayışta bir devlet mevcut değildi. Atina'da bir devletin varlığını kabul edebilmek için her otorite ve yönetim sistemini devlet olarak kabul eden indirgemeci bir görüşe sahip olmak gerekir. Bu türden bir görüş, insanoğlunun “uygar” dünyadaki yaşam koşullarını kaba bir şekilde basitleştirmektedir (s. 65-66).

M.Ö 100 ile M.S 1 yılları arasındaki yüzyıllık dönemde Yunan sitelerinin özellikleri ve dünyadaki etkisi sönmeye başlamış (Morris, 2000, s. 27-28), tarih sahnesinde yerini Roma sitelerine bırakmıştır (Pustu, 2006, s. 133-134). Roma'da, Roma etrafında pek çok site kurulmuş, ilerleyen zamanlarda bu siteler Roma İmparatorluğu'nu oluşturmuştur. Bu imparatorluk, Akdeniz'de kimisi güçlü, korunaklı, kimisi küçük, sur ve

kaleden yoksun pek çok kent devletinden oluşmuş ve bu kentlerin yanına yenilerini de ekleyerek büyümüştür (Benevolo, 1995, s. 22).

Kentler her zaman medeniyetin sembolü olmuştur. Toplumların kendi medeniyetini diğer medeniyetlerden üstün görmesi, kentlerin hep bir baskı altında olmasına neden olmuştur. Kentler, kimi zaman bu tehdit ve baskılar sonucu yıkılmış kimi zaman da kuşatma altına alan toplumu içine alarak içerisindeki topluma benzetmiş, kendi toplum kurallarını benimsetmiştir. Örneğin Roma İmparatorluğu'nun kurulduğu bölgedeki birçok yabancı göçebe kavim, imparatorluğa saldırmış ve imparatorluk bu saldırılara çok fazla dayanamamıştır. İmparatorluğun başkenti Roma bile barbar kavimler tarafından işgale uğramıştır. Ancak kentler, savaş meydanlarında kaybetseler bile kazanmayı becermişlerdir. Askeri önlemlerin yetersiz kalmasıyla kent, savunma için alternatif çare olarak politikayı ortaya çıkarmıştır. Politika, eski Yunan sitelerinin ismi olan “*polis*” sözcüğünden türemiştir. Politika, savaş alanındaki gibi kaybetmek ve kazanmaktan ibaret olmayan, akıl oyunları gerektiren çok daha komplike olduğundan barbar kavimler savaşta kazanmış olmalarına rağmen hedeflerine ulaşamamış ve imparatorluk karşısında kaybetmiştir (T. Demirkan, 1996, s. 17-19). Yine de istila ve yıkıma uğrayan Roma kentlerinde nüfus miktarında azalma, ticaret yollarında tahrip ve pek çok maddi manevi hasar olmuştur (Uğurlu, 2010, s. 40). Bu tahribat, Roma İmparatorluğu'nu giderek zayıflatmıştır. İmparatorluğun parçalanmasıyla Avrupa'da kent hayatı çok uzun yıllar durmuş tekrardan kırsal hayat birincil yaşam tarzı olmuştur (Ertürk, 2009, s. 34 aktaran Uğurlu, 2010, s. 40).

1.1.2.1.1.2. Ortaçağ Kenti

Doğu dünyasının altın çağı, Avrupa Medeniyeti'nin ise karanlık çağını yaşadığı M.S 5-15. yüzyılları arasındaki dönem olan Ortaçağ, kentlerin tarihsel süreç içerisinde değerlendirilmesi için önemli bir dönem olmaktadır (Tiken, 2015, s. 35). Ortaçağ'da Doğu'da merkezi devletler söz konusu iken; Batı dünyasında ise 15. yüzyıla kadar komün yönetim ve feodalite kurulmuştur (Pustu, 2006, s. 138).

İslam hâkimiyetinin bulunduğu Doğu coğrafyasında kentsel yerleşimler, denize kıyısı olan birkaç kent dışında genel olarak uluslar arası ticaret için önemli kara yolu güzergâhına sahip iç bölgelerde kurulmuştur (Özcan, 2005, s. 27). Orta Doğu'da Basra, Küfe, Bağdat, Semerkant, Tebriz;

Afrika'da Kayrevan; Avrupa'da Sevilla, Ortaçağ'da İslam dünyası için önemli kentlere örnek olarak gösterilebilir (Alptekin, 2007, s. 36-37).

Anadolu kentleri, tarihsel süreç içerisinde her ne kadar Doğu Medeniyeti'nden sayılsa da yalnızca İslam Medeniyeti'ndeki kentlere örnek olarak verilmesi Anadolu kentlerinin yeterli şekilde açıklanamamasına neden olmaktadır. Şaman, Mani gibi inançlara sahip Türkler, Orta Asya'dan Anadolu'ya doğru göç etmeye başlamasıyla Orta Doğu'da İslam dinini benimsemiş devletlerle düşmanlık veya dostluk ilişkisine girmiş ve birçok Türk kavmi, İslamiyet ile tanışmıştır. Ayrıca Doğu Roma İmparatorluğu yani Bizans'ın da Hristiyan yapısından dolayı Anadolu'daki kentler birçok dini inancın birleştiği mekânlar olmuştur. Farklı dine mensup insanların yaşamasının yanı sıra kültürel, mimari gibi pek çok çeşitlilik, Anadolu kentlerinin birçok zenginliği içerisinde barındırdığının göstergesi olmaktadır (Kaygalak, 2005, s. 24). Anadolu'ya yerleşip yurt kuran Türkler, bu coğrafyada İslami açıdan kültürel, mimari, sosyal yapı kurmak istemiştir. Bu yapının ilk örneklerini Selçuklu Devleti ortaya koymuş, cami, mescit gibi ibadethaneler, eğitim amaçlı medreseler, ticaret için kervansaraylar kurmuş ayrıca Türk-İslam sentezli bir sosyal yapının Anadolu kentlerinde kurulması için hamam, çarşı ve pazarlar kurmuştur (Uğurlu, 2010, s. 54). Selçuklu Devleti'nden sonra Osmanlı Devleti de bu geleneği sürdürmüştür.

Ortaçağ'da Batı dünyasında ise Roma İmparatorluğu parçalanmış ve tarımsal üretimin egemen olduğu feodal yapı doğmuştur. Ortaçağ'da, Antik Dönem'de olduğu gibi Batı'da kent devletleri kurulmamış aksine mevcut kentler yıkılmış ve bu bölgelere şatolar inşa edilmiş, kırsal yapı egemen olmuştur. Ortadan kaldırılmamış olan kentler de ehemmiyetini kaybetmiş hatta imparatorluğa başkentlik yapmış ve nüfusu milyona yaklaşmış Roma nüfusu, 8-9. yüzyıllarda 20.000'e kadar inmiştir (Begel, 1996, s. 11). Kavimler Göçü ile Avrupa'ya gelmiş olan Türkler, Balamir liderliğinde Avrupa Hun İmparatorluğu'nu kurmuştur. Böylece Roma İmparatorluğu ikiye ayrılmış ("Asya Hun", 2019) ve bunun sonucu kurulan Doğu Roma yani Bizans kentleri, kendi kararlarını alamaz hale gelmiş, her biri tüm siyasi yetkilere sahip bir yöneticinin emri altına girmiştir. Bizans halkı, bir vatandaştan ziyade kralın bütün emirlerini yerine getirmek zorunda olan tebaa durumuna düşmüştür. Bizans'ın başkenti Konstantinopolis dışında yaşayan tüm kentli halk, aciz ve biçare durumda olduğu için Batı Avrupa'daki kent

toplumunu belirtmek için kullanılan “*burgher*” kavramı Doğu Roma kentleri için kullanılmamıştır (Begel, 1996, s. 11). 5. yüzyıldan itibaren Ortaçağ’da hem Batı Roma İmparatorluğu’nda hem de pek çok Avrupa kentinde Hristiyanlık dini yaygınlık kazanmış ve rahiplerin etkisi oldukça artmıştır (Benevolo, 1995, s. 30). Birçok Avrupa kenti varlığını sürdürebilmek için rahiplerin koyduğu kural ve yasaklara uymak zorunda kalmıştır. 6. yüzyılda kent anlamında kullanılan “*civitas*”, “*piskoposluk kenti*” anlamıyla da kullanılmıştır (Pirenne, 2014, s. 18).

Ortaçağ’da, Avrupa’da ortaya çıkmış komünler ise kendine has bir meclisi, bağımsız yargı birimleri ve komünü yönetme yetkisine sahip organları bulunan yerleşim yeri idi (Çelik ve Aykanat, 2007, s. 102). Bu çağda Avrupa’da kentlerin yerini feodal yapıyla yönetilen merkezi krallıklar almış, bu krallıkların yöneticisi kral ile komün yöneticilerinin birbirleriyle yapmış oldukları anlaşma sonucu komün yöneticileri krallardan “*Charte*” adındaki komün kurma onay belgesi olarak komünler kurmaya başlamıştır. Komünün kurulduğu bölgeler, feodal yapıdan kurtulmaya başlamıştır (Hamamcı, 1981, s. 86-87). Feodal yapıdaki büyük toprak sahibi olan derebeyleri ile komünler arasındaki çatışmada komün halkı üstün gelmeye başlamış ve halk derebeyinin altında ezilmekten kurtulmuştur. Komün toplumu içerisindeki öncelikli yapı yok olmuş, herkes eşit bir konuma gelmiştir (Çelik ve Aykanat, 2007, s. 105). Avrupa’da feodal yapının çökmeye ve ticaretin tekrardan canlanmaya başlaması karanlık çağın sona ermesini ve kentlerin yeniden önem kazanmasını sağlamıştır (Begel, 1996, s. 11). Pirenne (2014, s. 102, 105, 107, 137), Ortaçağ Dönemi’nde Avrupa’daki mevcut kentlerin nasıl tekrardan önem kazandığını ve yeni kentlerin nasıl kurulduğu ile ilgili düşüncelerini şöyle sıralamıştır:

- Ticaretin Avrupa’da gelişmesi ve yol ağının genişlemesiyle ticari yol güzergâhlarının ve konut, bina yapımına uygun toprakların üstüne yeni yerleşimler kurulmuştur. Ayrıca bu yeni yerleşim yerlerine, savaş veya istila durumunda kent halkının korunması için günümüzdeki sığınak manasında olan katedral ya da burg kurulmuştur.
- Ticaret yollarında tüccarların konaklaması, yük ve binek hayvanlarının dinlenmesi için kale veya katedrallerin dışında mekânlar yapılmış, bu mekânların ve mekânlarda konaklayacak tüccarların sayısı artınca fauburg yani burg dışı yerler oluşmuştur. Fauburg, ticaretin kentlerde

yükselişe geçmesinden dolayı burg bölgesinden daha önemli hale gelmiştir.

- İnsanlar artık kırsal bölgelerden burg ve fauburgun toplamından oluşan kent alanlarına göç etmeye başlamış ve buradaki yeni iş olanakları sayesinde hayat standardını yükseltmeye çalışmıştır.
- Burg dışında sayılarının artmasıyla tüccarlar, kendi haklarını korumak ve güvenliklerini sağlamak için “birlikten kuvvet doğar” ilkesiyle hareket etmişlerdir. Kara veya deniz yolunda olabilecek hırsızlıktan korunmak, ticaret yaparken sattıkları ürünün kalitesini arttırmak, eksik veya haksız kazanç elde etmemek için guild/hanse³ adlı birlikler kurulmuştur.

15. ve 16. yüzyıllarda Avrupa’da ticaretin yanı sıra bilim ve sanat alanında da gelişmeler olmuş ve üretimde salt insan gücüne olan ihtiyacın azalmasını sağlayan makineleşme süreci başlamıştır. Bu dönem aynı zamanda halkın büyük bir sefalet, yoksulluk yaşadığı dönemdir (Bumin, 1990, s. 63).

1.1.2.1.2. Sanayi Sonrası Kent

Sanayi öncesindeki kentlerde meydana gelen nüfus artışları, kent kaynaklarına uygun ve kentin kabul edebileceği ölçüde gerçekleşmiştir. Ancak gerçekleşen kentteki nüfus artışlarına rağmen bu dönemde dünya nüfusunun büyük çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşamışlardır (Yağlı, 2021). Kentlerde insanların hayat standartlarında ve koşullarında önemli değişim ve dönüşümlerin, büyük insan yığınlarının ve dolayısıyla nüfus yoğunluğunun çok daha fazla ve farklı bir boyutta olması Sanayi Devrimi ile gerçekleşmiştir. Sanayi Devrimi, 1700’lü yılların ikinci çeyreğinde İngiltere’de başlayıp tüm Avrupa’ya, ardından diğer kıtalardaki ülkelerde de görülmesiyle tüm dünyaya yayılmıştır. Sanayi Devrimi ile insan gücüne ihtiyacın fazla olduğu el tezgâhlarında yapılan üretimler fabrikalarda, seri üretim yapabilen büyük makinelerde yapılmaya başlanmıştır. Devrim öncesi insanların konutları aynı zamanda üretim yaptıkları atölyeleriye devrimden itibaren insanların evleri, fabrikalarda çalıştıktan sonra dinlenmek için geldikleri, ailesiyle vakit geçirdikleri, fabrika yakınına kurdukları mekânlar olmuştur. Fabrikada çalışmaya başlayan insanlar, yalnızca çalıştığı yerde ve çalışma şartlarında

³ Bu örgütlü birlikler, Türk-İslam kültüründeki ahi/lonca teşkilatına benzemektedir.

değişiklik yaşamamış aynı zamanda sosyal ve özel yaşamında da birtakım değişiklikler olmuştur. Örneğin köy hayatında görmeye alışık olunan geniş aile yapısı kentte neredeyse yok denecek kadar azalmış, çekirdek aile yapısı hâkim olmuştur (Günay, 2002, s. 8).

Sanayi Devrimi sonrası kentlerde, sanayi öncesindeki kentlerde olduğu gibi üstün veya ayrıcalıklı sınıf ve bu ayrıcalıklı sınıf için oluşmuş, hizmetkârlar, saray, şato gibi yapı, norm ve kadrolar oluşmamıştır (Begel, 1996, s. 4). Ayrıca kentlerin görüntüsü ve sembolleri de değişmiştir. Sanayi öncesindeki kentlerin önemli sembolleri; ticaret için pazar, ibadethane, kentli halkın ortak buluşma alanı olan çarşı ve kent koruması için inşa edilen surlardır. Sanayi sonrası hem mevcut hem de yeni kurulan kentlerde çarşı, pazar, kilise, cami olmasına rağmen bu kentlerin ana sembolleri; fabrikalar, bacaları ve endüstriyel üretim tesisleri olmuştur (Ertürk ve Okan, 2001, s. 55). 19. yüzyılda buharlı makinelerin de kullanılmaya başlamasıyla küçük endüstriyel tesislerin yerine daha kolektif ve büyük sanayi fabrikaları kurulmaya başlamıştır. Bu büyük fabrikaların kurulmasıyla sanayi öncesi kentlerde hiç görülmemiş bir şekilde, iş bulma ve daha iyi bir gelecek umuduyla köyden kentlere göç olmuştur (Bumin, 1990, s. 66). Sanayi öncesi kentlerde suçlu insanların mecburi olarak, uzun saatler çalıştırıldığı maden ocakları, Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak insanların kendi hür iradeleriyle çalışmak istedikleri yer olmuştur. Sanayi sonrası kentlerdeki insanlar, fabrika ve maden ocaklarında on saati aşkın süre –bazen bu süre yirmi dört saate kadar çıkmıştır- geçimlerini sağlamak için çalışmıştır. Kentlere, maden ocaklarından çıkarılan ve buharlı makinelerin çalışmasını sağlayan kömürün fabrika bacalarından çıkan dumanından dolayı Coketown yani Kömürkent denilmiştir. Bu kentlerde insan gücü giderek artmıştır. Bu yüzden de fabrika ve maden ocaklarında çalışan işçilerin hem ücretlerini hem de sosyal haklarını kendi isteklerine göre düzenlemek isteyen işverenler, kentteki “hanse”leri kapattırıştır. Burada çalışan insanlar, uzun mesai saatlerinden dolayı bıkkınlık ve köyden kente gelmeden önce daha rahat çalışma ve yaşama şartları gibi hayaller kurup, farklı bir hayatla karşılaştıklarından dolayı köyden göç ettikleri için pişmanlık duymuşlardır (Mumford, 2007, s. 548-550).

Köyden kente göç eden insanlar, fabrika yakınına evler yapmış ve yerleşmeye başlamıştır (Bumin, 1990, s. 66). Fabrika yakınına yapılan

konutlar kente yeni gelen insanlar için yetmemeye başlayınca kent dışarısında da evler inşa edilmeye başlamıştır. Bu kent dışındaki konutların sayısı da giderek çoğalmış ve işçi mahalleleri kurulmuştur. Fabrika yakınındaki ve işçi mahallelerindeki evler dayanaksız malzemelerden, birbirlerine çok yakın olarak yapılmıştır. Evler, birbirine neredeyse yapışık olarak yapılmıştır. Bu yüzden de bunlar ayrı ayrı konutlar gibi değil de daha ziyade bir evin farklı odaları gibi görünmüştür. Ayrıca birbirlerine yapışıklığından dolayı pencere sayısındaki yetersizlik, evlerin ışsız ve havasız kalmasına neden olmuştur. Işıksızlık ve havasızlık insan sağlığını olumsuz etkilemiştir. Öyle ki, 1830 yılında önce Avrupa’da sonrasında da tüm dünyada kolera salgını baş göstermiş ve binlerce kişi hayatını kaybetmiştir (Uğurlu, 2010, s. 60-61). Kentlerde Sanayi Devrimi’nden sonra sağlık sorunlarının yanı sıra, toplumda gelir adaletsizliği, çocuk işçiliği, barınma sorunu, çevre kirliliği gibi bugün halen konuşulmaya devam eden kente has sorunlar ortaya çıkmıştır (Tiken, 2015, s. 39).

Kentlerde endüstriyel üretimin artması, kentlerin büyümesini, kent sayısının artmasını ve önemli bir kavram olarak “kentleşme”⁴ mefhumunun ortaya çıkmasını sağlamıştır (N. Yılmaz, 2004, s. 252). Kentlerin hızla büyümesi ise bu alanların genişleyerek metropoliten alanların oluşmasına katkıda bulunmuştur. Hatt ve Reiss’in (2002) *Kentsel Yerleşimlerin Tarihi* adlı makalesine göre:

Kentleşmiş toplumun baskın yerleşme biçimi olan metropoliten kenti. Metropoliten alanlar, her biri kendi etkinliklerinde ve kurumlarında az çok uzmanlaşmış birden çok merkezin ve yerleşim yerinin bulunduğu yerlerdir. ...metropoliten topluluk, geniş bir nüfus yoğunluğunu barındıran, yalnızca modern ulaştırma ve iletişim teknolojisinin yardımı ile kurulabilen karmaşık topluluklar arası ilişkiler ağına bağımlı bir topluluktur.

Bal’ın (2006, s. 54) *Kentleşme Sosyolojisi* adlı eserine göre metropoliten alan; “...(büyükşehir alanı) en genel anlamıyla nüfusun yoğun olduğu ve ekonomik, sosyal ve yönetim açısından o bölgenin merkezi durumunda bulunan “merkezi şehir veya şehirlerin” çevre kentleriyle oluşturdukları birimdir.”

Metropoliten alan ve Megolopolis, birbirlerin farklı meslek grubundan insanların bulunduğu, eğitim, kültür, sanat gibi faaliyetler için merkez konumunda olan yerleşim yerleridir. Megolopolis, birden fazla metropoliten

⁴ Kentleşme kavramı, “Kentleşme” başlığı altında ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

alanın oluşturduğu mekândır (Bal, 2006, s. 54). Metropol halkı için kent merkezi cazip gelmemeye başlamış ve banliyöler yani yörekentler kurulmuştur. Yörekent, kent merkezinden uzakta ya da kent sınırına yakın yerlerde, insanların sürekli kalma istekleri ile kurulan yerleşim yerleridir. Ulaşım araçlarının ve iletişim teknolojisinin gelişmesi, metropol insanının kent merkezindeki hengame ve kirlilikten sıyrılması için yörekent kurulmasını kolaylaştırmıştır (Keleş, 1980, s. 131, 2016, s. 56).

Artık günümüz kentlerinde hayat hiç durmadan devam etmekte, kentte herkes ve her şey çok hızlı hareket etmektedir. Ulaşım araçlarının sürekli yenilenmesi, yeni yolların yapılması, kent halkının saati her zaman bilmesi için yapılan saat kuleleri insanların sürekli hareket halinde olmasını kanıtlar niteliktedir (Alver, 2012, s. 6). Günümüz modern kentlerinde insanların sürekli hareket halinde olması, kalıcı veya geçici olarak birçok kişinin her gün kentlere gelmesi, teknolojiadaki hızlı gelişim, kentlerin ve kent sakinlerinin sabit, kalıcı bir tanımının yapılamamasına neden olmaktadır. Günümüz modern kentleri, artık gelip geçiciliğin mekânı, insanların birbirine yabancılaştığı yer halini almaktadır (Aytaç, 2017, s. 3).

2. YILLAR İÇERİSİNDE TÜRKİYE’DE KENTLEŞME

2.1. Kentleşme

Kentler, kuruldukları andan Endüstri Devrimi’ne kadar şekilsel ve fonksiyonel açıdan çok az değişikliğe uğramıştır. Sanayi Devrimi ile sanayileşme ve yoğun üretim süreçlerinin başlaması kentlerin hem niteliksel hem de niceliksel açıdan büyümesini ve kentleşme sürecinin doğmasını sağlamıştır (N. Yılmaz, 2004, s. 252). Endüstri Devrimi ile kentleşme, günümüzdeki anlamını kazanmıştır (Mumford, 2007, s. 500). Sanayileşme ile kentte iktisadi açıdan olumlu gelişmelerin yaşanması, iletişim, haberleşme ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler kırsal açıdan yerleşme alanlarının çekiciliğini yitirmesine neden olmuştur. Ayrıca kentin, yüksek statüdeki insanların yaşadığı mekânlar olarak görülmesini ve kent açısından tüm bu olumlu gelişmeler kentleşmenin hız kazanmasını sağlamıştır (Elmacı, 2010, s. 70).

İktisadi, siyasi, toplumsal, kültürel kısacası hemen her alanda meydana gelen değişim ve dönüşümlere kayıtsız kalmayan, olduğu andan itibaren olumlu veya olumsuz birçok olayın yaşanmasına neden olan kentleşme (Çelebi Zengin, 2018, s. 85), her şeyden önce demografik bir olaydır. Köy halkının kente göç etmesiyle başlayan ve göç eden kişilerde meydana gelen değişim olayıdır. Kentleşme, bir toplumda çalışan kişilerin tarımdan ziyade sanayi ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşmasıdır. Ayrıca kent yerleşimlerinin büyümesine bağlı olarak farklı bir biçime kavuşması ve aynı zamanda kentte birçok altyapı ve üstyapı sorunlarının oluşmasına neden olan süreçtir (Y. Sencer, 1979, s. 2-3; E. Yılmaz ve Çiftçi, 2011, s. 255). Yörükân’a (2006, s. 36) göre kent içerisinde; “*trafik problemi, konut problemi, yangınlar, kazalar, intiharlar, akıl hastalıkları, salgın hastalıklar, alkolizm, fuhuş, çeşitli suçlar, genç suçluluğu*” gibi pek çok problem söz konusu olmakta ve tüm bu sorun ve problemlere yine kentte çözüm bulunmaya çalışılmaktadır.

Herhangi bir kent içerisinde kentleşme sürecinin başladığını gösteren bazı belirtiler bulunmaktadır. Bu belirtiler şu şekilde sıralanabilir (Bal, 2006, s. 63-64; Mutlu, Reyhan ve Doğan 2016, s. 58-59):

- Tarımda dönemin şartlarına uygun, teknolojik üretimin yapılmaya başlanması
- Pazara dönük tarımsal üretimin yapılmaya başlanması

- Nüfusun kırsal alanlardan, kent merkez ve ilçelerine doğru kayması
- İşgücünün tarım sektöründen endüstri ve hizmet sektörüne kayması
- Kente özgü norm ve kuralların oluşması ve insanların kent hayatına uygun eylem ve davranışlarda bulunması
- Aile yapısının değişmesi; ailede kadının, kocasıyla ortak söz sahibi olması, kadının da iş hayatında yer edinmesi
- Toplum hayatında cemaat, akraba gibi birincil ilişkilerin azalması ve yerine resmi, ikincil ilişkilerin artması
- Kişinin toplum içerisindeki saygınlığını bağlı olduğu aile veya aşiretine göre değil bir birey olarak görülmesiyle kazanmasıdır.
- Toplum içerisinde herkesi kapsayan, herkesin uymakla mükellef olduğu belirli hukuk kurallarının olması; ayrıcalıklı, üstün yapının olmaması.

Kentleşmenin de aynı kent gibi pek çok tanımı bulunmaktadır. Hatta Y. Şahin'e (2011) göre; nasıl ki kent iktisadi, idari-siyasi, demografik, sosyolojik açıdan tanımlanmışsa kentleşme de aynı şekilde tanımlanabilir. Buna göre kentleşme:

- “Demografik anlamda, kentlerde yaşayan nüfusun toplam nüfus içindeki payının yükselmesi (s. 7)”
- “Siyasi anlamda, kent sayılan/kabul edilen yerleşim yerlerinin sayısındaki artışı (s. 7)”
- “İktisadi anlamda, kent ekonomisinde tarımın payının azalması buna karşın sanayi, ticaret ve hizmet sektörünün payının artması (s. 7)”
- “Sosyolojik anlamda, kente özgü yaşam tarzının hâkim hale gelmesi süreci (s. 7)” olarak tanımlanmıştır.

Keleş (2016) ise kentleşmeyi;

Dar anlamda kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Kentsel nüfus, doğumlar ile ölümler arasındaki farkın, birinciler lehine büyümesinin bir sonucu olarak ve aynı zamanda köylerden ve kasabalardan gelenlerle, yani göçlerle artar. Kentleşmenin dar anlamındaki tanımı, demografik nitelik taşır. Oysa kentleşme, yalnız bir nüfus hareketi olarak görülürse eksik kavranmış olur. Çünkü kentleşme olgusu, bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişmelerden doğar. Kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutlarını da ele alan geniş tanımı: Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış

ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim süreci olarak tanımlamıştır (s. 37).

Bal (2006, s. 63), Kent Sosyolojisi adlı kitabında kentleşmenin yalnızca nüfusun kırdan kente yer değişimi ve üretimin tarım dışındaki sektörlerde yoğunlaşması olarak düşünülmemesi gerektiğini belirtmiştir. Bal'a göre, tüm bunların yanı sıra kentleşme ile toplumsal yapıda kültürel çeşitlenme, doğaya karşı üstünlük kurulmaya çalışılıp doğanın sömürülmesi, işbölümü, uzmanlaşma, eşitlikçi, adil, demokratik düzen, tarım toplumundan sanayi toplumuna ve oradan da bilgi toplumuna geçiş gibi birçok farklı yapı oluşmuştur.

Tüm bu tanımlara bakıldığında kentleşme kavramıyla anlık bir zamandan değil bir süreçten bahsedilmektedir. Bu süreç kırsal olandan uzaklaşıp kente ve kente özgü olana yaklaşma olarak ifade edilebilir (Y. Şahin, 2011, s. 8). 20. yüzyıldan itibaren önem arz eden kentleşme sürecini, gelişmiş, gelişmemiş, liberal, Marksist fark etmeksizin bütün ülkeler yaşamıştır (Keleş, 2016, s. 39).

2.1.1. Türkiye'de Kentleşme

Endüstri Devrimi sonrası tüm dünyada hızlı ve etkili olan kentleşme süreci, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme süreci olarak farklılık göstermektedir. Çünkü kentleşme sürecine etki eden en önemli faktörlerden biri olan ekonomik yapı, her ülke için farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde, ekonomideki birincil pay tarımsal üretimden Sanayi Devrimi ile sanayi sektörüne ve oradan da hizmet sektörüne geçmiştir. Bu geçiş herhangi bir orantısızlık veya aşırılığa kaçmadan gerçekleşmiştir (Niray, 2002, s. 9). Bu yüzden de bu tip ülkelerde kentleşme ile gelişme evreleri paralellik göstermiştir (Es ve Ateş, 2004, s. 214). Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ise bu ülkelerdeki kentleşme, sanayileşme düzeyinden daha önde gitmektedir. Tarım sektöründe çalışan insanlar kente geldiklerinde doğrudan hizmet sektöründe çalışmaya başlamışlardır. Gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde yaşayan insanlar, gelişmiş ülkelerdeki gibi kente özgü davranış ve düşüncelere göre değil kırsal davranış ve algısının da hissedildiği kalıplarla yaşamlarını sürdürmektedirler (Mutlu ve diğerleri, 2016, s. 62). Gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme, kentleşmenin yalnızca demografik özelliğine uygunluk göstermiştir (Niray, 2002, s. 9).

Gelişmiş ülkelerdeki kentleşme, geliştirmekle olan ülkelerdeki kentleşmeden birçok yönden farklılık arz etmektedir. Bu farklılıklar Erkan'a (2010, s. 67-72) göre sosyoloji, nüfus ve ekonomi alanlarında görülmektedir:

- *Ekonomik olarak fark:* Gelişmiş ülkelerde kentleşme, teknolojiye yenilikler sayesinde tarımda makineleşme ve bu makineleşmenin tabii sonucu olarak tarımsal üretimdeki artışlarla eş zamanlı olarak gerçekleşmiştir. Kırdaki yaşayan insanlar hem tarımdaki makineleşmeden dolayı azalan insan gücüne duyulan ihtiyaç yüzünden hem de kentlerde sanayi sektöründe duyulan insan gücü ihtiyacı yüzünden kentlere göç etmişlerdir. Az gelişmiş veya geliştirmekle olan ülkelerdeki kentleşme ise bu ülkelerdeki sanayileşmeden daha hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir. Kente gelen insan sayısı, sanayideki insan gücüne duyulan ihtiyacın kat ve kat üstündedir. Bu yüzden de gelişmiş ülkelerde kente gelen insanlar sanayi sektöründen sonra kademeli olarak hizmet sektörüne geçmişlerken; geliştirmekle olan ülkelerdeki kentlere gelenler ise tarım sektöründen doğrudan hizmet sektörüne geçerek çalışmışlardır (Erkan, 2010, s. 68).
- *Nüfus açısından fark:* Gelişmiş ülkeler, Sanayi Devrimi ile kentleşme sürecine girmişken; geliştirmekle olan ülkelere ise kentleşme ancak 20. yüzyılda başlamıştır. Gelişmiş ülkelere kentsel nüfusun artması süreci, geliştirmekle olan ülkelere göre yüz yıldan fazla bir zamandan önce başlamıştır. Yani geliştirmekle olan ülkelereki kentler, gelişmiş ülkelereki kentlerin yüz yıl önce yaşadığını henüz yaşamaktadır. Bu da iki farklı gelişmişlik düzeyindeki ülke kentlerinin sorunlarında farklılık oluşturmaktadır. Örneğin gelişmiş ülke kentleri, geliştirmekle olan ülkelereki kentler gibi konut veya gecekondü problemleri ile karşılaşmamaktadır (Erkan, 2010, s. 67-68).
- *Sosyolojik açıdan fark:* Gelişmiş ülke kentlerinde yaşama eğilimi gösteren toplumda, geleneksel, birincil ilişkiler yerini kent mekânına uygun olarak daha resmi, ikincil ilişkilere bırakmakta, bu da söz konusu toplum içerisinde kentleşmeye hız kazandırmaktadır (Erkan, 2010, s. 68). Kalkınmakta olan ülke kentlerinde kentleşme ise köy yerinde tarımda makineleşmenin başlaması ve tarımsal üretimde insan gücüne ihtiyacın azalmasından dolayı doğmuştur. Köy halkı, iş imkânının kentte daha fazla olmasından dolayı kentlere göç etmeye başlamıştır.

Köyden gelenler ilk başta kentte geçici olarak kalma düşüncesi içindedirler. Kentte çalışıp, para biriktirerek tekrardan köye dönmek istemektedirler. Ancak köyden gelenlerin bir kısmı tekrardan köylerine dönseler de büyük bir kısmı kente kalıcı olarak yerleşmişlerdir. Kente ilk başta istemeye istemeye gelenler, ilerleyen zamanlarda, kente ve kentin kurallarına alışmışlar ve bu yerleşim, onlar için gerekliliğe dönüşmüştür (Giddens, 2012, s. 970).

Ülkemiz, gelişmekte olan ülkelerden bir tanesidir. Bu yüzden de gelişmekte olan ülkelerdeki kentleşme süreçlerinin tamamını yaşamakta, niceliksel ve niteliksel açıdan büyük olarak nitelendirilen kentler, hızlı kentleşmeden dolayı orantısız olarak daha da büyüme kat etmektedir (Özer, 2004, s. 63). Sezal (1997, s. 147), Türkiye’deki kentleşme sürecini “köyleşen kentler” olarak nitelendirmiştir. Ayrıca ülkemizde orantısız gerçekleşen kentleşme süreci, “aşırı”, “sağlıksız”, “çarpık” kentleşme olarak da adlandırılmıştır (Erkan, 2010, s. 23; Es ve Ateş, 2004, s. 208-209; Keleş, 2016, s. 48). Çarpık kentleşmenin özellikleri genel itibarıyla (Keleş, 2016, s. 49); ülke içerisinde metropol olarak nitelendirilecek kentlerin, diğer kentlere nazaran daha süratli şekilde büyüme kat etmesi; ülke içerisindeki bölgelerin gelişmişlik düzeylerinde farklılıkların oluşması; kalkınması tamamlanmış ülke kentlerine oranla, kent nüfusunun süratli ve sürekli olarak artış göstermesi; kentteki sanayileşme, kente gelen insanlara istihdam sağlama konusunda yetersiz kalması ve bu nedenle de kente yeni gelmiş insanlar “marjinal mesleklerde”⁵ ve her cins hizmet sektörlerinde çalışması; ülke içerisinde kentlerde nüfusun aşırı olarak artmasından dolayı baş gösteren sorunlara çözüm önerisi arayan kent halkının istediği olumlu cevabı merkezi veya yerel yönetimlerden bulamaması, kamu hizmetlerinin karşılanması esasında zafiyet oluşması olarak sıralanabilir.

Ülkemizde kentleşmenin cumhuriyetimizin kurulduğu 1923 yılında başladığı kabul edilmektedir. 1923 yılından 1950 yılına kadar Türkiye kentleşmesi, 1950 yılından sonraki kentleşme sürecine nazaran ağır

⁵ Marjinal meslekleri neler olduğu incelendiğinde Karpaz (2003, s. 75), neredeyse tüm gecekondu kalan insanların, işportacılık, seyyar satıcılık gibi pek fazla nitelik gerektirmeyen, endüstri ve hizmet sektörlerine nazaran az gelir getiren mesleklerde çalışmakta olduğunu belirtmiştir.

ilerlemiştir. 1950’li yıllardan itibaren kırsal mekânda meydana gelen değişim ve teknolojik ilerlemelerden dolayı köy insanı kentlere akın etmeye başlamıştır (Aksu Kocatürk, 2021, s. 5).

Bu başlık altında ülkemizde 1923 yılında başlayan ve 1950 yılından itibaren hız kazanan kentleşme olgusunun nedenlerinden bahsedilmiştir.

2.1.1.1. Türkiye’de Kentleşme Nedenleri

Gelişmiş ülkelerde gelişme ile paralellik gösteren kentleşme, gelişimini henüz tamamlamamış ülkelerde ve dolayısıyla ülkemizde değişik niteliklere sahiptir (Özer, 2017, s. 254). Bu başlık altında gelişmiş ülkelerden farklı bir biçimde gerçekleşen kentleşme sürecinin nedenleri incelenmiştir.

Kentleşme nedenlerini Keleş (2016, s. 41-47) ve Y. Şahin (2011, s. 65-70) ekonomik, teknolojik, sosyo-pskolojik ve siyasal nedenler olarak incelemiştir. Ayrıca Keleş (2016, s. 73-80), aynı kitabında ayrıca Türkiye’de Kentleşme Nedenleri başlığı altında ülkemizdeki kentleşme nedenlerini Y. Sencer (1979, s. 30-69) gibi itici, çekici ve iletici/ara güçler olarak açıklamıştır. Acungil (2021, s. 30-41) de ülkemizdeki kentleşme nedenlerini Keleş ve Y. Sencer ile aynı ayrımla incelemiştir. Özer (2004, s. 49-61; 2017, s. 254-261) ve Erkan (2010, s. 98-118) içerikleri diğer düşünürlerle benzerlik gösterse de farklı adlandırma yoluna gitmişler ve ülkemizde kentleşme nedenlerini iç nedenler ve dış nedenler olarak ikiye ayırmışlardır. Tüm bu eserler incelendiğinde ülkemizdeki kentleşme nedenleri bu çalışmada itici, çekici, iletici ve dış nedenler başlıkları altında incelenmiştir.

2.1.1.1.1. İtici Nedenler

Köyde meydana gelen değişimlerden dolayı köy halkının tarımsal üretimden kopuşuna ve kente göç etmesine neden olan faktörler olarak değerlendirilmektedir (Keleş, 2016, s. 73). Ülkemizde meydana gelen kentleşmenin itici nedenleri genel olarak köydeki sosyal ve iktisadi çözümlerden dolayı oluşmuştur. 1950’li yıllardan itibaren tarımsal üretimdeki makineleşme, tarım arazilerindeki mirasa dayalı bölünmeler, toprağın veriminin düşmesi gibi nedenler köy halkının büyük bir kısmını tarımsal üretim yapamaz duruma getirmiş ve ciddi bir işgücü açığı meydana gelmiştir (Mutlu ve diğerleri, 2016, s. 67). Karpat’ın (2003, s. 127) köyden kente gelerek gecekonduda yaşamaya başlayan insanlarla yapmış olduğu

mülakata göre, köylerini terk ederek kente taşınan insanlar, kente gelmelerinin ana sebebini köyde ekonomik bakımdan darboğazda olmalarını göstermişlerdir. Yapılan mülakata katılanların çoğunluğu, köyde bir miktar araziye sahip olmasına rağmen, bu araziler ya tarım yapılabilmesi açısından verimsiz ya da araziden elde edilen gelir, geçimlerini sağlamaya yetmemiştir. Ekonomik bunalıma ek olarak köyde eğitim, sağlık, altyapı yetersizlikleri ve terör, kan davası gibi nedenlerden dolayı güvenlik zafiyetlerinin oluşması insanları kentte yaşamaya doğru yöneltmiştir (Mutlu ve diğerleri, 2016, s. 67).

Ülkemizde 1950 yılından önceki dönemde tarım arazileri ortakçılıkla işlenmiştir. Köyde büyük toprak sahibi olan köy ağası, bu dönemde insan gücüne duyduğu ihtiyaçtan dolayı köyündeki kişi sayısını, bu kişilerin kaçının erkek kaçının kadın olduğunun kaydını büyük bir titizlikle tutmuştur (Akçay, 1999, s. 124). Köy ağası, bulunduğu köyün sahibi olarak görülmüş, elinde tuttuğu ekonomik güç sayesinde hukuki, siyasi vb. birçok açıdan köy halkının, kendisine bağlılık göstermesini sağlamıştır. Köy halkı içerisinde farklılaşma ve uzmanlaşmanın bulunmayışı ve ağaların kendisinin ya da çocuklarının, genellikle oğullarının, eğitilmiş, meslek sahibi, gelir düzeyi yüksek olması ağa ile köy halkı arasında güç ve itibar farklılıklarının olmasına yol açmıştır (Ozankaya, 1990, s. 308). Köy ağası, köylü ile arasındaki bu büyük farklılıklardan dolayı köylü halkı hep kendi çıkarları için kullanmıştır. Ekonomik açıdan düşkün durumda olan köylü halka ya para ya da bulgur, mercimek, un vb. temel ihtiyaç ürünleri vererek, onları kendisine borçlandırmıştır. Bu yüzden de köylü halk ile ağa arasındaki ilişki genellikle korku ve baskı üzerine dayanmıştır (Ozankaya, 1990, s. 314).

Köylerde genel olarak iki tip ortakçılık görülmüştür. Birincisi, ülkemizde ortakçılığın yaygın olduğu zamanlarda çoğunlukla kullanılan geleneksel ortakçılıktır. Geleneksel ortakçılıkta toprak ağası yalnızca ortakçının ekeceği, işleyeceği tarım arazisini temin eder, ortakçı da toprağı eker, biçer, zamanı geldiği zaman ürünü hasat eder. Toprak ağası da 1/10 ile 1/8 arasında değişen oranda elde edilen ürüne aynı olarak el koyar. İkincisi de ortakçının sunduğu işçiliğin karşılığı olarak toprak sahibinin elde edilen tarım ürünlerinin 1/4'ünü ortakçıya verdiği "Mellabayi" denilen ortakçılık türüdür. Köyde ortakçılıkla işlenen tarım arazilerinin yanı sıra yalnızca köy ağasının inisiyatifinde olan "malikâne" denen tarım arazileri de bulunmaktadır. Bu topraklarda tüm köy halkı çalışmak mecburiyetindedir. Bu malikâne

topraklarında mecburi çalışmalara katılmayanlar köy ağası tarafından cezalandırılmış veya daha kötüsü evinden, yurdun kovulmuştur. Genellikle pamuk toplama dönemleri geldiği zaman bu zorla çalışmalar başlamıştır. Köy ağasının pamuk tarlasında kadın, erkek, çocuk denmeden tüm köy halkı kendi mahsullerini, bir yıllık emeğini tarlada bırakmak pahasına çalışmışlardır. Bu sistem 1960’lı yıllara gelindiğinde “köylülerin uyanması ve hükümetin karşı durması sonucu” kaldırılmıştır. 1950 yılından itibaren tarımda teknolojik imkânların ve traktör başta olmak üzere birçok tarım makinesinin kullanılmaya başlanmasıyla ortakçılık önemini giderek yitirmiş, makineler tarımda kullanılmaya başlamasıyla ortakçılara artık eskisi kadar verimli ve geniş topraklar verilmemeye başlanmıştır. Bu da köylü halk ile toprak ağaları arasında giderek artan çatışma ve kavgalara neden olmuştur. Köydeki toprakların büyük bir kısmına sahip olmasından ve aynı zamanda köyde kimin yaşayıp kimin köyü terk edeceğine karar verecek düzeyde söz sahibi olmasından dolayı toprak ağası, kendisiyle çatışmaya giren ortakçıları yanındaki adamlarına dövdürmüş, evlerini yıktırması, ortakçıları köyden gitmeye zorlamıştır. Şiddet gören köy halkı, ağaya karşı gelip muhtara, jandarmaya köy ağasını şikâyet edememiştir. Bunun nedeni, köy muhtarının genellikle ağanın emrindeki adamlardan biri olmasından kaynaklanmıştır. Bu şikâyet hem yerine ulaşmamış hem de şikâyet haberinin ağaya ulaşmasından sonra ağanın adamlarından şiddet görüleceği korkusu oluşmuştur. Şiddet, baskı gören ve aynı zamanda işsiz kalan ortakçılar, köylerinden kentlere taşınmaya başlamıştır (Akçay, 1999, s. 124-126; Ozankaya, 1990, s. 310-313).

Kentleşme sürecinde köydeki insanları kente iten ana etken, tarımdır. 1950’li yıllardan itibaren ülkemizde tarımsal üretimde meydana gelen artış, tarımda kullanılan tohumların ıslah edilmesi, tarım arazilerinin sulanma yollarının iyileştirilmesi, üretimde kullanılması için çeşitli makinelerin tarım arazilerine girmesi ve tarıma açılmamış arazilerin kullanılmaya başlaması sayesinde gerçekleşmiştir. İlkel düzeydeki ülke tarımını entansif yani yoğun tarıma geçiş denemelerindeki en önemli pay tarımda makineleşme ve ilerleyen teknolojik yeniliklerin tarımsal üretimde kullanılmasıdır. Tarımda makineleşme ve teknolojinin faydaları tarımda kullanılmaya başlanmasına rağmen tüm ülke tarımına yayılamamıştır. Bu da kimi bölgelerde makineleşmeden dolayı tarım sektöründe çalışan insanların işsiz kalmasına kimi bölgelerde ise makineleşmeye tam geçilemese de modern, entansif

tarıma geçiş fikirleri geleneksel tarım çiftçisinin tarımdan uzaklaşmasına neden olmuştur (Y. Sencer, 1979, s. 50-52). Bugün ülkemizde endüstriyel üretimde meydana gelen teknolojik ilerlemelerden ötürü nasıl sanayi sektöründe insan gücüne duyulan ihtiyaç azalmaktaysa, 1950 yılında başlayan tarımdaki teknolojik yenilikler yüzünden de tarımda insan gücüne duyulan ihtiyaç azalmış, ekonomik olarak köylü, ciddi sıkıntıya düşmüştür. Bu yüzden de yüksek oranda köyden kente göçler olmuştur (Erkan, 2010, s. 102; Tablo 1).

Tablo 1: Yıllara Göre Traktör Sayıları

Yıl	Traktör Sayısı	Yıl	Traktör Sayısı
1924	501	2010	1.404.872
1940	1.065	2015	1.695.152
1950	16.585	2019	1.908.999
1960	42.136	2020	1.958.727
1970	105.865	2021	2.025.006
1979	318.571	2022	2.093.933
1988	654.636	2023	2.186.150
1990	692.454	Ocak 2024	2.190.691
2000	941.835		

Kaynak:(Erkan,2010, s. 99; TÜİK, 2024; Köymen, 1999, s. 10 aktaran Cumhuriyet,1924; Köymen, 1999, s.10 aktaran Cumhuriyet,1924)

Tablo 1'e baktığımızda 1950 yılından itibaren ülkemizde kullanılan traktör sayısında ciddi bir artış olmuştur. 1940 yılında 1.065 olan traktör sayısı yirmi yıl sonra 42.136'ya yükselmiştir. 1970'li yılların sonunda 300.000'in üzerine çıkan traktör sayısı, 1990 yılında 600.000'ni, 2010 yılında ise 1 milyonu geçmiştir.

Ülkemizde kırsal bölgelerde güvenlik, kente nazaran daha az yeterlilik göstermekte bu yüzden de köy mekânı sakinleri kendilerini güvende hissedebilmek için geniş aile yapıları kurmalarına ve birbirleriyle sıkı ilişkiler içerisinde olmalarına yol açmıştır (Açıl, 2007, s. 82). Ayrıca siyasi-idari ve hukuki açıdan kırsal mekânda denetimin yeterli düzeyde olmaması, bölge halkının kendi suç ve ceza tanımlarını yapmalarına neden olmuştur (Topses, 2012, s. 191). Bu tanımlama yüzünden ortaya çıkan ve birçok kişinin

hapse/mezara girmesinin, yaşadıkları köylerden kentlere kaçmalarının müsebbibi kan davalarıdır. Kan davalarının yaşandığı yerlerde Topses’e (2012, s. 190-196) göre; “*gelenek, toprak ağalığı, hukuk sisteminde boşluklar, eğitimsizlik, genel yoksulluk, geniş aile ve aşiret yapısı*” gibi unsurlar vardır:

- Ünsal (1995, s. 163), kan davasından dolayı cezaevinde yatan kırk bir mahkûmla yapmış olduğu görüşmede “*kan davasının önü neden alınamaz?*” diye sorması üzerine kırk bir mahkûmun verdiği yanıtlar genel olarak “*âdet olmuş*”, “*çevre baskısı*” olmuştur.
- Ülkemizde çeşitli kanun ve politikalarla toprak mülkiyetlerinin devlet elinden özel şahıslara geçmeye başlaması ve söz konusu topraklar üzerinde merkezi yönetimin etki ve denetiminin azalması, büyük toprak sahipleri bölgede maddi manevi birçok yönden gücünü arttırmıştır. Topraklarını daha da çoğaltmak isteyen toprak ağası, amacına ulaşabilmek için birçok kişiyi ya da aileyi ya kendine borçlandırarak köylünün elinden toprağını yok pahasına almış ya da bu kişi veya aileleri birbirlerine düşman ederek kendisinin işlemeyeceği suçu bir başkasına yaptırabilmiştir (Topses, 2012, s. 191; Ünsal, 1995, s. 138).
- İdam cezasının uygulandığı dönemlerde, bu cezanın on sekiz yaşından küçüklere kesinlikle uygulanmamasından dolayı aileler, adam öldürme suçunu ailedeki on sekiz yaşından küçüklere yaptırmıştır. Hatta on bir yaşından küçük çocukların ıslah evinde kısa bir süre kalmasından veya hiçbir ceza almamalarından dolayı dokuz veya on yaşındaki çocuklara da yaptırmıştır. Ayrıca dönem dönem çıkarılan genel aflar kan davası yüzünden adam öldüren on sekiz yaş üstü insanlar için de cezalar caydırıcılıktan uzaklaşmıştır. Kişilerin “*adaleti kendisinin yerine getirmesi gerektiği*” düşüncesi kanunlardaki boşluklardan dolayı oluşmuştur (Ünsal, 1995, s. 44-45).
- Kırsal bölgelerde insanlar birey olarak değil mensup olduğu ailelerine göre anılmakta, saygı görmektedir. Her bir kişi, ailesinin çıkar ve menfaati için yaşamaktadır. Bu yüzden de kan davasını sürdüren ailenin, herhangi bir üyesi tehlike altındadır (Topses, 2012, s. 193). Kan davasını sürdüren ailelerde özellikle erkek çocukları intikam duygusuyla büyütülmektedir. Öldürülen akrabalarının kanlı gömleklerinin gösterilmesi, düzenli aralıklarla mezarına yapılan ziyaretler,

fotoğraflarının sürekli görebilecekleri yerde durması insanları istemese de kan davası gütmeye itmiştir (Tezcan, 1981, s. 38).

- Kırsal bölgelerde kan davasının görülme nedenlerinden bir tanesi de “*genel yoksulluk*”tur. Örneğin kırsal bölgelerde ailenin her bir üyesi tarım üretiminde bir işgücü demektir. Ailenin genç işgücü olan bekâr çocukları –özellikle kız çocukları- için ailesine başlık parası gibi herhangi bir karşılık ödemedi evlenip evden ayrılmasına bile çoğu zaman müsaade edilmemiştir. Kırsal bölgedeki aileler, bu karşılığın ödenmemesi için gerçekleştirilen kız kaçırma olaylarını şeref ve namuslarını kurtarmak amacıyla kan davasını başlatmak için yeterli bir neden olarak kabul etmektedir (Topses, 2012, s. 190,194-195).

Köy insanını kente iten bir başka neden de başlık parasıdır. Başlık parası, “*evlenecek erkeğin veya akrabalarının kız babası veya akrabalarına yaptığı, toplumlara göre değişen hukuksal ve toplumsal uygulamaları içeren hediye niteliğinde bir ödemedir.*” Bu bir miktar para, altın, gümüş ya da binek veya tarımda kullanılan hayvan olabilmektedir (Tezcan, 2019, s. 415). Kadının evlenince aile evinden ayrılmasından dolayı, kız tarafında tarımda çalışan işgücü azalmakta, bu azalmanın aile ekonomisindeki etkisini giderme amaçlı olarak erkek tarafı başlık parası ödemektedir (Murdock, 1966, s. 19 aktaran Tezcan, 2019, s. 417). Erkeğin köyde elde ettiği gelir, kente oranla daha az olmasından ötürü (Es ve Ateş, 2004, s. 218), başlık parası toplamak için kente göç etmek zorunda kalmıştır.

2.1.1.1.2. Çekici Nedenler

Köy nüfusunun köyde meydana gelen olaylardan dolayı kente doğru harekete geçmesine neden olan kentleşmenin itici faktörleri kentleşme sebeplerinin açıklanmasında önem arz etmekte ancak bu sebeplerin tam manasıyla açıklanması için yeterli olmamaktadır. Köy halkının kendi köyündeki olaylardan dolayı herhangi bir kente veya alışkın olduğu toplum biçimi olan başka bir köye değil de belirli bir kente yerleşme eğiliminde olması, bu kentin bazı çekici özelliklerinin olduğunu göstermektedir (Özer, 2004, s. 57; Y. Sencer, 1979, s. 61-62). Kentin tarih içerisinde gelişim göstermesi ve bu sayede toplumları kendine çekebilmesini Howard (1902, s. 14), “*mıknatıs*” metaforu ile açıklamıştır Howard, kentleri bir mıknatıs, insanları da bir iğneye benzetmiştir. Mumford’a (2007, s. 106) göre ise

mıknatısın etki alanı sayesinde, yakınındaki ve etki alanının büyüklüğüne göre uzağındaki maddeleri kendine çekebilme betimlemesinin kent için yapılması, kentin çekiciliğinin anlatılabilmesi amacıyla gayet faydalı bir metafor olduğunu belirtmiştir.

Goodall’a göre kentlerde yaşayan insanlar, tarımla uğraşan köy sakinine göre tarım dışı sektörlerde çalıştığı için daha fazla kazanmaktadır. Ayrıca kent içerisinde sendika gibi örgütlenmelerin ortaya çıkması, kentlinin alın terini, hakkını korumakta ve kent insanı, aynı işi yapsalar bile yine köy insanına göre daha fazla para kazanmaktadır. Kentte insanlar, maddi kazançların yanı sıra bankacılık gibi köyde bulamayacakları hizmetlerden yararlanmaktadır (Keleş, 2016, s. 43).

Ülkemiz kentleri, köylerine göre birçok açıdan üstün ve gelişmiştir. Bu bakımdan kentlerin çekici özellikleri Erkan’a göre (2010, s. 115-116); ilk olarak ülkemiz kentlerindeki istihdam yapısı, kent nüfusuna yetemese de endüstriyel üretimde çalışan işçiler, tarım üretiminde çalışan işçilere oranla daha fazla gelir elde etmektedir. Ayrıca kentlerimizde işsiz kalan nüfusun, işsizliğe çözüm olarak “marjinal sektör” olarak nitelendirilen sektörde fazla bir uzmanlık ve nitelik gerektirmeyecek mesleklerde çalışması, kentte insanların para kazanma olanaklarının çeşitlenmesini sağlamaktadır. İkinci olarak kentte sanayi, hizmet, marjinal... hangi sektörde çalışırsa çalışsın kentte çalışan insanların çeşitli sosyal hak ve güvenceleri, köyde tarımda çalışan kişilere göre daha fazla korunmaktadır. Bu yüzden de ekonomik ve sosyal açıdan kendini güvende hissetmek isteyen insanları kent kendine çekmektedir. Üçüncü olarak ülkemiz gelişmekte olan ülkeler statüsünde olmasından dolayı eğitim, sağlık gibi olanaklar tam anlamıyla istenilen seviyede olmasa da bu yatırımların ilk olarak kentlere yapılması köy halkında kentlere yerleşme düşüncesini oluşturmaktadır. Köyde kendi halinde geçinen hatta zaman içerisinde değişen koşullardan dolayı daha kötü hayat yaşamak zorunda kalan insanlar “Boğulursan büyük denizde boğul”, “İstanbul’un taşı toprağı altındır” gibi sözlerle kendini cesaretlendirmektedir. Beşincisi ve son özellik de kentleşmenin itici faktörlerinde de bahsedilen kentin kırsal mekâna göre daha güvenli yerleşim alanı olmasıdır.

2.1.1.1.3. İletici Nedenler

Ülkemizde iletişim, haberleşme ve ulaşım teknolojilerinde meydana gelen gelişmeler, kentleşmenin iletilici faktörünü oluşturmaktadır (Acungil, 2021, s. 36). Tarih içerisinde dergi, gazete, radyo, televizyon gibi yazılı, görsel, işitsel medyada yaşanan gelişmeler ve son yıllarda internetin gelişmesiyle ortaya çıkan Instagram, Twitter gibi sosyal mecralar sayesinde insanlar artık oturdukları yerden istedikleri yerdeki, merak ettikleri bilgilere ulaşabilmektedir. Örneğin köy insanı, kent hayatı hakkında bu zikredilen sosyal medya araçları sayesinde kolayca bilgi edinebilmekte ve kente dair yeni hayal ve umutlar besleyebilmektedir (Özer, 2017, s. 259).

Haberleşme ve kitle iletişim araçlarında gerçekleştirilen kolaylık ve ilerlemelerin yanı sıra, ülkemizde 1950'li yıllardan itibaren karayolları yatırımlarına önem verilmesi ve ulaşım araçlarındaki artış sayesinde iş bulmak, daha refah bir hayat yaşamak amacıyla köyünü terk edip kente yerleşmek isteyen insanların kente gelmelerini pratikleştirmiştir. Ayrıca ulaşımdaki gelişmeler, tarımsal üretime devam eden insanların pazara ulaşabilmelerini de sağlamıştır (Özer, 2017, s. 259). Son yıllarda ülkemizde; otoban, yüksek hızlı tren, havaalanı yatırımları ön plana çıkmaktadır. Bu yatırımlar hem ülkemizdeki kentlerin büyümesine hem de kentleşme sürecine hızlandırıcı etki yapmaktadır (Y. Şahin, 2011, s. 68). Tablo 2'ye bakıldığında gerek şahsi otomobillerin gerekse de toplu taşıma vasıtaları olan otobüs ve minibüslerin toplamda on beş milyonu aştığı görülmekte ve bu da ülkemiz kentleşmesini tetikleyici bir rol oynamaktadır.

Tablo 2: Yıllara Göre Otobüs, Minibüs ve Otomobil Sayıları

Yıl	Otomobil	Otobüs	Minibüs
1950 ⁶			
1966	91.469	12.041	10.913
1970	137.771	15.980	20.916
1980	742.252	32.783	64.707
1990	1.649.879	63.700	125.399

⁶ 1950-1965 arasındaki sayılar bulunamamıştır

Tablo 2'nin devamı

2000	4.422.180	118.454	235.885
2010	7.544.871	208.510	386.973
2020	13.099.041	212.407	493.395
2021	13.706.065	208.882	484.806
2022	14.269.352	208.442	487.381
2023	15.221.134	210.740	502.628
Ocak 2024	15.333.952	221.254	504.810

Kaynak: (TÜİK, 2024)

Kentleşmeyi hızlandıran bir başka iletilici faktör de bazı kentlerin siyasal kararlar neticesinde bazı özel statüler kazanmasıdır. Bu gibi kentlere ülkemizde Ankara örnek olarak verilebilir. Ankara, 1923 yılında başkent seçilmiş ve başkent olduktan sonra çeşitli yatırımlar sayesinde gelişim göstermiş ve nüfusu devamlı olarak artmıştır (Acungil, 2021, s. 41). Ankara başkent seçilmeden önce 1920 yılında nüfusu yirmi bin iken; bugün ülkemizin en kalabalık ikinci kenti ve nüfusu 5.803.482 olan bir metropoldür (Keleş, 2016, s. 45; TÜİK, 2024).

2.1.1.1.4. Dış Etmenler

Ülkemiz açısından kentleşme nedenlerinin bir diğeri de dış etmenlerdir. Dış etmenler, Türkiye'nin herhangi bir milletlerarası siyasal, askeri, ekonomik oluşuma üye olmasından dolayı burada alınan kararların kentlerimizde meydana getirdiği etkileridir (Özer, 2017, s. 260). Ülkemiz, II. Dünya Harbi sonrası kendi içine kapalı yapısından vazgeçmiş ve batıyla ekonomik ve sosyal işbirliği anlaşmaları yaparak, gelişim politikalarında; ülke ekonomisinde sanayileşme yerine tarımsal üretimin ilk plana koyulması, kendi öz kaynakları yerine, dıştan ithal edilen kaynakları kullanma, demiryolu yatırımları yerine karayolu yatırımlarına önem verilmesi gibi bazı değişiklikleri uygulamaya koymuştur (Kentleşme Komisyonu, 1971, s. 30-31 aktaran Erkan, 2010, s.118).

Ülkemiz açısından tüm bu sayılan kentleşme nedenlerinden ayrı olarak değerlendirilmesi gereken mevzu sosyo-psikolojik etkidir. Köyden kente göç etme, bazı köy insanı için toplum içerisinde aşağılık kompleksinden kurtulmasını ve kendini daha değerli görmesini sağlamaktadır. Bu yüzden de

sosyo-psikolojik faktör, iletici neden gibi kentleşme sürecine katkı sağlamaktadır (Keleş, 2016, s. 46; Özer, 2004, s. 60, 2017, s. 260).

Ülkemizde 1923 yılında başlayan kentleşme süreci, 1950 yılında farklı bir boyut kazanmıştır. 1950’li yıllarda köylerde makineli tarım üretiminin yapılmaya başlanmasıyla kentleşmede itici nedenler önem kazanmıştır. Ardından da 1960’lı yıllardan 1980’li yıllara gelinceye kadar ülkemiz kentlerindeki gelişimden dolayı itici nedenlere oranla çekici nedenler önem kazanmıştır. 1980’lerden itibaren hızına yetişilmeyecek ölçüde teknolojiye gelişmelerin olması iki nedeni de geride bırakarak iletici neden kentleşmenin en önemli unsuru olmuştur (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 250).

2.2. Yıllara Göre Ülkemizde Kentleşme

Ülkemizdeki kentleşmenin tarihsel gelişimi incelendiğinde 1950 yılı milat olarak kabul edilmektedir. 1950 yılına kadar ülkemiz kentlerinin nüfusu çoğunlukla ölüm ve doğuma göre değişim göstermiştir. Bu yıldan itibaren teknolojik ilerlemelerden dolayı köylerde meydana gelen çözümlenmeyle kent nüfusu tahmin edilmedik bir hızla ve durmadan artış göstermiştir. Köy insanı, ilk başlarda İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlere doğru yönelmiştir. İlerleyen zamanlarda ülke içerisinde yaşanan değişimler ve uygulamaya konulan politikalar sayesinde diğer kentler de gelişmeye başlamış ve nüfusları hızla artmıştır. Örneğin Güneydoğu Anadolu Projesinin (GAP) hayata geçirilmesiyle Şanlıurfa, turizmin ülke ekonomisi için büyük bir gelir kaynağı olmaya başlamasıyla Antalya, endüstriyel üretimin İstanbul’dan farklı kentlerde de yapılmasıyla Tekirdağ gibi kentler de hızlı kentleşme sürecine girmiştir (Işık, 2005, s. 58).

Ülkemizde yaşanan kentleşme süreci, ülkemizin yaşamış olduğu bazı iktisadi ve siyasal vakalara göre değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu iktisadi ve siyasal vakaların meydana gelmesiyle ülkemizdeki kentleşme süreci çeşitli düşünürler tarafından çeşitli dönemlere ayrılmıştır (Yücel, 2020, s. 212). Örneğin Koyuncu (2012, s. 380-391), *Türkiye’de Göç ve Kentleşme* makalesinde kentleşme dönemlerini 1950-1979, 1980-1999, 2000-2011 olarak; Şengül (2009, s. 97-152), *Kentsel Çelişki ve Siyaset* adlı kitabında Türkiye’nin kentleşmede izlediği yolu; Osmanlı kenti, 1923-1950, 1950-1980 ve 1980 ve sonrası olarak dönemlere ayırmıştır.

Zikredilen düşünürlerin ve ülkemizde kentleşme süreci ile ilgili çalışan diğer araştırmacıların çalışmaları incelendiğinde ülkemizin kentleşme süreçleri, Osmanlı Devleti'nin son yıllarından alınarak günümüze kadar incelenmesinin daha uygun olacağı düşünüldükten bu çalışmada ayrımlar; Cumhuriyete Giderken, 1923-1950, 1950-1960, 1960-1980, 1980 ve sonrası olarak işlenmiştir.

2.2.1. Cumhuriyete Giderken

İngiltere’de ortaya çıkmış ve ardından tüm Avrupa’yı hatta tüm dünyayı etkisi altına almış olan Sanayi Devrimi ardından meydana gelen gelişim ve ilerlemelere Osmanlı Devleti de kayıtsız kalmamıştır. Bu dönemden itibaren ülke içerisinde bir dizi ıslahat çalışmaları başlatılmıştır. Bu ıslahat çalışmaları nedeniyle ülke içerisindeki yerleşim yerlerinde de birtakım değişim ve dönüşümler meydana gelmiştir (Niray, 2002, s. 10).

Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan Tanzimat Fermanı’nın ilan edilmesine kadarki zaman olan Klasik Dönem’de Osmanlı kentleri; pek çok ürünün satıldığı pazar, bedesten ve tek tip ürün satışının yapıldığı kapan etrafında kurulmuş çarşılardan oluşmuştur. Tanzimat Dönemi’nde ise bu eski kent merkezlerine ek olarak çağın gereklerine uygun “merkezi iş alanı” kurulmuştur. Ayrıca bu dönemde Osmanlı Devleti’nin Avrupalı ülkelerle yapmış olduğu sosyal ve ekonomik anlaşmalarla devletin bazı kentlerine banka, liman, posta ve sigorta şirketleri kurulmuştur. Bu gelişmeler neticesinde Osmanlı kent yapısı gelişim ve dönüşüm göstermiş, kentlerde geleneksel kent merkezleri ve dönemin şartlarına uygun modern kent merkezleri olarak ikili bir ayırım olmuştur (Tekeli, 2011, s. 107-108).

Osmanlı Devleti’nde özellikle 19. yüzyılda savaşlardaki mağlubiyetler ve dolayısıyla toprak kayıpları, Anadolu dışında yaşayan Türk ve Müslüman nüfusun Anadolu’ya göçmesine neden olmuştur. Yoğun göç hareketi, Anadolu coğrafyasındaki Osmanlı kentlerinin nüfuslarının artmasına ve bu kentlerde göçmen mahallelerinin oluşmasına neden olmuştur. Klasik Dönem’de merkezden pek fazla kaynak aktarılmadan, daha çok vakıfların yürütmüş olduğu hizmetler sayesinde düzenlenen kentlerde Tanzimat Dönemi’nde yeni bir düzen ve denetim mekanizmasının kurulması ihtiyacı hâsıl olmuştur. Bu nedenle 1855 yılında ilk olarak İstanbul’da ve ilerleyen

yıllarda tüm kentlerde “*şehremaneti*” diğer bir ifadeyle belediye yönetimi kurulmuştur (Tekeli, 2011, s. 108-109).

Osmanlı, Tanzimat Dönemi’nden yıkıldığı zamana kadar, Tekeli’nin (2011, s. 110) ifadesine göre sürdürdüğü “*sıkılğan modernist gelişme*” ile mirasçısı Cumhuriyet Türkiye’sine modern kent yaşamı ve ilkel düzeyde kalsa bile belediye yönetimi ile ilgili kuralları devretmiştir.

2.2.2. 1923-1950 Dönemi

Osmanlı Devleti’nin yıkılmasından sonra kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu Kemalist kadrosu, ulus-devleti kurma sorumluluğunu benimsemiş ve savaşlardan dolayı, harap ve bitap düşmüş halkını her anlamda kaldırmak ve muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak için Endüstri Devrimi’yle oluşan batıdaki ilerleme ve gelişmeleri ilke edinmiştir. Ülkemizde de bu gelişimin yaşanması için sosyal, iktisadi, siyasi vb. birçok konuda politikalar üretilmiş ve modernleşme adına daha güçlü bir örgütlenme sistemi kurulmuştur. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasıyla ülkede, Kemalist düşünce sistemi sayesinde birçok inkılâp hayata geçirilmiş ve bu sayede de kentleşmede yeni bir süreç başlamıştır (Şengül, 2009, s. 111-112; Yücel, 2020, s. 215).

1923-1950 yılları arasında büyük kent olarak yalnızca İzmir ve İstanbul kentleri tanımlanabilmiş ve kentsel nüfusun büyük çoğunluğu bu kentlerde toplanmıştır. 1923-1950 yılları arasında bu iki kent dışındaki kentlerde genel olarak ekonomik gelirin önemli bir kısmını tarımsal üretimden elde edilmiş ve endüstriyel üretim için yeterli maddi kaynağa sahip girişimcinin olmaması nedeniyle sanayi sektörü için gerekli yatırımlar devlet tarafından yapılmıştır. Yine bu dönemde birçok kentte, Osmanlı Devleti’ndeki gibi kent merkezlerinde küçük el tezgâhlarından çıkan ürünlerin satıldığı dükkânların bulunduğu, işyeri ve evlerin iç içe veya çok yakın olduğu, dar sokaklı geleneksel ve geniş meydanların, insanların ve taşıtların rahatlıkla gidebileceği düzenli yolların bulunduğu çağa uygun, modern kent merkezleri olarak ikili yapı oluşmuştur (Osmay, 1995, s. 140-141).

Kemalist kurucu kadrolar, ülkenin modernleşebilmesi için birçok alanda çeşitli devrimler yapmıştır. Bu devrimlerden bir tanesi de Ankara’nın başkent yapılması olmuştur. Ankara’nın başkent yapılmasıyla Anadolu’nun tam ortasında “*aydınlanmış bir ulus devletinin başkenti*” kurulması amaçlanmıştır.

(Tekeli, 2011, s. 111). 50.000 ve üzeri nüfuslu kentleri inceleyen Işık'a (2005, s. 61) göre 1950 yılına kadar bu kentlerde nüfus %0 20 ila 30 arasında değişen oranlarda artarken; başkent olmasıyla Ankara'nın nüfus artış hızı %0 61'e ulaşmış, başkent Ankara'nın nüfusu % 6 artmıştır. Türkiye'de bu dönemde, bu oranda artış yaşayan başka kent olmamıştır.

Ülkemizde kurulduğu 1923 yılından 1950 yılına kadar çok yavaş seyreden kentleşme süreci yaşanmıştır. Söz konusu dönem içerisinde kent nüfuslarında genel olarak ölüm ve doğum gibi doğal yollarla değişim görülmüştür. (Y. Sencer, 1979, s. 38). Yalnızca cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen Türk-Yunan nüfus mübadelesi, bu dönemde ülke genelinde ve kentlerindeki nüfus miktarını doğal yollar dışında etkileyen en önemli faktör olmuştur (Niray, 2002, s. 12).

Ülkemizde cumhuriyetin ilanından sonra ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmış ve bu sayım sonucunda toplam ülke nüfusunun % 24,2'si kentlerde, % 75,8'i ise kırsal mekânlarda yaşadığı saptanmıştır. İlerleyen süreçte 1950 yılına kadar ülke nüfusunda ve kent nüfusunda artışlar olmuş ancak kent nüfusu yine genel nüfus içerisinde azınlık olarak kalmıştır. 1945 nüfus sayımına göre kent nüfusu 4.687.102'ye ve kent nüfus oranı, genel nüfusu oranının ancak % 24,9'una ulaşabilmiştir (Tablo 3). 1927 yılından 1935 yılına kadar kent nüfusu % 13,06 bir artışla 3.305.305'ten 3.802.642'ye yükselmiştir. Kent ve kırdaki nüfuslarındaki artış oranları 1950 nüfus sayımına kadar sürekli bir azalış göstermiştir. Bu nüfus artış hızının sürekli azalış göstermesinin ana nedeni, 1939-1945 yılları arasında yaşanan 2. Dünya Savaşı olmuştur (Niray, 2002, s. 12; Tablo 4).

Tablo 3: Nüfus Sayımlarına Göre Kır- Kent Nüfus Oranları

Yıl	Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	Kent Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)	Kır Nüfusu	Kır Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)
1927	13.648.270	3.305.879	24,2	10.342.391	75,8
1935	16.158.018	3.802.642	23,5	12.355.376	76,5
1940	17.820.950	4.346.249	24,4	13.474.701	75,6
1945	18.790.174	4.687.102	24,9	14.103.072	75,1

Kaynak: (TÜİK, 2024)

Tablo 4: Yıllara Göre Kentsel- Kırsal Nüfus Artış Hızları

Yıl	Kent Nüfusu	Kent Nüfusu Artış Hızı (%)	Kır Nüfusu	Kır Nüfusu Artış Hızı (%)
1927	3.305.879	10.342.391	1927	
1935	3.802.642	13,06	12 355 376	16,29
1940	4.346.249	12,5	13.474.701	8,3
1945	4.687.102	7,27	14.103.072	4,45

Kaynak: (TÜİK, 2024)

2.2.3.1950-1960 Dönemi

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle, savaşın etkilerinden kurtulmak, yeni ve modern devlet anlayışına sahip olabilmek için tüm dünyada çeşitli politikalar yürütülmeye başlanmıştır. Bütün ülkeler gibi Türkiye de politikalarında köktenci değişiklikler yapmıştır. En başta demokrasi alanında yeni ve güçlü bir adım atılmış ve DP'nin kurulması sonucu kalıcı olarak çok partili hayata geçilmiştir. DP, cumhuriyeti kuran ve 1950 yılı genel seçimlerine kadar ülke yönetimini elinde bulunduran CHP'yi iktidardan etmiştir. İktidarın el değiştirmesinin ardından ülkede yalnızca siyasal olarak değil tüm ülke politikalarında radikal değişimler yaşanmıştır (Niray, 2002, s. 12; Tekeli, 2011, s. 116; Yücel, 2020, s. 217).

ABD'nin II. Dünya Savaşı sonrasında çıkarmış olduğu Marshall Planı'na, başta kendi ülkesi ve Avrupa ülkelerinin tarım ürünü açığını kapatması için bir tarım ülkesi olarak Türkiye de dâhil edilmiştir. Bu Marshall Planı kapsamında ülkemiz ekonomik politika olarak sanayileşme yerine tarımsal üretime yönelmiş ve ABD'den bu kapsamda; 7904 traktör, 3631 biçerdöver, bazı tarım araç ve gereçleri ile gübreler, zirai ilaçlar ve veteriner ilaçları gelmiştir (Tekeli, 2019, s. 25). Ayrıca teknolojik gelişmeler sayesinde üretilen tarım ürünlerinin dış pazara ulaştırılabilmesi için de bazı politika değişiklikleri yaşanmıştır. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren demiryoluna verilen önem yerini karayolları yapımına bırakmıştır (Tekeli, 2011, s. 116).

Tarımda makineleşmenin 1950 yılından itibaren hızla artması, köy halkının ortak kullanım alanı olan meraların da tarıma açılmasına neden olmuştur. Bundan dolayı da hayvancılık yapan köylü, hayvanlarını otlatmada sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Köylerde küçük tarım işletmeciliği de hâkim olduğundan köy halkının gelirlerinde orantısız olarak artış ve azalışlara (Köymen, 1999, s. 19), tarımda çalışan birçok ortakçı, çiftçi, yarıcı, yevmiye usulü çalışan işçinin işsiz kalmasına ve köylü halkın köylerden göçmesine neden olmuştur (Erman, 2012, s. 95).

Söz konusu makineleşmeden dolayı 1950-1960 yılları arası ülkemizde kentleşme hız kazanmış ve bu dönemde pek çok kişi köylerini terk ederek kentlere yerleşmeye karar vermiştir. 1950 yılı öncesi başkent olması sayesinde Ankara'nın nüfusunda % 6 oranındaki yaşanan artış, bu hızlı ve yoğun kentleşmeden dolayı on yıllık sürede neredeyse ülkedeki tüm kentlerde yaşanmıştır. 1950 yılında yapılan nüfus sayımına göre kent nüfusu 5.244.337 olarak tespit edilmiş, bu yoğun göç dalgası neticesinde 1960 yılına gelindiğinde kent nüfusu % 70'e yakın bir artışla 8.859.731 olmuştur (Başol, 1984, s. 61; Tekeli, 2011, s. 117). II. Dünya Savaşı sırasında ülkemizde kentsel ve kırsal nüfus artış hızları sürekli azalış göstermiştir. Ancak savaşın bitmesiyle ve güvenli hayat standartları sağlanmaya başlamasıyla kentsel ve kırsal artış hızları artış göstermiştir. Örneğin 1940-1945 yılları arasında kırsal nüfus artış hızı % 4,45, kentsel artış hızı %7,27 iken; 1945-1950 yılları arasında artış hızları sırasıyla %10,87 ve %10,62'ye yükselmiştir. II. Dünya Savaşı'nın ülkemizde oluşturduğu olumsuz etkilerin neredeyse tamamının geçtiği 1950-1955 yılları arasında, tarımda makineleşme ve bunun köylerde meydana getirdiği etkiler nedeniyle kentsel nüfus artış hızında gerçekleşen

yükselişle (%24,29), 1955 yılında kent nüfusu 6 milyon 927 bine yükselmiştir (Tablo 4; Tablo 6). Yani ülkemizde 1950 yılı öncesine kadar yavaş bir seyir izleyen kentleşme hareketi, 1950'den itibaren Türkiye'nin gündemini meşgul eden en önemli konulardan bir tanesi olmuştur (Niray, 2002, s. 12; Yurt, 2020, s. 30).

Tablo 5: Nüfus Sayımlarına Göre Kır- Kent Nüfus Oranları

Yıl	Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	Kent Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)	Kır Nüfusu	Kır Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)
1950	20.947.188	5.244.337	25,0	15.702.851	75,0
1955	24.064.763	6.927.343	28,8	17.137.420	71,2

Kaynak: (TÜİK, 2024)

Tablo 6: Yıllara Göre Kentsel- Kırsal Nüfus Artış Hızları

Yıl	Kent Nüfusu	Kent Nüfusu Artış Hızı (%)	Kır Nüfusu	Kır Nüfusu Artış Hızı (%)
1950	5.244.337	10,62	15.702.851	10,87
1955	6.927.343	24,29	17.137.420	8,37

Kaynak: (TÜİK,2024)

1950-1960 döneminde köy nüfusunun kentlere akın etmesiyle ülke nüfusunun kentlerde birikmeye başlamasına neredeyse ülkemizdeki hiçbir kent hazırlıklı değildi. Bu nedenle de kentlerde ulaşımdan altyapıya, konut sorunundan yerleşim planına kadar birçok konuda düzensizlikler baş göstermiştir (E. Yılmaz ve Çiftçi, 2011, s. 260). Köylerden kentlere yerleşmek için gelenler, konut ihtiyaçlarını ilk başlarda çalıştıkları yerlere yakın bölgelere, genellikle boş kamu arazilerine, bir gecede, yıkılmaları durumunda çabucak tekrardan kolaylıkla yapılabilen gecekonduyla karşılaşmıştır (Tekeli, 2011, s. 119). Ülkemizde gecekondu, 1950-1960 yılları arasında kentlerdeki orta sınıf halkı rahatsız edecek şekilde mantar gibi her yerde bitmeye başlamıştır. Birçok konuda yetersiz ve düzensiz olarak kurulan gecekondu ve kent yaşamına uygun davranışlarda bulunmayan, daha çok

köy hayatındaki alışkanlıklarına devam eden gecekondulular, bu dönemde yerleşik kent halkının hayat standardını tehdit eder bir nitelik kazanmıştır. Bu dönemde kentli halk, merkezi ve yerel yönetimlerden gecekondulular hakkında öncelikle sıkı tedbirler alınmasını ve daha fazla sayıları artmadan ve kentte kalma süreleri uzamadan yaptıkları gecekonduların yıkılmasını ve geldikleri köylerine tekrardan gönderilmesini istemişlerdir (Şengül, 2009, s. 124-126). Ancak kentlerde gecekondulu nüfusun bu dönem ve sonrasında da sayıları hızla artmıştır. Bu, kentlerde önemli bir seçmen sayısının da artışı demektir. Uzun vadede kentlerde kalmalarını güvence altına almak için kendilerini destekleyen siyasal partilere oy vermeleri belki de ellerindeki en önemli kozları olmuştur. (Tekeli, 2011, s. 119).

1960 yılı ülkemiz demokrasisi için büyük önem arz etmektedir. İlk kez askeri yönetim yönetime el koymuş, başta demokrasimiz olmak üzere neredeyse hayatın tüm alanında, birçok açıdan dönüm noktası olmuştur (Savur, 2019, s. 39). Ülkemizdeki kentleşme hareketi de dönüşüm yaşayan konulardan bir tanesi olmuş ve bu yüzden de 1960 yılı ve sonrası bir diğer başlıkta incelenmiştir.

2.2.4.1960-1980 Dönemi

Ülkemizde 1960-1980 yılları arasında; kent yapılarında meydana gelen yeniliklerin olması, iş olanaklarındaki çeşitliliğin artması gibi nedenlerden dolayı kent, insanları kendine çekmeye başlamıştır. Bu dönemde ülkemizde sanayileşme adına gelişmeler olsa da kentlere gelen işgücünü karşılayacak ölçüde endüstriyel üretim tesisleri ve fabrikalar kurulamamıştır. Yine bu dönemde, kente gelen insan sayısının giderek artması, kentlerde konut probleminin çıkmasına neden olmuştur. Bu sebeplerden dolayı 1960 yılından itibaren gecekondulu sayısında daha da fazla artışlar yaşanmış ve insanlar marjinal, ikincil sektörlerde çalışmıştır (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s. 252). Bu dönemde köyden kente gelenlerin en büyük avantajlarından biri, kentte kendilerini bir önceki dönem kente yerleşmiş olan hemşehrilerinin karşılamasıdır. Bu dönemde kente yeni gelenler, kent yaşamına yeni adapte olmaya çalışırken onlara bir önceki dönem kente yerleşmiş, bu alışma aşamalarını geçmiş hemşehrileri yardımcı olmuştur. Kentte iş bulma, konut problemini çözme gibi birçok konuda yardım almalarına rağmen bu dönemde

de kente yeni gelenler, bir önceki dönem göç etmiş insanların yaşadığı kente alışma zorluklarına benzer sorunlar yaşamışlardır (Koyuncu, 2012, s. 383).

1960'lı yıllar, ülkemizde kentleşmenin arttığı dönemdir. Bu on yıllık dönemde hem mevcut kentlerin nüfusu artmış hem de birçok yerleşim yeri kent statüsü kazanmıştır. 1960 yılına kadar ülkemizde 102 kent bulunmaktayken, 1960-1975 yılları arası dönemde kent sayısı 288'e yükselmiştir. Yapılan nüfus sayımlarında bu kentlerin altmış beşinin nüfusu elli binin, otuz altısının da nüfusu yüz binin üzerinde olduğu saptanmıştır (Y. Sencer, 1979, s. 73). Bu dönemde kent nüfusu artış hızları 1955-1960 yılları arasında %21,81, 1960-1965 yılları arasında %18, 1965-1970 yılları arasında %21,07 ve 1970-1975 yılları arasında da %18,84'lük bir artış meydana gelmiştir. 1960 yılında 8.859.731 olan kent nüfusu 1975 yılında 16 milyonu geçmiştir (Tablo 7; Tablo 8). 1960'lı yıllarda kent nüfusunda sürekli artış olmasına rağmen özellikle Almanya gibi Batı Avrupa ülkelerinin talep ettiği fabrikalarda çalışacak işgücü ihtiyacını karşılamak için yapılan dışgöç ve ülkedeki küçük tarım üreticisini korumak için uygulamaya sokulan politikalarından dolayı kent nüfusu artış hızında azalış gözlemlenmiştir (Tablo 8; Tekeli, 2011, s. 121).

Tablo 7: Nüfus Sayımlarına Göre Kır- Kent Nüfus Oranları

Yıl	Toplam Nüfus	Kent Nüfus	Kent Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)	Kır Nüfusu	Kır Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)
1960	27.754.820	8.859.731	31,9	18.895.089	68,1
1965	31.391.421	10.805.817	34,4	20.585.604	65,6
1970	35.605.176	13.691.101	38,5	21.914.075	61,5
1975	40.347.719	16.869.068	41,8	23.478.651	58,2

Kaynak: (TÜİK, 2024)

Tablo 8: Yıllara Göre Kentsel- Kırsal Nüfus Artış Hızları

Yıl	Kent Nüfusu	Kent Nüfusu Artış Hızı (%)	Kır Nüfusu	Kır Nüfusu Artış Hızı (%)
1960	8.859.731	21,81	18.895.089	9,3
1965	10.805.817	18,00	20.585.604	8,21
1970	13.691.101	21,07	21.914.075	6,06
1975	16.869.068	18,84	23.478.651	6,66

Kaynak: (TÜİK, 2024)

Ülkemizde 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri darbe gerçekleşmiştir. Bu darbeden yaklaşık bir yıl sonra ülkemizde kentleşmenin nasıl bir plan üzerinde gerçekleşeceğini de belirleyen 1961 Anayasası yürürlüğe girmiştir. 1961 Anayasası’nda sosyal devlet ilkesi ve “*refah devlet anlayışı*” kabul edilmiştir. (Soysal, 1969, s. 29 aktaran E. Yılmaz ve Çiftçi, 2011, s. 260). Refah devlet anlayışı kapsamında, yurttaşlara bazı sosyal haklar kazandırılmıştır. Örneğin, sosyal devlet ilkesi kapsamında 1961 Anayasası’nda “*Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.*” hükmü kabul edilmiştir (1961 Anayasası, 1961; E. Yılmaz ve Çiftçi, 2011, s. 260).

1950’li yıllarda kente ilk gelen gecekondulu kesim, daha çok kaderci, dini hassasiyetleri yüksek olan bir toplum olmuş olması siyasi tercihlerine de yansımıştır. Bu kesim, daha çok muhafazakâr partilere oy vermiştir (Şengül, 2009, s. 127). Daha sonra askeri darbenin ardından kabul edilen 1961 Anayasası’nın çoğulcu ve özgürlükçü yapısından dolayı, ülkemizde sol düşünce sistemi de görülmeye başlanmıştır. Bu yüzden de kentleşme hareketi toplumsal gerçekçi bir bakış açısıyla değerlendirilmiş (Tekeli, 2011, s. 121) ve gecekondulu kesimin de siyasal tercihleri bu dönemde kente gelen insanlarla sola doğru kaymıştır (Şengül, 2009, s. 129). Ayrıca sosyal/refah devlet ilkesi kapsamında ülke kaynaklarının daha etkin ve planlı kullanılabilmesi için anayasal bir kurum olarak Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştur (Tekeli, 2011, s. 121). Artık 1960’lı yıllarla Türkiye’de her konuda planlama süreci başlamıştır. Bu planlamalarla kent merkezlerinde ve merkeze yakın yerlerde kurulmuş olan fabrikalar, endüstriyel kuruluşlar kent dışarısına taşınmaya başlamış, kentin dışında sanayi bölgeleri kurulmuştur.

Kent merkezleri ise asayiş, denetim ve ticaretin sağlandığı mekânlar olmaya başlamıştır (Niray, 2002, s. 13).

Dönemin hükümetleri, bu dönemde sanayileşme için de çeşitli politikalar uygulamaya başlamıştır. İstanbul, Ankara gibi büyük kentlere sanayi siteleri ve bu sitelere çeşitli endüstriyel üretim tesisleri açılmıştır. Sanayi tesislerinin kentlerde çoğalmaya başlamasından dolayı kentler, insanları kendine çekmeye başlamış ve kırsal yerleşkelerden kentlere yoğun göç olmuştur. Bu göç hareketi kentlerde konut ihtiyacının bir önceki döneme göre daha da fazla hissedilmesine neden olmuştur (Yurt, 2020, s. 32). Kente gelenler bu ihtiyacın çözümü için gecekondulara devam etmiştir. 1960 yılına kadar gecekonduların yapımına ve gecekonduların halkına çok sert tepkiler verilmiş ancak gecekondular yıkılsa bile ertesi gün tekrardan, aynı yerde mantar gibi çoğalmıştır. Hükümetler, bu konu hakkında gecekonduların yıkılması dışında çözüm odaklı bir politika üretememiş, 1960 öncesinde sanki gecekonduların sorunu yokmuş gibi davranılmıştır. 1960'lı yıllara girildiğinde çözüm yolu olarak ilk akla gelen gecekonduların kamu otoritesi tarafından yıkılması devam etse de hem kent halkının gecekondulara alışmaya başlaması hem de ülkede yürürlüğe konulan politikalar gecekondulara ve gecekondululara daha ılımlı bakılmasını sağlamıştır (Şengül, 2009, s. 128). Bu dönemde, 1966 yılında 775 sayılı Gecekondular Yasası yürürlüğe girmiştir. Bu kanun ilk başta gecekonduların affı için çıkarılmış olsa da bu kanunla, gecekonduların ve gecekondularda yaşayan insanların da kentlerde var olduğu, onların da birtakım sorunlarının olduğu ilk defa kabul edilmiştir. Bu kanun, gecekonduların sorunlarının çözümü için gecekonduların yıkılması dışında atılan ilk adım olmuştur. Bu kanunla gerek merkezi gerek yerel yönetim gecekondulara özel bir önemle yaklaşmaya başlamış, gecekonduların kentlerde yaşam kalitelerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Bu amaca uygun gecekonduların yeterli düzeyde olmasa da altyapısında iyileşmeler olmuş ve buna paralel olarak gecekonduların ticareti başlamıştır (Tekeli, 2011, s. 127).

Köyden kente ilk dönemde gelen insanlar, inşaatlarda çalışmak için genellikle 7-8 kişinin aynı yerde kaldığı, bir oda büyüklüğündeki evlerde veya çalıştıkları inşaat alanlarındaki küçük bir kulübede kalmışlardır. Vasıfsız işgücü niteliğindeki bu insanların ilk amaçları hayatta kalmak olduğu için sosyal güvencelerden bihaber olarak, sendikasız ve düşük ücrete çalışmaya başlamışlardır. Ancak ülkemizde 1960'lı yıllarla planlı döneme girilmiş,

sanayi sektöründe gelişmeler yaşanmış ve kente gelen insan fazlalılığından dolayı konut talebine paralel olarak inşaat sektöründe patlamalar yaşanmıştır. Hem fabrikaların hem de inşaat sektörünün aynı anda eleman ihtiyacının oluşmaya başlaması sonucu inşaat sektöründe eleman ihtiyacının karşılanabilmesi için işçilere ödenen ücretlerde artışlar olmuştur. Kentlerde yaşanan bu gelişmeler de köy mekânında ekonomik sıkıntı yaşayan insanları kendine çekmiştir (Karpaz, 2003, s. 106). İnşaat sektöründe işçi ücretlerinin artması, ihtiyaç duyulan emeğin bulunabilmesini sağlamış ancak inşaat yapımındaki maliyetleri de arttırmıştır. Bu pahalı konut arzının çözümü için ilk defa dönemin hükümeti, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda toplu konut yapım fikrini ortaya atmıştır (Tekeli, 2011, s. 123).

1970'li yıllara gelindiğinde ülkemizde yaşanan birtakım ekonomik, siyasi bunalımlardan ötürü kentleşme hızının düştüğü görülmektedir. 1970'lerde Türkiye'de yaşanan ekonomik krizin sonucu olarak, kalkınma hızı düşmüş ve yatırımlar neredeyse durma noktasına gelmiştir. Sanayi ve hizmet sektörlerinin işgücü ihtiyacı azalmış ve köylerden kentlere gelen insan sayısında ciddi oranda düşme olmuştur. Ayrıca 1960'larda başlayan Avrupa'ya işçi göçlerinin de devam etmesi ve bu dışgöçlere kent insanının da katılmaya başlaması kentleşme sürecini olumsuz etkilemiştir (Işık, 2005, s. 63). Bu dönemde ülkemizdeki kentleşme yavaşmış olsa da devam etmiştir. Ayrıca kentleşme hareketinden dolayı yaşanan sorunlar nitelik değiştirmiştir. Örneğin Ankara, başkent olduktan sonra nüfusu hızla artmaya başlamış ve gelen insanlara yetecek düzeyde konut olmaması sorunu ile karşı karşıya kalınmışken; 1970'li yıllara gelindiğinde nüfusu milyonu geçmiş olan Ankara'da birincil sorun, hava ve çevre kirliliği olmaya başlamıştır. Bu dönemde tüm dünyada ve ülkemizde otomobil sayısında artış yaşanmıştır. Kişilerin şahsi arabalara sahip olması ve kentlerde sorunların artmaya başlaması insanları kent dışında banliyölerde yaşamaya itmiştir (Tekeli, 2011, s. 122).

1970'li yıllarda karaborsa, tıp, yağ gibi temel ihtiyaç kuyruğu, yüksek enflasyonun yaşandığı ekonomik krizin yanı sıra, ülke yönetiminin sürekli el değiştirmesi sonucu yaşanan siyasi istikrarsızlık da ülke içerisinde kargaşanın ve sorunların artmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde özellikle büyük kentlerde sağ ve sol görüşlü insanların birbirleriyle olan çatışmaları da kentleşmeyi olumsuz etkilemiş, köylerden kentlere gelen insan sayısında

önceki yıllara göre düşüş yaşanmıştır. Ülke içerisindeki iç çatışmaları durdurmak, ülkede çıkan sorunları ortadan kaldırmak amacıyla ülke yönetimine 12 Eylül 1980 tarihinde tekrardan askeri yönetim el koymuş, sivil yönetim ülke idaresinden el çektirilmiştir. Bu tarihten itibaren ülkede her alanda dönüşüm gerçekleşmiş ve kentleşme hareketinin incelenmesinde başka bir döneme girilmesine neden olmuştur (Şengül, 2009, s. 136-137).

2.2.5.1980 ve Sonrası

İçduygu ve Şirkeci'ye (1999, s. 253) göre 1980 ve sonrasında ülkemiz ve kentleşme hareketi genel olarak şu şekilde bir süreç izlemiştir:

- 1970'li yıllarda ülkemizde meydana gelen ekonomik bunalımın etkilerinden kurtulmak için özelleştirme, liberal politika uygulamaları gibi bazı reformlar yapılmıştır.
- Modernleşme hareketlerinin bu dönemle beraber “küreselleşme” kavramıyla algılanır oluşu, ülkemizde hem ulusal hem de uluslar arası boyutta bazı gelişmeler ve sorunlar yaşanmasına neden olmuştur.
- Dünya çapında iletişim, haberleşme ve ulaşım teknolojilerindeki gelişmelerle artık kentleşme hareketi 1980 ve sonrasında iletici nedenlere göre şekillenmeye başlamıştır.
- Bu dönem içerisinde bireycilik, kendi hayat alanını oluşturma, aile, aşiret yerine daha resmi olarak sivil toplum kuruluşlarının kurulması gibi toplumsal değişiklikler yaşanmıştır.
- Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terörden dolayı insanların can ve mal güvenlikleri sağlanabilmesi için devlet eliyle zorunlu göç hareketleri olmuştur.
- Bu zorunlu göç hareketleri önce kırsal yerleşim alanlarının bağlı bulunduğu Diyarbakır, Van gibi illere olmuş, daha sonra daha büyük ve gelişmiş bölgelere gitme isteği sonucu insanlar İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Mersin gibi illere gitmeye başlamışlardır. Bu nedenle de bu illerde zaten ciddi boyutlarda olan sorunlar aşılabilir durumlara gelmiştir.

1980 yılına kadar bazı iktisadi, siyasi vb. nedenlerden dolayı ülkemizde kentleşme süreci yavaşlamış, 1980'in 12 Eylül'ünde gerçekleşen darbe sonucu bu süreç durma noktasına gelmiştir. Fakat 1983 yılında yapılan genel seçimler sonucu yönetime tekrardan sivil yönetim gelmiş ve Turgut Özal

liderliğindeki Anavatan Partisi tek başına iktidar olmuştur. Devlet yönetimini kazanan Anavatan Partisi, iktidara gelmesinin ardından ülke ihracatını arttırmak ve dış pazara açılmak amaçlı çeşitli politikalar yürütmüştür. Haberleşme, ulaşım, enerji yatırımları için ilk başlarda devletçi bir anlayışla yatırımlar yapılmış olsa da serbest piyasa ekonomisi prensibinin benimsenmesi sonucu ilerleyen zamanlarda devletten ziyade özel şirketler birçok alanda yatırım yapmaya başlamıştır. Ayrıca 1980’li yıllarla tüm dünyada “küreselleşme” kavramının doğmasıyla ekonomi başta olmak üzere birçok alanda uygulanan politikalar değişim ve gelişim göstermiştir. 24 Ocak Kararları olarak bilinen ekonomik alanda alınan kararlar ülkemizdeki küreselleşme adına büyük önem arz etmiştir. Ülkemizde küreselleşme, özelleştirmelerin yapılması, devletin ekonomideki payının küçültülmesi, dış ticaret serbestisi gibi kararların alınmasıyla başlamıştır (Kocacık, 2000, s. 113). Bu gibi ekonomik politika ve kararlar, hizmet ve sanayi sektörlerinde işgücü ihtiyacını doğurmuş ve bu nedenle kentler tekrardan insanları çekmeye başlamış, kentleşme yeniden hızlanmıştır (Koyuncu, 2012, s. 384-385).

1980 yılından itibaren kentleşme hareketi tekrardan hız kazanmış ve 1980 yılında 19.645.007 olan kent nüfusumuz 1985 yılında kent nüfusu artış hızında meydana gelen % 26,87’lik artışla kentsel nüfus 26 milyonu geçmiştir. 1990 yılına gelindiğinde ise yapılan nüfus sayımına göre kent nüfusu 33.326.351 olmuştur. 1980-1985 yılları arasında kentsel nüfusun % 26,87’lik bir artış hızı yaşaması ayrıca değinilmesi gereken bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. 1980-1985 yılları arasında gerçekleşmiş kent nüfusu artış hızı, cumhuriyet döneminin en yüksek olduğu dönem olmuş ve 1985 yılında kentsel nüfus ilk defa kırsal nüfusu geride bırakmıştır (Işık, 2005, s. 64; Tablo 9; Tablo 10). Söz konusu bu artış, 1984 yılında Resmi Gazete’de yayımlanmış olan 3030 sayılı Büyük Şehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun’undan kaynaklanmıştır. 3030 sayılı Kanun ile ülkemizdeki büyük ölçekli iller olan İstanbul, Ankara ve İzmir “büyükkent” statüsü kazanmıştır. Bu statü sayesinde illerdeki kentsel alanlar genişlemiştir. Bu nedenle de illerde suni bir biçimde kent nüfusunda artış olmuştur. Örneğin, bu kanun çıkmadan önce İzmir’in kent nüfusu 818 bin iken; kanunun yürürlüğe girmesinin ardından 1985 yılında yapılan nüfus sayımına göre İzmir’in kent nüfusu 1 milyon 489 bine yükselmiştir (Sevgi 1998 aktaran Işık, 2005, s. 64).

Tablo 9: Nüfus Sayımlarına Göre Kır- Kent Nüfus Oranları

Yıl	Toplam Nüfus	Kent Nüfus	Kent Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)	Kır Nüfusu	Kır Nüfusunun Toplam Nüfus İçindeki Payı (%)
1980	44.736.957	19.645.007	43,9	25.091.950	56,1
1985	50.664.458	26.865.757	53,0	23.798.701	47,0
1990	56.473.035	33.326.351	59,0	23.146.684	41,0
2000	67.803.927	44.006.274	64,9	23.797.653	35,1
2007	70.586.256	49.747.859	70,5	20.838.397	29,5
2008	71.517.100	53.611.723	75,0	17.905.377	25,0
2009	72.561.312	54.807.219	75,5	17.754.093	24,5
2010	73.722.988	56.222.356	76,3	17.500.632	23,7
2011	74.724.269	57.385.706	76,8	17.338.563	23,2
2012	75.627.384	58.448.431	77,3	17.178.953	22,7
2013 ⁷	76.667.864	70.034.413	91,3	6.633.451	8,7
2014	77.695.904	71.286.182	91,8	6.409.722	8,2
2015	78.741.053	72.523.134	92,1	6.217.919	7,9
2016	79.814.871	73.671.748	92,3	6.143.123	7,7
2017	80.810.525	74.761.132	92,5	6.049.393	7,5
2018	82.003.882	75.666.497	92,3	6.337.385	7,7
2019	83.154.997	77.151.280	92,8	6.003.717	7,2
2020	83.614.362	77.736.041	93,0	5.878.321	7,0
2021	84.680.273	78.908.631	93,2	5.771.642	6,8
2022	85.279.553	79.613.279	93,4	5.666.274	6,6
2023	85.372.377	79.399.292	93	5.973.085	7

Kaynak: (TÜİK, 2024)

⁷Artıştaki fazlalık 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanundan kaynaklanmaktadır. Bu kanun kentleşme dönemleri başlığındaki 1980 ve sonrasında açıklanmıştır.

Tablo 10: Yıllara Göre Kentsel- Kırsal Nüfus Artış Hızları

Yıl	Kent Nüfus	Kent Nüfusu Artış Hızı (%)	Kır Nüfusu	Kır Nüfusu Artış Hızı (%)
1980	19.645.007	14,13	25.091.950	6,43
1985	26.865.757	26,87	23.798.701	-5,43
1990	33.326.351	19,38	23.146.684	-2,81
2000	44.006.274	24,27	23.797.653	2,73
2007	49.747.859	11,54	20.838.397	-14,2
2008	53.611.723	7,2	17.905.377	-16,38
2009	54.807.219	2,18	17.754.093	-0,85
2010	56.222.356	2,51	17.500.632	-1,45
2011	57.385.706	2,02	17.338.563	-0,93
2012	58.448.431	1,82	17.178.953	0,93
2013 ⁸	70.034.413	16,54	6.633.451	-158,97
2014	71.286.182	1,75	6.409.722	-3,49
2015	72.523.134	1,7	6.217.919	-3,08
2016	73.671.748	1,58	6.143.123	-1,21
2017	74.761.132	1,42	6.049.393	-1,55
2018	75.666.497	1,19	6.337.385	4,54
2019	77.151.280	1,92	6.003.717	5,55
2020	77.736.041	1,5	5.878.321	-1,81
2021	78.908.631	0,89	5.771.642	-1,82
2022	79.613.279	-0,26	5.666.274	5,41
2023	79.399.292		5.973.085	

Kaynak: (TÜİK, 2024)

1980’li yıllarla ülkemizde hemen her alanda olduğu gibi kentleşme sürecinde de değişiklikler söz konusu olmuştur. Önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de köylerden kentlere iş bulma ve aile içerisinde göç eden kişilerle beraber gelme gibi nedenlerle yerleşmeler devam etmiş ayrıca tayin, atama, eğitim gibi nedenlerle kente göç etmede artış olmuştur. 1980 ve sonrasında bu hareketlilik devam etmekle birlikte daha çok küçük ölçekli kentlerden büyük kentlere göç edilmeye başlanmış ve ilk kente gelenlerde görülen kent uyum süreci ve sosyal dışlanma duygusu daha hafif atlatılmıştır.

⁸Artıştaki fazlalık 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı kanundan kaynaklanmaktadır. Bu kanun kentleşme dönemleri başlığındaki 1980 ve sonrasında açıklanmıştır.

Ayrıca bu dönemde kentlere yerleşen insanlar, önceki dönemdekilere göre eğitim seviyeleri yüksek ve daha vasıflı insanlardır. Önceden ailecek kente yerleşen toplumlarda, sadece erkek çalışmış, kadın da evde çocuklara bakmış, ev işi yapmışken; bu dönemde tüm aile halkı çalışma hayatına girmiştir. Kadınlar artık gündelikçilik, çocuk bakıcılığı gibi işlerde çalışarak hem aile ekonomisine katkıda bulunmaya hem de kendi ekonomik özgürlüğünü kazanmaya başlamıştır (Koyuncu, 2012, s. 385-386).

Bu dönemde kentleşme açısından önem arz eden bir başka gelişme de gecekondu alanlarında meydana gelen değişim olmuştur. 1950’li yıllardan itibaren kentlerde, düzensiz ve plansız olarak, “yağ lekesi” gibi konutlar arasında neredeyse hiç boşluk olmadan, mahallelerce gecekondu yapılmış ve gecekonduların sayıları hızla artmıştır (Tekeli, 2001, s. 82-83). Kentli orta sınıfın 1980 sonrasında konut talebi artmış, bu yüzden de gecekondu yapılan bölgeler değer kazanmıştır. Bu bölgelerde yapılan tek katlı, bahçeli gecekondu yıkılmış ve yerine çok katlı, apartman tarzı gecekondu yapılmıştır. Bu apartman gecekonduların yapılmasından sonra gecekondu sahipleri, gecekondularını kiraya vermeye başlamıştır (Koyuncu, 2012, s. 386).

1980 yılına kadar köy halkı, köyde iş olanaklarının yetersizliğinden dolayı İstanbul, İzmit, Ankara, Adana gibi sanayi sektörünün gelişmiş olduğu kentlere göç etmiş, 1980 yılı ve sonrasında turizmdeki gelişmelerden dolayı ülkemizdeki kıyı kentlerinde turizm sektöründe de iş olanakları artmış ve bu kentlere göçler başlamıştır (Koyuncu, 2012, s. 385). Örneğin, önceki dönemlerde insanlar, köylerini terk edip Akdeniz Bölgesi’nde Adana, Tarsus, Hatay gibi kentlere gelip yerleşmişken; 1980 ve sonrasındaki dönemlerde bu nüfus hareketleri kıyı bölgelere doğru kaymış ve bu dönemde Alanya, Manavgat, Antalya gibi kentlerin nüfusu artmaya başlamıştır (Işık, 2005, s. 65).

1984-1985 yıllarına kadar köy halkının kentlere gitme isteği genellikle ekonomik nedenlerden kaynaklanmıştır. Ancak 1984 yılında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde terör örgütünün saldırıları sonucu halkın can ve mal güvenliğinin sağlanabilmesi için saldırıların gerçekleştiği kırsal alanlardan uzaklaştırılmış ve zorunlu göç hareketi gerçekleşmiştir (Baydar, 1999, s. 333). Zorunlu göç, bölge halkının iradesine bırakılmadan, devlet tarafından zorunlu hallerden dolayı yaptırılan göçe denilmektedir (Koçak ve

Terzi, 2012, s. 71). Kırsal bölgelerde zorunlu göçün başlamasının ardından Şırnak, Hakkâri, Batman, Adıyaman, Yüksekova, Siverek gibi kentler 1985 yılı sonunda ülkemizde nüfusu en fazla artan kentler arasında yer almıştır. Bu kentlerin nüfus artışlarında köylerden gelen insanların yanı sıra asayiş ve güvenliği sağlamak için yönlendirilen güvenlik güçlerinin de etkisi olmuştur. (Işık, 2005, s. 66). Ayrıca bu illerde durmak istemeyen veya tutunamayan insanlar yine İzmir, İstanbul gibi büyük kentlere de gitmişlerdir (Baydar, 1999, s. 333).

1990’lı yıllara gelindiğinde de ülkemizde kentleşme süreci hız kesmeden devam etmiştir. Bu yıllarda kırsal alana ve tarıma teşvik amaçlı politikalar, GAP gibi tarımsal üretimi ve terk edilen kırsal bölgeleri tekrardan canlandırmak için büyük yatırımlar olmasına rağmen insanlar köylerden kentlere gelmeye devam etmiştir. 1990 yılında yapılan nüfus sayımına göre ülke nüfusunun % 59’u kentlerde yaşamış, tüm bu politika ve yatırımlara rağmen 2000 yılına girilirken kent nüfusu 44 milyonu geçmiş ve ülke nüfusunun % 64,9’unun kentlerde yaşadığı saptanmıştır. Bu dönemde de kentlere gelen insanlar, kentlerdeki işgücü ihtiyacından fazla olduğu için işsizlik sorunu devam etmiştir. Ayrıca 1990’lı yıllarda kentlerde sağlık problemleri, siyasal kargaşa, toplumlar arasında birbirini ötekileştirme gibi sorunlar da ortaya çıkmıştır (Erman, 2012, s. 298; Tablo 9).

1990’lı yıllardan itibaren büyük kentlerde AVM, beş yıldızlı lüks oteller, iş merkezleri/plazalar büyük bir hızla kurulmaya başlamıştır. Bu dönemde kent merkezlerinde veya yakınlarında ulusal ve uluslar arası menşeli hiper ve süper marketler de görülmeye başlamıştır. Bu yapılar kent merkezlerinin en önemli yapılarını oluşturmuştur (Şengül, 2009, s. 141-142). Ayrıca 1980’li yıllarla başlayan gecekondulu kiracılığında 1990’lı yıllara gelindiğinde hatırı sayılır bir artış görülmüştür. Gecekondulu kiracılığı, hem önceki dönemlerde kente gelip gecekondulu sahibi olanların gecekondularını kiraya vermesiyle buradan da bir gelir elde etmesine hem de kente yeni gelenlerin iş bulup, para kazanmadan kira gibi bir giderle karşılaşmasına ve yeni gelen yoksul kesimin daha da sıkıntıya düşmesine neden olmuştur (Koyuncu, 2012, s. 387).

2000’li yıllara gelindiğinde, sanayi sektöründe büyük yatırımlar yapılmaya başlanmış ve bu yıllarda da kentleşme süreci ülkemizde hız kazanmıştır. Bu dönemde eğitim seviyelerindeki artıştan dolayı kentlere gelen

insanlar, önceki dönemlerde gelenlerle kıyaslanmayacak kadar nitelikli/kalifiyelidir. Kentlerde, iş hayatındaki kadınların sayısı gitgide artmış, kadınlar da nitelikli iş gücünü oluşturan aktörlerden bir tanesi olmuştur (Koyuncu, 2012, s. 390). Çeşitli yatırımların yanı sıra ülkemizde 2000 ve sonrasında kentleşmenin hız kazanmasındaki bir diğer pay da kanunlarda yapılan değişikliklerdir. 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile bu kanundan yaklaşık bir yıl sonra çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu, büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyelerine ve büyükşehir belediyesi olmayan diğer kentlerdeki belediyelere kent hayatını ve kentleşme sürecini düzenleme ve iyileştirme amaçlı bazı görev ve sorumluluklar vermiştir (Yurt, 2020, s. 36-37). Örneğin 5393 sayılı kanunun 69. maddesi her iki kanunda belirtilmiş, tüm belediyelerin görevi olarak kabul edilmiştir. 69. maddeye göre;

Belediye; düzenli kentleşmeyi sağlamak, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde, özel kanunlarına göre korunması gerekli yerler ile tarım arazileri hariç imarlı ve alt yapı arsalar üretmek; konut, toplu konut yapmak, satmak, kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak, bu arsalari trampa etmek, bu konuda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ve bankalarla iş birliği yapmak ve gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahiptir (“Belediye Kanunu”, 2005).

Ülkemizdeki kentleşme süreci için önem arz eden, kentleşme hızını arttıran diğer bir mevzuat ise 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi Ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’dur. Bu kanun kapsamında 14 büyükşehir ve 27 ilçe kurulmuştur (Yurt, 2020, s. 37). Büyükşehir belediyeleri, 1984’te 3030 sayılı Kanun’un kabul edilmesinden beri kurulmaktadır. 6360 sayılı Kanun, 3030 sayılı Kanun’un yerine kabul edilmiş ve büyükşehir kurulma amaç ve kuralları son şeklini almıştır. Bu kanun ile büyükşehir belediyelerinin hizmet alanı tüm il sınırını kapsamı kabul edilmiş ve büyükşehir belediye sayısı otuza yükselmiştir (Demirkaya ve Koç, 2017, s. 132). Bu kanunun ülkemizdeki kentleşme süreci açısından önemi, büyükşehir belediyesi olan illerde köy tüzel kişiliği sona ermiştir. Buna göre köyler, bağlı bulunduğu ilçe veya il merkezlerinin mahallesine dönüşmüştür (Ceylan ve Somuncu, 2018, s. 1152). Bu kural neticesinde yine ülkemiz kentlerinde doğal olmayan bir nüfus artışı olmuştur.

Bu kanun çıkmadan önce, TÜİK verilerine göre 2012 yılında ülke nüfusunun % 77,3’ü kentlerde yaşadığı görülmekte iken, 2013 yılında yapılan nüfus sayımında ise bu oran %91,3’e yükselmiştir (Tablo 9). TÜİK’in verilerine göre 2021 yılında kentte toplam nüfusun %93,3’ü yaşıyor olarak görülmekte ancak Dünya Bankası bu oranın % 76 düzeylerinde olduğunu belirtmektedir (Dökmeci, Manap, Aydın ve Onur, 2022, s. 22).

2000’li yıllarda uygulamaya konulan çeşitli mevzuatlar sonucu, ülkemizdeki kentleşme süreciyle oluşan düzensiz kentsel yapılaşmaların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ayrıca 2000’li yıllar sonrasında mekâna yatırım arttığı için mekânlar hızla özel sermaye tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde gecekondular yapıyı olumsuz hale gelmiş ve var olan kaçak yapılar, gecekondular yıkılmaya başlamıştır. Bu yapıların yerine güvenilir, planlı ve düzenli olarak başta Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve birçok özel girişimcilerle konut ve binalar yapılmıştır (Koyuncu, 2012, s. 390). TOKİ, 2000’li yıllarda yalnızca insanlar için konut değil konuta ek olarak insanların vakit geçirebileceği, sosyalleşebileceği park, bahçe, sosyal tesis gibi alanların da yapımına başlamıştır (Yurt, 2020, s. 36).

Bu dönemde dikkat çeken önemli bir gelişme de kentlere yeni gelen insanların, hemşehrileriyle olan ilişkileridir. Önceki dönemlerde kente yeni gelen insanlar, kent hayatına alışmak için hemşehrilerinin yardımına ihtiyaç duymuş, hemşehrilerinin tecrübelerinden faydalanmıştır. Bu sayede iş ve kalacak konut bulması kolaylaşmıştır. Ancak bu dönemde kente gelen insanlar, eğitimlerini kentlerde görmüş ve daha çok tayin veya atama yoluyla gelmiştir. Gelen insanlar herhangi bir kente uyum sorunuyla karşılaşmamakta bu yüzden de hemşehrilerine ihtiyaç duymamakta, kendi başının çaresine bakabilmektedir. Bu dönemle insanlar daha çok bireysel bir hayat yaşamak istemekte, topluma yabancılaşmaktadır (Koyuncu, 2012, s. 390-391).

1980’li yıllardan itibaren küreselleşme ve uygulanan serbest piyasa ekonomisi sonucu her alanda olduğu gibi kentlerde de farklılıklar ve çeşitlilikler ortaya çıkmıştır. Bu çeşitlilik sonucu artık kentler, herhangi bir ürün gibi markalaşmaya başlamıştır. Bu markalaşma ile kentler, çekiciliğini arttırmaya ve tercih edilmeye çalışmaktadır (S. Demirkan & Ömer, 2018, s. 354). Yurt’a (2020) göre marka kent; “*Kentin sorunlarından arındırılmış, ulaşım olanakları yüksek, ileri teknoloji kullanan, turizm faaliyetlerinin ve gelirlerinin yüksek olduğu, tarihi ve doğal güzelliklerinin korunduğu, sosyo-kültürel aktivitelerin yoğun*

yaşandığı, rahat, güvenli ve nezih çevre şartları ile temiz havasının olduğu bir yaşam alanı (s. 39).” olarak tanımlanan literatüre yeni girmiş bir kent kavramıdır.

Kenti idare eden insanlar, kentin diğer kentlerle olan ortak veya farklı özelliklerini saptamakta, kente özgü yapıları ön plana çıkarmaya çalışmaktadır. Bir kent kendine özgü yemeği ile markalaşabileceği gibi, tarihi eserleri, yerel kıyafetleri, doğal güzellikleri ile markalaşabilmektedir (Yurt, 2020, s. 39).

3. “KÖYLÜ”DEN “KENTLİ”YE DÖNÜŞÜM

3.1. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşüm

Toplumsal açıdan incelendiğinde “kent” ile “köy” toplulukları birbirlerinin zıddı olarak değerlendirilmiştir. Bu yüzden de bazı düşünürler köy ve kent topluluklarını özelliklerine göre ayrıma tabi tutmuştur. Bu ayrımı Batı dünyasında ilk olarak Alman sosyolog Tönnies yapmıştır. Tönnies’e göre köy toplumu “*Cemaat*” (gemeinschaft), kent toplumu ise “*Cemiyet*” (gesellschaft) olarak değerlendirilmiştir. Cemaat; hemen her konuda farklılaşmamış, insanlar arasında samimi, yüz yüze ilişkilerin olduğu, homojen topluluklar olarak nitelendirilmişken; Cemiyet ise, heterojen, resmi ilişkilerin olduğu, birbirleri arasında ırk, dil, din vb. açıdan farklılıkların ve meslekleri konusunda uzmanlaşmış insanların bulunduğu, cemaat toplumuna karşıt bir toplum olarak değerlendirilmiştir. Tönnies’e göre insanlık cemaatten, cemiyete doğru hareket halindedir. Tönnies’in bu ikili ayrımından etkilenen kimi Avrupalı sosyologlar da ikili ayrıma gitmişlerdir: Alman sosyolog Vierkandt’ın “*Tabiat Kavimleri*” ve “*Kültür Kavimleri*”, Fransız Durkheim “*Mekanik Dayanışma*” ve “*Organik Dayanışma*”. Ayrıca Amerikan sosyolojisi de bu ikili ayrımdan etkilenmiş; Giddings “*Etnik Cemiyetler*” ve “*Demotik Cemiyet*”, Becker “*Kutsal*” ve “*Laik*” olarak iki grup, Redfield ise “*Folk Cemiyeti*” ve “*Şehir Cemiyeti*” ayrımına gitmiştir (Yörükan, 2006, s. 39-43). Tönnies’in ikili ayrımındaki gibi bu ikili ayrımlarda da ilk grup köy/kır hayatını betimlerken, ikinci grup ise şehri anlatmaya çalışmaktadır.

Tönnies ve Batı dünyasındaki diğer sosyologların köy ve kent toplulukları ile ilgili ayrımlarından önce ünlü İslam filozofu İbn-i Haldun bu şekilde bir ikili ayrım yapmıştır. Tarih, sosyoloji, siyaset vb. birçok konuda fikirlerini yazmış ve tüm dünya tarafından bilinen eseri Mukaddime’de “Göçebe-köy hayatı” ve “Yerleşik-şehir hayatı” olarak iki toplum yapısı oluşturmuştur. İbn-i Haldun (1997, s. 293-310), göçebe köy hayatının, yerleşik şehir hayatından üstün olduğunu belirterek, bu iki toplum yapısının karşılaştırmasını 9 nokta üzerinden yapmıştır. Bunlar:

- Köy hayatı, şehir hayatından daha öncedir.
- Köyden kente gelenler, çoğunlukla köyün zengin kesimidir.
- Şehrin nüfusu, köyden gelenler sayesinde artar.
- Köy aile hayatı, şehir hayatından daha sağlamdır.

- Dayanışma ve yardımlaşma duygusu göçebe-köy toplumunda daha fazladır.
- Toplumda kadının değeri köy hayatında daha önemlidir.
- Göçebe-köy hayatı, yerleşik-şehir hayatından daha cesur, kendine güvenen, daha az asimile olmuş bir yapıya sahiptir.
- Toplum içersindeki bilinç, şehre göre köyde daha fazladır.
- Lüks, sapkın düşünce ve davranışlar şehir hayatını içten içe kemirip, toplum yapısını yok etmektedir.

Tüm bu ikili ayrımların ilki olan köy toplumunu içerisinde barındıran köy, “ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıkla geçinen, birincil ilişkilerin yaygın olduğu nüfusu az yerleşim birimi” olarak tanımlanmakta ve bu yerleşim biriminde yaşayan, köy toplumunun üyesi olan kişiler de “köylü” olarak nitelendirilmektedir (Kaypak, 2018, s. 312). Çağlar’ın (1986) Köy, *Köylülük ve Türkiye’de Köy Kalkınması Sorunu* başlıklı kitabında köylü “*Temel uğraşının tarımsal üretim olduğu yerleşim yerlerini kuran, çoğunluk buralarda yaşam sürdüren... topluluklardır (s. 29).*” Zimmerman, köy sosyolojisini tanımlarken köylüyü “*Tarımsal faaliyetlerle uğraşan, doğal çevreye yakın, küçük toplum niteliği taşıyan, homojen, sürekli olmayan bir toplumsal hareketlilik ve tabakalaşma gösteren toplum*” olarak nitelendirmiştir (Türkdoğan, 2006, s. 100). Özensel’e (2015, s. 11-12) göre köylü, sadece bir yerleşim yerinde yaşayan insan olmamakla birlikte, her şeyden önce kentli olmayandır. Köylünün, giyimi, hayata karşı tutumu, davranışları, konuşma tarzı kentliden farklı, kendine münhasırdır. Köylü, kimi zaman saf, yapmacılıktan uzak olan kimi zaman da döneminin şartlarına uyması gereken, modernleşmeye ihtiyaç duyan bireydir. Toplum içerisinde insanların birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma içerisinde, gayri resmi birincil ilişkiler içerisinde olanlar köylü kesimi oluşturmaktadır. Ayrıca anlatılan hikâye veya destanlarda mert, dürüst, korkusuz kişi genellikle köylüdür.

Güreşçi (2018, s. 122), köy toplumunu üç özelliğine göre tanımlamıştır. Bu özellikleri, ekonomisinin tarıma bağlı olması; ataerkil aile yapısı, muhafazakâr toplum, komşu ve akrabaları ile yoğun iletişim halinde olması; köy toplum yapısının gelenek ve göreneklere göre hareket etmesi olarak sıralamıştır. Köy mekânında halk birbirleriyle dayanışma ve yardımlaşma halindedir. Bu yüzden de resmi ilişkiler köyde pek fazla görülmemektedir. Cenaze, düğün, bayram gibi özel günlerde herkes birbiri için koşturur, elini

taşın altına koymaktan çekinmez (Görmez, 1991, s. 20). Böyle bir ortamda herkes birbirini tanımakta, bir olay karşısında farklı bir tutum davranış pek fazla görülmemektedir. Örf ve adetlere göre yaşanan bu mekânda geleneksellikten uzak bir davranış gösteren köylü, diğer köy halkı tarafından dışlanmış, alay edilmiş, ayıplanıp, dedikodu malzemesi haline gelmiştir (Kızılaslan, 2006, s. 151).

İkili ayrımın ikincisi kentli ise; *“Kentte yaşayan ve kente özgü kültürünü benimsemiş olan, kırsal yaşam biçimlerinden farklı bir yaşam biçimi sürdüren, geçimini tarım ve hayvancılık dışı faaliyetlerden kazanan kişidir”* (Erten, 1999, s. 30). Kent içerisinde, köydeki gayri resmi ilişkilerin aksine iktisadi, siyasi, kültürel vb. birçok alanda örgütlü yapılanma olduğu için ilişkiler genel olarak resmidir. Kent içerisinde insanların iletişim kurduğu insan sayısı, bir köylünün köyde iletişim kurduğu insan sayısına göre oldukça fazla olmasına karşın, bu iletişim samimiyetten uzak, yüzeysel olmaktadır (Kaypak, 2018, s. 313). Ayrıca köylü insanın aksine kentli, daha açık görüşlü, geleneksellikten uzak, modern yaşam normlarına uygun hareket etmektedir (Tatlıdil, 1989, s. 18). Yıldız (2008, s. 49), bir kentlinin kent içerisinde uyması gereken bazı davranış kalıplarının olduğunu belirtmiştir. Bu kalıplar; insanlara karşı hoşgörülü, anlayışlı, saygılı olmak, insanlarla etkili ve güzel iletişim kurmak olarak sıralanmıştır.

Köyden kente gelen “köylü”, kente uyum sağlayabilme sürecinde kendini herhangi bir sosyal kuruma göre tanımlamadan, kendi hür fikir ve davranışları olan bir “birey” olmaya, bireyleşmeye başlamıştır (Tiken, 2015, s. 73). Örneğin kırsal kesimde yaşayan bir “köylü”nün toplum içerisindeki statüsünü ailesi içerisindeki konumu belirlemektedir. Köylünün, ailesinden bağımsız olarak, şahsi toplumsal statü kazanabilmesi çok zordur (Y. Sencer, 1979, s. 345). Ancak bir kentli, ailesinden bağımsız olarak kendi fikir, düşünce gibi şahsi özelliklerine göre değerlendirilmektedir (Tiken, 2015, s. 73).

Kentli, bireyleşmeyle birlikte ayrıca toplumsal ilişkilerini geliştirmiş, toplumsallaşmıştır. Köyde insanlar birincil ilişkiler içerisinde. Kentli ise kentte bu toplumsallaşma sayesinde resmi, soğuk, ikincil ilişkiler içerisine girmektedir. Toplumsallaşmayı başarabilen kente yerleşen köylü, kente uyum ve kentleşme aşamasında aşama kaydetmektedir (Tiken, 2015, s. 74).

İnsanlar, daha modern, geleneksellikten uzak, kendi özgürlüğünü kazanmış bir toplum yapısına ulaşabilmek yani “kentli” olabilmek ve köy hayatında karşılaştığı kan davası, başlık parası gibi çağ dışı uygulamalardan kurtulmak ve her alanda olduğu gibi ekonomik olarak da rahat bir hayata kavuşabilmek için köylerini terk edip, kentlere yerleşmeye çalışmaktadır. Ancak sadece hayatını kentte sürdürmek insanı “köylü” kimliğinden soyutlayamamıştır (Özensel, 2015, s. 11). Bir kimsenin kentlileşebilmesi için, öncelikle kente karşı soğuk ve önyargılı olmamalı ve psikolojik, iktisadi, sosyo-kültürel kısacası her konuda kentli davranış ve düşünce sistemlerini benimsemelidir (Altıparmak, 2015, s. 441). Ancak ülkemizde başta büyük kentler olmak üzere, kentlere sürekli olarak köylü toplum yerleşmek için gelmekte ve bu yüzden de kent-nüfus bütünleşme süresi uzamakta ve kentlerimizde tam bir kentlileşme olabilmesi ikinci hatta üçüncü kuşağa kadar sürmektedir (Erkan, 2010, s. 22). Yani her insan yalnızca kente gelip yerleştiği için kentlileşmemektedir. Kentlileşme, tıpkı kentleşme gibi uzun bir süreç gerektirmektedir (Görmez, 1991, s. 30).

3.1.1. Kentlileşme

Kentlileşme kavramı, kentleşme ile sıklıkla karıştırılmaktadır. Kentlileşme, kentleşme kavramından farklı olarak kente yerleşen insanların davranış ve düşüncelerinde olan değişiklikler sürecini ifade etmektedir (Keleş, 1980, s. 71). Bu söz konusu değişim, kişinin kente gelmeden önce sahip olduğu tüm düşünce ve davranış sistemlerini değiştirip, kültür, gelenek ve adetlerinden vazgeçip kentteki değer yargıların yaşanılması değildir. Aksine kişinin sahip olduğu davranış ve değer kalıpları ile kente özgü davranış ve düşünce kalıplarına uymaktır. Örneğin kent içerisinde farklı dine mensup kişilerin kutsal değerlerini, kendi dininden aşağı görmeden veya farklı düşünceleri küçümsemekten kendi değer yargılarına göre hayatını yaşamaktır. Genel olarak bakıldığında kente özgü kurallar; farklılıklara saygılı, birbirlerinin haklarını gasp etmeden, toplu taşıma veya kamu daireleri gibi kent içi ortak kullanım alanlarında anlayışlı tutum ve davranışlar sergilemektir. Kente farklılaşmanın az olduğu, gelenekselci köy mekânından gelip yerleşenler, bu kurallara ne kadar kısa sürede uyum sağarlarsa, kentlileşme de o kadar kısa sürede gerçekleşmektedir (Altıparmak, 2015, s. 444).

E. Kaya’ya (t.y) göre kentle bütünleşmenin yani kentlileşmenin tamamlanabilmesi için dört aşamanın gerçekleşmesi gerekmektedir. Buna göre: İlk aşama kişinin kente kalıcı olarak yerleşmeye karar vermesidir. Kişi, akraba ziyareti, tatil gibi nedenlerle kente geçici olarak gelmesinden dolayı kente özgü davranış ve değer yargılarını benimsemeye çaba sarf etmeyecektir. Kişinin kentte kalıcı olarak kalmaya karar verebilmesi kentin o kişiye geldiği yerdeki hayatından daha iyi ve daha rahat bir hayat standartları sunması gerekmektedir. İkinci aşama ekonomiye dairdir. Kişi, kentle bütünleşebilmek için kentte kalıcı olarak kalmaya karar verdikten sonra sosyal güvenceden yoksun, işportacılık, hamallık gibi marjinal mesleklerden ziyade sosyal haklarını kazanabildiği, kente özgü endüstri veya hizmet sektörlerinde çalışması gerekmektedir. Üçüncü aşama, kişinin kültür ve eğitim düzeyi ile alakalıdır. Kentli, eğitim ve kültür düzeyi yüksek olan bireydir. Eğitim ve kültür düzeylerinin yükselebilmesi zaman isteyen bir süreç olduğu için kente yerleşen ilk neslin genellikle kent ile bütünleşmesi tam olarak gerçekleşmemektedir. Dördüncü ve son aşama kişinin kente özgü düşünce sistemlerini, davranış kalıplarını kazanmasıdır. Bu sistem ve kalıplar bir alışkanlığın sonucu olarak elde edildiği için üçüncü aşamada olduğu gibi zaman gerekmede ve bu yüzden kente özgü bu alışkanlıkların kazanılması ilk nesil için çok mümkün olmamaktadır.

Kentlileşme süreci, insanların köyden kente yerleşmek düşüncesiyle gelmesi ile başlasa da “köylü”den “kentli”ye asıl dönüşüm sürecinin köyden gelenlerin gecekonduya yerleşmesi ile başladığını belirten Karpat’a göre (2003, s. 215-217) “*Türkiye’nin göçmen gecekonduluların kentlileşmesi*”nin çeşitli aşamaları bulunmaktadır:

- Kent ile bütünleşmenin ilk adımı, köye özgü kolay değişim gösterilebilen alışkanlıkların yerini kente özgü alışkanlıkların almasıdır. Bu alışkanlıklar için verilebilecek en bilindik örnek kıyafettir. Örneğin köydeki bir kimse için kent kıyafetleri daha yüksek bir sosyal statü göstergesi olmaktadır. Kişinin kente geldikten sonra kıyafet tercihlerinde yapmış olduğu değişiklik kentlileşmeye hazır olduğunu göstermektedir. Öyle ki, kente yerleşmiş olmasına rağmen kente karşı ön yargılı olan kimi kadınlar kıyafetlerini değiştirmemiş yine köydeki gibi giyinmişlerdir.

• Kent ile bütünleşmenin “fiziksel yönü” olan ikinci aşamaya göre, köyden gelenler, köydeki gibi kendi yiyeceklerini üretme veya kıyafetlerini dikme yerine kentteki pazar veya mağazalardan ihtiyaçlarını satın almaya ve elektrik, su, gaz, ulaşım gibi kent hizmetlerini yerel ve merkezi yönetim birimlerinden talep etmeye başlamaktadırlar. Bu aşamanın köyden gelenler tarafından kısmen de olsa başarılı olarak gerçekleştirilmesi ile kişide “kentten hoşnutluk hissi” duymasını sağlamaktadır.

• İkinci aşama ile de paralellik gösteren üçüncü aşama, köyden gelenlerin akraba ve hemşehrilerinden ziyade kentteki diğer insanlar ile olan iletişimine dairdir. Köylü kişi, kentte hiç tanımadığı insanlarla iletişim kurmaya başlamasıyla kent ile olan bütünleşmesi daha kolaylaşmaktadır. Özer’in (2004, s. 122) Ankara’daki kentin yerli halkla ve kente yeni yerleşen kimselerle yaptığı çalışmaya göre; kentin yerli halkının bulunduğu Çalışkan Mahallesi’ndeki insanların, en fazla akrabaları ile değil komşuları ve iş arkadaşları ile iletişim halinde olduğu saptanmıştır. Kente yeni yerleşenlerin mahallesi Zeki Doğan’da yapılan anket çalışması incelendiğinde insanların % 41 ile en fazla akrabaları ile iletişim kurdukları görülmüştür.

• Dördüncü ve son aşama ise kente yerleşen kimselerin kendini artık “köylü” olarak değil “kentli” olarak düşünmesine dairdir. Bu düşüncenin oluşabilmesi zaman almaktadır. Özkiraz ve Acungil’in (2012, s. 267) Tokat’taki hemşehri dernekleri ile yapmış oldukları anket çalışmasına göre; 10 yıl ve daha uzun süredir Tokat’ta yaşayan kişilerin, kendilerini Tokatlı olarak görme oranları 10 yıldan az süredir Tokat’ta yaşayan kişilere nazaran daha fazladır. Bu da bize kente yerleşen insanların kendilerini kentli olarak görmeleri için zamanın gerekli olduğunu kanıtlamaktadır.

Torlak ve Polat’ın (2006, s. 170-171). *Kentleşme Sürecinde Kimlik Farklılaşması Açısından Denizli’de İki Mahallenin Karşılaştırmalı Analizi* başlıklı makalelerinde kentleşme sürecinin “ekonomik bakımdan” ve “sosyal bakımdan” iki yönlü olduğundan bahsetmişlerdir. Ekonomik bakımdan kentleşme, kişinin kentte, kente özgü olan tarım dışı sektörlerde çalışıp geçimini sağlaması ile gerçekleşmektedir (Es ve Ateş, 2004, s. 215). Fakat bazen kentte kişi tarım dışı sektörlerde çalışsa bile yine de çalıştığı sektör

kente uygun değildir. Kentte, sanayi ve hizmet sektörleri “kentli” kimseler için istihdam sağlasa da köyden gelip yerleşen insanlarla kentte oluşan fazla ve niteliksiz işgücünün tamamını emecek kapasitede değildir. Bu sektörlerde iş bulamayanlar, işportacılık, değnekçilik gibi fazla nitelik ve eğitim gerektirmeyen, düşük ücretli, sigorta gibi sosyal güvencelerden yoksun marjinal sektörlerde çalışmak zorunda kalmışlardır (Tatlıdil, 2002, s. 437). Böyle bir durumda, özellikle büyük kentlerde olmak üzere kent içerisinde hem gizli işsizlik artmış hem de toplumsal sıkıntılar oluşmuştur. Böylece kent ile bütünleşme olumsuz etkilenmiştir (Torlak ve Polat, 2006, s. 171). Sosyal bakımdan kentlileşme ise, köyden kente yerleşme amaçlı gelen “köylü”nün zaman içerisinde kente has tutum ve davranış kalıplarını, düşünce biçimlerini ve değer yargılarını benimsemesi sayesinde olmaktadır (Es ve Ateş, 2004, s. 215).

Bal (2006, s. 70-71) ve Başaran (2008, s. 23-24) ise kentlileşme sürecini, sosyal ve ekonomik boyutunun yanı sıra inançsal, siyasal, estetik, psikolojik boyutlarıyla da incelemiştir. Buna göre ekonomik boyutuyla kentlileşme; kent içerisinde yaşayanların geçimini “tamamen kentte” veya “kente özgü işlerle” uğraşarak sağlamasıdır. Sosyal boyutuna göre; aile yapısına, aile içerisinde ve aile dışı diğer sosyal gruplar içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliğine, eğitime ehemmiyet verilmesi, farklılıklara saygılı gösteren toplum yapısının oluşmasıdır. Siyasal anlamda kentlileşme; kentteki insanların, sosyal hak ve ödevlerinin bilincinde olması, sivil toplum örgütlerine ve bu örgütlerin çalışmalarına katılım göstermesi, ülke ve toplum sorunlarına hassasiyeti bulunmasıdır. Psikolojik olarak kentlileşme; özgüveni yüksek, fikir sahibi, geçmişi ile barışık, geleceğe gerçekçi bakan davranışların kent halkında oluşmasıdır. İnançsal açıdan kentlileşmiş kimse, inancının gereğini gösterişsiz olarak gerçekleştiren, hurafe ve batıla kaçmayan, diğer inanç sistemlerine saygılı davranandır. Estetik açısından kentlileşme ise; yaşadığı evin, sokağın, kent, ülkenin, dünyanın görünüşüne özen gösteren, güzel, etkili dil kullanan, argo ve küfürden uzak bir üslupla konuşan, sanatın her türüne ilgili toplum yapısının kurulmasıdır.

Tüm bu kentlileşme aşama ve boyutları göz önüne alındığında kentlileşme, “... bir toplumsal değişme, uyum ve bütünleşme süreci, kente göç eden nüfusun yeni koşullara uygun ilişkiler biçimi geliştirerek kentin bir ögesi olma sürecidir.” (Erkan, 2010, s. 22). Bu süreç, köyden gelen “köylü”yü geleneksel

ve tutucu kalıplarından çıkarıp, dönemin şartlarına uygun, modern yapıya kavuşturmuştur. Ancak bir taraftan da aile, akraba, komşu gibi gayriresmi, birincil ilişkiler kurulan kimselerle iletişimin zayıflamasına neden olmaktadır (Tiken, 2015, s. 71). Özkiraz ve Acungil'in (2012, s. 268) çalışması incelendiğinde, kente yeni gelen kişilerin memleketlerini ziyaret etme sıklığı, daha önceden gelenlere göre daha fazladır. Ayrıca kente gelenlerin memleketleri ile ilişkilerini gösteren bir başka faktör de memlekette kente yerleşmek için gelenlere salça, turşu vb. gibi erzak yardımlarıdır. Özer'in (2004, s. 125) kente yeni gelen ve kent yerlileri ile yapmış olduğu çalışma da göstermektedir ki kente yeni gelenlere memleketlerinden, kentin yerlisi olan kesime oranla daha fazla yardım gelmektedir.

Kentlileşme, kente gelen bireyin kenti sevmesini, kentin sorunlarına kayıtsız kalmamasını, kentteki diğer kentli veya kentli olma aşamasında olan insanlara saygılı davranmasını, kent kurallarına riayet etmesini öğrendiği bir süreçtir (C. Yalçın, 2010, s. 236). Kente yerleşmek, "kentli" hayat standartlarına sahip olmak için gelen insanların bu sayılan davranış biçimlerini öğrenmek yerine köydeki davranışlarını kentte de devam ettirmek istemesi kentlileşme sürecinin olumsuz boyutu olan kentlileşememe sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle de kentin yaşam biçimine uyum sağlayamayan kimse, kentin insanı modernleştirme fonksiyonundan faydalanamamaktadır (Güler ve Parlıyan, 2020, s. 47; Tiken, 2015, s. 71). İster kentin yerlisi olsun isterse de kente yeni gelmiş olsun kentin modernleştirme fonksiyonundan faydalanamamış kişiler, birçok olumsuz davranışlarda bulunabilmektedir. Buna kentin yüksek nüfus miktarına karşın sosyal hayatta, sanki kentte yalnızca kendisi yaşıyormuş gibi bencil davranışlarda bulunma, yere tükürme, elindeki çöpü yere atma, sıra beklenen bir yerde kimseye aldırış etmeden sıranın önüne geçmeye çalışma, diğer insanlarla sorunsuz geçinilmesi için yazılı veya teamüllerle konulan birçok kurala uymama örnek verilebilir (C. Yalçın, 2010, s. 236).

3.1.1.1. Aile Yapısı

Toplum içerisinde oluşmuş en eski kurum ailedir. Aile, tarih içerisinde nitelik ve nicelik açısından değişiklik gösterse de sürekli var olmuş, evrensel bir kurumdur (Erkan, 2010, s. 225). Aile, toplumsal kurum olarak tanımlanır; "*evlilikle başlayan; kan bağı, akrabalık ve sosyal bağlarla birbirlerine*

bağlanan, rol ve statüler vasıtasıyla konumlanan bireylerin içinde bulunduğu sosyal bir gruptur/yapıdır.” (Taylan, 2009, s. 119). Tükdoğan (2006, s. 316-317). *Türkiye’de Köy Sosyolojisi* adlı eserinde ailenin; insanın cinsel davranışlarını düzenlemesi; aile içerisindeki kadın-erkek arasındaki işbölümünü belirlemesi; çocuk sahibi olanların, çocuklarının asgari yaşam standartlarını sağlama bilincini verme; birincil, samimi, sıcak iletişim kurma becerileri öğretme gibi işlevlerinin olduğunu belirtmiştir.

Tarih içerisinde Türk toplumunda meydana gelen değişim ve dönüşümler, Türk aile yapısını; “köy; çevre gecekondulu ve kent” ailesi olarak incelenmesini gerektirmektedir (Kongar, 2007, s. 586).

Köy ailesi özellikleri genel olarak şu şekilde sıralanabilmektedir (Kongar, 2007, s. 586-589; Taylan, 2009, s. 125-132; Tükdoğan, 2006, s. 313-341):

- Günümüzde, köyde, anne, baba ve evlenmemiş çocukların bulunduğu aile yapısı olan çekirdek aile sayısında artış görülse de aile içerisinde söz sahibi olma ve karar verme yetkisi bakımından anne, baba, evlenmemiş çocuklar ve evlenmiş erkek çocukların eşleri ile beraber oturdukları geleneksel geniş aile kalıbına uygun özellikler devam etmektedir. Köy ailesinde “evin direği” babadır. Yani aile içerisinde karar verme yetkisi, babaya aittir.
- Köy ailesi içerisinde işbölümü uzmanlaşmaya göre değil daha çok cinsiyete dayalıdır. Genel kabul görüşü, aile içerisindeki kadının görevi evin işlerini görmek, yemek yapmak, küçük çocuklarına bakmak; kocanın ve genç erkeklerin görevi de aile ekonomisi için tarla da çalışmaktır.
- Köy ailesinde erkek çocuk evlendikten sonra eşi birlikte tekrardan baba evine veya baba evinin yakınına yerleşmektedir. Bu durum daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerimizde görülmektedir. Bu bölgelerde çocuk sayısı, ailenin itibarı için önemlidir.
- Köy ailesinde her konuda olduğu gibi özellikle kızların eş seçimlerinde de kararı evin babası vermektedir. Ayrıca köy ailesinde evlenme yaşı kente göre düşüktür. Erkeklerin ortalama evlenmesi yaşı 20, kızların ise 17’dir. Köyde genç kız ile genç erkek evlenmeden önce baş başa görüşemez. Bunun için evlenmeleri gerekmektedir. Erkek tarafından bir büyük, kız tarafının büyüğünden kızı ister, kız için bir

başlık parası verilir, söz kesilir. Sonrasında da nikâh gerçekleşir. Düğün, erkekler ve kadınlar için farklı yerlerde, aynı zamanda başlar. Gelinin at sırtında veya traktör üstünde damat evine gelmesi ile biter.

- Köy ailesinde; soyu devam ettirenin, kadının sosyal statüsünü arttıranın, ileriki zamanlarda anne ve baba güçten düşüp çalışamayacak duruma geldiğinde onlara ekonomik anlamda destek verebilenin erkek çocuğu olduğu yargısı fazladır. Bu yüzden de erkek çocuklarına verilen değer, kız çocuklarına verilen değerden daha fazladır.

- Köyde, köylünün çocuğu yoğun denetim altındadır. Bu denetimin olmaması durumunda, sosyal açıdan kişilerin yalnızlaşp herhangi bir gayesinin bulunmadığı durumlarda insanların, alkol, uyuşturucu, intihar, cinayet, fuhuş gibi kötü durumlara düşeceği düşüncesi ailelere çocuklarının her hareketlerinden haberdar olmayı istemesine yol açmaktadır.

- Köyde kadın, konum olarak erkeğe göre arka planda olmuştur. Ancak kadının erkek çocuk doğurması ve yaş alması yine erkekten üstün olmamakla birlikte toplum içindeki konumu ve saygınlığı artmıştır.

Köyden kente gelen insanların genellikle kamu arazilerine kurmuş oldukları gecekondularda yaşamaya başlayan aileler hem köyden getirmiş oldukları aile yapısını hem de kent ile etkileşim içerisine girmeleriyle kent ailesine özgü kimi davranış kalıplarını kendi ailelerinde uygulamıştır. Gecekondu aile yapısının genel özelliklerini Kongar (2007, s. 590-594) şu şekilde sıralamıştır:

- Gecekondu ailesi, birey sayısı olarak köy aile yapısına göre az ancak kent aile yapısına göre kalabalıktır. Anne, baba ve bekâr çocuklar aynı evde yaşamakta ayrıca büyükanne-büyükbaba gecekondu aile yapısında da görülebilmektedir. Aynı çatı altında yaşayan birey sayısı ortalama “4,5”tir.

- Köyde erkeklerin 20, kadınların 17 olan evlenme yaşında kente yerleşimle artış görülmüştür. Ancak köyde evlenebilmek için erkek tarafının kızın ailesine verdiği başlık parası, gecekondu ailesinde de geçerliliğini korumuştur.

- Gecekondu ailesine mensup kişiler, kente yerleşmeleri ile kente has davranış örüntülerine uygun hareket etmeye başlar ve köylerinden farklı olarak yakın akraba vb. samimi ilişkilerin dışında kent

içerisindeki örgütlenmelere katılarak daha resmi olan ikincil ilişkiler içerisine katılır. Örneğin, kente gelince bir inşaatta veya fabrikada işçi olarak çalışmaya başlayan bir kimse sendikaya üye olmuş, çocuğu kentte okula giden ebeveynler okul aile birliklerine katılmıştır.

Kent ile bütünleşmiş, kırsal yapı ile ilişkileri neredeyse hiç bulunmayan kentli aile yapısının özellikleri ise şu şekilde sıralanabilir (Kongar, 2007, s. 594-595; Taylan, 2009, s. 123):

- Kentli birey, kentte eğitim, iş bulma, kendi ekonomik ve sosyal bağımsızlığını kazanma süreci yaşadığından dolayı kadınlarda ve erkeklerde evlenme yaşlarında artış olmuştur. Kentlerde ortalama evlilik yaşı kadınlarda 24, erkeklerde ise 28 olmuştur.
- Akrabalık ilişkileri zayıflamış, kent ailesi içerisinde kişinin birey olarak görülmesinden dolayı sosyal denetim zayıflamıştır.
- Kentliler, kiminle evleneceklerine daha çok kendileri karar vermekte, evlenmeden önce baş başa görüşüp, arkadaşlık kurabilmektedirler. Ayrıca köyde görülen başlık parası, kadını metalaştıran, satılıp alınan bir nesne olarak gösterdiği için kentliler arasında rastlanılmamaktadır.
- Aile içerisinde gerek çocuklar hakkındaki kararlarda gerek ev için alınması gereken kararlarda herhangi bir ferdin üstünlüğü bulunmamakta, kararlar birlikte tartışılıp alınmaktadır. Ayrıca bu sosyal eşitlik yalnızca aile içerisinde değil tüm toplumsal yapılarda da kendini göstermiştir. Kadın, köydeki gibi yalnızca ev işlerini yapmakla veya çocuk bakmakla yükümlü değildir. Kadın da çalışarak hem bireysel olarak ekonomik özgürlüğünü kazanmakta hem de aile bütçesine katkı sağlamaktadır.

3.1.1.1.1. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşürken Aile ve Sosyal Yaşamda Kadın

Ülkemizde 1950’li yıllarda tarımsal üretime traktör başta olmak üzere birçok tarım makinesinin girmesi ile kentleşme süreci ivme kazanmış ve köylerde yaşayan pek çok kişi kentlere yerleşmeye başlamıştır. Bu nüfus hareketi, genellikle erkek nüfusun köylerden kentlere doğru hareket etmesiyle gerçekleşmiştir. Köyde tarımda makineleşmeden dolayı işsiz kalan erkek nüfus, kentlerde daha iyi olanaklarda iş bulmak için kentlere yerleşmeye karar vermiştir. Köyünü terk edip kente yerleşmek için gelen kadın nüfus ise

çoğunlukla kocalarının/babalarının kararlarına uymuştur. Köylü kadınlar kente gelme kararlarını köydeki hayatlarından daha iyi ve rahat şartlara kavuşabilmek ve köydeki toplum baskısından kurtulabilmek için hoşnutlukla karşılamıştır (Kaypak, 2018, s. 311). Erman'ın (1998, s. 212-213), köyden kente gelmiş köylü kadınlar ile yapmış olduğu çalışmaya göre köylü kadın, başta ekonomik açıdan olmak üzere birçok yönden büyük umut ve beklentilerle kente gelmiştir. Köylü kadın, kenti kocası ve çocukları ile kendi ailesini kurabileceği, hem tarımsal üretimde hem de ev işlerinde çalışmaktan, kayın anne veya babasının baskısından kurtulabileceği, sağlık, eğitim gibi kamu hizmetlerine kolaylıkla ulaşabileceği yaşam alanı olarak görmüştür. Erman'ın konuştuğu köylü kadınlardan biri, kentteki rahat hayatını şu şekilde anlatmıştır: “*Köyde olsam böyle rahat olamam. Bi' söz hakkı yok bi' evdeki gelinin veya kızın.*” (Erman, 1998, s. 212-213). Yine de kent, köylü kadının bütün taleplerini karşılayamamıştır. Köylü kadın, kentle bütünleşme sürecinde, konut ya da maddi ihtiyaç bazında sıkıntılı günler geçirmiştir (Kaypak, 2018, s. 311). Erman'ın (1998, s. 214) çalışmasına katılan bir kadın, kente geldikleri ilk zamanlar, eşinin kağıtçılık gibi marjinal bir meslek yaptığını, bu meslekten kazanılan paranın evi geçindirmeye yetmediği için yoksulluk çektiklerini söylemiştir. Ayrıca bu yoksulluk günlerinde, evde sürekli kavga gürültü olduğunu ve mecbur kaldıkları için çocuklarının da çalıştıklarını belirtmiştir. Kente büyük umutlarla gelen köylüler, kentte yoksulluk, aile içi çatışma yaşamalarından dolayı köye dönme düşüncesine kapılırsalar da özellikle köylü kadın kentle bütünleşip, kentlileşmekte kararlı tutum sergilemiştir. Örneğin Erman (1998, s. 214), köylerinde kentte yaşamak için gelen kadınların, başlarını sokabilecekleri bir konut için gecekonda yapımında kol gücü gerektiren tuğla taşıma, çimento karma vb. işlerinde büyük bir özveri ile eşlerine/babalarına yardım ettiklerini belirtmiştir.

Ülkemizde gelenekselci köylü aile sistemine göre kadının yeri evidir. Köylü kadının, ev işlerini ikincil plana atıp, para kazanma amaçlı bir işe girmesi, eşi ve yakın çevresi tarafından normal dışı bir davranış olarak görülmektedir. Bunun sebebi, geleneksel ailede evin reisi konumundaki kocanın otoritesinin sarsılmasına ve aile “onurunun” zedelenmesine neden olduğu düşüncesidir (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1999, s. 309). Ancak köyden kente yerleşen köylü kadınlar, kentte kalma mücadelesi için önlerindeki en büyük zorluklardan biri olan yoksulluğu aşabilmek, aile ekonomisine katkı

sağlayabilmek için evi dışında, gelir getiren işte çalışmaya başlamışlardır. İlk başlarda eşleri ve yakın çevresi tarafından vazgeçirilmeye çalışılsalar da sonraları onlar da kabullenmişlerdir. Ancak, köylü kadının eğitim seviyesi düşük olduğundan çalıştığı işler pek fazla nitelik gerektirmeyen bebek bakıcılığı veya ev temizliğine gitmek gibidir (Bilican Gökkaya ve Ayan, 2016, s. 391; Erman, 1998, s. 215). Köylü kadınlar, kentle bütünleşmek için konut yapımından ekonomik sıkıntıların giderilmesine kadar kentte karşılaşılan birçok sorunun çözüme kavuşması için büyük çaba sarf etmeleri, hem aile içerisinde hem diğer sosyal kurumlarda saygınlığının artmasını sağlamıştır (Erman, 1998, s. 220).

3.1.1.2. Hemşehrilik İlişkileri

Kentlileşmenin en önemli meselelerinden biri de köyden kente yeni gelmiş kişilerin alışık olduğu yaşam biçiminden farklı olan kentli hayat biçimine uyum sağlayıp sağlayamayacağıdır. Kentli yaşama uyumun sağlanamayacağı endişesi ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde gerçekleşen kentleşme sürecini yaşayan toplumlarda sıklıkla görülmektedir. Köyden kente yeni gelmiş bir kimse, yalnızca kentte yaşamaya veya çalışmaya başladığı için kent ile bütünleştiği kanısı yanlış bir değerlendirme olmaktadır (Bal, Aygül, Oğuz, Uysal, 2012, s. 196; E. Kaya, Şentürk, Danış, Şimşek, 2007, s. 27). Kente yeni gelen kişi, kent yaşamına uyum sağlayabilmek için kentin insanları kendine çekebilme amacıyla sunduğu avantajlara kayıtsız kalmamalıdır. Bu fırsatları iyi değerlendirmesi gerekmektedir. Ayrıca kente yeni gelmiş bireyin kentli hayat tarzını benimsemesi ve sosyo-kültürel açıdan bir değişim yaşaması gerekmektedir. Bu değişim, uzun zaman isteyen bir süreç olduğundan, kente yeni gelmiş olan birinci nesilden ziyade daha çok ikinci ve üçüncü nesildeki insanlarda görülmektedir (Bal vd, 2012, s. 196).

Kente yeni gelmiş köylü kimse, kent içerisinde yaşayabileceği ev ve/veya iş bulma gibi sorun ve sıkıntılara daha kolay çözüm bulabilmek, psikolojik anlamda kendini güçsüz, kalabalıklar içerisinde yalnız hissetmemek için kentte genellikle hemşehrilerinin yanına gitmiş ve hemşehrilerinin evlerine yakın yerlerde ev tutmuşlardır (Y. Sencer, 1979, s. 306; Terzi ve Koçak, 2014, s. 142). Hemşehri, “*aynı coğrafi kökenden gelenlerin, kentsel ortamda birbirlerine destek olmak, karşılaştıkları bu yeni mekânda sorunlarını çözmek, “memleket”lerine özlemlerini gidermek amacıyla kente özgü olduğu*

düşünülen ve pek çok sosyal bilimci tarafından “tampon mekanizma” olarak nitelendirilen bir ilişki türüdür.” (Altay ve Gümüş, 2010, s. 233). Kentte birbirlerini hemşehri olarak gören kimseler, aynı köy, kasaba, memleketten kente gelmiş (N. Yılmaz, 2008, s. 12) ve asıl memleketlerini terk edip kente ilk geldikleri zamanlarda kendilerini “gurbette” olarak görmüşlerdir (Schüler, 1999, s. 191). N. Yılmaz (2008, s. 13-26), hemşehriliği doğuran nedenleri “sosyo-psikolojik ve kültürel”, “ekonomik” ve “siyasal” olarak üç kısımda incelemiştir:

- Sosyo-psikolojik ve kültürel nedenlere göre hemşehrilik ilişkisinin kurulmasını sağlayan en önemli aktörlerden birisi “güvenlik duygusu”nu hissetme isteğidir. Bu duygu, insanlara hem konforlu bir hayat alanı sunmakta hem de kent ile bütünleşme sürecini hızlandırmaktadır. Kente yeni gelen bir kimsenin, memleketindeki aile ve akrabalarından sonra rahatça iletişim kurabileceği insanlar kentteki hemşehrileridir. Kişinin kendini yalnız hissetmeyeceği ve samimi, sıcak ilişkiler kurabileceği insanların varlığını bilmesi, kişinin ruhsal sağlığı açısından da önem arz etmektedir.
- Ekonomik neden incelendiğinde kente yeni gelen kesim, kendisinden önce gelmiş olanların sayesinde iş ve konut bulmaktadırlar. Hemşehrilerin birbirlerine iş bulmaları, bazı mesleklerin tek bir hemşehri grubu ile anılmasına neden olmuştur. Örneğin, midye satıcıları genellikle Mardinli olarak bilinmektedir. Ülkemizde gerçekleşen çarpık kentleşme nedeniyle kent nüfusunda hızlı bir artış yaşanmıştır. Bu artış sonucunda hem kentlerde kırdan gelenlere yetecek düzeyde konut ve iş imkânları bulunamamış hem de arsa ve konut fiyatlarında da aşırı yükselmeler yaşanmıştır. Bu fiyatların yükselmesinden dolayı genellikle devlet arazisine veya özel mülke ait kullanılmayan arazilere hemşehrilerin ortaklaşa yardımlarıyla gecekondu yapılmıştır. Bu yapılan gecekondu kümeleri, aynı zamanda aynı hemşehrilerin bir arada kaldığı mahalleleri oluşturmuştur.
- Siyasal nedenlere göre ise siyasal partiler oy oranlarını arttırabilmek için çeşitli hemşehri gruplarının içerisindeki kanaat önderlerini, söz sahibi olanları partilerine üye yapmaya çalışmıştır. Bu duruma hemşehri grupları tarafından bakıldığında ise bu kanaat önderlerinin

siyasal partilere katılması sayesinde talep ettikleri kent hizmetlerine ulaşabilmeye yaklaşıklarını düşünmektedirler. Siyasal partiler tabana, hemşehri grupları ise tavana hitap etmeyi amaçlamıştır.

Kente yeni gelen köylüler, kendilerinden daha önce gelmiş hemşehrilerinin bulunduğu bölgelere yerleşmeleri sayesinde her sorunla karşılaştıklarında destek bulabilmıştır. Ancak “köylü” kişilerin “azınlıkta” kalmış yerli kentliler yerine hemşehrileriyle ya da yeni kentlilerle iletişim halinde olmaları sosyo-kültürel açıdan değişim gösterme eğilimi görülmemesine, kente has davranış kalıplarını tam anlamıyla öğrenmemesine, yani kent ile tam manasıyla bütünleşmemesine neden olmuştur (Özer, 2017, s. 265-266). Kente uyum sağlayıp bütünleşmemiş, köylü davranış biçimlerini kentte de uygulamaya devam eden ilk nesil, memleketlerine özlem duymaları ve aynı memlekette daha fazla insanla tanışma, yardımlaşma ve dayanışma içerisinde olma amacıyla hemşehri derneklerini kurmuştur. Bu dernekler köy mekânındaki hâkim birincil/cemaat ilişkilerinin kent içerisinde de sürmesine neden olmaktadır. Bu nedenle de kente gelen ilk neslin oğlu, kızı, torunu vb. gibi kent ile uyum problemi daha az olan ikinci ve üçüncü nesiller bu derneklere karşı ilk nesle nazaran daha az ilgili olmakta ve dernek faaliyetlerine daha az katılmaktadır (Özkeraz ve Acungil, 2012, s. 249; Terzi ve Koçak, 2014, s. 142).

3.1.1.3. Yabancılaşma ve Anomi

Yabancılaşma kavramı, Âdem ile Havva'nın cennetten kovulup hiç bilmedikleri, yabancıları oldukları dünyaya gönderilmelerinden beri insanlığın temel meselelerinden biri olarak varlığı korumaktadır (Ö. Yalçın ve Dönmez, 2017, s. 151). Yabancılaşma en genel bir tabirle “*bireylerin birbirlerinden ya da belirli bir ortam veya süreçten uzaklaşmalarını anlatır*” (Marshall, 2005, s. 798). Kavramın insan üzerindeki etkisini de açıklayacak şekilde ayrıntılı bir tanım yapılırsa yabancılaşma; “*Şeylerin ve nesnelere bilinç açısından yabancı ve uzak hale gelmesi, öznenin ilgi duyulan şeylere, doğal ilişki içinde bulunulan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama, bıkkınlık ya da tiksinti duyma*” hali olarak ifade edilebilir (Cevizci, 2002, s. 1099).

İnsanların bir nesneden veya insandan uzaklaşması, bıkkınlık duyması hali olan yabancılaşma kavramını literatüre kazandıran kişi Friedrich Hegel'dir (Ö. Yalçın ve Dönmez, 2017, s. 151). Hegel, yabancılaşma

kavramını, kâinatın nasıl ortaya çıktığını, nasıl oluştuğunu açıklarken kullanmıştır. Hegel'e göre varlık üstü, soyut bir kavram olan "İde"nin kendisine yabancılaşp tekrardan kendisine geri dönmesi ile evren oluşmuştur (Hilav, 2008, s. 47-48). Hegel'den sonra bu kavramı kullanan önemli bir düşünür de Karl Marx'tır. Marx, yabancılaşma kavramı ile ilgili çalışmalarında insanın kendisinin ortaya koyduğu emeğin ve bu emek sonucu oluşan ürünün kendine yabancılaşması üzerinde yoğunlaşmıştır. 1844 Elyazmaları adlı eserinde Marx, kapitalist iktisadi düzen içerisindeki "ücretli emeğin, özel mülkiyetin ve değiş-tokuşun cisimleştirilmiş aracılığı" ile kendi emeğinin yabancılaştığını belirtmiştir (Sunata, 2013, s. 207).

Yabancılaşma kavramını açıklarken kullanılan önemli bir durum kentleşme ve kentlileşme sürecidir. İnsanlar, çeşitli nedenlerle uzun zamandır alışık oldukları mekânlardan, bildikleri davranış ve düşünüş kalıplarından çıkarak bilmedikleri, tanımadıkları mekânlara göç etmektedir. Ülkemiz açısından değerlendirildiğinde, insanlar özellikle 1950'den sonra tarımsal üretim yaptıkları, geleneksel cemaat yapısının hâkim olduğu köylerini terk ederek, hiç alışkın olmadıkları bir kültür içerisine yerleşmek için kentlere göç etmeye karar vermişlerdir (Görmez, 1991, s. 80). Kentlere gelen köylüler, alışkın olmadıkları bir kültürle karşılaştıklarında kendi kültürünün azınlıkta kalmasından ve farklı görünmesinden dolayı kente yeni gelenler kendilerini anlamsız, değersiz, küçük görmeye başlamaktadır. Bir nevi kültür şoku yaşamaktadır. Bu durumda insanların kentle bütünleşmesini yani kentlileşmesini olumsuz yönde etkilemektedir (San, 2011, s. 87). Kendini küçük ve değersiz görmeye başlayan kesim, rahatsızlıklarının dışa yansımaları olarak, kent içerisinde kabul edilen sosyal norm ve kurallara aykırı ve yabancı davranışlar sergilemişlerdir (Görmez, 1991, s. 81). Simmel (2015, s. 94-95), köyden gelen muhafazakâr yapıdaki toplumun kentle bütünleşmeye, kenti anlamaya, kentin farklı ve sürekli değişim içerisindeki yapısına alışmaya ancak çeşitli sıkıntı ve sorunların ardından başlayacağını belirtmiştir.

Ülkemizde gerçekleşen hızlı/çarpık kentleşme sonucu yabancılaşma sorununu yalnızca kente yeni gelmiş köylü kesim yaşamamış; kentin yerlileri de bu sorunla karşılaşmıştır. Köylerden kentlere doğru gelişen yoğun nüfus akını neticesinde kentler, kalabalıklaşmış, herkes neredeyse iç içe yaşamaya başlamıştır. Bu durum insanların bireysel bir yaşam alanı bulabilmesini neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Ayrıca kentlerde

haddinden fazla nüfusun bulunması ses ve gürültü kirliliğine neden olmuştur. Kent içerisinde oluşan konut sorununa çözüm için kente yeni gelmiş kesimin kurmuş oldukları gecekondulardan dolayı çöküntü alanları oluşmaya başlamıştır. Böyle sıkıntılara alışkın olmayan kentin yerlileri de kente tam uyum gösteremedikleri için köylü davranış özelliklerinin kentli özellikler ile bir arada yaşanması sonucu oluşan ara kültür karşısında kente yabancılaşmaya başlamışlardır (Şimşir, 2021, s. 65). İnsanlarda özellikle büyük kentlerde yaşanan yabancılaşmadan dolayı güvensizlik duygusu oluşmaya başlamış ve bu nedenle de diğer insanlarla arasına mesafe koyma ihtiyacı duymuştur (Kızılcılık, 2000, s. 123).

Yabancılaşmaya neden olan en önemli faktör anomidir. “Normsuzluk” anlamına gelen anomi, gelenekselci toplum yapısında sıklıkla görülen sosyal denetimin azaldığı, kentleşme gibi toplumsal değişimin hız kazandığı durumlarda toplum tarafından uzun yıllar boyunca kabul edilen kural ve normların işleyemez hale gelmesidir (Slattery, 2014, s. 35). Durkheim, neredeyse hiç yabancılaşma kavramıyla ilgili çalışma yapmamasına rağmen yabancılaşmaya neden olan “anomi” kavramını literatüre kazandırmıştır (Şimşir, 2021, s. 13). Durkheim (2002), *İntihar (Suicide)* adlı eserinde anomi yani kuralsızlık ile intihar ilişkisine değinmiştir:

Çağdaş toplumdaki kuralsızlık, intiharların düzenli ve özel bir etkeni durumundadır; yıllık intihar tutarını besleyen kaynaklardan birisi budur. Bu nedenle öbürlerinden⁹ ayırt edilmesi gerekli yeni bir intihar türü karşısında bulunuyoruz. Aralarındaki fark, bu intihar türünün bireylerin topluma bağlanış biçiminden değil, toplumun bireyleri düzenleyiş biçiminden ileri gelmesidir (s. 296).

Kentlerde sanayileşmenin başlamasının ardından insanlar yüksek gelir getiren endüstri veya hizmet sektörü gibi kente özgü sektörlerde çalışmak amacıyla geleneksel toplum yapılarını, samimi oldukları arkadaş ve komşularını terk edip kentlere yerleşmeye başlamıştır. Bu durum kente gelen insanların hem kendi tanıdıkları toplumdaki ayrılması hem de tanımadığı insanların olduğu topluma girmesinden dolayı yalnızlaşmasına neden olmuştur (Slattery, 2014, s. 35). İnsanlar, yalnızlık hali içerisinde ruh hallerinde bunalımlar yaşamaya ve girmiş olduğu toplumun kültür ve değer

⁹ Durkheim, *İntihar* adlı eserinde intihar türlerini üçe ayırmıştır. Bunlar; Bencil İntihar (2002, s. 163-244), Elcil İntihar (2002, s. 245-274) ve Kuralsızlık İntiharı (2002, s. 275-320).

yargılarına uygun olmayan davranışlarda bulunmaya başlamıştır. Bu da normsuzluğu yani anomiyi ortaya çıkarmıştır. Bu ruh halindeki sıkıntılar, insanları intihara kadar sürükleyebilmektedir.

Durkheim'e (2002, s. 275-320) göre anomi nedeniyle toplum içerisinde çözümler ve yozlaşmalar oluşmaktadır. Çözümlerin belirtileri Durkheim açısından intihar vakalarında artış başta olmak üzere cinayet, fuhuş, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı, toplum içerisinde farklı görüşlerin çatışması gibi olayların görülmesi olarak değerlendirilmiştir.

3.1.1.4. Gecekondu Kültürü

Tarımda makineleşmenin artması nedeniyle köylerde işsiz kalmış olan köylüler, iş bulabilmek, yaşam standartlarını iyileştirebilmek için kentlere yerleşmeye karar vermişlerdir. Ancak kente yerleştiklerinde hayal ettikleri hayat standartlarını yakalayamayan, kentlileşemeyen insanların hüznüleri, isyanları, umutlarının yerle bir olması, kötü yaşam koşullarının daha da kötüleşmesi yüzünden kentin yerlileri tarafından küçümsenmesi dönemin Türk filmlerine ve şarkılarına konu olmuştur (Kaymal, 2017, s. 1511).

Ülkemizde gerçekleşen hızlı/çarpık kentleşmeden dolayı kentlerde, talep edilen iş gücü ihtiyacından daha fazla birikim olmuştur. Kentler, bu kadar nüfusun gelmesine hazırlıklı olmadığından konut sıkıntısı baş göstermiştir. Bu konut açığını ne devlet ne de özel sektör çözebilmiştir (Y. Şahin, 2011, s. 277). Köyden kente gelen kişiler, konut ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kent çeperlerinde bulunan sahipsiz, kullanılmayan kamuya veya özel şahsa ait arazilerde –genellikle kamuya ait- izinsiz olarak konut yapmışlardır (Çakır, 2007, s. 34). Bu konutlar, ekonomik açıdan sıkıntıda olan kişiler tarafından yapıldığı için genellikle konut yapmak için pek de uygun olmayan malzemeler kullanılmış ve konutlar işçi maliyetinden de kurtulmak için konutta oturacak kişiler ile kente kendilerinden önce gelen hısım, akrabaları tarafından yapılmıştır (Sezal, 2002, s. 442).

Bu kaçak konutlar yalnızca ülkemize has bir şey değildir. Çarpık kentleşme süreci yaşayan tüm ülkelerde bu sıkıntılı yapılar görülmektedir. Ülkemize has olan şey bir “gece”de, alelacele bir araziye “kondu”rulduğu için konuta verilen gecekondu ismidir (Çakır, 2007, s. 34; Keleş, 1983, s. 191). Özer'e (2004) gecekondu *“başkasına ait bir yerde (kamu yada özel kişi), imar mevzuatına aykırı, gayrisihhi ve gayrifenni, alelacele yapılmış konutlardır (s. 71).”*

775 sayılı Gecekondu Kanunu’na göre; “Gecekondu deyimi ile, imar ve yapı işlerini düzenleyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait olmayan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar kastedilmektedir (m. 1).” Keleş’e (2016) göre ise gecekondu:

Çoğu, türdeş görünüşlü, tek katlı, tek odalı, bahçeli; ağaçları, kümesi, ahşap eklentileri olan barınaklardır. İçlerinde 25-30 yıllık olup kentin ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiş olanlar bulunduğu gibi, kente yeni göçmüş olanlarca yapılanları da vardır. Bir kesimi sağlık ve sağlamlık yönünden çok iyi, öteki bir kesimi ise, içinde oturulamayacak niteliklerdedir. (...) Gecekondu, genellikle barınma gereksinmesinin sürekli olarak karşılanmasını sağlayan, yerleşme niyeti ile kurulmuş yapılardır. (...) Gelişmekte olan ülkelerde gecekondu bölgeleri, kimi ayrıksın durumlar dışında, kentlerin çevresinde yer alır ve bu nedenledir ki kentleri saran gecekondu kuşaklarından söz edilir (s. 529).

Ülkemizde gecekonduların ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili net bir bilgi olmadığından ilk ne zaman ortaya çıktığını kestirmek güçtür. Ancak Yasa, 1920’li yılların sonundan itibaren başkent Ankara’da konut sıkıntısından dolayı “kaçak evler” yapılmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı’nın hemen ardından da gecekondu, hızlı kentleşmeden dolayı ülkemizde görülen büyük sorunlardan bir tanesi olmuştur (Çakır, 1991, s. 504 aktaran Çakır, 2011, s. 213). 1948 yılında yaklaşık 30 bin civarında olan gecekondu sayısı; 1953 yılında 80 bine, 1980’li yılların ilk yarısında 1,5 milyona yükselmiştir. 2000’li yılların başlarına gelindiğinde ise ülkemizdeki gecekondu sayısı 2 milyonu geçmiştir. (Keleş, 2016, s. 539-540).

Ülkemizdeki gecekondu, birçok açıdan kötü olanaklara sahip, insanın yaşam kalitesini düşüren yapılardır: Gecekondu, altyapı ve üstyapı hizmetleri açısından yetersizdir. Gecekondu birbirlerine çok yakın olarak yapıldığı ve metrekare açısından da küçük olduğu için bir evin odaları olarak görünmektedir. Gecekondu yerleşimlerinden eğitim, sağlık gibi kamu hizmetlerine ulaşımında sıkıntı yaşanmaktadır. İlerleyen yıllarda bu kötü şartlardan kurtulmuş, imara açılmış olsa da gecekondu, anıldığında insanlarda hep bu kötü durumları çağrıştırmaktadır (Y. Şahin, 2011, s. 280). Neredeyse bir asırlık mazisi olan gecekondu ilk ortaya çıktığı zamanlarda köylerden kentlere gelen ve genellikle inşaatlarda işçilik yapan kişiler, 7-8 kişinin bir arada kaldığı, ortak banyo ve tuvaletli kulübeden bozma bir yerde kalmışlardır (Karpat, 2003, s. 106). İlerleyen zamanlarda kente gelen kişilerin sayısının

artması ve kente gelen kişilerin aileleri ile gelmesi insanlar bu kulübeleri terk ederek kendi evlerini yapmaya başlamışlardır. Keleş (2016, s. 548-549), “gecekondu yapım süreci”ni dönemlere ayırmıştır. Buna göre:

- İlk dönem, 1960’lı yıllara kadarki süreçtir. Bu dönemde insanlar gecekondularını kendi çabaları ve hemşehrilerinin ve akrabalarının yardımlarıyla yapmışlardır. Gecekondu kiracılığı bu dönemde yok denecek kadar azdır.
- 1960’lı yıllar, bu sürecin ikinci dönemidir. Hem gecekondu sayısı hem de insanların sahip oldukları gecekondu artmıştır. İnsanlar, birden fazla gecekonduya sahip olmaya başlamasıyla gecekondu kiralamada artış yaşanmıştır.
- Gecekondu yapım sürecinin üçüncü dönemi ise 1970-1980 yılları arasındadır. Bu yıllarda artık gecekondu ticareti başlamış, gecekondu yapımı için uygun arazi, araç ve gereç bulan gecekondu yapım satım şirketleri ortaya çıkmıştır.
- Dördüncü ve son dönem ise 1980 ve sonrasıdır. Bu dönemde, özellikle 2000’li yıllarla gecekondu, kentte olağan olarak karşılanan yapılar olmuştur. 2000’li yılından itibaren gerek merkezi yönetim gerekse de belediyeler, bu kaçak yapıların “planlı bir dönüşümü” için kentsel dönüşüm projesine başlamıştır. Kentsel dönüşüm ile bu kaçak yapıların yerine yüksek katlı binalar yapılmış ve bu yüksek katlı binaların kentleri daha güzelleştirildiği savunulmuştur.

İzinsiz ve birçok bakımdan kötü şartlarda olan gecekondular, pek çok olumsuz durumun yanı sıra köyden kente gelmiş yeni kentliler için kente uyum konusunda bir tampon mekanizma olmuştur (Y. Şahin, 2011, s. 279). Kente yeni gelen kişiler, gecekondu sayesinde kentte kafasını sokacak bir yer bulmuş, gecekonduların bulunduğu mahallelerde kendileriyle aynı kaderi paylaşanlarla dostluk kurmuş ve böylece koca kentte kendini yalnız hissetmemiştir.

Gecekondularda yaşayan kesim olan gecekondulular, özellikle ilk nesil çok zor şartlar altında kentlerde yaşamaya çalışmışlardır. Gecekondulular

işgücü açısından niteliksiz olmalarından dolayı ekonomik zorluk¹⁰, gecekondularının bulunduğu muhitten ötürü kamu hizmetlerine erişememe, konutlarında altyapı yetersizlikleri gibi sıkıntılar çekmişlerdir. Bu sıkıntılar da gecekonduların belini bükmüştür. Yine de köylerine geri dönme fikrine pek fazla kapılmamışlardır. Tabiri caizse kendilerini gelecek nesilleri için feda etmişler ve kente uyum sağlamaya çalışmışlardır (Keleş, 2016, s. 528; Y. Şahin, 2011, s. 282).

Gecekonduların sayısında zaman içerisinde artış olmuş ve bu hukuk dışı yapılan konutlarda yaşayanların “sosyalleşmesini ifade eden” gecekondulaşma süreci başlamıştır. Ayrıca bu süreç “arabeskleşme” olarak da nitelendirilmiştir (Şallı, 2017, s. 67).

“*Arap tarzı*”, “*Arap biçeminde olan*” anlamlarına gelen arabesk (TDK, 2022), ülkemizde 1950 yılından itibaren hızlı bir şekilde gerçekleşen kentleşme sürecinde, kente gelen insanların ekonomik ve kültürel açıdan buhranlarından kaynaklı olarak oluşmuştur (Kaymal, 2017, s. 1499). 1960’lı yıllardan itibaren günümüze kadar ulaşan arabesk müzik Şen ve Kaplan’a (2020) göre;

Toplumsal algının bir sonucudur. Acıları, hüznüleri ve kederleri haykıran arabesk müzik, bu ifade şekliyle toplumsal hayatın yaşam biçimini isyankâr şekilde yansıtan bir müzik türü olarak ortaya çıkmıştır. Arabesk müzik, köy hayatını terk ederek kentlerde yaşama ayak uydurmaya çalışan, toplumun çevreye uyumsuzluğunu ve yabancılaşmasının eseri olarak doğduğu kabul edilebilmektedir. (s. 49)

Ülkemizde bir dönem varoş/dolmuş müziği olarak değerlendirilen (Şen ve Kaplan, 2020, s. 46) arabesk, yalnızca şarkı türü olarak değil kültür olarak da görülmektedir. Arabesk kültürü, insanda olumsuzluk ve karamsarlık çağrıştırmaktadır. Bir toplum içerisindeki insanlar, televizyondaki dizinin, sinemadaki filmin, tiyatronun sahnesinde ya da bir romanın, hikâyenin konusunda beğenmediği, bulunduğu toplumun davranış, düşünüş kalıplarını farklılaştırdığını, değiştirdiğini düşündüğü her şeyi “*arabesk kültür*” olarak niteleyebilmektedir (Ç. Şahin, 2014, s. 2).

¹⁰Tatlıdil (1989, s. 12), kente özgü meslek grupları olan sanayi ve hizmet sektörlerinde değil de marjinal meslek gruplarında çalışan gecekonduların “Kentsel Geçimlik Sektör”lerde çalıştığını belirtmiştir.

Kaymal'a (2017, s. 1508) göre arabesk kültür, "modernleşme çabasının istenmeyen bir sonucudur." Arabesk, köyden kente hem maddi hem de manevi açıdan büyük umutlarla gelenlerin, kentlerde uğradığı hayal kırıklığının, kendi kültüründen farklı bir kültüre uyum sorunu yaşamasının kısacası kentlileşememiş insanların kültürü olmuştur.

Hayalleri gerçekleşmeyen, ümitleri boşa çıkan bu insanlar, hep bir eksiklik hissetmektedir. Arabeskin ülkemizde sevilmesinin en büyük nedeni de bu eksikliği doldurmasından kaynaklanmaktadır. Kentlerde umduğunu bulamayan insanlar, kentte ötekileştirilmiş, kıyafetleri, konuşma tarzları, yürüyüşleri, yemek yemeleri kısacası her hareketleri küçümsenmiş, maddi olarak sıkıntılar çekmişlerdir. Bu yüzden de bu insanlar hep bir hayata ve insanlığa karşı isyankâr ve karamsar ruh halî içerisinde olmuştur. Bu ruh hallerini yansıtan, çektikleri sıkıntıları şarkı dizelerinde dile getiren Orhan Gencebay, Ferdi Tayfun, Müslüm Gürses, İbrahim Tatlıses gibi sanatçılar büyük ilgi görmüş ve "yol gösterici", "çare bulucu" olarak görülüp "baba", "imparator" olarak anılmışlardır (Turgud, 2016 aktaran Kaymal, 2017, s. 1511-1512).

3.1.1.5. Suç ve Çocuk Suçluluğu

Sosyal hayatın birlik ve düzeninin sağlanabilmesi, o toplumda kabul edilen kural ve normlara uygun hareket edilmesine bağlıdır. Ancak tarihsel süreç içerisinde hiçbir toplumun üyelerinin tamamı bu kurallara riayet ederek yaşamamıştır (Erkan, 2010, s.184). Suç, geçmişten beri toplumsal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Suç, her dönemde ve her toplumda oransal açıdan az ya da çok ama mutlaka görülen bir sorun olduğu için "evrensel bir olgu" olarak kabul edilmektedir (Erkan ve Erdoğan, 2006, s. 80). Sosyoloji Sözlüğü eseri sahibi Marshall'a (2005) göre suç; "kişisel alanı aşır kamusal alana giren ve yasak olan kural ya da yasaları çiğneyen, buna bağlı olarak meşru cezaların ya da yaptırımların uygulandığı ve kamusal bir otoritenin (devlet ya da yerel bir kuruluş) müdahalesini gerektiren fiiller (s. 702)" olarak tanımlanmıştır.

Evrensel bir olgu olmasına karşın suçun, ülkeden ülkeye hatta aynı ülke içerisinde bölgeden bölgeye değişik türlerine rastlanılmaktadır (Erkan ve Erdoğan, 2006, s. 80). Örneğin ülkemizde büyük kentlerin bulunduğu bölgelerimizde mala karşı işlenen gasp, hırsızlık gibi suçlar görülmekte iken; orta ve küçük ölçekli kentlerimizin bulunduğu bölgelerimizde ise daha çok

cana karşı işlenen öldürme, yaralama gibi suçlar görülmektedir (E. Yılmaz, 2001, s. 344).

Kentleşme sürecini ekonomik yetersizlik nedeniyle tam olarak gerçekleştirememiş olan toplumlar, psikolojik olarak kötüleşmeye ve suç işlemeye başlamaktadır (Güler ve Parlıyan, 2020, s. 42-43). Suç işlemeye başlayan bu gruplar, genellikle mala karşı suçlar işlemektedir (Gölbaşı, 2007, s. 234). Ayrıca kentte köye göre sosyal denetimin az olması, köydeki geleneksel geniş aile yapısının küçülmesi, aile içi sosyal kontrolün azalması veya ortadan kalkması, kente uyum sağlanamamasından dolayı duyulan güvensizlik hissi, oluşan anomi gibi nedenlerden dolayı fuhuş gibi ahlaki yozlaşmaya sebebiyet verebilecek suçlar da görülmektedir (Görmez, 1991, s. 93).

Suç olgusu; hukuk, din, sosyoloji, psikoloji gibi birçok disiplin tarafından incelenmekte, kavramsallaştırılmaya çalışılmaktadır. Ülkemizde 1950 yılından itibaren köylerden kentlere doğru gerçekleşen yoğun nüfus hareketlerinin başlaması ile kent mekânlarının kalabalıklaşması ve karmaşıklaşması sonucu kural ve norm dışı hareketler artmıştır. Bu nedenle de suç kavramının incelenmesine daha da ağırlık verilmiştir (Güllü, 2014, s. 104). Görülmektedir ki, köylerden kente göç edenlerin kentlerde ilk uğradıkları, tanımadıkları bir mekânda en çok güvendikleri kişiler olan hemşehriler ve hemşehri ilişkileri, örgütlü suç yapılanmasının oluşumunda da etkili olmuştur (Özerkmen ve Kahya, 2008, s. 30). Kente yeni gelenler, kendilerinden daha önce yerleşen hemşehrileri yardımıyla, kullanılmayan kamu arazilerine gecekondular yapmışlar, iş bulmuşlardır. Daha sonraları kamu arazileri üzerinde gecekondular yapılacak yer kalmadığı için özel şahsa ait ancak kullanılmayan arazilere de bu gecekondular hatta apartman tarzında çok katlı kaçak yapılar yapılmaya başlanmıştır. Bu kaçak yapılaşmalar şahsi olarak, tek bir kişinin yapabileceği bir iş değildir. Bu nedenle hemşehrilik bağları bulunan arazi mafyaları oluşmaya başlamıştır. Ayrıca örgütlü suçlar yalnızca kentle bütünleşememiş, ekonomik yetersizlikten dolayı ev tutamayıp kaçak yapılar yapan toplumun alt sınıfında görülmemektedir. Sahte şirket, çek veya senet, naylon fatura, vergi yolsuzlukları gibi örgütlü suçlar daha çok toplumun eğitilmiş ve zengin kesimi tarafından da işlenmektedir (Güler ve Parlıyan, 2020, s. 51; Tiken, 2015, s. 95-96).

Kentlerde nüfusun artması ile çocuk suçluluğunda da artış görülmektedir. Ülkemizde hızlı/çarpık olarak gerçekleşen kentleşme, çocukların suç işlemelerine neden olmuştur (Bağış, 2022, s. 1187). Çocuk suçluluğu, “on sekiz yaşından küçüklerin toplumsal norm ve değerlerden sapan davranışlar sergilemesi ve bu sapan davranışların yasalara göre suç sayılması çocuk suçluluğu olarak tanımlanmaktadır” (Bağış, 2019, s. 204).

E. Yılmaz’a (2001, s. 339) göre, herhangi bir çocuğun toplumsal kurallardan koparak suç işlemeye başlaması yalnızca bir nedenle açıklanması olanaksızdır. Hızlı ve çarpık kentleşmenin yanı sıra, ailenin çocuğa karşı ilgisizliği, yanlış ve eksik eğitim verilmesi, yakın çevresinin suçla bağlantılı olması gibi birçok neden çocuğu suç işlemeye sürükleyebilmektedir. On sekiz yaşından küçük bireylerin suç işlemesi ülkemiz açısından ciddi problem teşkil etmektedir. TÜİK, 2022 yılında güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısını 601.754 olarak saptamıştır. Bu çocukların 259.106’sı mağdur iken, 206.853’ü kanunlara göre suç sayılan fiillerden herhangi birini işlemiştir. Çocukların işledikleri suçlar sırasıyla; % 37,8 ile yaralama, % 25,2 ile hırsızlık, % 4,5 ile uyuşturucu/uyarıcı madde kullanmak, satmak/satın almak, % 4,1 ile tehdit ve % 4,2’i ile de pasaport kanununa muhalefet suçlarıdır (TÜİK, 2023).

Köyden kente göç edenlerin, kente uyum sorunları yaşama nedenlerinin başında, niteliksiz işgücü olmalarından dolayı kente özgü işlerde değil de düşük gelir getiren marjinal işlerde çalışmak zorunda kalmaları gelmektedir. Marjinal işlerde çalışan ailelerin ekonomik açıdan düşkün durumda olmaları, çocukları üzerinde kötü sonuçlar oluşturmaktadır (E. Yılmaz, 2001, s. 346). Gecekondularda yaşayan düşük gelir grubundaki ailelerin çocukları, bu ekonomik olumsuzluğun aşılabilmesi için eğitimlerini yarıda bırakarak küçük yaşlarda çalışmaya başlamaktadırlar. Çünkü yoksul aileler için eğitim hem masraflı hem de çocuğun çalışmasını geciktiren bir süreç olarak görülmektedir (Bağış, 2022, s. 1194). Erkan ve Erdoğan’ın (2006, s. 88) suç işleyen ve işlemeyen çocuklar ile yaptıkları çalışmaya göre çalışmanın örneklemini olan suç işleyen çocukların yarısından fazlasının (% 68) çalıştığı görülmüş ve küçük yaşlarından dolayı bir işyerine giremediklerinden ötürü sokakta çalışmak zorunda olan çocukların suç işleme potansiyellerinin daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. E. Yılmaz (2001, s. 349), yoksul çevrelerde yaşayan bu çocukları suç işlemeye iten nedenleri şu şekilde sıralamıştır:

- Yaşamış olduğu hayat standardından memnun olmama, daha iyi koşullarda yaşama isteği, ümitsizlik
- İsteklerine hatta temel gereksinim maddelerine bile kanuni açıdan ulaşabileceklerine inanmamaları
- Yalnızca eğitim görerek veya çalışarak yüksek hayat standartlarına ulaşamayacağı düşüncesi

Çocuklar bu ve bu gibi birçok neden yüzünden suç işlemeye yönelebilmektedir. Gündüzleri kalabalık kent sokaklarında gasp, hırsızlık gibi mala karşı işlenen suçları; geceleri ise terk edilmiş, metruk binalar içerisinde alkol veya uyuşturucu madde kullanmak, bu malları güvenlik güçlerinin denetiminin yetersiz olduğu bölgelerdeki köşe başlarında satmak, darp, gasp gibi suçlar işlemektedirler (Bağış, 2022, s. 1197).

3.1.1.6. Din

Toplum içerisinde en önemli sosyal kurumlardan bir tanesi olan din, “doğru ile yanlış arasında ayırım yapan veya hayatın nihai meselelerine cevap hazırlayan tabiatüstü bir kuvvete olan inançtır (Türkdoğan, 2006, s. 367).” Din, kişinin davranışlarını iyi, kötü, günah, sevap gibi kavramlarla tasnif etmektedir (Türkdoğan, 2006, s. 367). Din, ülkemiz köylüsünün yaşayış biçimini kentte yaşayanlara göre önemli bir şekilde etkilemektedir. Herhangi bir davranışı gerçekleştirmeden önce köylü, bu davranışın dine uygun olup olmadığını öğrenmeye çalışır (Görmez, 1991, s. 15). Köy toplulukları, tarımsal üretimin her aşamasında sarf ettikleri emeklerinin korunması için Allah’a dua etmektedir (Türkdoğan, 2006, s. 387). Duasına olumlu karşılık alamayıp, ekinlerin tamamı tarlada kalsa bile “kader”, “kısmet” diyerek gelecek üretim zamanı için dua etmeye başlarlar (Uygur, 1996, s. 143-144).

Köy halkı içerisinde hurafeler, batıl ve boş inançlar da görülebilmektedir. Örneğin köyde bir kimse hastalandığında doktora gitmek yerine, nefesi kuvvetli hacıya ya da hocaya gidip hastalığına dua isteme eğilimi daha fazladır. Yahut evlenmek, çocuğunun olmasını istemek için türbe veya yatır ziyaretleri, bu yatır/türbeye kurban adamak köylü halk arasında normal karşılanmaktadır. Bu boş ve batıl inançlar daha çok yaşlı kesim tarafından yaygın olarak uygulanmaktadır (Ozankaya, 1990, s. 317). Din içerisinde bulunmayan, hatta yapıldığı için inancının zarar görebileceği batıl

inançlar, modernleşme, kültür ve eğitim seviyesinin yükselmesi gibi nedenlerle kentte komik görülmektedir.

Ülkemizde 1950 yılından itibaren hızlı bir süreç gösteren kentleşme ve insan davranışlarında değişimi ifade eden kentlileşme, dinde bulunmayan bağınazlık, aşırıya kaçma gibi tutumları değiştirmiştir (Arslantaş, 2008, s. 191). Bal (2006, s. 71), eserinde kentli insanın çeşitli durum ve yapılar karşısındaki davranışlarından bahsetmiştir. Buna göre inançsal açıdan kentlileşme sürecine göre değişim gösteren insan; inancı gereği yapması gereken ibadetleri gösteriştten uzak, kimseye nispet yapmadan yapmalı; kendi inanç sisteminden farklı inanca sahip kişilere hatta aynı inanca sahip olanların dini vecibelerini yerine getirip getirmemelerine saygılı davranmalı, bâtlı terk edip, dinin sevgi, barış, huzur gibi kavramlarına sarılmalıdır.

4. 1960-1980 DÖNEMİ TÜRK SİNEMASI VE “KÖYLÜ”DEN “KENTLİ”YE DÖNÜŞÜMÜ KONU EDİLEN FİLMLER

4.1. 1960-1980 Dönemi Türk Sineması

Ülkemizde siyasal, iktisadi, sosyal, kültürel açıdan yaşanan birçok gelişme ve gelişmelerin toplum içerisindeki etkileri Türk sinemasında çeşitli filmlerle işlenmiştir (Şimşek, 2015, s. 112). Siyasi, iktisadi, sosyo-kültürel açıdan birçok gelişme ve değişimin yaşanmış olduğu 1960-1980 arası dönemde siyasi olayların işlendiği siyasal sinema ortaya çıkmıştır. Ayrıca yine bu dönemde köyden kente göç ve bu göçlerle başlayan kentleşme süreci, endüstrileşme, makineleşme, yoksulluk, kente gelen insanların yaşadığı konut sorunu, yeni girmiş olduğu topluma ve beraber geldiği kişilere yabancılaşma, kente gelen insanların çalışma şartları ve işçilerin sendikal faaliyetleri gibi konular Türk sinemasında çok fazla işlenmiştir (Tugen, 2014, s. 159-160).

1960’lı yıllar, ordunun devlet yönetimine el koyması ile başlamıştır. Ardından 1961 yılında yeni anayasa yapılmıştır. 1961 Anayasası, ülke içerisinde özgürlükçü bir ortam meydana getirmiştir. Yeni anayasadan önceki dönemde oluşan baskı ve eleştiriye tahammülsüzlük kalkmış, eleştirel düşünceler daha yüksek sesle söylenmeye başlamıştır. Bu eleştirel düşünceler Türk sinemasına da yansımış, *Toplumsal Gerçekçi* adındaki sinema akımı doğmuştur. Bu akım, toplumsal çatışmaları, işçilerin sosyal ve ekonomik haklarını elde edebilmeleri için vermiş oldukları uğraşlar, grev, sendika gibi konuları işlemiştir (Kuyucak Esen, 2010, s. 64-69; Saydam, 2020, s. 413). Ayrıca birinci bölümde ayrıntılı olarak açıklandığı gibi ülkemizde 1950 yılından itibaren kırsal kesimden kentlere yoğun bir göç akımı gerçekleştirmiş ve bu göç hareketi de Toplumsal Gerçekçi sinema akımı ile Türk sinemasında işlenmiştir (Özgüç, 2002, s. 109 aktaran Şimşek, 2015, s. 116). Toplumsal Gerçekçi sinema akımının düşünce sistemine uygun olarak çekilmiş ilk film, Metin Erksan’ın 1960 yılı yapımı *Gecelerin Ötesi* filmi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca yine Metin Erksan’ın *Yılanların Öcü*, *Susuz Yaz*, *Suçlular Aramızda* filmleri; Halit Refiğ’in *Şehirdeki Yabancı*, *Gurbet Kuşları* filmleri; Ertem Göreç’in *Otobüs Yolcuları* filmi ve Duygu Sağıroğlu’nun *Bitmeyen Yol* filmi Toplumsal Gerçekçi akıma uygun filmler olarak örnek verilebilir (Daldal, 2005, s. 60).

Toplumsal Gerçekçilik sinema akımının zayıflamaya ve yerine farklı sinema akımlarının oluşmaya başladığı dönemde *Ulusal Sinema'nın* yanı sıra bir başka sinema akımı olarak Milli Sinema akımı ortaya çıkmıştır (Saydam, 2020, s. 415). Bu akımın öncülüğünü yönetmen Yücel Çakmalı yapmıştır. Çakmalı, filmlerinde *Milli Sinema* akımının düşünce yapısının temeli olan, Türk toplumunun büyük çoğunluğunun dini yapısı olan İslam'ı ve milli duyguları yücelten konuları ön plana çıkarmaya gayret etmiştir (Kuyucak Esen, 2010, s. 74; Yorgancılar, 2010, s. 72). Bu akımın en önemli filmleri olarak Çakmalı'nın *Birleşen Yollar*, *Çile*, *Memleketim*, *Garip Kuş* filmleri örnek verilebilir (Sarı Aksakal, 2018, s. 752). 1980 sonrasında başta Çakmalı olmak üzere *Milli Sinema* akımı düşüncesine mensup yönetmenlerin, düşünce yapılarına uygun filmler çekmemeye başlaması ve fikirlerinde değişiklikler olmasıyla *Milli Sinema* akımı bitmiştir (Tugen, 2014, s. 164).

Sinematek Derneği içerisinde bulunan bir grup sinemacı, kapitalizm eleştirisi üzerine düşünce geliştirmiş ve *Devrimci Sinema* ortaya çıkmıştır. Devrimci Sinema, toplum içerisindeki eşitsizliklere değinen, halk içerisindeki ezilenlerin, yoksulluk çekenlerin işlendiği filmler çekilmiştir. *Devrimci Sinema*, Yılmaz Güney'in 1968 yılı yapımı *Seyyit Han* ve 1970 yılı yapımı *Umut* filmleri ile ilk örneklerini vermiştir (Kuyucak Esen, 2010, s. 74). 1968 yılında Sinematek'ten ayrılan daha aşırı bir grup *Genç Sinema Dergisi'ni* kurmuşlar ve bu dergide bir manifesto yayımlamışlardır. Bu dergi ve manifesto ile sinemada ve toplum içerisinde devrim gerçekleştirmeye çalışmışlardır. *Genç Sinema Dergisi* üyeleri, filmde işçileri oynayan aktör ve aktrisleri göstermek yerine sokağa çıkmışlar ve gerçek işçileri ve işçilerin sendikal faaliyetlerini çekmiş, filmlerinde kullanmak istemişlerdir. Ancak 1971 yılında Askeri Muhtıra'nın yayınlanması ile birçok sinemacı hapse girmiş ve filmlerine el konulmuştur (Saydam, 2020, s. 415). Devrimci film yapısına uygun olarak Şerif Gören'in *Endişe*; Bilge Olgaç'ın *Bir Gün Mutlaka* filmleri örnek olarak verilebilir (Sarı Aksakal, 2018, s. 752).

1960'lı yıllarda düşünce sistemlerine uygun olarak filmler çekilmesinin yanı sıra bu düşünce sistemlerinden bağımsız, sadece para kazanmak için *Yeşilçam* denilen filmler de çekilmiştir. Bir filmde sevilen karakterin seri filmlerinin çekildiği furya filmler ile *Yeşilçam'da* konu açısından sınırlılık aşılmaya çalışılmıştır. Buna; *Turist Ömer*, *Ömercik*, *Ayşecik*, *Cibali İbo* gibi karakterlerinin filmleri örnek gösterilebilir (Kuyucak Esen, 2010, s. 74-75).

1970’li yıllar ülkemizde siyasi, iktisadi, sosyal açıdan olduğu gibi Türk sineması açısından da çalkantılı ve sıkıntılı bir dönem olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde bir tarafta Türk sinemasında başta Yılmaz Güney, *Genç Sinemacı Dergisi’nin* üyeleri ve derginin fikirlerini kabul etmiş sinemacılar tarafından siyasal açıdan eleştirel filmler bir tarafta da yalnızca para kazanmak için, dar konulu, ticari *Yeşilçam* filmlerine izleyici çekebilme için erotik filmler çekilmiştir (Kuyucak Esen, 2010, s. 133-134).

1970’ler sinemasını etkileyen faktörlerden birisi televizyon olmuştur. 1968 yılında deneme amaçlı da olsa ülkemizde ilk kez televizyon yayınına başlanmış, 1970’li yılların başlarında ise ulusal olarak *Türkiye Radyo Televizyon (TRT)*, yayınlara başlamıştır. Ulusal yayınlara geçildikten sonra ülkemizdeki televizyon sayısında günden güne artış olmuştur. İlk başta bir mahallede bir iki televizyon görülmüş, ilerleyen yıllarda her eve bir televizyon girmiştir. Her eve bir televizyonun girmesi ile tüm aile üyeleri birlikte sinemadaki gibi film izlemiştir. Ayrıca televizyonda yabancı filmlerinde gösterilmesi ile alışılmış senaryolarla çekilmiş Türk filmleri yerine insanlar yabancı filmlere yönelmiştir. Televizyon, insanlara hem 1970’ler Türkiye’inde yaşanan sağ-sol çatışmalarından dolayı çıkamadıkları evlerinde bir eğlence aracı olmuş hem de birden fazla film izlenebilmeye fırsatı sunmuştur. Bu yüzden de insanlar sinema salonlarına gitmekten vazgeçmiş ve sinema yapımcıları büyük bir krize girmiştir. Bu krizden çıkmak için sinema yapımcıları çareyi izleyici kitlelerini değiştirmekte bulmuştur. Film yapımcıları, ailelerin evinden pek fazla çıkmadığı bu dönemde izleyici kitlesini kırsal kesimden kentlere göç eden erkek nüfus olarak belirlemiştir. Bu yüzden de filmlerde orijinal, üstüne düşünülen senaryolu filmler yerine, basit senaryolu komedi filmlerinin arasına erotik birkaç sahne eklenmiş filmler çekilmiştir. Bu filmlerle, evinden uzak kalmış insanların hem komedi ile eğlenceli vakit geçirmesi sağlanmış hem de erotik sahnelerle cinsel açlıklarından yararlanılmıştır (Kuyucak Esen, 2010, s. 134-135). Bu filmlerin izleyici kitlesi tarafından beğenilmesi ve yapımcıların pek fazla para harcamadan film üretebilmesi, 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren yapımcılar, filmlerde erotik sahnelerin süreleri arttırmaya başlamıştır. İlk başta komedi filmlerine birkaç erotik sahne eklenirken, ilerleyen yıllarda pornografik filmler vizyona girmiştir (Saydam,2020, s. 416). Yine bu dönemde film yapımcıları, erkek seyircileri kazanabilmek için tarihi filmler de

çekmeye başlamıştır. Cüneyt Arkın, Kartal Tibet gibi oyuncularla *Malkoçoğlu*, *Kara Murat*, *Tarkan*, *Battal Gazi* filmleri çekilmiştir. Yapımcıların, Türklük ve Müslümanlık'ı konu edinen bu tür filmleri çekmesinde erkek seyirciyi kazanma isteğinin yanı sıra bu dönemde ülkemizin içerisinde olduğu uluslar arası siyasi sorunların da etkisi olmuştur. Yunanistan ile yaşanan Kıbrıs ve kıta sahanlığı sorunu, NATO'nun koymuş olduğu silah ambargosu, bu sorunlardan dolayı ülke içerisinde de yaşanan ekonomik ve siyasi krizler Türk toplumunu çaresiz bırakmıştır. Milli ve manevi duygulara hitap eden bu tür filmlerde düşmanla savaşılıp, düşmana karşı kazanıldığı için sorun ve sıkıntılarla boğuşan Türk toplumu, öfke ve hıncını bu filmlerdeki düşmanla bir nebze de olsa atmıştır. Bu sayede de filmler izleyiciyi kendine çekmiştir (Kuyucak Esen, 2010, s. 160-162).

1960'lı yılların sonlarında kırsal kesimden kentlere göç giderek artmıştır. Köyden kente göç eden insanların kente uyum sorunlarını, dertlerini, ötekileştirilmelerini, ne umup ne bulduklarını en iyi şekilde yansıttığına inanılan, Arap halk müziği ile Türk halk ve sanat müziğinin karışımından oluşan arabesk müzik ortaya çıkmıştır. Arabesk müzik, devletin kültür politikasında ve tek kanal TRT'de "*Türk müziğini dejenere ettiği*" için yasaklanmış ancak sokakta halk nezdinde büyük bir ilgiye sahip olmuştur. Film yapımcıları da bu büyük ilgiye kayıtsız kalmamış ve erotik konulu filmlerden ayrı olarak, köyden kente gelen insanların gerçek dertlerine değinmek için Ferdi Fayfur, Orhan Gencebay gibi arabesk şarkıcıları ile filmler çekmiştir (Saydam, 2020, s. 416-417). Ayrıca ülke içerisinde yaşanan sıkıntıların eleştirel tarzda ele alınması bu dönemde komedi ve güldürü yoluyla işlenmiştir (Madenöglü ve Akdaş, 2016, s. 239). Eleştirel tarzda çekilen politik birçok filmin başrol oyuncusu Kemal Sunal olmuştur. 1978 yılı yapımı *Kibar Feyzo ve Çöpçüler Kralı*, bu tür filmlerin en önemli örneklerindedir (Sarı Aksakal, 2018, s. 754).

Ülkemizde köylü halkın çeşitli nedenlerle köyden kente göç etmesi, bu göçten sonra kentin yerli halkı ile olan ilişkileri pek çok bakımdan işlenmiştir. Bu çalışmada, söz konusu kentleşme ve kentlileşme süreçleri, 1960-1980 dönemleri arasında yapılan Türk filmleriyle işlenmiştir. Böyle bir çalışma yapılmasının amacı; literatürde kentleşme ve kentlileşme süreçlerini Türk filmleriyle işleyen eserlerde filmler, yalnızca ismen geçmiş ya da yüzeysel olarak incelenmiştir. Ayrıca eserlerde az sayıda ve aynı filmler incelenmiş

olması nedeniyle böyle bir çalışma yapılmıştır. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada, kullanılan otuz filmin bulunabilmesi için 1960-1980 arası çekilen toplam 3719 film incelenmiş ve toplam 203 film izlenmiştir.

4.2. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşümü Konu Edinen Filmler

Kentleşme ve kentlileşme süreçlerini, Türk filmleriyle işleyen çeşitli makale ve tez çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmaların bazılarında kentleşme ve kentlileşme süreçleri birlikte ele alınırken bazılarında ise tek bir süreç ele alınmıştır. Her iki süreci de ele alan çalışmalardan *Ünlü ve Serarşlan* (2012), makalelerinde 1982 ve 2002 yılı yapımı olan iki film seçmiş ve filmin çekildiği dönemdeki kentleşme ve kentlileşme süreçleri üzerinde durmuştur. *Bozal* (2018), yüksek lisans tezinde 1960 yılından tezin hazırlandığı döneme kadar olan süreci on yıllık dönemlere ayırmış ve her on yıllık dönemde seçtiği dört komedi filmiyle kentleşme ve kentlileşme süreçlerinden bahsetmiştir. *Gök* (2022), makalesinde 1970’li yıllardan üç, 1980’li yıllardan da üç film ele almış, kentleşme sürecinden ve iç göç sonucu olarak ele aldığı suç, aile ve sosyal hayatta kadının konumundan bahsetmiştir. *Sarıbay Avcı* (2022) ise tez çalışmasında 1973-1974 yılları arasından yapılan ve “*Göç Üçlemesi*” olarak nitelendirilen *Gelin*, *Düğün* ve *Diyet* filmleri ile kentleşme sürecinden ve kentlileşme sürecinin aile ve sosyal hayatta kadının değişiminden bahsetmiştir.

Yalnızca kentleşme sürecini ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. *Sevindi* (2016), 1960-1980 yılları arasında çekilen Türk filmlerini incelemiş ve filmlerdeki kötü adam köy ağası tiplerinin genel olarak özelliklerinden bahsetmiştir. *Zengin Çelik ve Tezcan* (2017) makalelerinde, *Demir* (2021) tez çalışmasında 1960 yılından çalışmaların hazırlandığı zamanı on yıllık dönemlere ayırmış ve bu dönemlerde çekilen 3 veya 4 filmle kentleşme süreçleri işlenmiştir.

Sadece “köylü”den “kentli”ye dönüşüm/kentlileşme sürecini ele çalışmalar da vardır. Bu çalışmalar genellikle sürecin bir bölümü ile ilgilenmiştir. *Molo* (2015) tez çalışmasında kadının kentte yaşamaya başladıktan sonra değişimini ve dönüşümünü ele almışken, *Osmanoğlu* (2015) makalesinde köyden kente gelen insanların zaman içerisinde kültür çatışması ve yabancılaşma gibi sorunlar yaşamasını ele almıştır. *Karakaya* (2018),

yalnızca din kurumunu incelemiştir. *Kırık (2014)*, *S. Kaya (2017)* ve *Dönmez ve İmik (2020)* ise çalışmalarında arabeskten bahsetmiştir.

Çalışmalar incelendiğinde, film sayısı üç ve/veya dördtür. Ele alınan film sayısının dördü geçtiği çalışmalarda genellikle diğer filmler ismen geçmiştir. Ayrıca ele alınan filmler genellikle aynı filmlerdir. Bu çalışmada ise diğer çalışmalara nazaran sayıca fazla ve hiç işlenmemiş filmler kullanılmıştır. Ancak diğer çalışmalarda kullanılan konuyu anlatma açısından fazlasıyla önemli bazı filmler de ele alınmıştır.

Çalışmada bu başlık altında “köylü”den “kentli”ye dönüşümü konu edinen otuz filmin özetleri ele alınmıştır.

4.2.1. Gurbet Kuşları

1964 yılı yapımı *Gurbet Kuşları* filmi, Turgut Özakman’ın Ocak adlı tiyatro oyunundan beyaz perdeye uyarlanmıştır. Filmin yönetmenliğini ve senaristliğini Halit Refiğ yapmıştır. Ayrıca filmde geçen diyalogları Orhan Kemal yazmıştır. Filmde Filiz Akın, Özden Çelik, Tanju Gürsu, Cüneyt Arkın, Pervin Par, Sevda Ferdağ, Önder Somer, Hüseyin Baradan, Mümtaz Ener, Muadelet Tibet yer almıştır. Film, I. Altın Portakal Film Festivali’nde en iyi film ödülünü almıştır. Ayrıca festivalde Halit Refiğ de en iyi yönetmen ödülünü almıştır. Filmin süresi, 102 dakikadır (“Gurbet Kuşları”, t.y ; Özgüç, 1993, s. 105-106). Ayrıca bu film, ülkemizde göç üzerine çekilmiş ilk film olarak kabul edilmektedir (Tugen, 2014, s. 165; Osmanoglu, 2015, s. 580).

Film, Kahramanmaraş’ın bir köyünden büyük umutlarla İstanbul’a göç eden Bakırcıoğlu ailesinin büyük şehirde başından geçenleri anlatmaktadır. Film, Kahramanmaraş’tan İstanbul’a hareket eden trenin İstanbul’a varması ve Bakırcıoğlu ailesinin trenden inmesi ile başlar. Bakırcıoğlu ailesinin memleketlerinde işleri bozulur ve ekonomik olarak sıkıntıya düşerler. Kahramanmaraş’taki köylerinden iyi bir iş tutmak için dükkânlarını ve dede yadigârı bahçeli evlerini satar ve İstanbul’a gelirler. Kahramanmaraş’ta evin babası Tahir, en büyük kardeş Murat ve ortanca erkek kardeş Selim oto tamirciliği yaptıkları için İstanbul’da da oto tamirciliği yapmak isterler. İlk başlarda oto tamircisi olarak çalışan Murat, sonraları oto tamirciliğinden sıkılır ve taksici olmaya karar verir. Evin annesi Hatice ve en küçük çocuğu Fatma, İstanbul’a gelince çalışmaz kendi evlerinin işlerini görürler. Evin küçük erkek kardeşi Kemal de memleketinde liseyi bitirir, İstanbul’da

üniversitede tıp fakültesine başlar. Evin kızı Fatma, ağabeyleri Murat ve Selim’in baskısı altındadır. Ağabeyler, Fatma’nın evden çıkmasına bile razı değildirler. Fatma da ağabeylerinin korkusuna yalnızca evin ihtiyaçlarını görmek için evden dışarı çıkar. Bir gün evin ihtiyaçları için bakkala, manava giden Fatma’yı gören karşı komşuları Mualla, Fatma’yı evine davet eder. Mualla ile Fatma arkadaş olur, beraber sinemaya, kafeye giderler. Fatma, Mualla ile ev partilerine gitmeye başlar. Fatma, gittiği partilerden birinde Orhan Bey ile tanışır. Orhan ve Fatma, tanıştıktan sonra arkadaş olurlar. Muhabbetlerini daha da ilerleten ikili, daha sonra sevgili olur. Bir gün Orhan ve Fatma birlikte olur. Fatma, evlenmeden Orhan’la birlikte olduğu için ailesinin vereceği tepkiden korkar, Orhan da Fatma’ya hemen evleneceklerini söyler. Fatma, Orhan’ın bu sözüne güvenerek ailesine bir mektup bırakıp, evden kaçır. Fatma, Orhan ile birlikte oldukları eve gidince evin bahçivani Orhan’ın kendisine mektup bıraktığını söyler ve mektubu Fatma’ya verir. Orhan, mektupta ailevi sebeplerden ötürü evlenemeyeceklerini, bu yüzden de Fatma’yı terk ettiğini yazar. Fatma, mektubu okuyunca yıkılır ancak evden kaçmasından dolayı ağabeylerinin ve babasının kendisini öldüreceğinden korkup eve geri dönemez.

Murat, taksicilikten artı kalan zamanlarda pavyona gitmeye başlar. Pavyonda bir hayat kadınından etkilenir, onunla muhabbet edebilmek için masaya içkiler söyler ve yüklü hesaplar öder. Selim de oto tamircideki işlerini aksatmaya başlar ve dükkânlarının karşısındaki oto tamircisinin eşi ile birliktelik yaşar. Bu kadın da Selim’i terk edince Selim iyiden iyiye işten elini çeker. İşler İstanbul’da da istenildiği gibi gitmez, tamirhaneyi kapatmak zorunda kalırlar. Evin babası Tahir, tamirhaneyi satınca eline geçen parayla taksicilik yaparak evini geçindirmek için külüstür bir araba alır. Ancak külüstür araba da istenildiği gibi tamir edilip, aileye para kazandıramaz, bu nedenle de araba, alınan paranın çok altında satılır.

Üniversitede tıp fakültesinde eğitimine devam eden Kemal, kendisini küçük görmemesi için kız arkadaşı Ayla’dan Kahramanmaraş’ın bir köyünden İstanbul’a göç ettiklerini saklar ve doğma büyüme İstanbullu olduklarını söyler. Bu sırada taksicilik yapan Murat, Kemal ile Ayla’yı yolda görünce gidecekleri yere bırakmak ister. Takside Ayla ile konuşmaya başlayan Murat, tüm gerçekleri Ayla’ya anlatır. Ayla, kendisine yalan söyleyen Kemal ile uzun süre küs kalsa da sonradan dayanamaz ve Kemal ile tekrar barışır. Kemal ve

Ayla birbirlerinin aileleriyle tanışır, okuldan sonra da evlenmeye karar verirler.

Ayla, Kemal'in ailesi ile tanışmaya geldiği sırada Murat, evi arar ve telefona çıkan Selim'e kız kardeşleri Fatma'yı bulduğunu söyler ve Selim hemen ağabeyi Murat'ın yanına gider. Fatma, evden kaçınca Orhan'ın da kendisini terk etmesi üzerine eve dönemediği için kötü yola düşer. Hayat kadınlığı yapan Fatma, ağabeylerini karşısında görünce onlardan kaçır ve bir çatıya çıkar. Fatma, ağabeylerinden korkup kendini çatıdan atar. Bakırcıoğlu ailesi, evin tek kızı Fatma'nın da ölmesiyle İstanbul'dan tekrardan memleketlerine geri dönmeye karar verirler. Kemal de üniversite bitince Ayla ile yanlarına geleceklerini söyler. Aile, İstanbul'a geldikleri gibi trene binerek Kahramanmaraş'a döner. Onları uğurlayan Kemal ve Ayla, İstanbul'a yeni gelen bir aileyi görür, birbirlerine bakarak gülümserler. Büyük umutlarla kente yeni gelen ailenin babası "*İstanbul'a şah olacağız.*" der ve film bu sözden sonra biter.

4.2.2. Altın Şehir

1965 yılı yapımı *Altın Şehir* filminin yönetmenliğini ve senaristliğini Orhan Elmas yapmıştır. Filmin oyuncularını, Fatma Girik, Tanju Gürsu, Suzan Avcı, Turgay Özatay, Semih Sergen'dir. Filmin süresi, 63 dakikadır ("*Altın Şehir*", t.y).

Film, bir meyhanede başlar. Daha iyi yaşam standartlarına sahip olabilmek ve güzel bir işte çalışabilmek için köyden büyükşehire İstanbul'a gelen Selim, meyhanede içki içerken meyhane sahibi dükkânı kapattığını söyler ancak Selim içmeye devam edince meyhane sahibi Selim'in üzerine yürür. Selim, meyhane sahibine bir yumruk atar ve adam yere serilir. Meyhanedeki diğer müşterilerden Sıtkı, meyhane sahibinin nabzını kontrol eder ve Selim'e adamın öldüğünü söyler. Selim, korkar ve kaçır ve korkudan hemen bir eve sığınır. Ev, bir ilaç fabrikasında işçi olarak çalışan Nesrin'in gecekondusudur. Selim, sabah olana kadar Nesrin'in gecekondusunda saklanır. Selim, sabah olunca evden çıkar ve dışarıda Sıtkı ile karşılaşır. Sıtkı, Selim'e, polislere meyhanecinin düşerek öldüğünü söylediğini ve korkmaması gerektiğini söyler. Ardından Selim'e bir iş teklifinde bulunur. Selim, para kazanıp, yakalanmamak ve İstanbul'dan başka bir yere gitmek için teklifi kabul eder. Sıtkı, mafyadır ve Selim suç işlediği için onu polisle korkutup her

işini yaptırmayı amaçlar. Sıtkı'nın yanından ayrıldıktan sonra Selim, teşekkür için Nesrin'in yanına gider ve samimi iki arkadaş olurlar. Nesrin, çalıştığı fabrikada Selim'e de iş bulur, böyle olunca Selim de Sıtkı'nın iş teklifini reddeder. Bu duruma sinirlenen Sıtkı, adamlarına Selim'i dövdürür. Ancak Selim, ilerleyen günlerde hem kendisinin hem de fabrikada beraber çalıştığı ve beraber aynı evde kalmaya başladığı arkadaşı Halil'in başlık parası için paraya ihtiyacı olduğundan Halil ile tekrardan Sıtkı'nın yanına gider. Sıtkı da iş olarak Selim'den çalıştığı fabrikayı soymak için kasa anahtarlarını kendisine getirmesini ister. Selim, işi mecburen kabul eder. Selim, Sıtkı'nın yanında ayrıldıktan sonra bir bakkala girer ve karşısında öldürdüğünü düşündüğü meyhaneciyi görür. Aslında Sıtkı, Selim'i pis işlerinde kullanabilmek için meyhanecinin öldüğü yalanını söylemiştir. Selim, sinirle Sıtkı'nın yanına gider, boğazına sarılır ve onu öldürmeye kalkar. Arkadaşı Halil, Selim'in gerçekten katil olmasını engeller. Selim, katil olmadığına sevinir. Ancak kentin yalancı, riyakâr insanlarından bıktığı için köyüne geri dönmek ister. Halil, Selim'e para için bu soygunu yine de yapmaları gerektiğini söyler. Selim, soygundan sonra beraber kaçmak için Nesrin'i de yanına alır. Ancak işler istenildiği gibi gitmez. Halil ölür. Nesrin ve Selim de İstanbul'dan Selim'in köyüne dönmeye karar verirler ve trene binip giderler.

4.2.3. Bitmeyen Yol

1965 yılı yapımı *Bitmeyen Yol* filminin yönetmenliğini ve senaristliğini Duygu Satıroğlu yapmıştır. Filmin oyuncularını, Fikret Hakan, Selma Güneri, Erol Taş, Aliye Rona, Tuncer Kurtiz, Senih Orkan, Ayfer Feay'dır. Filmin süresi, 93 dakikadır (“Bitmeyen Yol”, t.y).

Film, Ahmet ve beş arkadaşının birlikte çalışmak için köylerinden İstanbul'a trenle gelmeleri ile başlar. Ahmet ve arkadaşları, köydeki Kırık Ağa'ya kul köle olmamak için İstanbul'a gelirler. İstanbul'a gelince ilk işleri kendileri gibi İstanbul'a gelip kahvecilik yapan hemşehrileri Halil'in yanına gitmek olur. Ahmet, daha sonra İstanbul'daki diğer bir hemşehrisi Güllü Bacı'nın yanına gider. Ahmet, Güllü Bacı'nın ısrarı üzerine onun evinde kalmaya başlar. Güllü Bacı, gelinleri ve torunları ile bir gecekonuda yaşamaktadır. Güllü Bacı'nın bir oğlu Almanya'ya işçi olarak gitmiş, diğer oğlu da eşine laf attıkları için namus cinayeti işlemiş ve hapse düşmüştür. Eşi hapse düşmüş olan gelin Fatma, evlere temizliğe giderek, diğer gelin Cemile

de bir konfeksiyon atölyesinde çalışmaktadır. Ahmet ve arkadaşları, hemşehrileri Kahveci Halil ve inşaat ustası Hüseyin Çavuş'un yardımları ile inşaatlarda yevmiyeli olarak işçilik yapmaya başlar. Beraber iş aramanın kendileri için daha kötü olduğunu düşünen altı arkadaş, bireysel olarak iş aramaya başlar. Ahmet, yolda giderken İŞ-KUR'un binasını, insanların çalışma şartlarının iyileşmesi için grev yaptıklarını görür.

Ahmet ile Cemile birbirlerinden etkilenmiş ve beraber olmuşlardır. Birkaç gün sonra Cemile, atölyedeki kıyafetlerden birini izinsiz alıp giydiği için işten atılır. Ahmet de hem Cemile ile evlenmek hem de Cemile'nin işten atılması üzerine sürekli olarak çalışabilmek için düzgün bir iş aramaya başlar. Ancak Ahmet, işverenlerden sürekli olumsuz yanıt alır hatta eğitimsizliğinden ve köyden kente geldiğinden dolayı küçümsenir. Ahmet, tüm bu aşağılanma ve aldığı ret cevaplarına dayanamaz ve bir işvereni öldürür. Cemile de Güllü Bacı da bu haberi alınca kahrolur.

4.2.4. Büyük Şehrin Kanunu

1965 yılı yapımı *Büyük Şehrin Kanunu* filminin yönetmenliğini Cavit Yürüklü, senaristliğini ise Safa Önal yapmıştır. Filmin oyuncularını, Ahmet Mekin, Tijen Par, Tuncer Kurtiz, Hayati Hamzaoğlu'dur. Filmin süresi, 86 dakikadır ("Büyük Şehrin Kanunu", t.y).

Film, Ahmet'in kanlısını öldürmesi ile başlar. Ahmet, cezaevine girer ve adam öldürdüğü için pişman olur. Ahmet, hapisten çıktıktan sonra kan davasından dolayı kendisinin de öldürüleceğinden korkar. Ahmet, cezası bitip hapisten çıktığında kanlısı Rüstemoğulları'ndan Selim ve kardeşlerini, cezaevinin önünde silahlarıyla kendisini beklediklerini görür. Ancak Ahmet, kurşunlardan ve kanlılarından kaçmayı başarır. Ahmet, kanlılarına izini kaybettirebilmek için İstanbul'a gider. Ahmet, İstanbul'a gidince de aksilikler peşini bırakmaz. Ahmet, kendilerini hemşehrileri olarak tanıtan insanlar tarafından dolandırılır, bütün parasını kaybeder. Daha sonra Ahmet, bir tersanede işe başlar. Orada Güneyli Usta ile tanışır, dost olur. Güneyli, Ahmet'e yardım etmek için evinde misafir eder, beraber yaşamaya başlarlar. Birkaç zaman sonra Güneyli'nin komşusu Nesrin ile Ahmet birbirlerine sevdalanır ancak Ahmet, peşinde kanlıları olduğu için Nesrin'den uzak durmaya çalışır.

Ahmet, çalıştığı tersanede köylüsü Osman’la karşılaşır ve Osman, Ahmet’e kanlıları Rüstemoğulları’nın İstanbul’da olduğunu söyler. Ahmet, dostu Güneyle ile sevdiği kadın Nesrin’in hayatlarını tehlikeye sokmamak için Almanya’ya işçi olarak gitmeye karar verir. Osman, para için Rüstemoğulları’ndan Remzi’ye tüm durumu anlatır ancak Remzi, İstanbul’da kent hayatına alıştığından adam öldürüp hapse gitme fikrinden cayar. Ancak Remzi’nin ağabeyleri bu durumu kaldıramaz ve kanlıları Ahmet’i öldüremediği için kardeşleri Remzi’yi öldürürler.

4.2.5. Düğün Gecesi

1966 yılı yapımı *Düğün Gecesi* filminin senaristliğini ve yönetmenliğini Osman Fahir Seden yapmıştır. Filmin oyuncularını, Türkan Şoray, Zeki Müren, Ajda Pekkan, Kadir Savun, Nubar Terziyan, Ali Şen’dir. Filmin süresi, 79 dakikadır (“Düğün Gecesi”, t.y).

Film, köylü Zeynep’in çiftlik işlerini yapması ve kentli Zeki’nin de babası ile köye Zeynep’in çiftliğine gelmesi ile başlar. Zeynep, kaba konuşan, örgün eğitimden ziyade yaygın eğitim gören, çiftlik sahibinin kızıdır. Zeki ise kentte büyümüş, modern, kibar, müzik eğitimi görmüş bir sanatçıdır. Zeynep’in babası ölüm döşeginde iken Zeki’nin babası ile sözleşmiş ve çocuklarını evlendirmeye karar vermişlerdir. Ayrıca Zeki’nin babası iflas etmek üzere olduğundan bu evliliğin olmasını ve Zeki’nin çiftin çubuğun başına geçmesini istemektedir. Ancak Zeki, bu evliliği istemez. Çünkü evleneceği kişi, kendisi gibi modern ve kibar değil köylü ve kaba birisi olduğu için anlaşılamayacağını düşünür. Zeynep de Zeki’nin köyde gördüğü sert, haşın erkeklerden değil de “cici bey” olduğu için evlenmek istemez. Ancak Zeki’nin babası ile Zeynep’in babası çocuklarını sözlerken yanlarında şahit olan Kadir Ağa’nın sözüne karşı gelmek istemeyen Zeynep, evliliğe razı gelir. Zeki ile Zeynep köyde nikâhlanır ancak nikâhın ertesi günü Zeki, bir mektupla Zeynep’i terk edip ve İstanbul’a döner. Zeynep de gururu ve namusu için köyden çıkıp, medeniyet dediği şehre yani İstanbul’a ve oradan da yurt dışına gider. Zeynep, orada güzel konuşmasını, düzgün yürümesini, kibar yemek yemesini öğrenir. Tüm bunları öğrendikten sonra İstanbul’a döner, Zeki’nin çalıştığı gazinoyu satın alır ve oradaki herkese kendini Tülin olarak tanıtır. Zeki ise İstanbul’da kendisi gibi modern Güner ile sevgili olur. Güner ile Zeki evlenmek istediklerinde ise Zeki’nin Zeynep’ten boşanmadan

İstanbul'a geri dönmesi karşılına çıkan engel olur. Güner'in babası Nurettin, adamlarından Zeynep'i bulmalarını ve boşanmaya ikna etmelerini ister. Ancak Zeynep, köyden ayrılmadan önce kendisinin meczup olup diyar diyar dolaştığı haberini yayar. Zeki, Tülin'den etkilenir, günlerce beraber gezip eğlenirler. Zeki, Tülin'le tanıştıktan sonra Güner ile evlenme isteğinden vazgeçer. Birkaç zaman sonra Zeynep'in boşanmak için mahkemeye başvurduğu haberi gelir. Zeki ile Zeynep boşanırlar. Zeki, istemese de Güner ile evlenme hazırlığına başlar, Zeynep de Kadir Ağa'sına Zeki'ye vermesi için bir mektup bırakarak yine yurt dışına gitmek için havaalanına gider. Kadir, mektubu okur. Mektupta Zeynep canına kıyacağını yazar. Kadir de Zeki'nin yanına gider, tüm durumu anlatır ve mektubu verir. Zeki, Zeynep'i vazgeçirmek için havaalanına gider. Zeki, Zeynep'i uçak havalanınca ancak vazgeçirebilir ve beraber paraşütle uçaktan atlayarak Zeynep'in çiftliğine dönerler.

4.2.6. Yaşamak Haram Oldu (Varto Faciası)

1966 yılı yapımı *Yaşamak Haram Oldu (Varto Faciası)* filminin senaristliğini ve yönetmenliğini Remzi Jöntürk yapmıştır. Filmin oyuncuları, Tunç Okan, Esen Püsküllü, Gülsüm Kamu, Sevinç Pekin, Leman Öztürk, Yılmaz Gruda, Yılmaz Köksal'dır. Filmin süresi 100 dakikadır ("Yaşamak Haram Oldu", t.y).

Film, birbirlerine sevdalı Tahir ile Ayşe'nin bir ağaç dibinde konuşmasıyla başlar. Tahir ile Ayşe çocukluktan beri birbirlerini seven köyün iki gencidir. Köyün ağası Rüstem de Ayşe ile evlenmek istemektedir. Bu yüzden de Rüstem, Tahir hapse girerse Ayşe'nin kendisine kalacağı düşüncesiyle Tahir'i kışkırtıp, kendisine saldırtıp onu hapse attırmak istemektedir. Ayşe, Tahir'e dikkatli olmasını ve Rüstem Ağa'nın oyununa gelmemesini söyler. Tahir de Ayşe'ye Rüstem'e saldırmayacağına dair söz verir. Tahir, annesini, Ayşe'yi istemesi için Ayşe'nin babasına gönderir. Ayşe'nin babası, fazla başlık parası ister. Ayrıca Rüstem Ağa'nın adamları gelip Ayşe'nin babasına istediğinden daha fazla başlık parası verince baba, kızını Rüstem'e verir. Ancak Ayşe, babasına Tahir'den başkasına evlenmeyeceğini söyleyince babası, Tahir'in annesine 5000 lira getirmeleri halinde kızını onlara vereceğini söyler. Tahir, annesinden olanları duyunca çalışıp, başlık parası biriktirmek için köyünden kalkıp İstanbul'un yolunu

tutar. Tahir, İstanbul’a gidince gecekondu mahallesinde oturan ve şerbet satıcısı olan asker arkadaşı Veli’nin yanına gider. Tahir, ertesi gün bir şantiyede inşaat işçisi olarak çalışmaya başlar. Tahir bir gün radyoda kan ihtiyacı ilanını duyar ve yardım için hastaneye giderek kan verir. Verdiği kan, fabrikatör Muhteşem Karavelioğlu’nun kızı Zerrin’in hayatını kurtarır. Bunun üzerine Muhteşem Bey, hastaneden Tahir’in adresini alır. Muhteşem Bey, Tahir’in kaldığı eve gider ancak Tahir’i bulamaz. Tahir’i bulamayınca Veli’ye kartvizitini bırakır. Ertesi gün Tahir, kartta yazan adrese gider. Muhteşem Bey, kan verdiği için dolayı Tahir’e para teklif eder ancak Tahir parayı kabul etmez. Bunun üzerine Muhteşem Bey, Tahir’i yanında işe alır. İşe girdikten sonra Tahir ile Zerrin arkadaş olur. Ancak Zerrin, Tahir’e yalnızca arkadaşlık duygusuyla yaklaşmaz ve Tahir’i elde etmeye çalışır. Birkaç gün sonra Zerrin, bir partiye gider. Muhteşem Bey de Tahir’e çok güvendiği için Tahir’in de kızı ile gitmesini ister. Partide Zerrin’in içkiyi fazla kaçırıp eve sarhoş dönmesi üzerine Muhteşem Bey, kızını emanet ettiği Tahir’e kızar. Üstüne Zerrin’in Tahir ile birbirlerini sevdikleri yalanını söylemesiyle daha da hiddetlenen Muhteşem Bey, Tahir’i işten kovar.

Tahir’in annesi ve Ayşe, Tahir’e mektupları köyden İspirtocu’ya yazdırır. Bunu öğrenen Rüstem, İspirtocu’ya içkiyi çok sevdiği için bir kasa rakı verir ve İspirtocu’dan, annesinin ağzıyla Tahir’e mektup yazmasını ister. İspirtocu, mektupta Ayşe’nin Rüstem ile evlendiğini yazmıştır. Tahir, bu mektubu okuyunca, işten çıkmasının hüznü ile siniri daha de katlanır. Birkaç gün sonra Tahir, Zerrin’in arkadaşlarından Gül ile karşılaşır ve onunla sevgili olur. Tahir ve Gül beraber bir partiye gider ve orada kavga çıkar. Tahir, partiden ayrıldıktan sonra partide bulunan pavyon işletmecisi Belkıs Hanım ile tanışır. Belkıs Hanım, Tahir’e iş teklifi eder ve Tahir de bu teklifi kabul eder. Ardından Tahir ile Belkıs, Belkıs’ın evine gider. Evde Kıyak ve adamları Belkıs’ı beklemektedir. Kıyak, Belkıs’a saldırınca Tahir, Kıyak ve adamlarını döver. Bu olaydan sonra Belkıs, Tahir’den etkilenir ve beraber olurlar. Belkıs, Tahir’e bir kaçakçılık işi verir. Tahir, yalan da olsa Ayşe’nin evlendiği haberini alınca her şeyden umudunu kestiği için bu işi de kabul eder. Bu sırada Ayşe’den Tahir’e onu özlediğini söyleyen bir mektup gelir. Veli, bu mektubu vermek için Belkıs’ın pavyonuna gider. Ancak onu içeri almazlar. Mektubu Belkıs alır, Tahir’in aklının karışmaması ve kendisini terk etmemesi için mektubu yok eder. Gece olunca Belkıs ile Tahir, iş yaptıkları

adamlarla buluşmak için buluşma noktasına giderler. Ancak tam teslimat yapılırken, Kıyak ve adamları, üzerlerine ateş açarlar. Belkıs, vurulur ve ölmek üzereyken, Tahir'e Ayşe'den gelen mektubu ve tüm gerçekleri anlatır. Tahir de bu işten kazandıkları parayı alarak köyüne geri döner. Köyün girişine geldiğinde tüm köyün hatta tüm Varto'nun yerle bir olduğunu görür. Tahir, durumu jandarmalara sorunca Varto'da deprem olduğunu öğrenir. Depremde Tahir'in annesi, Ayşe de dâhil olmak üzere köyün çoğu göçük altında kalır. Tahir, getirdiği tüm parayı depremzedelere yardım olması için bağışlar.

4.2.7. Seher Vakti

1966 yılı yapımı *Seher Vakti* filminin senaristliğini Safa Önal, yönetmenliğini ise Mehmet Bozkuş yapmıştır. Filmin oyuncuları, Nuri Sesigüzel, Neriman Köksal, Ajda Pekkan, Necdet Tosun, Tevhid Bilge, Nubar Terziyan'dır. Filmin süresi 74 dakikadır ("Seher Vakti").

Film, *Mavi Yıldız* adlı gösteri kafilesinin bir kasabaya gelmesi ile başlar. Mavi Yıldız'ın kasabada gösteri gerçekleştireceği anonsu yapılır. Gösteriyi seyretmek için tüm kasaba halkı gider. Gösteriyi izlemeye çiftçilikle uğraşan, ayrıca sesi de çok güzel olan Nuri de gelir. Kasaba halkı, *Mavi Yıldız'ın* gösterilerini beğenmez, sahneye çıkan sanatçıları yuhalar ve kasaba halkı, Nuri'nin sahneye çıkıp şarkı söylemesini ister. Nuri, sahneye çıkıp şarkı söyleyince herkes sesine hayran kalır. Gösteri kafilesinin başı olan Asım, Nuri'nin kendileri ile İstanbul'a gelmesini ister ve bu sesle çok meşhur bir ses sanatçısı olabileceğini söyler. Nuri, ilk başta kabul etmese de kabile kasabadan ayrılırken fikrini değiştirip İstanbul'a *Mavi Yıldız'la* beraber gider. Nuri, İstanbul'a geldikten sonraki gün, Asım ve Asım'ın kızı Ajda ile birçok gazinoya gidip sesini dinletir. Ancak işler istenildiği gibi gitmez, Nuri'nin sesi hiçbir yerde beğenilmez. Nuri, umutsuzluğa kapılıp kasabaya geri dönmek istese de Asım ve Ajda onu birkaç gün daha kalması için ikna eder. Artık Nuri'nin umutlarının tükendiği anda bir gazino onun sesini beğenir ve gazinoda sahne almaya başlar. Gazinoda sahne almaya başladığı ilk günden itibaren beğenileri ve alkışları toplamaya başlar. Nuri, başarı basamaklarını hızla tırmanır, assolistliğe kadar yükselir, plaklar doldurmaya başlar. Sesinin şöhreti tüm ülkeye yayılır. Film yapımcıları, plak şirketleri peşine düşer. Ancak Nuri'nin bu şöhretten başı döner, filmlerde oynamak ve gazinolarda sahne almak için çok yüksek paralar istemeye başlar. Huysuz, anlaşılmaz,

gözü paradan başka bir şey görmeyen Leyla ile sevgili olunca da bütün işlerini boşlar. Bu yüzden de bütün işlerinden kovulur, sözleşmeleri feshedilir. Maddi açıdan zor duruma düşen Nuri’yi Leyla da terk eder. Nuri’yi bu düştüğü kötü durumdan yine Asım ve Ajda çıkarır. Nuri’ye gördüğü ilk andan beri âşık olan Ajda, bir gazinoda sahne alması için iş bulur, plak şirketleri ile konuşup Nuri’ye plak doldurtur. Tüm bunlar için olan masrafları da Ajda kendisi karşılar. Tekrardan yükselişe geçen Nuri, Ajda’nın hislerini anlar ve birbirlerine âşık olduklarını itiraf ederler. Beraber Nuri’nin köyüne dönerler.

4.2.8. Ayşecik: Canım Annem

1967 yılı yapımı *Ayşecik: Canım Annem* filminin yönetmenliğini Aram Gülyüz, senaristliğini Hamdi Değirmencioğlu yapmıştır. Filmin oyuncuları, Zeynep Değirmencioğlu, Fatma Girik, Ekrem Bora, Güzin Özipek’tir. Filmin süresi, 86 dakikadır (“Ayşecik: Canım”, t.y).

Film, Ayşecik’in doğum günü partisi ile başlar. Ayşecik, zengin, kültürlü, modern düşünceli olan Orhan Bey’in tek çocuğudur. Orhan, kızı Ayşecik’i de kendisi gibi modern ve kültürlü olarak yetiştirmek istemektedir. Orhan, kızını annesiz büyütür. Ayşecik, babasının başka bir kadınla beraberlik yaşamasını istemez. Ayşecik, babasına yarenlik, kendisine annelik edecek bir kadının olmasını ister ancak bu kadının gerçek annesinin olmasını düşlemektedir. Ayşecik’in dadısı, bir gün Ayşecik’e annesinin ölmediğini söyler. Dadı, Orhan’ın mühendislik okulundan mezun olduktan sonraki ilk görev yeri olan bir köyde “ırgatlık” yapan bir tarım işçisi olan Gülsüm diye bir kadınla birliktelik yaşayıp Ayşecik’in doğduğunu anlatır. Orhan, Gülsüm’ü kendisi gibi modern ve kültürlü olmadığı için yanına yakıştırmaz, onu köyde terk eder ve Ayşecik’i de yanına alıp İstanbul’a döner. Ayşecik büyüyüp annesini sorunca da ona, annesinin öldüğünü söyler. Dadı, tüm bunları Ayşecik’e anlatınca Ayşecik ile dadı, Orhan’a, dadının memleketine gittiklerini söyleyerek kandırırlar ve Gülsüm’ün köyüne giderler. Ayşecik, annesini İstanbul’a götürmek ister. Gülsüm, ilk başta kabul etmez ancak evladının ısrarı üzerine İstanbul’a gelir. Ayşecik, annesine şehirde yaşamaya uyum sağlaması için konuşma, yürüyüş, giyim vb. konularda ayrı ayrı tecrübe sahibi uzman kişilerden eğitim aldırır. Gülsüm, köylü hal ve hareketlerinden kurtulup, tıpkı bir şehirlî gibi davranmaya başlayınca Orhan’ın karşısına çıkar. Kendisini de Orhan’a Gül olarak tanıtır. Orhan, güzel, iyi giyimli, kibar olan

Gül'ü görünce ondan etkilenir. Gül, Orhan'ın evine Ayşecik'in öğretmeni olarak gelir. Orhan, dersten sonra Gül'ü evine bırakmak için yolda giderken ona hislerini açar ve buluşma teklifi eder. Gül, Orhan ile buluşur. Birkaç buluşmadan sonra Orhan tüm hislerini Gül'e açar. Aradan neredeyse bir yıl geçer, tekrardan Ayşecik için bir doğum günü partisi verilir. Partide Ayşecik, her şeyi anlatır ve Gül'ün aslında Gülsüm ve annesi olduğunu açıklar. Buna çok sinirlenen Orhan, Gülsüm'e tokat atar. Gülsüm ve Ayşecik, köye geri dönmek için evi terk ederler. Orhan, yaptığından pişman olur. Yolda anne ve kızıdan af diler ve geri dönmeye ikna eder.

4.2.9. Eceline Susayanlar

1967 yılı yapımı *Eceline Susayanlar* filminin yönetmenliğini Ertem Göreç, senaristliğini ise Safa Önal yapmıştır. Filmin oyuncularını, Fikret Hakan, Nilüfer Koçyiğit, Turgut Özatay, Suzan Avcı, Yılmaz Köksal'dır. Filmin süresi, 71 dakikadır ("Eceline Susayanlar", t.y).

Film, kan davalısını vurduğu için hapse düşmüş olan Murat'ın cezaevinden çıkması ile başlar. Murat, cezaevinden çıkınca köyüne dönemez, intikam isteyen kan davahılarından kaçmak için İstanbul'a gider. Murat, İstanbul'a gidince cezaevinden koğuş arkadaşı Namık Bey'in ortağı olan Mahmut'un yanına gider. Namık Bey, Murat'la Mahmut'a bir mektup gönderir ve mektupta Murat'ı işe almasını yazar. Mahmut da Murat'ı barda fedai olarak işe alır. Mahmut, mekânında konsomatris olarak çalışacak kadınlar arayan, çalışmayı kabul etmezlerse de onları tuzağa çekip mecbur olarak çalışmak zorunda bırakan birisidir. Murat'ı işe aldıktan sonra Mahmut'u otelde çalışan bir arkadaşı arar ve köyünden kaçıp gelen bir kızın (Zeynep) otele geldiğini söyler. Otele giden Mahmut, ilk başta Zeynep'e güzellikle iş teklif eder ancak Zeynep iş teklifini kabul etmez. Bunun üzerine Mahmut, Zeynep'i suratına jilet atmakla hatta onu öldürmekle tehdit eder. Kadın da mecburen işi kabul etmek zorunda kalır. Mahmut, Zeynep'le bara gelince, Murat durumu anlar ve Zeynep'i de alarak bardan kaçır. Murat, Zeynep'i kaldığı gecekonduya götürür ve onu ortalık durulunca köyüne geri göndereceğini söyler. Ancak Zeynep, köyden ağabeyinin (Sabri) kendinden yaşça büyük birisi ile zorla evlendireceği için kaçtığını, köye geri dönerse ağabeyinin kendisini öldüreceğini söyler. İlerleyen zamanlarda Zeynep ve Murat birbirlerine âşık olur. Ancak Murat'ın başında kan davası gibi bir bela

olduğundan Zeynep’e kötü davranır ve onu köyüne geri dönmesi için ikna etmeye çalışır. Ancak birbirlerinden kopamazlar ve resmi nikâhla evlenirler. Sabri, Zeynep’i aramak için İstanbul’a gelir. İlk olarak Zeynep’in kaldığı otele gider, oteldeki adam Mahmut’la gittiğini söyler. Sabri de oradan bara gider. Mahmut, Murat’tan intikam almak için Sabri’ye, Murat’ın Zeynep’i kötü yola sürüklediğini söyler.

Birkaç gün sonra Murat’ın köydeki emmisi Osman, Murat’a bir mektup gönderir. Mektupta kan davalılarının kendisini sıkıştırdığını yazar. Ancak mektup postaya verilmeden Murat’ın kanlısı Abdullah’ın eline geçer. Mektuptan Murat’ın adresini öğrenen Abdullah ve iki oğlu İstanbul’a giderler. Abdullah silahıyla Zeynep’in karşısına dikilince, Zeynep can havli ile Abdullah’ı vurur. Hapiste Zeynep’in ziyaretine gelen Sabri, Murat’ı vuracağını onun yüzünden bu hallerde olduğunu söyleyince, Zeynep gerçek durumu anlatır. Murat’ın kendisini kötü yola düşmekten kurtardığını söyler. Murat’ın kan davalıları Zeynep kadın diye Sabri’ye kin güderler. Evine kadar takip edip Sabri’yi öldürürler. Mahmut, Murat’tan intikam almak için polise gidip gazeteden öğrendiği Sabri cinayetini Murat’ın işlediğinin ihbarını yapar. Polis, Murat’ı tutuklamak için yanına gider ancak Murat, bir tarafta Mahmut’un adamının onları gizlice izlediğini görünce polisten kaçır, Mahmut’un evine gider. Mahmut, karşında Murat’ı görünce telefona sarılır, Murat’ın kanlılarını arayarak evine çağırır. Murat, Mahmut’tan hıncını alıp evden çıkınca kanlılarıyla karşılaşır ve hemen silahına sarılır. İlk kurşunu Murat atar ve birini hemen orada öldürür. Abdullah’ın diğer oğlu da Murat’ı vurur. Yaralanan Murat da onu vurur. Kanlı orada ölür, Murat da yaralı kurtulup tekrar hapse girer.

4.2.10. Öksüz

1968 yılı yapımı *Öksüz* filminin yönetmenliğini ve senaristliğini Bilge Olgaç yapmıştır. Filmin oyuncularını, Fatma Girik, Engin Çağlar, Nihat Ziyalan, Bilal İnci’dir. Filmin süresi, 77 dakikadır (“Öksüz”, t.y).

Film, Ali’nin köy ile kasaba arasında geçen Zap Suyu’nun üzerinde köprü olmadığı için insanları demir halatın üstünde karşıdan karşıya geçirmesiyle başlar. Ali, köyde Kezban ile sözlüdür. Kezban da köyün genç ve güzel kızlarından. Birkaç zaman sonra Ali ile Kezban evlenir. Evlendikten kısa bir süre sonra en çok istedikleri şey gerçekleşir ve Kezban

hamile kalır. Kezban'ın vaktinden önce sancısı tutar. Ali, Kezban'ı kasabadaki doktora yetiştirebilmek için demir halatla karşıya geçirmeye çalışır ancak sancılar içinde kıvranan Kezban, Zap Suyu'na düşer. Ali de Kezban'ın arkasından suya atlar ve Kezban'ı son anda kurtarır. Ancak Kezban'ın karnındaki bebek ölür ve Kezban kötürüm kalır. Ali, hem karısını tekrar ayağa kaldırmak hem de yeniden çocuk sahibi olabilmek için her şeyini satıp savar ve karısını alıp İstanbul'a gider. Ali ile Kezban, bir otele yerleşirler ve Ali, doktor aramak için dışarı çıkar. Ali, dışarı çıkarken köyden tüm her şeylerini satınca ellerine geçen parayı çaldırmamak için eşi Kezban'a verir. Ali otelden ayrıldıktan sonra otel çalışanı ve iki arkadaşı, Kezban'ın odasına zorla girer ve tüm paralarını alırlar. Bunlar olurken Ali de eşi için doktor bulur ve doktor, Ali'ye eşini ameliyatla iyileştirebileceğini söyler. Ali, sevinçle otele geri döner ancak Kezban'ı darp edilmiş görür ve tüm paraların çalındığını duyunca sinirden çılgına döner. Ali, sinirden otelde çalışan kâtipi dövmeye başlar ve bu olaydan sonra polise giderler. Polis, kâtip ve arkadaşlarını şık giyimlerinden dolayı haklı bulur, yoksulluktan dolayı yamalı giysileri olan Ali konuşmak isteyince de polis, söz verilmeden konuşmaması için azarlar. Polis, otel çalışanını darp ettiği için Ali'yi sabaha kadar nezarete tutmak ister ancak Ali, hasta karısını yalnız bırakmamak için polis memurunu da döver ve nezaretten kaçır. Ali ve Kezban beş parasız, sokaklarda kalırlar. Çift, sokakta Berduş ile tanışır. Ertesi sabah Kezban hastaneye yatar, bir gün sonra da ameliyat olur. Parayı ameliyattan sonra vereceğini öğrenen Ali, kendisinden çaldıkları için intikam almak için otele döner. Kâtipi bayıltır ve kasadan kendinden çalınan kadar parayı alır. Kezban'ın ameliyatı güzel geçer. Çift, İstanbul'a yerleşir. Ali, pazarda hamallık yapmaya başlar. Artık Ali, Kezban ve Berduş beraber kalmaya başlarlar. Ali pazarda çalışırken yakalanır ve hapse düşer. Kezban'a Ali çıkana kadar Berduş sahip çıkar ona bacısı gibi davranır. Birkaç zaman sonra Ali hapisten çıkar, Kezban tekrardan hamile kalır. Ali durumu öğrenince doktorun yanına gider ve Kezban'ın muayenesini yapmasını ister. Doktor, Kezban'a hamile kalmaması gerektiğini, eğer kalırsa sonucun ölüm olduğunu tembihlediğini söyler. Ancak Kezban bunu Ali'ye söylememiştir. Ali, doktorun dediklerini duyunca çok üzülür. Günler günleri kovalar, dokuz ay geçer, Kezban yine sancılanmaya başlar. Doktor, ameliyat için Kezban'a kan gerekli olduğunu söyler ve hem Ali hem Berduş kan bulmak için herkesin kapısını çalar. Kezban kan gelmeden doğum haline

girer. Doktor, mecburen kan gelmeden doğumu gerçekleştirir. Ali, elinde kanla hastaneye girdiğinde çok geç kalır. Doğum gerçekleşmiş, Kezban ise ölmüştür.

4.2.11. Gelin Ayşem

1969 yılı yapımı *Gelin Ayşem* filminin yönetmenliğini Sırrı Gültekin, senaristliğini ise Sadık Şendil yapmıştır. Filmin oyuncularını, Nuri Sesigüzel, Münir Özkul, Selda Alkor, Hüseyin Baradan’dır. Filmin süresi 79 dakikadır (“Gelin Ayşem”, t.y).

Film, birbirlerine evvelden beri sevdalı olan Ayşe ile Mehmet’in kavuşmak için verdikleri mücadeleyi anlatır. Mehmet, askerlik görevi için İstanbul’a gider, Ayşe de onun geri dönmesini dört gözle beklemektedir. Ayşe’nin amcaoğlu Muharrem de Ayşe’ye talip olur. Ayşe, Mehmet’i beklediğini söyler ve Muharrem’i reddeder. Ancak Ayşe’nin hasta annesi de vefat edince kimsesiz kalan Ayşe, Muharrem ile evlenmek zorunda kalır. Tüm köyün deli diyerek dalga geçtiği, Mehmet’in en yakın dostu Abduş, düğün günü Ayşe’yi kaçıtır. Sabah olunca Abduş ve Ayşe, Mehmet’i bulmak için İstanbul’a giderler. Aynı gün de Mehmet askerliğini bitirip köyüne geri döner. Mehmet, köy halkını sorunca Muharrem, Ayşe ile Abduş’un beraber İstanbul’a kaçtıklarını, birbirlerini sevdikleri yalanını söyler. Mehmet de onlardan hesap sormak için tekrardan İstanbul’un yolunu tutar. Ayşe ve Abduş, İstanbul’da herkese Mehmet’i sorar ancak İstanbul’da yüzlerce hatta binlerce Mehmet olduğu için yalnızca bir isimle bulamazlar. Ayşe ve Abduş, Mehmet’i sokaklarda ararken birbirlerini de kaybederler. Mehmet, İstanbul’a geri dönünce asker arkadaşının yanına gider. Asker arkadaşı bir kumarhanede çalışmaktadır. Kumarhanenin sahibi olan Binnaz Hanım, sevgilisi ile kavga etmeye başlar ve Mehmet adamı döver, ardından da oradan kovar. Binnaz, Mehmet’e teşekkür eder ve onun neden İstanbul’a geldiğini sorar. Binnaz, İstanbul’a sevdiği kadını aramaya geldiğini söyleyen Mehmet’e yardım için Ayşe’yi aramaya başlar. Binnaz, birkaç gün sonra arabası ile kaza yapar ve Abduş’a çarpar. Ayşe de gece sokakta kalınca bekçi Himmet’i görür ve Himmet, Ayşe’nin hemşehrisi çıkar. Himmet’in kaldığı ev, Binnaz’ın apartmanındadır. Mehmet, haber almak için Binnaz’ın evine gidince apartmanda Abduş ve Ayşe’yi bulur. Mehmet, ikisinden de hesap sorar, ardından tüm gerçekleri öğrenir. Ayşe ve Mehmet gelinlik ve damatlıkla köye

gelirler. Köy girişinde Muharrem, üçünün de üstüne ateş açar, Ayşe de Mehmet de köy girişinde ölürlür.

4.2.12. Öleceksek Ölelim

1970 yılı yapımı *Öleceksek Ölelim* filminin senaristliğini ve yönetmenliğini Orhan Elmas yapmıştır. Filmin oyuncularını, Ayhan Işık, Zeynep Aksu, Hayati Hamzaoğlu, Gülgün Erdem, Mine Soley, Nubar Terziyan'dır. Filmin süresi, 75 dakikadır ("Öleceksek Ölelim", t.y).

Film, Akmeşeli Dinar'ın trenle İstanbul'a gelmesi ile başlar. Akşemeli Dinar, kan davalısı Akmeşeli Bekir'i öldürmek için İstanbul'a gelir. Bekir de kanlısından kaçmak için eşi Zeliha ile İstanbul'a gelmişti. Bekir, kanlısı Dinar'ın İstanbul'a kendisi için geldiğini duyunca evden çıkmaz, rüyalarında bile kanlısını görür. Bekir'in bu haline çok üzülen Zeliha, Dinar ile konuşmak için onun kaldığı otele gider. Ancak Dinar, Zeliha'yı dinlemez ve yanından kovar. Dinar'ın, Bekir'i vurmaya kararlı olduğunu gören Zeliha, Dinar'ı vurur ancak öldüremez. Bekir, Zeliha hapse girince onu terk eder, komşusu Tefeci Emine ile Bolu'ya Emine'nin otelini işletmek için gider. Dinar, iyileşince Zeliha'yı cezaevinde ziyaret eder ve eşinin Bolu'ya kaçtığını söyler. Ardından Dinar, Bolu'ya gidip Bekir'i bulur ve öldürür. Dinar, hapse girer, Zeliha da hapisten çıkınca onu ziyarete gider. Dinar, hapisten çıkınca Zeliha ile dışarıda da konuşup, daha fazla samimi olurlar. Birkaç zaman sonra evlenmeye karar verirler. Dinar, koğuş arkadaşı Kazım Baba'nın yanında işe girer. Ancak Zeliha'nın da Dinar'ın da isteği şehri terk etmektir. Dinar, Bekir'in akrabaları köyde kendisini beklediği için oraya dönemeyeceğini söyler, Zeliha da kendi köyüne gitmeyi teklif eder. Dinar, bunu kabul eder ancak köye gidip yeni bir hayat kurmak için paraya ihtiyaçları vardır. Bunu bilen Kazım Baba, Dinar'a son bir iş teklif eder. İş de zengin bir iş insanının kasasını soymaktır. Dinar, mecbur kabul eder, Zeliha'yı da tren garına gönderir. Soygun olurken evi polisler basar. Dinar, Zeliha'yı yolcu etmek için polislerden kaçır. Tren garına gidince karşısına Bekir'in kardeşi çıkar. Dinar, Bekir'in kardeşini kan davasının ne kadar kötü bir gelenek olduğuna ikna eder, Zeliha'yı trene bindirir ve onu yolcu eder. Daha sonra Kazım Baba'yı satmamak için polislerle teslim olur.

4.2.13. Hasret

1971 yılı yapımı *Hasret* filminin yönetmenliğini Remzi Jöntürk, senaristliğini ise Remzi Jöntürk ve Bülent Oran yapmıştır. Filmin oyuncularını, Fikret Hakan, Esen Püsküllü, Aliye Rona, Ali Şen, Müjdat Gezen, Kadir Savun, Suna Pekuysal, Ergun Köknar’dır. Filmin süresi, 85 dakikadır (“Hasret”, t.y).

Film, başöğretmen, büyük devrimci Mustafa Kemal Atatürk’ün anısına çekilmiştir. Film, öğretmen Polat’ın Karalar Köyü’ne gelmesi ile başlar. Köye öğretmen olarak geldiğini söyleyince köyün yaşlı halkı Polat öğretmenin gelişinden pek hoşnut olmaz. Polat da kendisi gibi tüm öğretmenlerin savaşçı olduklarını söyleyerek köydeki çocukları okutmaya kararlı tutum sergiler. Tüm köy halkı, köy ağası Kolçak Ağa’nın ağzından çıkacak tek bir söze bakarak yaşamakta, çocukları hastalandığı zaman hacı, hoca takımının yazacağı muskadan veya nefesinin kuvvetinden medet ummaktadır. Ancak Polat, köye gelince Kolçak Ağa’nın köy halkını ezmesine izin vermez, muskaya değil, bilime güvenmelerini sağlar. Ayrıca Polat öğretmen, köydeki boş metruk binayı Kahveci Mustafa, Gazi Dayı ve köyün delisi Geveze’nin yardımlarıyla onarır ve orayı okula çevirir. Okula gelen öğrencilerden Aslı, üvey annesi tarafından Kolçak Ağa’ya bir mal gibi satılır, Polat da buna karşı çıkar. Polat, ağayı öldürür ve Aslı’yı ağanın elinden kurtarır. Polat, Aslı’yı şehre, arkadaşının yanına gönderir. Aslı, şehirde konservatuar bölümünü bitirir, Polat da hapse girer. Yıllar sonra Polat hapisten çıkınca kendini içkiye verir ve öğretmenliği yapamaz duruma gelir. Aslı da yıllar geçse de öğretmeni Polat’ı unutamaz. Aslı, ünlü ve zengin bir ses sanatçısı olur ve köyüne Polat öğretmenin adına bir okul yaptırır. Okulun eşyalarını taşıyan işçilerden biri de Polat öğretmendir. Aslı ve Polat, okulun önünde karşılaşır ve Polat, Aslı’nın başarılı birisi olduğunu, okul yaptırdığını görünce öğrencisi ile gurur duyar.

4.2.14. Patron

1973 yılı yapımı *Patron* filminin yönetmenliğini ve senaristliğini Melih Gülgen yapmıştır. Filmin oyuncularını, Tamer Yiğit, Bahar Erdeniz, Kamran Usluer, Reha Yurdakul, Talat Gözbak, Turgut Boralı, Ayçel Tansel’dir. Filmin süresi, 75 dakikadır (“Patron”, t.y).

İstanbul’da fabrikatör Behran Ağa’nın işleri, rakibi Fazlı Bey yüzünden kötüye gider. Bu yüzden de yardımcısı Davut, Fazlı Bey’i öldürme fikrini Behran’a sunar. Bu fikri beğenen Behran Ağa da Davut’a köydeki Yusuf’u İstanbul’a çağırması için bir telgraf çektirir. Yusuf, ağasının sözünü emir olarak görür ve hemen İstanbul’a gider. Yusuf, ağasının bir sözüyle Fazlı’yı öldürür ve hapse girer. Rakibi öldükten sonra işleri tekrardan düzelen Behran Ağa, onun için suç işleyen Yusuf’u hapse girince unuttur ve cezaevinde ona hiç yardım etmez, para göndermez. Yıllar sonra af çıkar. Yusuf, hapisten çıkınca koğuş arkadaşı, ağabeyi gibi sevdiği, pavyon işletmecisi Hulusi’nin yanına gider. Hulusi, Yusuf’a yanında iş verir. Hulusi’nin yanından çalışmaya başlayan Yusuf, birkaç zaman sonra kendisi gibi Hulusi’nin yanında çalışan ses sanatçısı Nilgün’e sevdalanır ve sevdasına karşılık bulur. Aslında Nilgün, Yusuf’un vurduğu Fazlı’nın kızıdır. Yusuf, kavgasız yepyeni bir hayat kurmak ister. Ancak bunun için çok paraya ihtiyacı olduğundan Behran Ağa’nın yanına gider. Behran Ağa, Yusuf’un kendisinden para istemesi üzerine tersler, böyle olunca Yusuf, silahını Behran Ağa’ya doğrultur. Behran Ağa da can korkusuyla Yusuf’a istediği parayı verir. Yusuf, paraları alınca Nilgün’ün yanına gider ve artık buralardan gitmeleri için hiçbir maninin kalmadığını söyler. Nilgün, kendisinin gidemeyeceğini söyler ve Yusuf’a istedikleri yeni hayatı burada kurmayı teklif eder. Yusuf nedenini sorunca Nilgün, Yusuf’u evindeki bir odaya götürür. Odada yıllar önce vurulan babası Fazlı Cemil yatmaktadır. Fazlı Cemil, yediği kurşunlardan dolayı ölmemiş ancak yatalak kalmıştır. Yusuf, Fazlı’yı görünce çok şaşırır. Nilgün de çok geçmeden babasını vuranın Yusuf olduğunu öğrenir ve intikam yemini ettiği için çok sevdiği Yusuf’u öldürür.

4.2.15. Gelin

Senaristliğini ve yönetmenliğini Lütfi Ömer Akad’ın yapmış olduğu, Türk sinemasının *Göç Üçlemesi*; 1973 yılı yapımı olan *Düğün ve Gelin* filmleri ile 1974 yılı yapımı *Diyet* filminden oluşmaktadır (Şimşek, 2022). Üçlemenin ilk filmi olan *Düğün* filminin oyuncularını, Hülya Koçyiğit, Kerem Yılmaz, Ali Şen, Aliye Rona, Kamuran Usluer, Kahraman Kırıl, Nazan Adalı’dır. Filmin süresi, 88 dakikadır. Ayrıca *Düğün* filmi, 1973 Uluslararası Adana Film Festivali’nde En İyi Film Ulusal Uzun Metraj Film Yarışması ödülünü almıştır (“Gelin” t.y).

Film, Veli, eşi Meryem ve oğlu Osman’ın Yozgat’taki köylerinden, daha önce İstanbul’a göç etmiş olan babası Hacı İlyas ve ağabeyi Hıdır’ın yanına yerleşmeleriyle başlar. Hacı İlyas ve büyük oğlu Hıdır, İstanbul’da bir bakkal işletmektedir. Ailenin amacı, İstanbul’da daha işlek yerde, daha büyük bir dükkân açmaktır. Veli de köydeki her şeyi satıp, İstanbul’daki dükkânlardan birinin başına geçmek için babasının yanına gelir. Osman, İstanbul’a geldiği gece uykusunda fenalaşır, nefes alamaz. Meryem, oğlunu doktora göstermek istese de tüm aile halkı Osman’ın çocuk olduğu için bunların normal olduğunu söyler ve üzerinde durmaz. Ancak Osman’ın fenalaşmaları ve bayılmaları sıklaştıkça Meryem, herkesten gizli oğlunu doktora götürür. Osman’ı muayene eden doktor, çocuğun ameliyat olması gerektiğini söyler. Meryem, akşam eşi eve gelince durumu anlatır. Ancak Veli, doktorun lafına inanmaz. Veli, oğlunun şifasının anasının okuyacağı dualarda olduğunu söyler ve anasından Osman’ı okumasını ister. Birkaç gün sonra Hıdır, Veli ve Hacı İlyas, ikinci dükkânı açar ancak işler istenildiği gibi gitmez. İki dükkân gelir getirirse de sürekli gider de olduğundan, aile sürekli borç altına girer. Meryem de bir taraftan oğlunun ameliyatı için Veli’den ve kayınpederi Hacı İlyas’tan para ister. Önemsemedikleri için ve borçları fazla olduğu için Meryem’i hep ötelerler. Bir kurban bayramı günü, Osman yine fenalaşır ve ölür. Meryem, oğlunun kurban gittiğini söyler ve evi terk eder. Hacı İlyas, Veli’ye namusunu temizlemesini söyler ve silah verir. Ancak Veli, yaptıklarından pişman olur ve o da baba evini terk eder, Meryem’den af diler. Meryem de Veli’yi affeder.

4.2.16. Düğün

Göç Üçlemesinin ikinci filmi olan *Düğün* filminin oyuncularını, Hülya Koçyiğit, Ahmet Mekin, Kamuran Usluer, Erol Günaydın, Hülya Şengül, Turgut Boralı, Altan Günbay, Sırrı Elitaş’tır. Filmin süresi, 84 dakikadır. *Düğün* filmi, 1974 Uluslararası Antalya Film Festivali’nde En İyi Ulusal Uzun Metraj Film ödülünü almıştır. Ayrıca filmin yönetmeni Lütfi Ömer Akad, 1974 Uluslararası Antalya Film Festivali’nde en iyi yönetmen ödülünü almıştır (“*Düğün*”, t.y).

Film, Şanlıurfa’daki işsizliği, insanların iş yapamadığını; İstanbul’daki insanlar da bir o kadar hareketli ve kentte işportacılık da olsa iş imkânının fazla olduğunu gösteren görüntülerle başlamaktadır. Şanlıurfa’da ekonomik

açından kötü duruma düşmüş, anne babalarının ölümü ile kimsesiz kalmış olan Halil Ağa ve kardeşleri Şanlıurfa'daki köylerinden İstanbul'a göç ederler. Kardeşlerin en büyüğü Zeliha, diğer kardeşlerine analık eder ve tüm hayatından vazgeçip kendini kardeşlerine adar. Öyle ki, köydeki nişanlısı Ferhat'ı bile kardeşleriyle İstanbul'a gelmek için terk eder. Diğer kardeşlerden Habibe ve Cemile de bir fabrikada işçi olarak çalışmakta, evin en küçüğü Yusuf ise ilkokula gitmektedir. Evin reisi, ağası da kardeşler içerisinde en büyük erkek kardeş olan Halil'dir. Halil, köyden beraber geldikleri İbrahim ile sokakta Zeliha'nın evde hazırlamış olduğu köfte ekmekleri satmaktadır. Ancak Halil ve İbrahim, istedikleri gibi bu işten para kazanamaz. Bu satış işini daha fazla yapabilmek için üç tekerlekli arabalara ihtiyaç duyarlar. Kardeşlerin amcaları Bekir, mahalledeki kasaplardan Yaşar'ın, Cemile'yi istediğinden bahseder. Bekir, eğer Cemile'yi Yaşar'a verirlerse başlık parası ile istedikleri üç tekerlekli arabayı alabileceklerini söyler. Zeliha, kardeşinin evlenmek için küçük olduğunu söyler ancak evlenmesine engel olamaz. İbrahim, Cemile'ye verilen başlık parası ile alınan üç tekerlekli ile sokaklarda satış yapmaya başlar ve bir gün satış yaparken kavgaya karışır ve birini bıçaklar. Evin en küçüğü Yusuf, yaşı küçük olduğu için suçu üstlenir ve hapse girer. Zeliha da kardeşlerini koruyamadığı için kahrolur.

Halil, birkaç zaman sonra takım elbise göndermesi için memlekete, hemşehrisi Cabbar'a mektup gönderir. Birkaç gün sonra Cabbar, takım elbiselerle Halil'in yanına, İstanbul'a gelir. Cabbar, Zeliha dışında evdeki tek bekâr olan kız kardeşlerden Habibe'ye talip olur. Ancak Habibe ile mahalledeki diğer kasaplardan Zeki birbirlerinden hoşlanmaktadır. Zeliha, bu sefer bu düğüne engel olmak ister ve köyden için gelen nişanlısı Ferhat ile düğünü basar. Kız kardeşinin erken yaşta evlenmesine razı olmaz. İbrahim de Zeliha'dan af diler ve Yusuf'u içerden çıkaracağını, suçunu kabulleneceğini söyler.

4.2.17. Diyet

Göç Üçlemesinin son filmi olan *Diyet*, filminin oyuncularını, Hülya Koçyiğit, Hasan Balamir, Erol Taş, Erol Günaydın, Güner Sümer, Turgut Savaş, Uğur Kıvılcım'dır. Filmin süresi, 89 dakikadır. 1975 Uluslararası Antalya Film Festivali'nde Hülya Koçyiğit en iyi kadın oyuncu, Erol Taş da en iyi yardımcı erkek oyuncu ödülünü almıştır ("Diyet", t.y).

Film, bir fabrikada işçi olarak çalışan Mustafa'nın eskimiş bir makine yüzünden yaralanması ile başlar. Mustafa, bozuk ve eskimiş makine yüzünden ayaklarını kullanamaz hale gelir. Mustafa'nın çalışamaz hale gelmesinden sonra oluşan işçi açığı, fabrikadaki ustabaşı Bilal'in köyden gelen hemşehrasi Hasan tarafından doldurulur. Fabrika sahibi Salim Bey, işçilerin sendikaya üye olmasını istemez ancak işçilerden birkaçı sendikaya üye olur. Diğer işçi arkadaşlarını da sendikaya üye yapmaya çalışır. Salim, Hasan'ı işe alırken sendikaya üye olmamasını söyler, Hasan da sendikayı savunan işçilere düşman gözıyla bakar. Hasan, işe girdikten sonra aynı fabrikada çalışan işçilerden Hacer'in kaldığı gecekondu mahallesine taşınır. Hem aynı mahallede yaşamaya hem de aynı fabrikada çalışmaya başlayan Hacer ile Hasan birbirlerinden etkilenir ve evlenmeye karar verirler. Birkaç gün sonra fabrika, büyük bir iş alır ve Salim, bütün işçilerin fazla mesai yapmasını ister. Sendikaya üye olan işçiler, fazla mesai ücreti, vardiyalı çalışma şartları isterler. Hasan da kendi çalışıp kendi kazanmak istediği için tezgâhında vardiyalı çalışmayı istemez. Ancak Hacer, eşinin de Mustafa gibi olmasından korkar ve sendikaya gider. Oradaki işçilerden daha fazla bilgi alır. Hasan ise Hacer'in sendikaya gitmesine tepki gösterir, karşı çıkar. Birkaç gün sonra fabrikadaki sendikalı işçiler iş bırakma eylemi yapar, sendikasızlar da çalışmaya devam eder. Hasan, çalışırken kolunu makineye kaptırır ve kolunu kaybeder. Bunun üzerine Hacer, kolu Salim Bey'e atar ve “*Al diyetini*” diye bağırır.

4.2.18. Namus Belası

1974 yılı yapımı *Namus Belası* filminin yönetmenliğini ve senaristliğini Yücel Uçanoğlu yapmıştır. Filmin oyuncularını, Tamer Yiğit, Meral Orhonsay, Ayşen Cansev, Ali Şen, Oktar Durukan, Kenan Pars'tır. Filmin süresi, 63 dakikadır (“Namus Belası”, t.y).

Film, Hasan ve oğlunun, Haydar tarafından köy meydanında dövülmesi ile başlar. Haydar, iki kardeşini Hasan'ın ailesi ile arasındaki kan davasına kurban verdiği için Hasan ve çocuklarına köyde gün yüzü göstermez. Hasan, çareyi köyden ayrılmakta bulur ve çocuklarıyla Adana'ya yerleşir. Hasan, küçük oğlu Ömer ve kızı Zeynep ile bir gecekondu yaparlar. Hasan'ın en büyük oğlu Osman ise Haydar'ın elinden babası ve kardeşini almak için Haydar'ı dövdüğü ve aynı zamanda köyde dağlara çıkıp eşkıyalık yaptığı için

hapse düşer. Birkaç zaman sonra Osman, hapisten çıkar ve babasının yanına Adana'ya gider. Bu sırada Hasan'ın kanlıları da peşlerini bırakmaz. Bir gün Osman, kanlısı Haydar'dan kaçarken şans eseri tanıştığı Cemile'den bir iş teklifi alır ve bu teklifi kabul eder. Osman, Cemile'nin arabası ile taksiye çıkacak ve karşılığında araba için yapılan bonoyu ödeyecektir. Birkaç gün sonra Hasan, oğlu Osman ve kızı Zeynep, büyük bir gürültü ile uyanırlar. Gürültünün nedeni, gecekonduları yıkmak için gelen iş makineleridir. Araziyi satın alan Kenan Bey'e saldıran Osman, yeniden hapse girer. Yine de Kenan Bey, yardım amaçlı Hasan ve kızı Zeynep'e kalacak bir ev ve Zeynep'e fabrikasında bir iş verir. Zeynep, bir gün işten eve geldiğinde babasının vefat ettiğini görür. Yalnız kalan Zeynep'e Kenan Bey daha fazla yardım etmeye başlar. Aslında Kenan'ın niyeti, Zeynep'e yardımcı olmak değil onun güvenini kazanıp, Zeynep ile birlikte olmaktır. Beraber yemek yeme bahanesi ile Zeynep'in evine gelen Kenan, bir fırsat bulurken Zeynep'in içeceğine uyku ilacı atar. İlacın etkisi ile uyuyan Zeynep'e Kenan tecavüz eder.

Tüm bunlar olurken Osman da hapisten kaçır. Osman, hapisten kaçınca ilk iş Zeynep'in yanına gider. Ancak Zeynep, ağabeyinin karşısına çıkamaz, Her şeyden habersiz Osman da her gün Zeynep'in iş yerine gider kardeşini sorar. Bu durumdan rahatsız olan Kenan, Osman'ı adamlarına dövdürür. Kenan, Cemile ile anlaşır ve Cemile'den Zeynep'i hayat kadını yapmasını ister. Osman, Kenan'a gidip kardeşini sorunca Kenan, Zeynep'in hayat kadını olduğunu söyler. Osman, Cemile'nin çalıştığı pavyona gider, kardeşini orada görünce sinirlenir ve kardeşine tokat atar. Zeynep, ağabeyinden korktuğu için kaçır pavyonun çatısına çıkar. Zeynep, ağabeyinden kaçacak yeri olmadığından çatıdan atlayarak intihar eder. Kardeşinin ölümü üzerine Osman, hemen Kenan'ın fabrikaya gider ve Kenan'ın nerede olduğunu öğrenir ve Kenan'ı ilk gördüğü yerde öldürür. Osman, tam Adana'yı terk edecekken kanlısı Haydar karşısına çıkar. Osman, Haydar'ı kan davasından vazgeçirmeye çalışır da başarılı olamaz. Haydar, Osman'ı ayağından vurur, Osman ise Haydar'ı kafasından vurup öldürür. Osman, yaralı halde kaçarken jandarmalar peşine düşer. Jandarmalardan biri Osman'ı durdurabilmek için ateş eder ve onu öldürür. Osman'ı öldüren jandarma, Osman'ın yatılı olarak askeri okuyan küçük kardeşi Ömer'dir.

4.2.19. Salak Bacılar

1975 yılı yapımı *Salak Bacılar* filminin yönetmenliğini Aram Güryüz, senaristliğini ise Ahmet Üstel yapmıştır. Filmin oyuncularını, Meral Sezen, Ayla Algan, Fatma Belgen, Perran Kutman, Mahmut Hekimoğlu, Özden Yüce, Kenan Pars, Cevat Kurtuluş'tur. Filmin süresi, 75 dakikadır (“Salak Bacılar”, t.y).

Film, vefat eden Mısırlı iş insanı Mirzani'nin avukatı Mahmut Ceyyah'ın İstanbul'a gelmesi ile başlar. Avukat Mahmut, İstanbul'daki meslektaş Zeki Bey ile temasa geçer ve Mirzani'nin mirasçılara haber gönderilmesini ister. Bu mirasçılar arasında Gülsüm Bacılar da vardır. Ancak Gülsüm, sekiz sene vefat etmiştir. Onun yerine Gülsüm'ün dört kızı ve bir de damadı mektubu teslim alır. Damat Dursun, mirası almak için İstanbul'a gitmeleri gerektiğini eşi ve baldızlara söyleyince bacıların en büyüğü Hasbiye, köyde hiçbir şeyinin eksik olmadığını o yüzden de hiçbir yere gitmeyeceğini söyler. Dursun ve diğer bacılar gitmek için ısrar etseler de Hasbiye'yi ikna edemezler. Diğer bacılar, Hasbiye'nin ikna olması için İstanbul'a gitmeyi anneleri Gülsüm'ün mezarına sormalarını istemişler. Ertesi sabah Hasbiye, annesinin mezarına gider ve İstanbul'a gitmeli mi yoksa gitmemeli mi diye sorar. Ablasından önce mezara gidip bir köşeye saklanan Döndü, annesi gibi Hasbiye'ye cevap verir ve İstanbul'a gitmesi gerektiğini söyler. Hasbiye de annesi konuştu zannederek İstanbul'a gitmeye ikna olur. Ancak bacılar ve Dursun, mektupta verilen tarihte İstanbul'a gidemez. Diğer üç mirasçı, Avukat Zeki'nin ofisine gitse de Mahmut Ceyyah, vasiyetnamede dört varisin de hazır bulunması gerektiği yazdığını söyler ve bu nedenle diğer mirasçılar da haklarına düşen mirası alamaz. Mirasçılardan Memduh, mirastan düşen hakkı hemen alabilmek için sevgilisi Leyla'dan Gülsüm Bacılar olmasını ister. Hem bu sayede Leyla da Gülsüm Bacılar'ın hakkı olan parayı alacaktır. Leyla da mirastan pay alacağı için ikna olur. Memduh, Avukat Zeki'yi de oyunun parçası yapabilmek için Leyla'nın güzel arkadaşları ve içki ile ikna eder. Ancak bacılar ve Dursun'un köyden İstanbul'a doğru yola çıktıklarını bildiren mektubun Zeki'ye ulaşması ile işler karışır. Memduh, Avukat Zeki'ye, İstanbul'a gelen köylüleri oyalamak ve paraları almak için bir haftanın kâfi olduğunu söyler. Bu sırada Leyla, Gülsüm olarak Avukat Zeki ve diğer mirasçılarla buluşur ve bir otele yerleşir. Bu olaylar olurken Sümbül'ün köyden yavuklusu Osman da İstanbul'a gelir. Avukat Zeki, bacılar ve

Dursun'u oyalamak için bazı evrak işlerini bahane ederek Dursun'u otelden aldırır ve Memduh'un evine götürür. Memduh, Dursun'u oyalamak ve kandırmak için Leyla'nın kız arkadaşlarının Dursun'la konuşmasını ister. Dursun, otele geç kalınca, eşi Döndü ve diğer bacılar endişelenir ve Dursun'u aramak için otelden çıkmaya hazırlanırlar. Memduh, bacıların oteline gidip, bacıları Dursun'un yanına götüreceğini söyleyerek otelden alır. Memduh, bacıları evine götürmüş, bacılar evde Dursun'un sarhoş vaziyette, kadınlarla muhabbette görünce sinirlenmişler, kadınları ve Dursun'u dövmüşlerdir. Osman, bacıların gerçek adresini bulur ve bacıların kaldığı otele gider. Osman, bacılara tüm durumu anlatır. Bunun üzerine bacılar, Dursun ve Osman, hemen Mahmut Ceyyah ve varislerin toplandığı yere giderler ve Mahmut'a her şeyi anlatırlar. Bacılar, mirastan paylarını alınca köylerine geri döner, Osman ve sevgilisi Sümbül'ün düğünlerini yaparlar.

4.2.20. Gönül Ferman Dinlemez

1977 yılı yapımı *Gönül Ferman Dinlemez* filminin yönetmenliğini Çetin İnanç, senaristliğini ise Engin Temizer yapmıştır. Filmin oyuncuları, Tarık Şimşek, Emel Aydan, Karaca Kaan, Gündüz Akar, Tevhit Bilge'dir. Filmin süresi, 52 dakikadır ("Gönül Ferman", t.y).

Film, tekerlekli sandalyede olan bir adamın kayalıklardan denizi ve manzarayı izlemesi ile başlar. Manzarayı izlerken adamın arkasından birisi gelir ve onu kayalıklardan atarak öldürür. Adamın ölümünden birkaç gün sonra Murat, köyden Bekir Emmi ile İstanbul'a gelir. Murat ve Bekir Emmi, hemşehrileri iş insanı Asım'ın evine gelirler. Asım, birkaç gün önce ölen adamın kardeşi, Murat da ölen adamın oğludur. Bekir, hiç köyünden çıkmamış olan Murat'ı, babasının hem nasıl öldüğünü öğrenmesi hem de mirasını alması için İstanbul'a getirir. Asım, avukatı Nuri'ye ağabeyinin cinayet ile değil de eceliyle ölmüş gibi kayıtlara geçmesini ve ağabeyinin mirasından Murat'ın haberi ve hakkı olmaması gerektiğini söyler. Ancak avukat, otopsi raporunda eceliyle ölmediği anlaşılacağını ve bütün araziler hatta içinde yaşadıkları köşkün bile Murat'a kalacağını ve bu durumu adaletin er geç ispat edeceğini söyler. Tüm bu konuşmaları köşkün bahçıvanının kızı Filiz duyar. Filiz, sabah tüm duyduklarını Murat'a anlatır. Murat, Filiz'in dürüstçe gelip her şeyi anlatmasının ardından Filiz'e karşı hislerini açar ve Filiz de bu hislere karşılık verir. Murat, Filiz ile deniz kenarında yürürken

amcası Asım ve amcasının üvey oğlunu kayalıkların orada görür. Konuşmalarını dinleyen Murat, bu konuşmalarla Filiz’in de anlattıklarını birleştirince tüm olayı anlar. Murat’ın babasını, amcası Asım ve amcasının üvey oğlu birlikte öldürmüştür. Duydukları karşısında öfkesine hâkim olamayan Murat, ikisinin de üstüne atlar ve onları döver. Ardından Murat, ikisini de alıp köşke götürür ve oradan Asım’ın avukatının da yardımıyla amcası ve üvey kuzenini polise ihbar eder. Murat, Filiz’i de alıp, tüm mirası reddederek köyüne geri döner.

4.2.21. Sevgili Oğlum

1977 yılı yapımı *Sevgili Oğlum* filminin yönetmenliğini Cüneyt Arkın, senaristliğini Safa Önal yapmıştır. Filmin oyuncularını, Cüneyt Arkın, Perihan Savaş, Tuğrul Meteer, Erol Taş, Berhan Şimşek, Kudret Yenici, Simini Gaffari’dir. Filmin süresi, 75 dakikadır (“Sevgili Oğlum”, t.y).

Film, İskender ve diğer köylülerin tarlalarından hasat toplaması, traktörle tarlasını sürmesi ile başlar. İskender, eşini kaybetmiş, tüm hayatını çocuklarına adanmış bir babadır. Bir gün İskender’in küçük oğlu Ahmet, babasına köyde durmadığını ve büyükşehre gitmek, oraya yerleşmek istediğini söyler. Ancak İskender, tüm çocuklarını yanında istediğinden, buna karşı çıkar. Ancak Ahmet kararında ısrar eder. İskender, oğlunun bu tavrı karşısında geri adım atar ve İstanbul’a gitmesine izin verir. Ahmet, İstanbul’a gittiğinde baba evini habersiz bırakmaz, sık sık mektup gönderir. Ancak sonraları mektuplar kesilir. İskender, oğlu Ahmet’in kendisini habersiz bırakmayacağını, başına bir iş geldiğini düşünür ve oğlunun durumunu öğrenmek için İstanbul’a gider. İskender, oğlunun gönderdiği mektupların üzerindeki ev adresine gider. Apartmanın kapıcısı, iki hafta önce trafik kazasında Ahmet’in vefat ettiğini söyler. Bu haberi alan İskender yıkılır ve Ahmet’in mezarının başına gider. İskender, mezarlıktan sonra tekrardan Ahmet’in evine gider ve evde bir ipucu aramaya başlar. İskender, İstanbul’a gelince oğlunun neler yaptığını, ne işle uğraştığını, her şeyi öğrenmek ister. İskender, ertesi gün Ahmet’in sevgilisi Mine’yi bulur ve onunla konuşur. Mine’den, Ahmet ile husumeti olan Nihat’ı öğrenir ve hemen Mine’den öğrendiği Nihat’ın adresine gider. İskender, Nihat’ın mekânının önüne gelince onun bir yere gittiğini görür ve takip eder. İskender, fırsatını bulunca Nihat’ın yakasına yapışır ve Ahmet ile ne gibi bir husumetinin olduğunu sorar. Nihat,

İskender'i oğluna çarpan şoförün yanına götürür. İskender, şoföre, Ahmet'in ölüm emrini kimin verdiğini sorar. İskender tam her şeyi öğrenecekken birisi hem Nihat'ı hem de şoförü kurşunlayarak öldürür, İskender de son anda kurtulur. İskender, üzerlerine kimin ateş açtığını öğrenmek için sokağa koşar. İskender, sokağa çıkınca, sokağın sonunda, uzaktan Ahmet'i görür ancak oğluna seslense de cevap alamaz. Gece oğlunu uzaktan da olsa gören İskender hemen Ahmet'in mezarını açtırır. Mezarda bir başkasının olduğunu gören İskender, oğlunun ölmediğinden emin olur. Mezarlıktan sonra Mine'ye giden İskender, güzel haberi, Ahmet'in yaşadığını Mine'ye söyler ve Mine çok sevinir. Mine, İskender'e güvenir ve Ahmet'in İstanbul'a gelince girdiği bütün pis işleri anlatır, bu pis işlere Selim adında bir armatörün soktuğunu söyler. İskender, Selim'in mekânına hesap sormaya gider. Ancak bir sonuç alamaz. Akşam olunca Ahmet, babasını arar ve buluşup konuşmak istediğini söyler. İskender, ertesi sabah Ahmet'in söylediği yere gider. İskender, oğlunu karşısında görünce çok sevinir ve boynuna atlar. Ancak Ahmet, babasına bir yabancı gibi davranır. Ahmet, babasına, çok güzel para kazanırken, Selim'i dolandırdığını ve peşine düşmemesi için ölü numarasını yaptığını ancak gelerek işlerini bozduğunu söyler ve babasından köyüne geri dönmelerini ister. Oğlundan vazgeçemeyen İskender, ertesi günü Mine'nin yardımı ile Ahmet'in saklandığı yere onunla konuşmak için gider. İskender'in peşinde olan Selim'in adamları, Ahmet'in saklandığı yeri bulur. İskender, oğlunu köyüne, topraklarına geri dönmeye ikna eder. Bu sırada Selim'in adamları saklandıkları yerden çıkar İskender ve Ahmet'in üzerine kurşun yağdırır. Ahmet, kendisini babasına siper eder ve bu sefer gerçekten ölür. İskender, oğlunun naşını köyüne götürür orada defneder.

4.2.22. Hıdır

1977 yılı yapımı *Hıdır* filminin yönetmenliğini Yavuz Figenli, senaristliğini ise Ahmet Ündağ yapmıştır. Filmin oyuncularını, Behçet Nacar, Gönül Eren, Menderes Samancılar, İhsan Yüce, Turgut Özatay, Kazım Kartal'dır. Filmin süresi, 65 dakikadır ("Hıdır", t.y).

Film, Kâhtalı Hıdır'ın babasının köprüde pusuya düşüp kanlıları Şehmuz ve Ebuzer tarafından vurulması ile başlar. Hıdır'ın ailesi ile Şehmuz ve kardeşi Ebuzer seneler öncesinde birbirlerine kan davası güder. Sonraları barışmışlarsa da Şehmuz ve Ebuzer, bu kan davasını tekrar canlandırır. Bekir

Ağa, yeğeni Hıdır’a babasını vuranların kanlıları Şehmuz ve Ebuzer olduğunu, köyden kaçtıklarını ve intikamını almak için Şehmuz veya Ebuzer’den birini öldürmesini gerektiğini Hıdır’a söyler. Hıdır, Ebuzer’in karşısına çıkar, silahı doğrultur ve öldürür. Hıdır hapse girer. Yıllar sonra hapisten çıkan Hıdır’ı amcaoğlu Üveys karşılar ve Hıdır’a tekrar silah verir. Hıdır’a babasını asıl vuran Şehmuz’un yaşadığını söyler. Ancak Hıdır, tekrardan adam vurup, hapse girmekten korkar. Üveys, Hıdır’ın korktuğunu görünce gerekirse kendisinin bu işi yapabileceğini söyler. Hıdır, köyde kendisinin dışlanacağını ve küçümseneceğini bildiğinden silahı zor da olsa alır. Hıdır’ın babasının gerçek katili Şehmuz, Hıdır cezaevindeyken İstanbul’a göç etmiştir. Hıdır da kanlısını bulmak için İstanbul’a gider. Hıdır, İstanbul’da hemşehrisi Gaffar’ın yanına gider ve Şehmuz’u sorar. Ancak Gaffar, Şehmuz’un nerede olduğunu bilmediğini söyler. Hıdır, geçinebilmek için çeşitli yerlerde işçi olarak çalışır. En son çalışmaya başladığı yer ise Veysel’in fabrikası olur. Hıdır, birkaç gün sonra köydeki amcasına, İstanbul’un çok büyük bir yer olduğunu, henüz Şehmuz’u bulamadığını ancak az bir zaman içerisinde kanlısını bulacağını yazan mektup gönderir. Amcası Bekir, oğlu Üveys’e, Hıdır’ın işi savsakladığını söyler ve onun da İstanbul’a gidip Hıdır’ın yapamadığını yapmasını, Şehmuz’u bulup, intikamlarını almasını ister. Üveys, hazırlanıp İstanbul’a, mektupta yazan adrese gider ve amcaoğlu Hıdır’ı bulur.

Gece geç saate kadar fabrikada olan Veysel, eve tek baş başına giderken, fabrika işçilerini örgütleyip, grev yapmaya, iş bırakmaya ikna ettiği için patronunun adamları tarafından pusuya düşürülür. Veysel, adamlardan dayak yerken, kendisi gibi fabrikada mesaiye kalan Hıdır imdadına yetişir. Kavga bittikten sonra Hıdır, çok fazla darbe alan Veysel’i evine götürür. Veysel de teşekkür olarak Hıdır’ın otele boşuna para vermemesini, evindeki fazladan yataкта kalabileceğini söyler. Hıdır ile Veysel çok iyi dost olurlar. Bir gün Veysel ve Hıdır birbirlerine hayat hikâyelerini anlatmaya başlar ve Hıdır, Veysel’in birkaç yıl önce ölmüş olan kanlısı Şehmuz’un oğlu olduğunu öğrenir. Tüm bunlar olurken Üveys de kanlısı Şehmuz’u arar. Üveys de Veysel’in kanlıları Şehmuz’un oğlu olduğunu öğrenir. Üveys, Hıdır’ı can düşmanlarıyla dost olduğu için suçlar ve Veysel’i öldürmeye kalkar. Hıdır, Üveys’i engeller ancak Üveys tekrardan silahına davranır. Hıdır, yine engellemeye çalışır ve kavga tutuşurlar. Üveys, taş ocağının dinamitleri

patlayınca taşların altında kalır, Veysel ve sözlüsü Ayten gider, Hıdır da silaha tövbe eder.

4.2.23. Çeşme

1977 yılı yapımı olan *Çeşme* filminin yönetmenliğini Temel Gürsu, senaristliğini ise Hulki Saner yapmıştır. Filmin oyuncularını, Ferdi Tayfur, Necla Nazır, Erol Taş, Cevdet Arıkan, Renan Fosforoğlu'dır. Filmin süresi, 81 dakikadır ("Çeşme", t.y).

Film, Ferdi ile Ceylan'ın çocukken beraber çeşme yaptığı sahne ile başlar. Ceylan, köy ağası, çiftlik sahibi Ali Bey'in kızı, Ferdi ise ağanın yanında çalışan kâhyanın oğludur. Ferdi ile Ceylan, çocukluktan beri birbirlerine sevdalıdır. Ali Bey, hem çiftliğini modernleştirmek hem de kendine yakışır bir damat olarak kızı Ceylan ile evlendirmek için arkadaşı Recep'in ziraat mühendisi oğlu Yusuf ile anlaşır ve Yusuf'u çiftlikte işe alır. Ertesi gün, Ferdi ile Ceylan'ın çeşmenin başında konuşup, öpüştüğünü gören Ali Bey, Ferdi'yi döver. Ceylan da Ferdi'yi kanlar içerisinde görünce bayılır. Ali, Ferdi'nin babasına, sakın kız istemek için kapısına gelmemesini söyler ve bayılan kızını alıp eve götürür. Ferdi, sevdiğinin yanında küçük düştüğü düşüncesi ile eve gelip babasının silahı alır ve Ali Bey'i öldürmeye karar verir. Ancak babası, Ferdi'yi böyle bir şey yapmamaya ikna eder. Ferdi, köyü terk eder ve İstanbul'a gider. Ferdi, İstanbul'a giderken yolda çok hüznü olduğu için acıklı bir şarkı söyler. Ferdi'nin sesini duyan arabadaki Organizatör Semih Saner, inerken kartını Ferdi'ye verir ve sesinin güzel olduğunu söyler. Ferdi'den İstanbul'a varınca kendisini aramasını ister. Ferdi, İstanbul'a varınca organizatörle görüşür ve organizatör, Ferdi'ye bir plak doldurtur. Birkaç zaman sonra, Ferdi'nin plakları yok satmaya, fotoğrafları gazetelerde basılmaya başlar. Ferdi'nin şöhreti tüm ülkeye yayılınca Ceylan, Ferdi'nin kendisini unutacağını düşünür ve buna çok üzülür. Ferdi ise günlerini sadece işini ve Ceylan'ı düşünerek geçirir. Birkaç gün sonra Ferdi'nin gazetelerde bir kadınla sarmaş dolaş fotoğrafları çıkar ve Ceylan, Ferdi'nin kendisini unuttuğunu düşünür. Yusuf ile evlilik hazırlıklarının başlamasını ister. Düğün akşamı Yusuf, Ferdi'nin babasından tüm gerçekleri öğrenir. Ceylan da Ferdi'den başka biriyle evlenmek istemediği için babasının arabasını alıp düğünden kaçır. Ceylan, akşam karanlığında, çok süratli olarak araba kullanırken kaza yapar. Doktorlar, Ceylan'ın fazla zamanı olmadığını

söyler. Ceylan’ın son isteği Ferdi’yi görmek olur. Ferdi, haberi alır almaz köyüne geri döner. Ferdi köye gelince hemen Ceylan’ın yanına gider ve Ceylan’ın ricası ile yaptıkları çeşmenin yanına giderler. Ceylan, orada son nefesini verir.

4.2.24. Taşı Toprağı Altın Şehir

1978 yılı yapımı *Taşı Toprağı Altın Şehir* filminin yönetmenliğini Orhan Aksoy, senaristliğini Türker İnanoğlu, Orhan Aksoy, Fuat Özlüer ve Erdoğan Tünaş yapmıştır. Filmin oyuncularını, Levent Kırca, Ayşegül Atik, Mahmut Gürses, Feri Cansel, Erol Taş, Hulusi Kentmen, Kayhan Yıldızoğlu’dur. Filmin süresi 91 dakikadır (“Taşı Toprağı”, t.y).

Film, çalışıp para biriktirerek traktör almak için köyden İstanbul’a gelen Uyanık ailesinin hikâyesini anlatır. Uyanık ailesi, İstanbul’a gelince ailenin hanımı Fatma’nın amcasının yanına gider ve başlarını sokacak bir ev ve aile fertlerinin çalışabilecekleri iş için yardım alırlar. Evin babası Ökkeş, meyve sebze halinde hamallık yapmaya, Fatma, evlere temizliğe gitmeye, Ökkeş’in kardeşi Cemal de inşaatta işçi olarak çalışmaya başlar. Ancak kazandıkları para hayal ettikleri gibi geçinmelerine ve traktör için para biriktirmelerine yetmez. Ayrıca ailede Ökkeş dışında herkes, hatta Ökkeş ve Fatma’nın küçük oğulları Mehmet bile büyük şehrin hayatına alışır. Ökkeş, traktörü alıp bir an önce köyüne dönmek için uğraşırken, ailesi şehirde kaybolur. Fatma, temizliğe gittiği evin sahibinin arkadaşı olan iş insanı ile kaçır. Cemal, çalıştığı inşaatın sahibinin bir mafya olmasından dolayı, patronunu korurken öldürülür. Küçük oğlu da sokakta kaçak sigara satarken, başka çocuklarla kavga eder ve bir çocuğu bıçakladığı için ıslahevine girer. Ökkeş, en sonunda bir traktöre sahip olur ancak ailesini kaybeder.

4.2.25. Baba Kartal

1978 yılı yapımı *Baba Kartal* filminin yönetmenliğini Cüneyt Arkın, senaristliğini ise Safa Önal yapmıştır. Filmin oyuncularını, Cüneyt Arkın, Deniz Akbulut, Tuğrul Meteer, Nejat Özbek, Bilal İnci, Turgut Özatay, Merih Fırat, Aytaç Yörükaslan’dır. Filmi süresi, 78 dakikadır (“Baba Kartal”, t.y).

Film, Kartal ile oğulları Binali ve Ahmet’in geçimlerini sağladıkları tarım arazisinde çalışmalarını ile başlar. Tüm köy halkının, köy ağası Yunus Bey’e borcu vardır. Ancak köylülerin tüm emeği sonuçsuz kalmış, tarladaki

ürünler kuraklıktan yanmıştır. Köylülerin elinde satacak, borcunu ödeyecek bir şey kalmaz. Tüm köy halkı borçlarına karşılık topraklarını Yunus Ağa'ya satar. Kartal da borcunu ödeyemediği için Yunus Bey'e tarlasını ve evini satar. Arta kalan parayı alıp oğulları ile İstanbul'a göç eder. Oğullarına belli etmese de doğup büyüdüğü topraklardan ayrılmak Kartal'a zor gelir. Kartal, İstanbul'da inşaat işçisi olarak çalışmaya başlar. Kartal, çalıştığı şantiyede bir haksızlık gördüğünde buna boyun eğmez. Hatta bir keresinde kendisini iş alan usta, Kartal'ın yevmiyesinden kendisine komisyon aldığı için ustayla yumruk yumruğa kavga bile etmiştir. Bu yüzden de sürekli olarak bir yerde çalışamaz. Kartal'ın oğullarından Binali, babasına okumayacağını, iş bulup çalışacağını söyler. Kartal da Binali'yi bir bakır ustasının yanına çırak verir. Küçük oğlu Ahmet'i de okula yazdırır. Binali'nin de okumasını isteyen Kartal, daha sonra onu yatılı bir okula yazdırır. Yıllar sonra Ahmet, üniversiteli, Binali de yatılı okulu dahi bitirmemiş, babasının gücü, namı ve parası ile hayatını sürdüren serseri olur. Ahmet, babasına yük olmamak için babasının şirketindeki fabrikalardan birinde iktisatçı olarak çalışmaya başlar.

Birkaç zaman sonra Kartal, Rafet diye bir adamla tanışır. Kartal, yüklü bir para karşılığı Rafet'in söylediği adamlardan zor kullanarak Rafet adına haraç alır. Artık Kartal, Rafet ve Rafet'in patronu adına çalışır. Yıllar sonra Kartal, patronun şirketinde ikinci adam olur. Kartal, şirkette ikinci adam olmasına rağmen patron Osman'dan daha fazla saygı gören birisi olur. Osman da Kartal'ın kendisinden daha fazla saygı görmeye başlaması ve birkaç olaydan ötürü ters düşmelerinden dolayı Kartal'a oyun oynamak ve onu etkisiz hale getirmek ister. Bunun için de Osman, Kartal'ın büyük oğlu Binali'yi kullanmaya başlar. Osman, Binali'ye birkaç küçük iş vererek kendisini önemli biri gibi hissetmesini sağlar. Kartal ise oğlunun bu oyunlara gelmemesini ve suça bulaşmamasını ister, oğlunun karşısında durur. Kardeşi Ahmet de ağabeyinin karşısında durur ve babasından özür dilemesini ister. Binali, Ahmet'e, babalarının bir mafya lideri olduğunu, bütün sahip oldukları zenginliğin haraçla, zorla olduğunu anlatır. Ahmet, ağabeyine inanmaz ama sonradan içine bir kurt düşer ve tüm olan biteni araştırmaya başlar. Ahmet'in illegal işleri araştırdığını öğrenen Rafet, her şeyi Osman'a anlatır. Osman, Ahmet'in ölüm emrini verir. Araştırmaların sonucunda Ahmet, ağabeyinin haklı olduğunu öğrenir, babası ile konuşmak için onu yanına çağırır. Ahmet, babasını beklerken, Rafet ve adamları ile karşılaşır. Rafet, görür görmez

Ahmet’in üzerine kurşun yağdırır ve onu öldürür. Kartal, Ahmet’in araştırmalar yaptığını öğrenir ve oğlunu Osman ve adamlarının öldürdüğünü anlar. Kartal hemen oğlunun intikamını almak için Osman’ın yanına gider ve Osman’ın tüm adamlarını öldürür. Osman da Kartal’a karşı hamle olarak tekrardan Binali ile işbirliği yapar ve onu babasına karşı kışkırtır. Binali’ye babasını öldürmesi karşılığında onun yerini vaat eder. Binali, babasından af dilemek bahanesi ile yanına gider, Kartal oğlunu yine kabul eder. Ancak Kartal, oğluna sırtını dönünce Binali, silahını doğrultur. Ancak Binali, babasını vuramaz ve bu sefer gerçekten babasından af dilenir. Daha sonra Kartal, tüm gazetelere Osman’ın ve kendisinin işlediği suçları itiraf eder ve ardından gidip Osman’ı öldürür. Kartal’ın bu itiraflarından dolayı polis, onu evinde tutuklayıp götürürken, tüm halk Kartal’ı dürüst bir şekilde suçlarını itiraf ettiği için alkışlar.

4.2.26. Derbeder

1978 yılı yapımı *Derbeder* filminin yönetmenliğini Temel Gürsu, senaristliğini ise Erdoğan Tünaş yapmıştır. Filmin oyuncularını, Ferdi Tayfur, Canan İpek, Enis Fosforoğlu, Sevda Ferdağ, Mümtaz Ener’dir. Filmin süresi, 83 dakikadır (“Derbeder”, t.y).

Film, aynı köyde doğup büyüyen, çocukluktan beri birbirlerine sevdalı olan Ferdi ile İpek’in aşk hikâyesini anlatır. İpek’in babası Abbas’a miras kalır ve şehre yerleşirler. Ancak Ferdi ile İpek yıllar geçse de birbirlerinden kopamazlar, hep mektuplaşırlar. Abbas, mirası alıp, zengin olunca köyünü ve geçmişini unuttur. Ferdi, İpek’in hasretine dayanamaz, şehre gitmeye karar verir. Ferdi’nin babası Mahmut, oğlunun gitmesine razı olmaz. Ancak Ferdi, babasının sözünü dinlemez. Ferdi, hem İpek’in hasretine dayanamadığından hem de daha iyi bir hayat yaşamak istediğinden şehre, Şahinoğlu Abbas’ın yanına doğru yola çıkar. Ferdi, şehre, Şahinoğullarının yanına gelince işler beklediği gibi gitmez. Şahinoğulları, Ferdi’ye bir yabancı gibi davranır. Abbas, Ferdi’ye çiftliğinde atlarına bakıcılık yapması için iş ve ahırdaki bir göz odada kalacak yer verir. Ferdi, köydeki ailesine sık sık mektup yazar ancak babasına Abbas’ın yanında seyislik yaptığını, ahırda kaldığını söylemez. İpek’e yakın olduğu için şehirde mutlu ve huzurlu olduğunu yazar. Mektuplarda oğlunun İpek ile mutlu olduğunu okuyan Mahmut, Abbas’ın yanına gider ve Abbas’tan kızı İpek’i Ferdi’ye ister. Ancak Abbas,

kendilerinin koskoca Şahinoğulları olduğunu, Mahmut ve ailesinin ise fakir köylü ailesi olduğunu söyleyerek Mahmut ve Ferdi'yi aşağılar, Ferdi'nin çiftliğinde at uşaklığı yaptığını Mahmut'a söyler ve Mahmut'u konağından kovar. Mahmut, ahıra gidip oğlunu görünce mektuplarda yazdığı gibi biri hayatı olmadığını anlar ve yıkılır. Mahmut, kendisine yalan söylediği, baba sözü dinlemediği ve kendisini küçük düşürdüğü için oğluna çok sinirlenir ve oğlunu reddeder.

Abbas'ın babasını aşağılamasına ve babası ile arasının açılmasına neden olduğu için Ferdi, çiftlikten ayrılır ve İstanbul'a gider. Ferdi, sesi güzel olduğu için gazinolarda solistlik yapmak ister ancak hiçbir yerde iş bulamaz. En son Gar Gazinosu'nda deneme için sahneye çıkar, şarkısını söylerken gazinonun assolisti Sevda gelir ve Ferdi'nin sesini çok beğenir. Gazinonun sahibi Hilmi, Sevda'yı kırmaz ve Ferdi'yi işe alır. Ferdi, İstanbul'a gidince de İpek'i mektupsuz bırakmaz ancak Abbas, Ferdi'den gelen mektupları İpek'ten önce alır ve o mektupları yok eder. Abbas, kızından Ferdi'yi unutmamasını ister. Birkaç gün sonra Ferdi, İpek'e yine bir mektup yazar, mektubun İpek'in eline kesin olarak ulaştığından emin olmak için mektubu askerlik arkadaşı Tarık'la gönderir. Ancak Tarık, İpek'i görünce ondan etkilenir ve İpek'i elde edebilmek, Abbas'a kendini sevdirebilmek için Ferdi'den gelen mektupları Abbas'a verir. Daha sonra Tarık, İpek'e sanki Ferdi'nin ağzından yazılmış gibi bir mektup verir. Mektupta Ferdi'nin Sevda ile sevgili olduğu ve İpek'i senelerdir kullandığını yazar. Ayrıca Tarık, Ferdi'nin Sevda ile olan fotoğraflarını da zarfa koyar. Bu mektubu okuyan İpek, kahrolur. İpek'in bu perişan halini fırsat bilen Tarık, İpek ile evlenmek ister; İpek bunu kabul eder. Tüm bunlar olurken Ferdi ise İpek'ten mektup gelmediği için meraklanır ve yakın dostu Tarık'a neler olduğunu soran mektuplar yazar. Ancak Tarık, Ferdi'yi cevapsız bırakır ve İpek ile evlenir. Ferdi, yaşadığı bu ihanet karşısında perişan olur, kendini içkiye verir. Sevda, Ferdi'nin bu halini görünce Ferdi'yi tekrardan sahnelere dönmeye ikna eder. Ferdi, kariyerinde hızla yükselir. Tarık ise kumar masalarında tüm varlığını kaybeder. Öyle ki Tarık, kendi servetini kaybettiği gibi Abbas'ın da tüm mal varlığını ya kaybeder. Abbas, Tarık yüzünden çiftliğini, konağını hacizle elinden çıkarır. Konağın yeni sahibi Ferdi olur ve babasının kovulduğu çiftliğe mülk sahibi olarak geri döner. Ferdi, kendisine ve babasına kötü davranan Abbas'tan intikam almaz, borç senetlerini ve evini geri verir. Tarık, Ferdi'den para

koparabilmek için eşi İpek’e Ferdi’ye gidip onun hislerini kullanıp, para almasını ister. İpek, bunu kabul etmeyince Tarık, sinirlenip İpek’e tüm gerçekleri anlatır. Ferdi’den vazgeçmesi için mektubu ve diğer her şeyi kendisinin ve Abbas’ın ayarladığını söyler. İpek, bu gerçekleri öğrenince kahrolur. İpek, Tarık’ın zorlamalarına dayanamaz ve Ferdi’nin yanına gider. Abbas da kızının ve kendisinin düştüğü duruma dayanamaz ve silahını çekerek Tarık’ı öldürür. İpek, babasının Tarık’ı vurduğundan habersiz Ferdi’nin evine gider. Ferdi’nin kaldığı bu ev İpek ile Ferdi’nin evlenince yaşamayı düşledikleri evdir. Ferdi, İpek’i yanından kovar. İpek de Ferdi’ye kavuşamayacağına, babası ve Tarık tarafından kandırıldığına üzülür. Kayalıklardan atlayarak intihar eder. Ferdi, İpek’in kendini attığını görünce yanına koşar. İpek, ölmeden önce kızını Ferdi’ye emanet eder. Ferdi de İpek’in kızını yanına alır ve öz kızı gibi sever.

4.2.27. Kibar Feyzo

1978 yılı yapımı *Kibar Feyzo* filminin yönetmenliğini Atıf Yılmaz Batıbeki, senaristliğini ise İhsan Yücel yapmıştır. Filmin oyuncularını, Kemal Sunal, Müjde Ar, Şener Şen, İlyas Salman, Erdal Özyağcılar, İhsan Yüce, Adile Naşit’tir. Filmin süresi, 82 dakikadır (“Kibar Feyzo”, t.y).

Film, Feyzo’nun hâkim karşısına çıkmasıyla başlar. Feyzo, köyde Gülo’ya sevdalıdır. Feyzo ve Feyzo ile aynı zamanda askerliğini bitiren Bilo, askerden köye dönerler. Bilo da Gülo’ya sevdalıdır. Gülo’nun gönlü Feyzo’dadır. Hem Feyzo hem de Bilo, Gülo’yu istemek için Hacı Hüso’ya giderler. Feyzo, Hacı Hüso’nun daha önce anlaştıkları başlık parasını biriktirmiş ve Hüso’ya vermiştir. Ancak Hüso, kızına Bilo’nun da talip olması üzerine daha fazla başlık parası alabilmek için Bilo’yu dinlemek ister. Feyzo ve Bilo, Gülo için açık arttırmaya tutuşular. Feyzo’nun annesi Sakine ise Gülo için verecekleri parayla öküz almak istediği için oğlunun Gülo ile evlenmesine karşı çıkar. Açık arttırmayı Feyzo kazanır, başlık parasını aylık olarak senetle taksitlendirirler. Feyzo, başlık parasını biriktirmek için İstanbul’a gider. Feyzo, İstanbul’da, şehir adetlerini, şehirde çalışan işçilerin nasıl haklarını aradığını, şehrin ağası olan patronlara nasıl karşı çıkılması gerektiğini öğrenir. Senetlerin zamanı gelip köye dönünce İstanbul’da öğrendiklerini köyde uygulamaya başlayan Feyzo, köy halkını, kentteki sendikanın yaptığı gibi örgütler. Ayrıca şehirde erkekler evlenmek için başlık

parası vermeden kızları “bedava aldığıını” öğrenen Feyzo, başlık parasını da köyde kaldırmak ister. Ayrıca Feyzo, köy halkına karşı zulmeden, halkı kendisine borçlandırıp ellerindeki toprağı çöken Maho Ağa’ya karşı köylüleri birleştirir. Pamuk hasadı zamanı gelince köy halkı, karın tokluğuna ağanın tarlasında değil para kazanabilmek için köylerinden Çukurova’ya gitmek isterler. Ağa da köylünün gitmesine karşı çıkar. Feyzo da sonunda dayanamaz ve ağayı öldürür. Bu yüzden Feyzo mahkemede yargılanmaktadır.

4.2.28. Yusuf ile Kenan

1979 yılı yapımı *Yusuf ile Kenan* filminin yönetmenliğini Ömer Kavur ve senaristliğini Ömer Kavur ile Onat Kutlar yapmıştır. Filmin oyuncuları, Cem Davran, Tamer Çeliker, Hakan Tanfer, Şevket Avşar, Yalçın Avşar, Mahmut Gökğöz’dür. Filmin süresi, 77 dakikadır. Ayrıca filmin senaryosu 1979 Uluslararası Antalya Film Festivali En İyi Senaryo ödülünü kazanmıştır (“Yusuf ile”, t.y).

Film, köylerinde çobanlık yapan iki kardeş Yusuf ve Kenan’ın koyunları otlatmaları ile başlar. Kardeşler hayvanları otlatırken, babalarının yanına eli silahlı adamların yaklaştığını görürler ve babalarına dikkatli olması için seslenirler. Babaları, çocuklarına cebindeki tüm parayı ve İstanbul’daki Ali Emmilerinin adresini vererek kaçımlarını söyler. Gelenler kan davalıları Haydaroğulları’dır. Yusuf ve Kenan’ın babası kan davalıları tarafından öldürölür, kendileri de ilk önce ilçeye oradan da trenle İstanbul’a, Ali Emmilerine gitmek için yola çıkarlar. İstanbul’da Ali Emmilerini bulamayan kardeşler, sokakta yaşamaya başlarlar. Birkaç gün sokaklarda kalan kardeşler, gece boş boş dolaşırken Böcek’le karşılaşırılar. Asıl adı Cenk olan Böcek, hayat kadını annesi ile birlikte bir gecekonuda yaşamakta, annesinin misafirleri geldiğinde dışarıda kalmaktadır. Böcek, kardeşleri kendisi sokakta kaldığı zaman geceyi geçirdiğı hurda arabaya götürür ve üçü geceyi orada geçirir. Ertesi sabah Böcek, Yusuf ile Kenan’ı Çarpık ile tanıştırır. Çarpık, kendisi de çocuk olmasına rağmen, gasp, hırsızlık gibi suçlar işleyen sokak çocuklarının revidir. Çarpık, kardeşlerle konuşurken Falkonetti arkasından saldırmaya kalkar. Ancak Yusuf, bir kaza olmadan Falkonetti’yi uzaklaştırır. Çarpık da Yusuf’a teşekkür için yanına alır, beraber işe gideceklerini söyler. Yusuf, Kenan ve Böcek, köfte ekmek yerken, sanayide tornacı çırağı olarak çalışan Mustafa, kardeşlere Çarpık’ın suçlu olduğunu, uzak durmalarını

söyler. Bu sözlerin ardından Kenan, Çarpık’a güvenmez ancak Yusuf, Çarpık’la işe çıkmaya başlar. Yusuf, Çarpık ile oto teyp hırsızlığına çıkmaya başlar. Yusuf ve Çarpık, bir gün işten sonra meyhaneye giderler ve orada polise yakalanırlar. Çarpık’ın ağabeyleri gelip onu çıkarır. Yusuf ise tek başına nezarete kalır. Mahalledeki çocuklardan Çeto tüm her şeyi Kenan’a anlatır. Yusuf, hapiste gün saymış, Kenan da Mustafa’nın yanında çalışmış zanaat öğrenmiş ve Mustafa’nın ailesinin yanında kalmaya başlamıştır.

4.2.29. Kara Yazma

1979 yılı yapımı *Kara Yazma* filminin yönetmenliğini Remzi Jöntürk, senaristliğini Mehmet Aydın yapmıştır. Filmin oyuncularını, İbrahim Tatlıses, Perihan Savaş, Hüseyin Peyda, Ajlan Aktuğ, Diler Saraç’tır. Filmin süresi, 88 dakikadır (“Kara Yazma”, t.y).

Film, İbrahim ile Emine’nin mutsuz biten aşk hikâyelerini anlatır. Emine ile İbrahim, birbirlerine sevdalı iki gençtir. Emine, köyün ağası Dayı Bey’in kızı, İbrahim ise bir çobandır. İki sevdalı konuşken Dayı Bey’in adamları gelir ve Emine’yi evine götürür. Dayı Bey’in adamları İbo’yu da traktörlerinin arkasına bağlarlar, köyde sürüklerler ve Dayı Bey’in emri üzerine kaleye bağlayıp aç susuz bırakırlar. İbo kalede bağlı tutulduğu için tüm yarıcılar köyde ağa toprağında çalışmazlar. Dayı Bey de köylülerin gözünü boyamak içintüm köylülerin huzurunda kızını İbo’ya vermeye söz verir. Ancak ağa kızını verdiğini söyleyerek çok yüklü bir başlık parası ister. Başlık parasının miktarı çoban İbo’ya çok gelse de sevdası için kabul eder ve parayı biriktirmek için İstanbul’a çalışmaya gider. Giderken de Emine’yi yakın dostu Selim’e emanet eder. İbo, İstanbul’a gidince işçi pazarına gider ve orada inşaatlarda, kanalizasyonlarda bakım-onarım gibi işlerde işçi olarak seçilmeyi bekler. Birkaç zaman sonra Dayı Bey’in ortağı Kadir, Emine’yi kendine ister. Dayı Bey de hem İbo’nun başlık parasını biriktiremeyeceğini düşünüp hem de Kadir’in kendisine milletvekili seçilme sözü vermesi üzerine kızını Kadir’e verir. Emine, Kadir ile evlenmemek için Selim’le İstanbul’a, İbo’yu bulmaya gider. Ancak Selim, emanete ihanetlik eder ve Emine’ye tecavüz eder. Ardından da bir geneleve satar. İbo ise bir kahvede şarkı söylerken sesini bir plak şirketi sahibi duyar ve sesini beğenir. Şöhreti hızla artan İbo, birkaç zaman sonra Emine’nin kötü yola düştüğünü öğrenir. İbo, yakın dostum dediği Selim’i ihanetinden dolayı döver ancak Emine’yi bu zor

durumunda daha fazla yalnız bırakmamak için öldürmekten vazgeçer. Emine ise “kirlendiğini” düşünüp kendini köyün girişine asar. Emine’nin ölümü üzerine İbo, Dayı Bey’e ve töre töre diyen tüm köy halkına bağırır ve istediği başlık parasını Dayı Bey’in yüzüne atar.

4.2.30. Aşkı Ben Mi Yarattım?

1979 yılı yapımı *Aşkı Ben Mi Yarattım?* filminin yönetmenliğini Şerif Gören, senaristliğini ise Erdoğan Tünaş yapmıştır. Filmin oyuncularını, Orhan Gencebay, Müjde Ar, Serpil Şafak, Asuman Arsan, Yavuz Karakaş’tır. Filmin süresi, 89 dakikadır (“Aşkı Ben Mi”, t.y).

Film, Orhan’ın sevdiği kadının kendisinden daha fazla başlık parası verdiği için başka birisi ile evlendirilmesi ile başlar. Orhan, bu duruma dayanamaz ve düğün bitip gelin ve damat odalarına çekilince gelini kaçırmak için odaya girer. Damat, Orhan’ı vuracakken kadın, Orhan’a siper olur. Orhan, sevdiği kadının öldüğünü görünce dayanamaz ve damadın elinden tüfeği alarak adamı öldürür. Bunun üzerine Orhan cezaevine girer. Orhan, cezası bitince tekrardan köyüne döner ancak bu sefer karşısına kan davası belası çıkar. Öldürdüğü adamın kardeşleri köyde Orhan’a ağabeylerinin kanının yerde kalmayacağını, intikamlarını en mutlu gününde alacaklarını söylerler. Orhan da rahat yaşayabilmek için İstanbul’a kaçar. Orhan, İstanbul’a geldiği günün akşamında şehirdeki arkadaşını bulmak için arkadaşının çalıştığı gazinoya gider. Orada arkadaşını sorarken çalışan konsomatrislerden Mehtap’ı görür. Mehtap, köyde ölen sevdiği kadına çok benzemektedir. Tam o sırada polis baskını olur ve Orhan, Mehtap’ı kurtarmak için polislere dışarıdan beraber geldiklerini, kadının burada çalışmadığını söyler. Polisten kurtulan Mehtap, Orhan’la gazinodan çıkar ve beraber yemek yemeye giderler. Mehtap, ilk başta Orhan’ı kandırıp parasını çalar. Ancak Orhan, parasını kurtarmak için Mehtap’ın peşine düşer ve Mehtap’ı tekrar bulunca birbirlerinden etkilenirler. Orhan, İstanbul’da edindiği arkadaşlarının sayesinde bir pavyonda solistlik işi bulur. Orhan, kötü durumda olduğu için hiç pavyonda çalışmak istemese de işi kabul eder. Daha sonra sesi sayesinde şöhreti parlayan Orhan, plaklar doldurur, gazinolarda sahne almaya başlar. İlk halk konserinde Orhan, şarkısını söylerken, köyden İstanbul’a kadar gelen kanlıları, ateş açmak için silahını Orhan’a doğrultur. Bunu gören Mehtap, Orhan’a siper olur. Orhan, sevdiği iki kadını da aynı şekilde kaybetmenin

açısını yaşar. Halk da çok sevdikleri sanatçıya silah doğrultan adamları linç eder.

5. “KÖYLÜ”DEN “KENTLİ”YE DÖNÜŞÜMÜN TÜRK SİNEMASINDAKİ YANSIMASI

5.1. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşümde Kentleşmenin Etkisi

Bu başlık altında 1960-1980 yılları arasında çekilmiş ve çalışmada ele alınmış filmlerde işlenmiş kentleşme sürecinden ve nedenlerinden bahsedilmiştir.

5.1.1. Kentleşme

Kentler, medeniyetin doğup geliştiği yerleşim merkezleridir. Bu yüzden de birçok insan medeniyetin merkezi kentlere akın etmişlerdir. Bu durum da Türk filmlerinde işlenmiştir. Örneğin *Gurbet Kuşları* (1964) filminde Ayla, erkek arkadaşı Kemal'i ailesi ile tanıştırır. Ayla'nın annesi, Kemal'e Maraş'tan neden geldiklerini sorunca, Kemal, daha iyi bir hayat için cevabını verir. Ayla'nın babası da bu lafı destekler nitelikte; “*Atalarımız akıncı ruhla Orta Asya'dan Anadolu'ya gelmişler, Anadolu'dan yine bu ruhla Avrupa'ya geçmişler, medeniyetler taşımışlar.*” der. Kentlerde kültür ve medeniyet gelişmesinin nedenlerinden birisi çağdışı, insanlık dışı adetlere uyulmamasıdır. Örneğin kanı kanla temizleme, intikam alma gibi bahanelerle kan davası gibi insanlık dışı gelenekler kentlerde yoktur. *Namus Belası* (1974) filminde ise kan davasından kaçmak için Adana'ya yerleşen Hasan, cezaevindeki oğlu Osman'ı ziyarete gider. Osman, “*Doğru mu yaptınız acaba baba? Zordur büyük şehirde yaşamak.*” deyince Hasan da çağdışı bir gelenek olan kan davası belasından dert yanar ve “*Neden zor olsun be Osman. Köyde ölüm tehlikesi içerisinde yaşamak daha mı iyi sanki? Medeniyetin içinde, insan gibi yaşayacağız artık.*” der. Gelişme nedenlerinden bir başkası da kentteki insanların kentin ortak kullanım alanlarında diğer insanlara rahatsızlık vermeden, insanlara saygılı olarak davranışlarına dikkat etmesidir. Bu durumla ilgili bakacak olursak; *Kibar Feyzo* (1978) filminde de Feyzo, İstanbul'a gider ve sokakta tuvaleti gelince köydeki gibi bir ağaç dibine yapmaya yeltenir. Yoldan geçen birisi durumu görünce Feyzo'ya umumi tuvaleti gösterir ve “*Burası dağ başı değil medeniyet öğrenin biraz.*” diyerek Feyzo'ya kızar.

Kent bölümünde de değinildiği gibi kentte neredeyse yapılan her iş para kazandırılabilir. *Kibar Feyzo* (1978) filminde Feyzo, İstanbul'da umumi

tuvaletten çıkarken, tuvaletin başında duran adam, Feyzo’dan para ister ve Feyzo, şehirde tuvaletin bile parayla olmasına şaşırır. Feyzo, köyüne dönünce başlık parasının eksik kısmını tamamlamak için köye İstanbul’daki gibi bir umumi tuvalet yapar. Köy halkı, ilk başta içerde ne olduğunu merak eder ancak içeriye para vererek girmeyi kabul etmez. Ancak köylüler en sonunda dayanamaz ve bir bir içeri girip içeride ne olduğuna bakarlar. Umumi tuvalete alışan köy halkı artık para vererek tuvalete girmeye başlarlar. Böylece Feyzo, başlık parasının taksitini Hacı Hüso’ya ödeyebilir. Ancak köyün ağası Maho, “*Ağa b*kunun üstüne b*k olur mu? Törelерimizi de çіğniyorsunuz*” diyerek Feyzo’ya kızar ve Bilo’ya umumi tuvaleti yıktırır. Ayrıca Maho, köyde töreleri çіğnediğini ve ağaya saygısızlık ettiğini ileri sürerek Feyzo’yu köyden kovar.

Kentler güzelliğinin, medeniyetin merkezi olmasına karşın aynı zamanda pek çok sorun ve sıkıntının da merkezidir. Kent, her çeşit insanı içerisinde barındırmaktadır. Kent içerisindeki sorun ve sıkıntılara, kentteki çeşit çeşit insanlara Türk filmlerinde sıklıkla yer verilmiştir. *Öksüz (1968)* filminde Ali, kötürüm kalan eşi Kezban için hastane ve doktor bulmaya dışarı çıkarken yanlarında getirdikleri tüm parayı “*İstanbul’da adım başı para çarpıyorlarmış.*” diyerek parayı Kezban’a verir. *Baba Kartal (1978)* filminde Kartal’ın küçük oğlu Ahmet hastalanır, Kartal da elindeki paranın çoğunu doktor ve ilaç için harcar. Para kazanmak için iş arar ve manufakturacılık yapan iki ortakla konuşur. Ortaklar, Kartal’a kendilerine verilen parayı sermaye yapıp, bir hafta veya on gün sonra verilen para kadar işten kâr verdiklerini söyler. Kartal, adamların söylediklerine inanır ve cebindeki son parayı da onlara verir. Kartal, kendini sağlama almak için ortaklardan imzalı bir kâğıt ister. Adamlar da bir kâğıda “*7 bin lira alındı.*” yazıp imzalar ve kâğıdı Kartal’a verirler. Kartal da hem elindeki imzalı kâğıda hem de adamların sözlerine inanarak kaldıkları yerdeki manav, kasap, bakkaldan çocukları için yakın zamanda ödemek şartıyla verisiyeyle alışveriş yapar. Kartal, oğullarına işten gelen parayla okula yazılacaklarını ve kendilerine ev tutacaklarını söyler. Kentte her düşünce insanın olduğunu ve bu yüzden de kent insanına pek güvenilmeyeceğini bilen Kartal’ın kaldığı yerdeki komşusu, Kartal’a girdiği yeni iş için elindeki yazılı kâğıdın yeterli olmayacağını noter tasdikli bir ortaklık sözleşmesi yapması gerektiğini söyler. Kartal, “*Ayıp olmaz mı?*” deyince komşu, “*Sen ne diyorsun yav? Burası İstanbul’dur. Paradan tatlı ama paradan da kirli bir şey yoktur. İleride başın ağrırsa karışmam.*” der. Kartal, hemen

adamların verdikleri adrese gider. Ancak gittiği adresteki binada kapıcılık yapan adam, Kartal'a dolandırıldığını, bu adamların birçok kişiyi bu şekilde dolandırdığını söyler.

Kentleşme, en basit anlamıyla kentlerde nüfusun artması şeklinde tanımlanmaktadır. Kentler, köylere göre çok daha fazla nüfusa sahiptir ve bu nüfus günden güne artış göstermektedir. Kentlerde oluşan nüfus yoğunluğu ve kalabalıklaşma, kırsal kesim insanının kentlerden ve kente yerleşme fikrinden korkmasında etkili olmuştur. Köylü kesimin bu korkusu, Türk filmlerinde de işlenmiştir. *Seher Vakti* (1966) filminde kasabaya Mavi Yıldız adlı gösteri kafilesi gelir. Bu kafileyi izlemeye hem kasabadan hem de civar köylerden birçok insan gider. Gösteriyi izleyemeye gelenler arasında kasabanın en güzel sesi Nuri de vardır. Gösteri kafilesinin lideri Asım, Nuri'nin sesini beğenir ve kendileriyle İstanbul'a gelmesini ister. Nuri, büyük şehrin "kalabalık" ve "koca bir değirmen" kendisinin ise "ufacık bir buğday tanesi" olduğunu söyler, büyükşehirden ve orada yaşamaktan korkar.

Kentte, kalabalık insan nüfusunun olmasından dolayı birçok insanın yaşabileceği daha yüksek katlı binaların yapılmasına neden olmuştur. Köyden kente gelen insanlar, kentlerdeki bu kalabalık insan yığınlarının yaptığı koca koca binaları ve kullandığı araçları gördüklerinde korkmuş, şaşkınlık içerisinde girmiştir. Türk filmlerinde kentte yapılan büyük yapılar, yüksek katlı binalar, kent insanının kullandığı özel taşlar ve toplu taşıma araçları işlenmiştir. Örneğin *Bitmeyen Yol* (1965) filminde Ahmet ve köyden İstanbul'a beraber geldiği arkadaşları; *Öksüz* (1968) filminde belden aşağısı felçli olduğu için tedaviye İstanbul'a gelen Kezban ve eşi Ali; *Gelin* (1973) filminde de İstanbul'daki ağabeyi ve babası ile işleri büyütmeye büyükşehre gelen Veli'nin eşi Meryem ve oğlu Osman, kentte koca koca binalarını, vızır vızır geçen arabalarını, sürekli birbirlerinin üzerine basacakmış gibi yürüyen insanlarını, denizini, denizin üstünde giden gemileri görünce korkmuşlardır. *Taşı Toprağı Altın Şehir* (1978) filminde ise İstanbul'a traktör parası biriktirmek için gelen Uyanık ailesinin reisi Ökkeş, kentteki insan kalabalığını görünce ilk başta şaşırır, sonradan da "Acaba biz fazla mı geliriz İstanbul'a diye düşünüyordum. Bunca milyonu barındıran İstanbul elbet bize de ekmek verir." diyerek rahatlar.

Köy nüfusunun kente göre daha az olmasından dolayı neredeyse herkes birbirini tanımaktadır. Köyde birinin diğer insanlar tarafından tanınmaması, o

kişinin köyün yabancı olduğu göstergesidir. Türk filmlerinde bu durum işlenmiştir. Köyden kente gelen insanlar, kentte de köydeki gibi herkesin birbirini tanıdığını düşünmüşlerdir. *Gelin Ayşem (1969)* filminde Abduş ve Ayşe, İstanbul’a gidince Mehmet’i aramaya başlar ve karşılıklarına çıkan ilk kişiye İstanbul’da askerlik yapan Mehmet çavuşu sorar. Abduş’un soru sorduğu kişi, “*İstanbul’da bin tane Mehmet Çavuş var.*” diye cevap verince Abduş, Osmaniyeli Mehmet Çavuşu tanımadığı için adamın İstanbul’un yabancı olduğunu düşünür ve adamın yanından uzaklaşır. *Yusuf ile Kenan (1979)* filminde Kenan, ağabeyi Yusuf’tan bir bakkala “*Taşdere Köyü’nden Ali Kök’ü tanyon mu?*” diye sorulmuş deyince Yusuf; “*Burası şehir, burada kimse kimseyi tanımaz.*” der. Kenan bu sefer, muhtarını sorar, Yusuf da şehirde valinin, belediye zabıtasının olduğunu söyler.

Kentler, yüksek statüdeki insanların yaşadıkları ve statü atlatan yerleşim merkezleridir. Türk filmlerinde köylüler, kente geldiklerinde kentte yaşayanlar karşısında kendilerini küçük görmüş, kente geldikleri ve kentte yaşamaya başladıkları için özgüvenlerinde artış olmuştur. Bu durum da Türk filmlerinde işlenmiştir. *Salak Bacılar (1975)* filminde bacılar ve Dursun, İstanbul’a vardıklarında, köylü olmalarından dolayı, kentte kalmaları için Avukat Zeki tarafından ayırılan lüks otelde kalmayı kendilerine layık görmezler. Ancak bacılardan Döndü, kentte yaşayan ve bu otelde kalan insanlardan farklı olmadıklarını söyler ve “*Biz insan değil miyiz?*” der. *Kara Yazma (1979)* filminde Dayı Bey’in ortağı Kadir, Dayı Bey’i ziyarete gider. Kadir, Dayı Bey’e kendilerinin çok zengin olduklarını ancak köylü oldukları için şehirliler gözünde “*ayı, hanzo*” olduklarını söyler. Kentlilerin gözündeki bu kötü itibarı üzerlerinden atabilmek için çare olarak kente gitmeleri ve orada milletvekili olup meclise girmeleri gerektiğinden bahseder.

Köyden kente gelenler, sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışmaya başlamışlardır. *Altın Şehir (1965)* filminde Nesrin; *Diyet (1974)* filminde Hasan ve *Düğün (1973)* filminde de Habibe ve Cemile köyden İstanbul’a gelince fabrikada işçi olarak çalışırlar. Ancak ülkemizdeki kentleşme sürecinde köyden kente ihtiyaç duyulan işgücünden daha fazla insan gelmiştir. Köyden gelenlerin eğitim ve iş gücü açısından yeterli niteliklere sahip olmamaları onları marjinal denilen ikincil mesleklere itmiştir. Bu durum Türk filmlerinde de bahsedilmiştir. *Bitmeyen Yol (1965)* filminde çalışmak için kente gelen Ahmet ve arkadaşları, hamallık, inşaat ameleliği gibi yevmiye

usulü günlük çalışabilecekleri marjinal işlerde çalışmaya başlarlar. *Yaşamak Haram Oldu* (1966) filminde Tahir, başlık parası biriktirmek için İstanbul'da çalışmaya gelir. Tahir, düşük eğitim seviyeli, nitelsiz iş gücü olduğundan inşaat işçiliği, hamallık gibi mesleklerde çalışır. *Düğün* (1973) filminde Urfa'da işleri kötü gittiği için Halil Ağa ve kardeşleri İstanbul'a gelir. Halil Ağa ve kardeşi İbrahim, bacısı Zeliha'nın evde yapmış olduğu köfte ekmeği, lahmacunu sokakta satar. Ayrıca Halil Ağa, hemşehrisi Cabbar'la işbirliği yaparak yine sokakta seyyar olarak ceket, pantolon da satar. *Baba Kartal* (1978) filminde Kartal, oğullarıyla İstanbul'a gelince bir göz oda tutar ve odayı kiraya veren adama kendisine göre bir iş olup olmadığını sorar. Adam da "Neydi mesleğin? Vasıflı mısın?" diye sorar. Kartal, çiftçi olduğunu söyleyince, adam da sürekli olarak çalışabileceği bir iş bulabilmesinin zor olduğunu söyler. Kartal, inşaatlarda işçi olarak çalışmaya başlar.

Köyden kente göç eden insanlar, kentleri, ekonomik açıdan bir çıkış kapısı, fırsatların, bolluğun ve bereketin merkezi olarak görmüşlerdir. Filmlerde kente çalışmaya gelenler kendilerini kentin "kralı", "şahı" olacaklarını ve büyük kentlerin özellikle de İstanbul'u "bolluk ve bereketin yeri", "taşı toprağı altın" olarak düşünmüşlerdir. *Gurbet Kuşları* (1964) filminde İstanbul'a gelmek için trene bile kaçak binecek kadar beş parasız olan Heybeci, kentte ilk başta hamallık, sonraları otopark bekçiliği yapar ve en sonunda da kentte karşısına çıkan fırsatları çok iyi değerlendirir, çok zengin bir müzayedeci olur. *Öleceksek Ölelim* (1970) filminde Bekir, hamallık yapmaktan bezer. Kentte iş olanağının fazla olduğunu ve başka bir iş yapmak için para biriktirdiğinden eşine bahseder. Bekir, "Yükün en hafifini sırtına vuracağım. Postacılık edeceğem bu memlekette. Aybaşı geldi mi sallabaşımı al maaşını. Üstelik yemeği, urbası (kıyafeti) bedavadır. Taşı da toprağı da altın" diyerek postacı olabilmek için okula gidip eğitim görmek istemekte ve bunun için para biriktirmektedir. *Derbeder* (1978) filminde Ferdi, şehre gitmek ister. Ancak babası, "Taş yerinde ağırdır. Biz toprak adamıyız. Şehirde ne işimiz var?" diyerek Ferdi'nin köyden ayrılmasına karşı çıkar. Ferdi "Kabuğumuzdan artık çikalım baba. Daha iyi bir hayat yaşayalım." diyerek şehre gitme fikrinden dönmez.

5.1.1.1. İtici Nedenler

Kırda meydana gelen birçok değişim, olay ve süreçten dolayı “köylü”nün kente göç etmesine neden olan faktörler kentleşmenin itici nedenini oluşturmaktadır. Türk filmlerinde bu itici nedenler genel olarak; tarımda makineleşme, köyde yaşayanların köydeki işlerinin bozulması, başlık parası biriktirmek amaçlı çalışmaya kente gitmek, köy ağasının maddi açıdan diğer “köylü”lerden daha üst seviyede olduğundan kendini köyün ve köyde yaşayan halkın sahibi sanması, köy ağasının köy halkı ile husumet yaşaması, husumetten dolayı köy ağasının kişiyi köyden kovması ve kan davasından dolayı güvenli bir hayat yaşama isteği şeklinde işlenmiştir.

İtici nedenlerin başında, tarımda meydana gelen makineleşme gelmektedir. *Taşı Toprağı Altın Şehir (1978)* filminde geçimini tarımla sağlayan Uyanık ailesi, köydeki tarım arazisini bir çift öküzleriyle sürmektedirler. Uyanık ailesi, köyde traktör sahibi olanlara oranla daha fazla çalışsalar da aynı verimi alamazlar. Bu nedenle Uyanık ailesinin tek hayali, traktör sahibi olmaktır. Ancak evin babası Ökkeş, traktörü nasıl alacaklarını bilemez “*Öküzün iyisini bile zor buluyoruz.*” diye yakınır. Ökkeş’in kardeşi Cemal, “*Devir makine devri aғam, şimdi toprak makinenin kölesi oldu. Biz hâlâ toprağın kölesiyiz.*” der. Ökkeş, “*Biz on senede traktörün resmini çektik duvarımıza, aslını nasıl çekeriz aklım almıyor.*” der. Cemal de çözüm olarak köylüleri Kör Salim’i örnek gösterir, “*... sattı savdı elindekini İstanbul’a gurbetçi oldu.*” Ökkeş, aile sahibi olduğundan gurbetçilikten çekinir. Ancak eşinin de desteğini alan Ökkeş, İstanbul’a gitmeye karar verir.

Köy insanının köyde yoksulluk çekmeye başlaması kente gitmeye karar vermesinde fazlasıyla etkili olmaktadır. Türk filmlerinde köylülerin köylerinde çektikleri yoksulluk da işlenmiştir. *Gurbet Kuşları (1964)* filminde Bakırcıoğlu ailesi, Maraş’ta işleri bozulunca dükkânı, dede yadigârı bahçeli evi satmaya mecbur kalır ve taşı toprağı altın İstanbul’a dört elle sarılmak ve İstanbul’a şah olmak için Maraş’taki köylerinden İstanbul’a göç ederler.

Köyde toprakların büyük bir bölümünün mülkiyeti köy ağasının elindedir. Bu nedenle maddi açıdan köydeki diğer insanlara göre kuvvetlidir. Bu kuvvet hasebiyle de kendini köy halkının da sahibi olarak görür, köyde husumet yaşadığı kişileri köyden kovar ve buna da kimse ses çıkaramaz. Türk filmlerinde köy ağası sıklıkla işlenmiştir. Filmlerde köy ağası genellikle gaddar, eli kırbaçlı, gözü paradan başka bir şey görmeyen biri olarak tasvir

edilmiştir. *Altın Şehir* (1965) filminde Selim; *Bitmeyen Yol* (1965) filminde Ahmet ve beş arkadaşı, köy ağasının kendilerine karşı yaptığı baskı ve zulümden kurtulmak ve çalışıp para kazanmak için İstanbul'a giderler. *Çeşme* (1977) filminde Ferdi ile Ceylan, çocukken yaptıkları çeşmenin başında buluşurlar. Ferdi ile Ceylan'ın konuştuklarını gören Ceylan'ın babası Ali Bey, Ferdi'yi döver. Ceylan da Ferdi'yi kanlar içerisinde görünce bayılır. Ferdi, sevdiğinin yanında küçük düştüğü düşüncesiyle evden babasının silahını alır ve Ali Bey'i öldürmek ister. Ancak babası, Ferdi'nin böyle bir şey yapmasına mani olur. Bunun üzerine Ferdi, köyü terk ederek İstanbul'a gider. *Kibar Feyzo* (1978) filminde Feyzo, düğününde köyün ağası gibi fötr şapka taktığı için ağa tarafından köyden kovulur. Feyzo, İstanbul'da çalışırken köyden bir mektup gelir. Mektupta Maho Ağa, kefil olduğu başlık parasının senedinin günü geldiği için Feyzo'yu affettiğini ve köye geri dönmesini yazmıştır. Feyzo, senet için 1500 lira peşin para, geri kalan 500 lira için de ahırda duran ineği verir. Feyzo'nun annesi Sakine de çifte sürecek hayvanları kalmadığı için çiftin bir tarafına kalan tek eşeğini, bir tarafına da Feyzo'yu bağlar. Bir gün köyün su sorunu için Ankara'dan bir yetkili gelir. Maho Ağa, tarım arazilerinin sulama sorununu çözebilmek için kendini hep köylüsüne yardım eden bir ağa gibi göstermeye çalışır. Ankara'dan gelen yetkili Feyzo'nun çifte sürüldüğünü görünce ağaya neden köylüsüne hayvan vermediğini sorarak çıkışır. Ayrıca Feyzo'ya "Toprağın var mı?" diye sorunca "Marabanın toprağı olur mu? Biz Maho Ağa'mın toprağını işliyoruz." cevabını alır. Yetkili adam, "Madem toprağınız yok, ağanız size para veriyor mu?" diye sorar, Feyzo da "Para da neymiş, ağam karnımızı doyuruyor ya." diye cevap verir. Maho Ağa, Ankara'dan gelen adama kötü görünmemek için Feyzo'ya bir çift öküz ve başlık parasının kalan kısmını verir. Ancak Maho Ağa, bu verdiklerini Ankara'dan gelen yetkili gidince geri alır ve kendisini kötü gösterdiği için Feyzo'yu falakaya yatırır ardından da Feyzo'yu tekrardan köyden kovar. Maho Ağa, falakayı izleyen tüm halka dönerek; "Hepinizi ben doyuruyim. Arvadınızı ben aliyim. Öküzünüzü, sabanınızı ben veriyim. Ulan şurada 141-142¹¹ başsınız. Hepinizi ben besliyorum. Vallah sataram köyü haa!" der.

¹¹141-142 başsınız repliği, dönemin 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddelerine göndermedir. 1951 yılında bu maddeler değiştirilmiş ve ifade özgürlüğü açısından kısıtlamalara gidilmiştir(bkz:www.tbmm.gov.tr)

Köy ağası kimi zaman köydeki diğer insanlara nakdi veya aynı olarak borç verip insanları kendisine borçlandırmıştır. Borçlarını ödeyemeyen “köylü”ler ellerindeki toprakları ağaya devretmiş ve bunun neticesinde köylüler ya kendi topraklarında ağa için çalışmış ya da topraklarını terk etmek zorunda kalmıştır. *Baba Kartal* (1978) filminde tüm köy halkının ve tabii Kartal’ın, köy ağası Yunus Bey’e borcu vardır. Ancak köylülerin bir yıllık emeği sonuçsuz kalır, tarladaki ürünler kuraklıktan dolayı yanar. Bu yüzden de köylüler ağaya olan borcunu ödeyemez. Kartal, Yunus Bey’e bu borcu inkâr etmediğini, ödeyeceğini ancak köylülere ve kendisine biraz zaman vermesini ister. Ancak Yunus Bey, hiç kimseye istedikleri süreyi vermez ve tüm borçlularından topraklarını alır. Kartal da topraklarını ağaya satar, toprağını başkası adına işlemek istemediği için toprağının ederinden borcu düştükten sonraki kısmını ve oğulları Binali ve Ahmet’i alarak İstanbul’a gider.

Ülkemizde kırsal bölgelerde güvenlik, kente nazaran daha az yeterlilik göstermiş, köyde kan davası gibi husumetler yaşanmıştır. Bu yüzden de birçok köylü kendilerini güvende hissedebilmek kente yerleşmeye karar vermişlerdir. *Büyük Şehrin Kanunu* (1965) filminde Ahmet, kanlısı Rüstemoğulları’ndan Selim’in babasını öldürür ve cezaevine girer. Ahmet, cezası bitip hapisten çıkınca Rüstemoğulları’nın Selim ve kardeşlerini cezaevinin önünde, silahlarıyla beklediğini görür. Kanlıları, Ahmet’i öldürmeye çalışsalar da Ahmet, kanlılarından kaçmayı başarır. Ahmet, köyüne dönmeden bir trene atlayıp kente, İstanbul’a kaçar. *Eceline Susayanlar* (1967) filminde Murat, köyde Rüstem ve Abdullah’ın babalarını öldürüp hapse girer. Murat hapiste geçen zamanda hem yaptığından pişman olur hem de kan dökme sırası karşı tarafta olduğu için ölmekten korkar. Bu yüzden de Murat, cezası bitip hapisten çıkınca köye uğramadan İstanbul’a gitmek için yola koyulur. *Namus Belası* (1974) filminde Haydar, iki kardeşini de kan davasına kurban verdiği için Hasan ve küçük oğlu Ömer’i köy meydanında döver. Hasan, kahvede otururken köylülerden biri Haydar’ın rahat durmayacağını, intikamını almak için uğraşacağını, bundan hem kendinin hem de çocuklarının kurtulması için köyden şehre, Adana’ya gitmesini Hasan’a söyler. Hasan, bu fikri mantıklı bulur ve birkaç gün içerisinde her şeylerini satıp, çocuklarıyla köyü terk eder ve Adana’ya yerleşirler. *Hıdır* (1977) filminde Hıdır, intikam için babasını öldüren

Ebuzer'i vurur ve çocuk yaşta hapse girer. Çocuk yaşta hapse giren Hıdır, genç bir delikanlı olarak hapisten çıkar. Hapisten çıkar çıkmaz amcası Bekir, Hıdır'a, babasını asıl vuranın Şehmuz olduğunu, kan davasından kaçmak için köyü terk edip İstanbul'a gittiğini söyler ve Hıdır'ın da Şehmuz'un peşinden İstanbul'a gitmesini ister. Hıdır, istemese de törelerin gereği olarak Şehmuz'u öldürmek için İstanbul'a gider. *Yusuf ile Kenan (1979)* filminde köyde çobanlık yapan Yusuf ile Kenan kardeşler, hayvanlarını otlatırlarken babalarının yanına eli silahlı adamların yaklaştığını görürler. Kardeşler, babalarına dikkatli olması için bağırır ve babalarının yanına doğru koşarlar. Baba, Yusuf ve Kenan'a cebindeki tüm parayı ve İstanbul'daki Ali Emmilerinin adresini vererek kaçmalarını söyler. Gelenler kan davalıları Haydaroğulları'dır. Yusuf ve Kenan'ın babası kan davalıları tarafından öldürülür, kardeşler de ilk önce ilçeye gider ve oradan da trenle İstanbul'a, Ali Emmilerine gitmek için yola çıkarlar. *Aşkî Ben Mi Yarattım (1979)* filminde Orhan, sevdiği kadının babasının sırf kendisinden daha fazla başlık parası verdiği için kızını bir başkasına vermesine dayanamaz. Düğün sonrası damadı öldürür ve hapse girer. Orhan, cezası bitince köyüne döner ancak Orhan köye dönünce karşısına kan davası belası çıkar. Öldürdüğü adamın kardeşleri köyde Orhan'a ağabeylerinin kanının yerde kalmayacağını, intikamlarını en mutlu gününde alacaklarını söylerler. Orhan da rahat yaşayabilmek için İstanbul'a gider.

Köy insanını kente iten bir başka neden de başlık parasıdır. Başlık parası, erkek tarafının evlenmek istediği kızı alabilmek için kızın babasına verdiği bir miktar para veya değerli eşyadır. Başlık parası ve bu paranın biriktirmek için çekilen zorluklar Türk filmlerinde işlenmiştir. *Altın Şehir (1965)* filminde bir fabrikada şoförlük yapan Halil, başlık parası toplamak için İstanbul'a gelir. *Kara Yazma (1979)* filminde Dayı Bey, kızıyla görüştüğü için İbo'yu köydeki kaleye bağlatır ve aç susuz bırakır. İbo, kalede bağlı tutulduğu için tüm yarıcılar köyde ağa toprağında çalışmaz, Dayı Bey de İbo'nun yanına giderek, tüm köylülerin huzurunda "*Ben yanılmışım. İki sevda arasına girmek kötüdür. İki sevda arasına girmek öz kızının, öz bacının yatağına girmekten de günahtır. Anlamışım onları ayırmayacağım. Verdim kızı, Allah bahtiyar etsin.*" der. Ancak Dayı Bey'in bir şartı vardır; bu şart yalnız kendisinin değil törelerin şartıdır. Tüm köylülerin içerisinde "*Törelerden dönülmez, unutulmaz. Başlıksız kız verilmez.*" der ve "*Emine'nin annesi ile ağanın diğer eşlerine 40 metre basma, 40*

koyun, 1 aygır ve 500 bin lira” başlık ister. Bunlar çoban İbo’ya ağır gelse de Dayı Bey, ağa kızı için istediklerinin az olduğunu söyler ve bahsi kapatır. Böylece tüm köy işlerinin başına döner. İbo da başlık parasını toplamak için gurbete gitmeye karar verir. Emine’yi de en yakın dostu Selim’e emanet ederek ve İstanbul’a gider.

Filmlerde bu itici nedenlerden bazıları aynı anda da işlenmiştir. *Yaşamak Haram Oldu (1966)* filminde de *Kibar Feyzo (1978)* filminde de hem köy ağasının zulmünden hem de başlık parasından bahsedilmiştir. *Yaşamak Haram Oldu (1966)* filminde Tahir ile Ayşe birbirlerini sevmekte, köyün zenginlerinden Rüstem de Ayşe’yi sevmektedir. Rüstem, sürekli Tahir’i kışkırtıp kendisine saldırtarak onu hapse attırmak ister. Bu sayede Tahir’den uzak kalan Ayşe’nin kendisine kalacağını düşünür. Tahir, annesini Ayşe’nin babasıyla konuşup, Ayşe’yi istemesi için Ayşe’nin evine gönderir. Ayşe’nin babası, kızını vermek için başlık parası ister, annesi de tedariklerinin olduğunu söyler. Aynı gün Rüstem Ağa da Ayşe’nin babasıyla konuşmak için birini gönderir. Rüstem Ağa’nın gönderdiği kadın, başlık parası olarak Tahir’den çok daha fazla bir miktar teklif eder ve Ayşe’nin babası, kızını Rüstem’e verir. Ancak Ayşe, babasının kendisini Rüstem ile sözleşmesi üzerine “*Sattın beni baba, ölsem de Tahir’den başkası benim yanıma yanaşamaz.*” diyerek sitem eder. Bunun üzerine Ayşe’nin babası, Tahir’in annesine “*5000 lira verin kızı size veriyim.*” der. Tahir de hem Rüstem Ağa’nın tuzağına düşüp hapse girmemek hem de başlık parasını toplayabilmek için büyükşehir, İstanbul’a gider. *Kibar Feyzo (1978)* filminde ise köyün ağası Maho, düğünde Feyzo’nun da kendisi gibi statü ve itibar sembolü fötr şapka takması üzerine “*Marabamdan kime nasip etmişim benim karşımda fötrümden giymeyi?*” deyip Feyzo’yu köyden kovar. Hem başlığı biriktirmek hem de ağanın köyden kovması üzerine çalışmak için İstanbul’a gider.

5.1.1.2. Çekici Nedenler

Kentleşmenin bir başka nedeni olan çekici nedenler, Türk filmlerinde genellikle kentteki istihdam yapısının fazlalığı, kentte çeşitli iş kollarının bulunması, eğitim, sağlık gibi hizmetlerin köye nazaran daha yeterli düzeyde olması, medeniyetin ve gelişmişliğin kentlerde olması olarak işlenmiştir.

Kent, iş olanaklarının ve istihdam yapısının çeşitliliği ve fazlalığından dolayı insanları kendisine çekmektedir. *Gurbet Kuşları (1964)* filminde

İstanbul'a gelen Heybeci, İstanbul'a bakarak; *"Ey taşına toprağına gurban olduğumun, ekmeğı bol İstanbul'u! Korum kendini. Sana kral olucam, kral!"* diye haykırır. *Gelin (1973)* filminde Veli, eşi Meryem ve oğlu Osman, köyden kendilerinden daha önce İstanbul'a gelen babası Hacı İlyas ve ağabeyi Hıdır'ın yanına göç ederler. Veli, eşi ve çocuğıyla İstanbul'a, babası Hacı İlyas ve ağabeyi Hıdır'la İstanbul'un daha işlek bir yerinde ikinci dükkânı açmak için gelir. *Düğün (1973)* filminde Halil Ağa, bacıları ve küçük erkek kardeşi, Urfa'da ekonomik olarak sıkıntılı bir halde olduklarından daha fazla iş olanağının olduğu İstanbul'a yerleşirler. *Diyet (1974)* filminde Hasan, daha iyi şartlarda yaşamak için köyünden İstanbul'a çalışmak için gelir. *Kibar Feyzo (1978)* filminde Maho Ağa, köydeki tarlalarına pamuk ektirir ve hasat zamanı gelince herkesi karın tokluğuna çalıştırmak ister. Köy ahali de Maho Ağa'ya pamuk hasadında Çukurova'daki işçilerin günlük 100 lira aldığını söyler ve kendileri de günlük 100 lira yevmiye isterler. Ancak Maho Ağa, köylülere kızar ve yevmiye vermeyi kabul etmez. Feyzo, köylüleri örgütler ve *"Bu Maho Ağa bizi beleş çalıştırıyor. Yevmiye 100 kayme diyorlar, gidelim. Çukurova'da çalışalım. Aklınızı başınıza devşirin kardeşler, el birliğı edersek ağa hiçbir şey yapamaz. Biz olmazsak toprağı kim sürer, kim işler?"* der. Köylülerden biri *"Ağa köyü satar, hepimiz açlıktan ölürüz."* deyince Sakine sinirlenir ve *"Burada böyle sürüneceğıne orada geber."* der ve tüm köy, davul ve zurna ile Çukurova'ya doğru yola çıkar.

İnsanlar kentte, eğitim ve sağlık hizmetlerine köydeki insanlara göre daha kolay ulaşabilmektedir. Bu durum filmlerimizde de işlenmiştir. *Öksüz (1968)* filminde birbirlerini seven Kezban ve Ali evlenir ve birkaç zaman sonra çiftin en büyük istekleri kabul olur. Kezban, hamile kalır. Günler günleri kovalar ve doğuma kısa bir zaman kalır. Ancak Kezban'ın sancısı vaktinden önce tutar. Ali, sancısı başlar başlamaz Kezban'ı doktora götürmeye çalışır. Köydeki insanlar senelerdir köyden kasabadaki doktora Zap Suyu üzerindeki demir halatın üstünde karşıya geçtikten sonra gidebilmektedir. Kezban, demir halatın üstünde acıdan kıvranırken dayanamaz ve Zap Suyu'na düşer. Ali de Kezban'ı kurtarabilmek için ardından Zap Suyu'na atlar. Ali, Kezban'ı kurtarır ancak Kezban kötürüm kalır, karnındaki bebeğı de Zap Suyu'na düşünce kaybeder. İstanbul'un *"Büyük, paralı hastaneleri, profesörleri, doktorları varmış."* Ali, karısını hem ayağına kaldırmak hem de kanını devam ettirebilmek için damı, tarlayı, öküzleri

satar ve karısını İstanbul’da bir doktora götürmeye karar verir. *Hasret (1971)* filminde Aslı, üvey annesi tarafından Kolçak Ağa’ya satılır. Polat öğretmen de Aslı’nın yaşlı köy ağasının elinde heba olmasına izin vermez. Kolçak Ağa’nın evine gidip Aslı’yı kurtarır ve okuması için şehre gönderir. Aslı, Polat’ın verdiği mektuptaki adrese gider, eğitim hayatına İstanbul’da devam eder. Aslı, konservatuarı kazanır ve çok iyi bir ses sanatçısı olur.

Kent, medeniyetin ve gelişmişliğin merkezi olduğu için insanı kendine çekmektedir. Bu da Türk filmlerine yansımıştır. *Düğün Gecesi (1966)* filminde Zeynep, modernliğin, medeniyetin kentte olduğunu söyleyerek modern ve medeni bir karaktere bürünüp ilkel ve kaba olduğunu düşündüğü için kendisini terk eden eşi Zeki’den intikam almak için köyünden İstanbul’a gider, orada ve Avrupa’da yürüyüş, konuşma, giyim hakkında eğitimler alır.

5.1.1.3. İletici Nedenler

Kentte meydana gelen değişim, gelişim ve dönüşümlerin köydeki insanlara kitle iletişim ve haberleşme araçlarıyla aktarılması, kentin çekici özelliklerini bilmesi veya kente ulaşım konusunda oluşan yenilikler iletici nedeni oluşturmaktadır. Türk filmlerinde iletici neden köydeki insanın genel olarak kentten haberleşme araçlarıyla haber alması, kentten köye gelen kişilerin kenti ve kentteki fırsatları anlatması şeklinde işlenmiştir.

Seher Vakti (1966) filminde Asım liderliğindeki Mavi Yıldız adlı gösteri kafilesi, gösteri için bir kasabaya gider. Kafilenin kasabada eğlenceli gösteriler yapacağı duyurulunca tüm halk, gösteri alanına akın eder. Gösteriyi izlemeye gelenler, kafilenin gösterilerini ve şarkı söyleyen ses sanatçılarını beğenmez ve kasabanın en güzel sesli insanı Nuri’den sahneye çıkıp şarkı söylemesini isterler. Utanarak da olsa sahneye çıkan Nuri, herkesi eğlendirir. Nuri’nin sesi gösteri grubu tarafından da beğenilince Asım, “*Benim hayatım sahnelerde geçti, istersen büyük şöhret olabilirsin.*” diyerek Nuri’ye kendileriyle birlikte İstanbul’a gelmesini teklif eder. Nuri, yuhalanan dansöz ve ses sanatçılarını kastederek “*İstemem, halinizi gördüm bugün.*” diyerek teklifi reddeder. Ayrıca Nuri büyük şehrin “*Kalabalık*”, “*Koca bir değirmen*” kendisinin ise “*Ufacık bir buğday tanesi*” olduğunu söyler. Ertesi gün kafile kasabadan ayrılmak için yola çıkar, fikrini değiştiren Nuri ise yolda kafileyi bekler. Kafile, Nuri’yi de yanlarına alarak İstanbul’a gitmeye devam eder.

Salak Bacılar (1975) filminde vefat eden Mısırlı iş insanı Mirzani'nin avukatı Mahmut Ceyyah, İstanbul'a gelir. Mahmut Ceyyah, gelmeden önce Mirzani'nin mirasçılarının bulunması için önceden konuştuğu Avukat Zeki Bey görüşür ve Mirzani'nin dört varisine de mektup çekilerek hepsinin çağrıldığını öğrenir. Mirasçılardan birisi de Gülsüm Bacılar'dır. Ancak Gülsüm, sekiz sene önce vefat etmiş onun yerine Gülsüm'ün dört kızı ve damadı mektubu teslim alır ve İstanbul'a gelirler.

Sevgili Oğlum (1977) filminde İskender'in küçük oğlu Ahmet, köyde çiftliğin ve ailesinin ihtiyaçları için kasabaya gittiğinde oradaki sinemayı ve köyden farklı pek çok yeniliği görür. Kasabadan daha büyük olan kentin daha da güzel olduğunu düşünür. Ahmet, kasabadan geçen trene binip büyükşehre, İstanbul'a gittiğini düşler. Ahmet, daha fazla dayanamaz ve babasına köyde durmadığını ve büyükşehre gitmek, oraya yerleşmek istediğini söyler.

Pek çok filmde köyden kente gelen insanlar trenle gelmiştir. Demiryolu ve İstanbul'daki Haydarpaşa Tren Garı, köyden İstanbul'a gelen insanları konu edinen filmlerde kullanılan sembolik figürlerdendir (Osmanoğlu, 2015, s. 580). *Gurbet Kuşları*(1964), *Bitmeyen Yol* (1965), *Büyük Şehrin Kanunu* (1965), *Gelin* (1973), *Salak Bacılar* (1975), *Gönül Ferman Dinlemez* (1977), *Sevgili Oğlum* (1977), *Taşı Toprağı Altın Şehir* (1978), *Yusuf ile Kenan* (1979) filmleri örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca *Patron* (1973) filminde Yusuf, *Aşk Ben Mi Yarattım?* (1979) filminde Orhan, İstanbul'a karayoluyla, şehirlerarası otobüsle gelmiştir.

5.2. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşüm ve Kentleşmenin Etkisi

Bu başlık altında 1960-1980 dönemleri arasında ele alınmış filmlerde işlenen “köylü”nün “kentli”leşmesi konularına değinilmiştir.

5.2.1. “Köylü”den “Kentli”ye Dönüşüm, Kentleşme

Birçok düşünür genel olarak toplumları cemaat ve cemiyet olarak sınıflandırmıştır. Cemaat toplum yapısındaki köylü, tarımla uğraşmakta, kendine has giyimi kuşamı, konuşma tarzı, düşünce ve davranışları bulunmaktadır. Bir diğer toplum yapısı olan cemiyet içerisindeki kentli ise tarım yerine kente özgü olarak sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışmakta, köylüye göre kibar bir konuşması, modern giyim tarzı, çağdaş düşünce yapısı

bulunmaktadır. Toplumu cemaat-cemiyet olarak sınıflandıran düşünürler, insanların cemaat toplum yapısından cemiyet toplum yapısına doğru geçiş yaptığını belirtmişlerdir. Tüm bu açıklamalar ve köylü-kentli toplum yapıları filmlerde işlenmiştir. *Düğün Gecesi* (1966) filminde Zeki'nin ve Zeynep'in babaları yıllar önce Zeynep ve Zeki için söz keserler. Ancak Zeki, güzel diksiyonlu, kibar, şık, üniversite mezunu birisi olduğundan bir kentliye göre kaba denilebilecek yerel ağızla konuşan, tarlada ve ahırda hayvanlarla uğraşırken rahat edebileceği şalvar, kara lastik gibi kıyafetler giyen köy kızı Zeynep'le evlenmek istemez. Zeki, babasına kent görmemesi ve kentin adabını bilmemesinden dolayı Zeynep için “*Bana eşliğe layık gördüğünüz kadın ayının biri*” der. Aynı şekilde Zeynep de Zeki'nin kentli olmasından dolayı “*Elin cici beyi beni beğensin diye yalakalık yapamam*” der. Zeki, babasının ısrarıyla, Zeynep'in köydeki çiftliğine gider. Zeki, Zeynep'e kendini daha iyi tanıtmak için üniversite orkestrasıyla sahneye çıktığında çekilmiş bazı fotoğraflarını gösterir. Zeynep, Zeki'nin bir kadınla yan yana fotoğrafını görünce bu kadının kim olduğunu sorar. Zeki, fotoğraftaki kadının üniversiteden arkadaşı olduğunu söyler. Zeynep, “*Karı kısmından arkadaş olur muymuş?*” diye şaşırır. Zeki ise cevaben “*Medeni dünyada olur*” der. Zeynep, Zeki'ye fotoğraflardaki kadın arkadaşlarının göstererek “*Bunlar, yemek pişirmesini bilirler mi, börek yaparlar mı, hamur açarlar mı, inek sağıp, tezek eşelerler mi?*” diye sorar. Zeki de bu insanların modern olduklarını ve böyle işlerle ilgilenmediklerini söyler. Zeki, Zeynep ile birkaç gün sonra evlenir ancak köyde ve Zeynep ile yapamayacağını anlar. Bu nedenle de Zeynep'e bir mektup bırakarak İstanbul'a geri döner. Zeynep, Kadir ağabeyine Zeki'nin kendisini köylü olduğu için beğenmediğini söyleyerek ağlar ve ağlarken Kadir ağabeyine “*Onun medeniyet dediği âlemin ta içine gideceğim. O hayatı öğrenmek için ne lazımsa onu yapacağım. Dillerini, zanaatlarını, dostlarını, giyim kuşamlarını iyice belleyeceğim.*” der. Kısa bir süre sonra da bir bavul hazırlayarak İstanbul'a gider. Zeynep, tüm bunları gururunu ve şerefini temizlemek için yapmak istemektedir. Günler aylar geçer, Zeynep konuşma, giyim kuşam, yürüyüş, modern dans dersleri alır ve tıpkı bir şehirli gibi görünmeye ve konuşmaya başlar. Eğitimlerin sonucunda Zeynep'in eski köylü görünümünden eser kalmaz.

Ayşecik: Canım Annem (1967) filminde Ayşecik, düşünürlerin cemiyet toplum yapısı olarak tarif ettikleri kentin yerlisi olan, giyiniş tarzından,

konuşma biçimine her haliyle modern, zengin, kültürlü Orhan beyin tek kızıdır. Orhan Bey kızını da kendisi gibi modern ve kültürlü yetiştirme uğraşındadır. Ayşecik, annesiz büyür. Ancak evin içerisinde babasına yarenlik ve kendisine annelik edecek bir kadının olmasını istemekte ve bu kadının gerçek annesinin olmasını düşlemektedir. Ayşecik'in dadısı, bir gün Ayşecik'e annesinin ölmediğini, annesinin, Orhan'ın mühendislik okulundan mezun olduktan sonraki ilk görev yeri olan köyde yaşadığını söyler. Köydeki insanlar, Orhan'a ev işlerinde yardım etmesi hem de eş olması için Gülsüm ile nikâhlanmasını ister. Orhan da imam nikâhı ile Gülsüm ile evlenir. Orhan, cemaat olarak nitelendirilen köylü toplum yapısının âdetlerine göre yetişen Gülsüm'ü yanına yakıştırmaz ve köyde görev süresi bittiği zaman kente yalnızca kızı Ayşecik ile döner, kızı büyüyünce de ona annesinin öldüğünü söyler. Dadı, tüm bunları Ayşecik'e anlatmasının ardından dadı ile Ayşecik, Orhan'a dadının memleketine gittiklerini söyleyerek Orhan'ı atlatırlar ve Gülsüm'ün köyüne giderler. Ayşecik, kentli giyim tarzına alışık olduğu için şalvar ve kara lastik giyen annesini ilk gördüğünde içinden *"Annem mi bu benim? Ama nasıl olur? Özensiz."* der. Ancak anne özlemi daha ağır bastığı için gidip Gülsüm'ün boynuna sarılır. Ayşecik, annesini İstanbul'a götürmek ister. Gülsüm ilk başta *"Ben kara cahıl olmayaydım, şehre layih olaydım, babanın garısı, senin anan olmaya yakışaydım baban bırakır gider miydi?"* diyerek kabul etmez. Ancak kızının ısrarına dayanamaz ve Ayşecik ile İstanbul'a gelir. Gülsüm, İstanbul'a geldiğinde kızının yaşadığı büyük ve güzel evi görünce *"Buraya benim gibi bir garı getirilir mi heç? Bırak beni, ele güne rezil etme beni."* der. Ayşecik de annesinin kendisini kötü hissetmemesi ve babasının gönlünü çalabilmesi için Gülsüm'e konuşma, yürüyüş, giyim vb. konularında ayrı ayrı tecrübe sahibi uzman kişilerden eğitim aldırır. Ancak bu eğitimler Gülsüm için çok zor geçer. Konuşma eğitimleri sırasında kızım kelimesini *"gızım"*, kör kelimesini *"kor"* deyince Ayşecik sinirlenir ve *"Of anne, cahilsin, kabasın ama biraz gayret."* der fakat sonrasında pişman olur. Gülsüm de üzülür ama yine de vazgeçmez. Gülsüm, şalvarlı, şalvarın üstüne uzun etek giyen, bir İstanbulluya göre kaba konuşan ve yürüyen birisinden; kibar, nazik, modern tarzda giyinmeye başlayan bir hanımefendiye dönüşür.

Köylüler birbirlerine karşı dayanışma ve yardımlaşma içerisindedir. Düğün, bayram, cenaze gibi önemli zamanlarda hemen birbirlerinin yardımlarına koşarlar. Ayrıca gelenek, görenek ve törelere sıkı sıkıya

bağlıdır. Köylüler, törelere ve geleneklerine olan bağlılıklarından dolayı kimi zaman modernleşmelerini olumsuz etkilediği belirtilerek eleştirilmiştir. Törelere uymayanlar, yardıma ihtiyaç olduğunda yardıma koşmayanlar köy toplumu tarafından dışlanır, ayıplanır. Kentliler ise köylülere göre gelenek ve törelere daha az bağlıdır, birbirlerine yardım konusunda da köye göre farklılık göstermektedir. Kentte insanlar daha çok bireysel bir tutum içerisindedirler.

Filmlerde köylülerin başı dertte olana yardım etmesi işlenmiş ve köyden kente gelmiş köylü, kentte de sıkıntıdaki insanlara yardım etmiştir. *Eceline Susayanlar (1967)* filminde Murat, bir gece kulübünde kapıda koruma olarak işe girer. İşteki ilk gününde birkaç serseri gece kulübünde çalışan dansöze saldırır ve barda kavga çıkar. Murat da hem işinin gereği olarak düşündüğü için hem de birisinin yardıma ihtiyacı olmasından dolayı kavga çıkaran grubu döverek dışarı atar. *Yaşamak Haram Oldu (1966)* filminde de Tahir, radyodan kan ihtiyacı ilanını duyar ve hastaneye gidip kan verir. Tahir’in verdiği kan, fabrikatör Muhteşem Karavelioğlu’nun kızı Zerrin’in hayatını kurtarır.

Köylüler, yanlış hatta suç bile olsa törelerinin gereğini yaparlar. Törenin emrinden kaçanı da korkaklıkla suçlanmış ve toplumdaki dışlanmışlardır. Bu, filmlerde de işlenmiştir. *Hıdır (1977)* filminde Hıdır’ın ailesi ile Şehmuz ve Ebuzer, seneler öncesinde birbirlerine kan davası güder. Sonraları barışsalar da Şehmuz ve Ebuzer, Hıdır’ın babasını öldürerek bu kan davasını tekrar canlandırır. Hıdır’ın amcası Bekir Ağa, 8-9 yaşlarındaki yeğeni Hıdır’a, kanlıları Şehmuz ve Ebuzer’in köyden kaçtığını ve intikamını almak için Şehmuz ve Ebuzer’den birini öldürmesini gerektiğini söyler. Hıdır, Ebuzer’in karşısına çıkar ve öldürür. Çocuk yaşta hapse giren Hıdır, genç delikanlı olarak cezaevinden çıkar. Hıdır’ın cezası bitince onu amcaoğlu Üveys karşılar ve Hıdır’a babasını asıl vuranın yaşadığını ve “töreler emri” gereği babasının gerçek katilini vurması gerektiğini söyleyerek Hıdır’ın eline tekrardan bir silah tutuşturur. Hıdır ise adam vurup, tekrar hapse girmekten korkar. Amcaoğlu Üveys’e “17 yıl, tam 17 yıl damda (cezaevinde) kalmışım. Çocukluğum, gençliğim... Bunun ne demek olduğunu biliyor musun sen?” der ve tekrar eline silah almak istemez. Üveys, bu laflar üzerine Hıdır’ın korktuğunu, gerekirse kendisinin de bu işi yapabileceğini söyler. Hıdır da köyde hainlik ve korkaklıkla suçlanacağını bildiğinden silahı zor da olsa alır. *Kara Yazma (1979)* filminde Dayı Bey, kızı Emine’nin İbo ile konuşmasından rahatsız

olur, adamlarını toplayıp İbo'nun yanından kızını alır ve adamlarına İbo'yu dövdürür. Çünkü İbo, bir çobanın oğlu iken; Emine, köy ağası Dayı Bey'in kızıdır. Kızı Emine'nin ağladığını gören Aliye Hanım, “*Sen bir ağa kızıydın. Törelere, bir ağa kızının bir çobana varmasını yasaklamıştır. Bir bey konağına gelin olmakmış senin kaderin.*” der. Emine, aşkı için törelere karşı çıkar ve “*Batsın böyle kader, bunca kadını kurban eden, seni fakir yavuklundan edip şu kara yazmanın kara yazgısıyla tutsak eden kader batsın.*” der. Ancak babasının sözü üzerine söz söylemediği için Dayı Bey yanına gelince susar. Emine ve İbo, bir yolunu bulup tekrar buluşunca bu sefer Dayı Bey'in adamları İbo'yu traktörün arkasına bağlar ve köyde sürükler. Dayı Bey de sözünden çıkıp yine İbo ile görüştüğü için kızına çok sinirlenir ve kızını döver.

Kentte bireyselliğin yanı sıra kente özgü toplumsal örgütlenmeler de bulunmaktadır. Örneğin kentte bir işçi sendikaya üye olup sosyal hak ve güvencelerini korumaya çalışır. Ancak köyünden kente gelen köylünün, kent âdetlerini öğrenmesi ve bu örgütler içerisine girmesi zaman alır. Filmlerde, kente özgü sendika gibi toplumsal örgütlenmeler de işlenmiştir. *Hıdır (1977)* filminde Hıdır, İstanbul'a gelirken çok az bir parayla gelir, o para da oda ücreti ve yemek derken kısa süre içerisinde biter. Hıdır da para kazanmak için hamallık yapmaya başlar. Öğle arasında yemek yerken Hıdır'ın yanına birisi gelir ve sendikaya üye olup olmayacağını sorar. Hıdır, sendikanın ne olduğunu sorunca da adam; “*Bütün işçilerin hakkını koruyan bir örgüttür.*” cevabını verir. Bu konuşmalar olurken ustabaşı, Hıdır'ı izlemektedir. Ustabaşı, patronun adamıdır ve kimsenin sendikaya üye olmasını istemez. Sendika demek, işçilerin daha fazla ücret alması, izin hakkı, düzenli mesai saatleri gibi haklar demektir. Bu yüzden de sendikaya üye olanları dışlayıp, ucuz işçi çalıştırmak istemektedirler. Bunu bilen Hıdır, sendikaya üye olmaya yanaşmaz. *Kibar Feyzo (1978)* filminde Feyzo, İstanbul'a gelince inşaatlarda işçilik yapar. Yevmiye dağıtılırken kendinden öncekilerin 300 lira, kendisinin 100 lira aldığını görünce nedenini sorar. 300 lira alanların sendikalı olduğunu öğrenir. Sendikanın ne olduğunu bilmeyen Feyzo “*Ben de Harranlıyam*” der.

Köyde insanlar törelere ve geleneklerine uzun zamandan beri bağlı olduğu için yenilik ve değişimden kimi zaman rahatsızlık duyabilmişlerdir. Filmlerde de köylülerin değişime kapalı olan muhafazakâr yapısı da işlenmiştir. *Hasret (1971)* filminde Polat, Karalar Köyü'ne öğretmen olarak atanır. Polat öğretmen, köye girdiğinde muhtarı sormak için köy kahvesine

gider. Orada oturan ahali köyden olmadığını anladıkları yabancıya sıcak davranıp çay ısmarlar. Polat, “*Köye hoca geldim.*” deyince köylüler sevinir. Kahvedeki ahali, kendi arasında köydeki hastaların hocanın nefesi ve yazacağı muska sayesinde şifa bulacağını konuşmaya başlar. Ancak doğru çok geçmeden anlaşılır. Polat, kendisinin öğretmen olduğunu söyler. Kahvede oturanlar, bu sefer sevinmeyi bırakır. Polat’ın hoca, molla takımından olmadığı için canları sıkılır. Kahvede oturan Şerif Emmi, Polat’a “*Köylü çocuğu okuma yazmayı neydicek öğretmen efendi?*” der ve herhangi bir yazı işinde muhtara, daha önemli işleri olursa da köyün sahibi Kolçak Ağa’ya gittiklerini söyler. Köylü, öğretmen Polat’ın gelmesinden hiç memnun olmaz. Ayrıca Şerif Emmi, köyde okul olmadığını söyler. Polat da cevaben “*Elbet boş bir yapı bulunur, gerisi de kolay.*” der. Şerif bu lafın “*Gerisi Allah Kerim*” olması gerektiğini söyler.

Köylü, anlatılan destanlarda ve masallarda her zaman cesur, namuslu, sözünün eri, saf, iyi niyetli, yardımsever olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvir filmlerde de devam etmiştir. *Büyük Şehrin Kanunu* (1965) filminde trenden inen Ahmet’in yanına saflığından ve kenti bilmezliğinden faydalanmak isteyen üç sahtekâr gelir. Bu sahtekârlar, kendilerini Ahmet’in köylüsü olarak tanıtır ve “*Sen bizim hemşehrimizsin.*”, “*Hemşehriler, birbirleri için her şeyi yapar.*”, “*Çalışmaya geldin değil mi? Önce sana bir iş buluruz gerisi kolay.*” diyerek Ahmet’in güvenini kazanırlar. Ahmet de kendisine çok samimi ve içten davranan bu insanları tanımasa da “*hemşehrilerim*” diyerek güvenir. Üç sahtekâr, Ahmet’e iş bulma bahanesi ile yoldan geçen bir adamla konuşurlar ve sonra tekrardan Ahmet’in yanına gelip “*Gözün aydın, işin tamam*” derler. Bu güzel haberi kutlayalım diyerek Ahmet’i kendi kaldıkları eve götürürler. Orada Ahmet’in sarhoş olmasından faydalanan sahtekârlar, Ahmet’in cebindeki tüm parayı çalmaya çalışır. O sırada uyanan Ahmet, “*Hırsızlar, hırsızlar. Param....*” diyerek parasına yeltenen sahtekârlara saldırır. Sabah olunca Ahmet, her şeye rağmen üç sahtekârın iş için konuştuğu adamın yanına gider ancak adam kendisiyle kimsenin konuşmadığını söyler ve “*İş istiyorsan işçi bulma kurumuna git.*” diyerek Ahmet’i kovar. *Yaşamak Haram Oldu* (1966) filminde Tahir, ünlü fabrikatör Muhteşem Bey’in kaza geçiren kızına kan vererek hayatını kurtarır. Muhteşem Bey, kan verdiği için dolayı Tahir’e para teklif eder ancak Tahir; “*Kazanmadığım parayı alamam, bizim orada çalışılmadan kazanılan parayla düğün yapmayı iyi saymazlar. Sonu kötü derler.*” diye reddeder.

Bunun üzerine Tahir'i kendi yanında, yüksek bir ücretle işe alır. İşe girdikten sonra Zerrin ile Tahir arkadaş olur. Fakat Zerrin, Tahir'i elde etmeye çalışır. Bunun için Tahir'i bir partiye davet eder. Yolda giderlerken Zerrin, Tahir'in köydeki sözlüsü Ayşe hakkında "Köy kızları çok oynak olurlmuş, erkekleri gurbete gidince başkasını bulup oynanmış." deyince Tahir çok sinirlenir ve "Lafınıza dikkat edin küçük hanım! Bizim orada bu laf için adam vururlar." der.

Kentleşme, köyden kente gelen kişilerin davranış ve düşüncelerinde meydana gelen değişimdir. Ancak bu değişim köylünün alışkın olduğu tüm düşünce sistemini ve davranış örüntülerini terk etmesi değil sahip olduğu düşünce ve davranışlarıyla kente uyum sağlamasıdır. Farklı düşünce ve inançlara sahip kişilere saygılı olmak, kendinden farklıları dışlamamaktır, kentleşme. Köylünün yalnızca kendi düşünce ve davranışını doğru, kent içerisindeki farklılıkları yanlış, eksik olarak görmesi kentleşmeyi olumsuz etkilemektedir.

Kentleşme sürecinin en önemli sorunlarından bir tanesi kentleşmemedir. Köyden kente gelmiş, kentteki düşünce ve davranış kalıplarına uyum gösteremeyen veya göstermek istemeyen kişiler kentleşmemiş ve kente uyum konusunda çok ciddi sıkıntılar yaşamıştır. *Bitmeyen Yol* (1965) filminde Güllü Bacı, kente uyum sağlayamayan, kentteki kültürü sevmeyen yalnızca köydeki kültürüne ve düşüncesine bağlı olarak kentte yaşamaya devam eden birisidir. İstanbul'un güvenilmez olduğunu düşünür, "Kız kızan (çocuk) büyütülecek yer mi burası, ne yedikleri aş ne de gezdikleri bayır." diyerek İstanbul'a olan düşüncelerini söyler. Hem kentten ayrılamaması hem de kentle ilgili bu düşüncelere sahip olması Güllü Bacı'yı yaşadığı kentteki hayata karşı öfke duymasına neden olur. Ayrıca köyüne özlem duymasından dolayı da evinde köydeki âdetlerine uygun hareket eder ve kentin sokağına adım atmaz, evinden pek fazla dışarı çıkmaz. *Diyet* (1974) filminde Mustafa, fabrikada bozuk makine yüzünden yaralanır ve hastaneye kaldırılır. Fabrikadaki diğer işçiler, Mustafa'nın başına gelenleri konuşur; Şerife, Hacer'e "Mustafa, sendikalı olsaydı büyük bir tazminat alırmış. Bak inat etme de yazıl sen de." der. Ancak Hacer, sendikaya üye olmama konusunda ısrarcıdır. Mevlüt, öğle arasında eşi Şerife'ye Mustafa'nın ölmediğini ama belden aşağısının tutmadığını söyler. Muhsin, Hacer'e sendika üye olmama nedenini sorunca, Hacer de "Biz gurbetçiyiz, bildiğimiz şey değildir." der. Mustafa, hastaneden taburcu olup, evine dönünce Muhsin ve Mevlüt,

Mustafa’yı ziyarete giderler. Ziyarete komşuları Hacer’i de görünce Muhsin, yine sendika bahsini açar. Hacer, “*Bizim bildiğimiz, iyi kötü ekmek yediğimiz kapağa karşı gelinmez.*” der. Mevlüt “*Senin görgün eskimiştir. Görgün köylük yere mahsustur. Burası şehir, burası fabrikadır. Düzeni başkadır.*” der. Hacer’in kente özgü olan sendikaya karşı sıcak bakmaması, kentin düzenine ayak uydur(a)madığı için kente alışmış olan diğer insanlar tarafından garipsenir.

Bir insanın kentte yaşaması, onu kentli olarak nitelendirmeye yetmemektedir. Köylünün kente uyum sağlayabilmesi için çeşitli aşamaların gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu aşamalardan bir tanesi, kentte kalıcı olarak kalmaya karar vermektir. Köyünden kente yalnızca geçici bir süre için gelen bir kişi, kentleşme düşüncesi içerisinde olmamaktadır. Örneğin *Öksüz (1968)* filminde Ali ve Kezban, köyden İstanbul’a kalıcı olarak yerleşmek için değil kente yalnızca belden aşağısı felç olan Kezban’ın sağlığına kavuşabilmesi için tedavi amaçlı gelirler. Ancak kentte yaşadıkları sorun ve sıkıntılardan dolayı kente yerleşmeye mecbur kalırlar. Ali ve Kezban, İstanbul’a yerleşseler de “*kentli*” olmak, kente uyum sağlamak gibi bir düşünceleri yoktur. Yalnızca kentte ikamet ettikleri için de “*kentli*” olarak nitelendirilememektedirler. *Gelin (1973)* filminde ise Veli, köyden oturdukları evi satıp ailesiyle İstanbul’a gelir. Veli, eline geçen tüm parayı babası Hacı İlyas’a verir. Hacı İlyas, evi satın alan köylüsü hakkında “*Varsın Yozgat’ın taşı toprağı onun olsun. Ora ile işimiz kalmadı.*” der. Artık kentte kalmaya karar vermişlerdir. Ancak Hacı İlyas’ın karısı her şeyleri satmalarına sinirlenir. Çünkü şehre alışamaz ve Hacı İlyas’a “*O nasıl söz. Memleketin, bunca hısım akrabaları var. Hep şeyi satıp savmayacaktın.*” diyerek sitem eder. Hacı İlyas’ın eşi, köydeki her şeylerini satmalarına sinirlenmesinin yanı sıra gelinlerini “*İstanbul bu avlunun dışındadır. Burayı yine Yozgat toprağı bellesen iyi olur.*” diye tembihler. Bu tutumu onun kente uyum sağlamasını geciktirir. Ancak ailenin diğer fertleri, kentleşmenin ilk adımını gerçekleştirirler ve kentte kalıcı olmaya karar verirler.

Köyden kente gelenler, kentte kalıcı olarak kalmaya karar verince kente özgü sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışmaya başlamaktadır. Bu sektörler yerine hamallık, seyyar satıcılık gibi marjinal mesleklerde çalışması kişilerin kente uyumunu geciktirmektedir. *Altın Şehir (1965)* filminde köyden İstanbul’a gelen Selim, istediği gibi hayat sürmesini sağlayacak bir iş bulamaz ve kentte düşlediği ekonomik refaha kavuşamadığı için sürekli köy özlemi çeker. Birkaç zaman sonra İstanbul’da tanıştığı Nesrin, çalıştığı fabrikada

Selim'e şoförlük işi bulur ve Selim, marjinal ve geçici işlerden ziyade kalıcı bir iş bulduğu için umutlanır ve biraz da olsa kentte yaşama isteği artar.

Kentte insanlar hamallık, inşaatlarda günlük işçilik yapmak için işçi pazarlarında iş beklerler. Buralardaki kişiler, işçi pazarında tüm gün bekleseler de bazı günler iş bulamadan evlerine geri döndükleri de olmuştur. Bu da ekonomik açıdan insanların çok zor bir hayat yamasına neden olmuş ve zor şartlar altında yaşamak insanların kente uyum sağlamasını geciktirmiştir. *Bitmeyen Yol (1965)* filminde Ahmet ve arkadaşları, diğer işçiler gibi işçi pazarında yevmiyeli bir iş için beklemektedirler. Yanaşan kamyonu görünce işçi pazarındaki herkes günü kurtarmak, para kazanmadan eve geri dönmek için kamyonun römorkuna atlar. Herkesin kamyonu binmeye çalışmasından dolayı arbede çıkar ve kalabalığı gören polis ne olduğu sorar. Kamyonu getiren adam; "*Bana 20 adam lazım ama bu ayıların hepsi bindi.*" der. Polis memurları, bütün işçileri kamyonlardan indirir ve kamyonla gelen ustabaşı, bekleyenlerin içinden 20 kişiyi seçer. Kamyonu binen işçiler sevinse de yapacakları iş, vinç bozuk olduğu için bir inşaatta kum taşımadır. Ahmet ve diğer 19 işçi, düşük maaşa ağır yük altına girerler. İşçiler çalışırken tamir edildi sanılarak vinç çalıştırılır. Kum taşırken tekrar arızalanan vincin ağızındaki kum yığını bir işçinin üzerine düşer. İşçilerin bazıları, üzerine kum düşen işçiyi hastaneye götürür. Patron da "*Onlara bir şey olmaz, olan bizim paralara oldu.*" diyerek yakını. *Kibar Feyzo (1978)* filminde Feyzo, hem köy ağası Maho köyden kovduğu için hem de başlık parası biriktirmesi gerektiğinden kente çalışmaya gider. Feyzo, işçi pazarında günlük bir iş bulmayı bekler. Mahkemede yargılanan Feyzo, işçi pazarını anlatırken "*Vallah kasabanın hayvan pazarında hayvanlar daha iyi bir itibar görüyor.*" der.

Kentlileşmenin diğer bir aşaması da kolay değişim gösterilebilen âdetlerini kente göre değiştirmektir. İnsanların geçmişten beri gelen alışkanlıklarını, âdetlerini ve davranışlarını değiştirmesi çok zordur. Kente uyum sağlamak isteyen köyden kente gelen kişiler, kıyafet tercihi, yemek yeme adabı gibi birtakım alışkanlıklarından vazgeçmiş, kente özgü davranışlarda bulunmuştur. *Gönül Ferman Dinlemez (1977)* filminde akşam yemeğinde herkes çatal bıçak kullanmasına rağmen köyünden ilk defa çıkıp İstanbul'a gelen Murat'ın yemeğini ekmek banarak yediğini gören amcası Asım; "*Bak Murat, burası İstanbul. Burasının bazı örf ve adetleri vardır.*"

Onları sana öğreteceğiz. Yarın da sana yakışan kıyafetler dikmesi için terzi gelecek.” der. Ertesi sabah amcası Asım, Murat’ı İstanbul’un görülmeye değer tüm mekânlarını gezdirir ve oraların tarihini anlatır. Asım’ın evindeki yardımcısı Şermin de Murat’a yemek yeme adabını, çatal bıçak kullanmasını öğretir. Murat, terzinin diktiği takım elbiseyi giyince Asım’ın eşinin kız kardeşi Hülya; *“Şimdi tam bir şehirliye benzemişsin.”* der ve ardından vals öğretmeye başlar. *Taşı Toprağı Altın Şehir (1978)* filminde Fatma Uyanık’ın çalıştığı evin hanımı, Fatma’nın şalvar giydiğini görünce *“Burası tarla değil. Bu giydiğin şalvar basitliğin, geri kalmışlığın simgesidir.”* deyince, Fatma *“Abla o zaman Avrupalılar da geri kalmış.”* diyerek masanın üstündeki moda dergisindeki şalvar giymiş mankeni gösterir. Evin hanımı, *“O hiç geri kalmışlık olur mu, moda o.”* deyince bunun üzerine Fatma *“Şimdi anladım. Köylü giyince geri kalmışlık; şehirli giyince moda.”* der. Fatma, kentte kaldıkça ve evin hanımından etkilendikçe şalvarı çıkarır ve daha modern kıyafetler giymeye başlar.

Köyden kente gelen kişiler, yeme-içme adabı, kıyafet tercihlerinin yanı sıra insanlara olan bakış açılarında da değişiklikler olmuştur. Kente gelenler, ilk başta “kentlin ağaları” olarak gördüğü mal, mülk ve itibar sahibi insanların, fakirlerin sahibi olmadığını anlamıştır. Ayrıca cemaat örgütlenme yapısından farklı olarak grev, protesto gibi kente özgü toplumsal örgütlenme faaliyetlerini de öğrenmişlerdir. *Kibar Feyzo (1978)* filminde Feyzo ve Bilo, askerliğini bitirince köyüne geri döner, ikisi de köye döner dönmez evlerine uğramadan köyün ağası Maho’nun elini öpmeye giderler. Feyzo da Bilo da Maho Ağa’dan evlenmek için izin isterler. Anasından önce köyün ağasından izin isteyen Feyzo, İstanbul’a gidince kent adetlerini öğrenir, kentteki ağalar olan işverenlerin işçilere haksızlık ettiğinde veya kötü davrandığında işçilerin nasıl işverenin karşısında durduğunu öğrenir ve köye döndüğünde Maho Ağa’ya karşı gelir. Maho Ağa, köyden kovunca Feyzo yine İstanbul’un yolunu tutar. İstanbul gördüğü için ağasına *“Medeniyetten haberi yok.”* diye yolda söylenip durur. Ayrıca *“Biz neden baş kaldırmıyoruz peki?”* diye de hem kendisini hem de bu düzene uyan köylü halkı sorgular. Birkaç zaman sonra köyüne dönüp yine ağa tarafından kovulunca Feyzo, yine İstanbul’a gider. Feyzo, bu sefer İstanbul’da insanların örgütlenmelerini, sivil toplum kuruluşlarını ve sendikayı öğrenir. İnsanların adaletsizlik karşısında baş kaldırması gerektiğinin bilincine varır. Feyzo mahkemede, köyde köylülerin hakkını

sömüren ağalar olduğu gibi şehirde de böyle ağaların, işverenlerin olduğunu ama şehrin marabası (işçisi) el ele verip hakkını aldığını söyler. Feyzo, işçilerin eylem için duvarlara, pankartlara “Emek”, “İşçi”, “Özgürlük”, “Faşizme karşı omuz omuza”, “Ağalık düzenine son” gibi sözler yazdığını görür. Bir gün Feyzo, İstanbul’da yeni evlenen gelinle damadı görür ve damada “Gelini kaçta aldın?” diye sorar. Damat da Feyzo’yu tersler ve gelinin babası da “Benim kızım satılık değildir. Anlaştılar evlendiler.” der. Kadının bir mal gibi satılamayacağını da kanıksayan Feyzo, köye dönüp tüm köylülere bu durumu anlatmak ister. Ancak Maho Ağa’nın rızası olmadan köye açıktan giremez. Durum böyle olunca Feyzo, gizlice köye girer ve evlenmek isteyen Gülo’nun ağabeyi Zülfo başta olmak üzere, tüm köye başlık parasının şehirde kalktığını söyler. Tüm köy halkı, köyde de başlığın kalkması için ayaklanır, genç erkekler halay çekerek “Bayırda harman olmaz/Ağadan ferman olmaz/Ben sevdiğimi alışam Bilo/Karışan iflah olmaz” diye; kızlar da “Bayırda harmanım var/Feyzo’dan fermanım var/Yiğidisen gel bana Feyzo/Derdine dermanım var” diye mani okurlar. Ayrıca köyde herkesi örgütlemeye çalışan Feyzo, şehirdeki gibi duvarlara yazılar yazmaya başlar: “Gız Anası Gız Babası Kalksın Başlık Parası”, “Mal Değilik Satılak Başlık Parası Kalkacak”, “Hem Töresi Hem Ağası Kahrola Başlık Parası”. Tüm bunları gören Topal Hoca, Maho Ağa’ya “Din elden gitti ağa!” der, Maho Ağa da “Bu Düzen Değişecek” yazısını görünce ağalığın elinden gideceğine çok korkar. Artık köyün tüm erkekleri Feyzo liderliğinde örgütlenir ve başlık parasının kalkması için yürüyüp ve slogan atarlar: “Kızlar Bizim Hakkımız Söke Söke Alırız.” Köyün kızları da Feyzo’nun karısı Gülo önderliğinde yürüyerek sloganlar atar: “Kadınız, Anayız Mal Olmaya Karşıyız”. Maho Ağa, milleti örgütleyen Feyzo’yu, Gülo’yu, Sakine Ana’yı, Zülfo’yu falaka yatırır. Ağa, herkesin kendisinden korkup, karşı gelmeyeceğini düşünmüşse de böyle olmaz, falakada da olsalar yine de ağaya, başlık parasına karşı gelirler. Maho Ağa’nın korkusu daha da artar.

Kente uyum sağlamanın son aşaması, artık kendini bir kentli olarak görmek ve tüm davranış ve düşüncelerinin bir kentli gibi olmasıdır. Bu aşama, köyden kente gelen ilk nesil tarafından yakalanması zor olmakta, ilk neslin çocukları hatta torunları olarak üçüncü, dördüncü nesil kendini tamamıyla kentli olarak görebilmektedir. *Altın Şehir* (1965) filminde Nesrin hastalanır, onu merak eden Selim de Nesrin’in evine gider. Nesrin, bir gecekondu mahallesinde yaşadığı için komşuları da kendisi gibi köyden kente göç eden

kişilerdir. Nesrin’in komşuları kentte yaşasalar da köylü davranışlarından kopamaz, tam anlamıyla kentlileşemezler. Böyle insanların yaşadığı mahallelerde köydeki gibi sosyal denetim çok fazladır ve herkes mahallede kimin kimle yaşadığını bilmektedir. Selim gibi bir yabancıнын mahalleye gelmesi hele de Nesrin gibi bekâr ve tek yaşayan kadının evine girmesi mahalle insanını öfkelenendirir; *“Utanmadan elin herifini içeri alıyor.”*; *“Mahallenin namusunu iki paralık etti.”* diyerek mahalleli kendi aralarında konuşurlar. Selim, akşam olunca Nesrin’in evinden çıkar ve komşular yine kendi aralarında *“Aman bir iki gündüz içeri aldı, gece bu vakitte saldı.”* diyerek Nesrin’i ayıplar. *Öleceksek Ölelim (1970)* filminde Zeliha, kente uyum sağlayamamakta ve köyünü özlemektedir. Bekir’e *“Ben bu şehrin kendisini de sevmedim insanların da. Gözümde hep köyümün bereketli toprakları tüter.”* diye yakınır. Zeliha’nın eşi Bekir ise hamallık yapmaktan bezdiğinden okul bitirip postacı olmak için para biriktirir, tam olarak olmasa da eşine nazaran kente alışır. Bekir, kendi gibi köyden İstanbul’a göç etmiş Dursun’la dertleşirken *“Hamallıkta iş yok, ben bu memlekete bey olacağım.”* deyince, Dursun *“Biz köylüüz, İstanbul’da beyliği kim kaybetmiş de sen bulacaksın. Büyük şehir neyimize gerek.”* der. *Hıdır (1977)* filminde kan davası gibi çağdışı gelenek yüzünden adam öldüren Şehmuz, kendi canının korkusundan İstanbul’a kaçar. Şehmuz’un kentte doğan, köyünü bilmeden yaşayan Veysel ise kan davasının kötü ve çağ dışı bir âdet olduğunu bilir: Veysel, *“Köylerde kan davası sürüp gider. Aslına bakarsan bir tarla, bir su ya da bir kadın meselesidir. Nesilden nesle kör bir zihniyetle çocuklar adeta bir ölüm makinesi haline getirilir.”* der.

5.2.1.1. Aile Yapısı ve Sosyal Yaşam İçerisinde Kadın

Toplum içerisindeki en eski sosyal kurum olan aile, kişilerin sorumluluk bilincinin oluşmasında, iletişim becerilerinin gelişmesinde, kadın ve erkek işbölümünün belirlenmesinde etkilidir. Aile, pek çok sınıflandırmaya tabidir. Çalışma açısından bu sınıflandırmayı köy, gecekondü ve kent ailesi olarak yapmak faydalı olmuştur. Ayrıca hem aile hem de aile dışındaki sosyal hayatta kadının kendisine yer bulma süreci de ayrı bir konudur. Çalışmada incelenen 1960-1980 döneminde çekilmiş filmlerde aile ve sosyal hayatta kadın konuları sıklıkla yer bulmuştur.

Köy ailesinde başlık parası önem arz etmektedir. Köy ailesindeki her bir kişi tarımda bir iş gücü demektir. Ancak kız çocuğu, evlenip baba evinden çıkınca aile, iş gücünde bir eksiklik yaşayacağı için başlık parasını bu eksikliğin giderilmesi ve kız çocuğunun büyümesinde yaptıkları masrafın karşılığı olarak görmektedir. *Yaşamak Haram Oldu* (1966) filminde Tahir, annesinden sevdiği kızı istemesini ister. Ayşe'nin babası, "*Valla biz de bi'dolu masraf ettik bu kızı büyütmek için.*" diyerek kızını vermek için başlık parası ister. Ancak başlık parası, kadının meta olarak görülmesine ve bir mal gibi alınıp satılmasına neden olur. Bu durum kadınları aile içerisinde ikincil plana atmaktadır. *Hasret* (1971) filminde öğretmen Polat, köye geldikten birkaç gün sonra köydeki boş, metruk binayı onarır ve okul olarak kullanmaya başlar. Bina onarıldıktan sonra muhtar köyde kapı kapı dolaşıp çocukları okula götürür. Muhtar, Satı Kadın'ın evine gelip üvey kızı Aslı'yı da okula çağırınca Satı Kadın, Aslı'yı okula göndermeye razı olmaz. Ancak muhtar; "*Bu işin kanunu var Satı Kadın, icab-ı halinde jandarmanın kapına dayanması var.*" deyince Satı Kadın mecburen Aslı'yı okula gönderir. Satı Kadın, üvey kızının sonraları okula gitmesini tekrardan engeller ve Aslı'yı ders çalıştığı için kendisine ev işlerinde yardım etmediği bahanesiyle döver. Bu sırada duvardaki gaz lambası yere düşer ve evde yangın çıkar. Aslı, bu olaydan sonra Polat Öğretmen'e sığınır. Satı Kadın, Aslı'dan kurtulmak için Kolçak Ağa'ya Aslı'yı bir ev ve bir miktar da para karşılığında satar. Ağa, okula Aslı'yı almak için adamlarıyla gelir ancak Polat, Aslı'yı Kolçak Ağa'nın adamlarına vermemek için direnir. Ancak Aslı, öğretmenine bir kötülük geleceğinden korkar ve saklandığı okuldan çıkar. Aslı, Kolçak Ağa'nın dördüncü eşi olması için ağanın evinde hapis tutulur. Ağa, Aslı'ya tecavüz eder daha sonra da uyuya kalır. Polat, yediği dayaktan sonra kendine gelince ilk işi ağanın evini basmak olur. Aslı, kendisine tecavüz ettiği için tam ağayı vuracakken Polat gelir. Aslı odadan çıkınca Polat, ağanın kırbacı ile ağanın kasıklarına vurur ve "*Bir daha temiz kızların temiz kanına giremeyeceksin.*" der. Polat odadan çıkınca da ağa kendini kendi silahı ile vurur.

Gecekondu ailesi kente yerleşse de başlık parası gibi alışkanlıkları devam etmektedir. *Düğün* (1973) filminde İbrahim, yapılan lahmacunları almak için eve gelir, bu yapılanların satılmasının bile zor olduğunu söyleyip iç çeker: "*Üç tekerlekli arabalardan alınsa, istediğin yere git, içinde ayran, su, nohut pilav istediğini sat*" der. Kardeşlerin amcası Bekir, mahallenin kasaplarından

Yaşar’ın Cemile’ye talip olduğunu, Cemile’yi verirlerse başlık parası ile arabayı alabileceklerinden bahseder. Zeliha karşı çıkar ve kardeşinin küçük olduğunu söyler. Ancak Halil Ağa, ertesi günü Zeliha’yı İstanbul’da gezmeye götürür ve İstanbul’u göstererek “*Bir gün nasıl olsa her birimiz evlenecek. Aile için birimiz bir şey yapmalı.*” der. Halil, Cemile’nin artık işe gitmeyeceğini, Cemile’yi Yaşar’a verdiğini söyler. Zeliha, karşı çıkıp “*Olmaz vermem.*” diye bağırır da Cemile’nin evlenmesine engel olamaz.

Kent ailesinde ise başlık parası çağdışı, kadını metalaştırdığı kabul edilmektedir. *Kibar Feyzo (1978)* filminde Feyzo, İstanbul’da duvar boyacılığı yaparken yeni evlenen gelinle damadı görür ve damada gelini kaçta aldığını sorar. Damat da gelinin babası da bu lafa sinirlenir ve gelinin babası “*Benim kızım mal mı?*” diyerek Feyzo’ya çıkarır.

Köy ailesinde de gecekondu ailesinde de evin reisi ve söz sahibi babadır. Bu yüzden de babanın sözünün üstüne ailenin hiçbir ferdi hele de kız çocukları laf edememiştir. Kız çocuğu lafa karışsa bile çoğu zaman sözü itibar görmemiş, baba tarafından terslenmiştir. *Gurbet Kuşları (1964)* filminde Bakırcıoğlu ailesi, İstanbul’daki ilk akşamlarında beraber akşam yemeği yerken ileride zengin olmanın hayallerini kurarlar. Evin en küçük kardeşi ve tıp fakültesinde tahsiline devam eden Kemal, “*Durun bakalım, tamircinin bu kadar iyi işleyeceğini nereden biliyorsunuz?*” der. Bu lafın üzerine evin annesi Hatice, “*Babanın, ağalarının neşelerini ne diye kursaklarında kor, araya soğukluk katarsın?*” diye serzenişte bulunur. Evin kızı Fatma da “*Kemal kötü bir şey demedi ki.*” diye kardeşini savunur. Bunun üzerine Kemal haricindeki ailenin tüm erkekleri Fatma’ya sinirlenir ve “*Kes!*”, “*Adam olmuş da lafa karışıyor!*” diye sert tepki verirler. Evin babası Tahir, eşi Hatice’ye dönerek “*Sen bu kızın gemlerini sıkı tut. Öyle iki de bir lafa söze karışmasın.*” der.

Evin reisi olan baba geldiğinde saygı için ayağa kalkılır, hürmet gösterilir. Ondan habersiz ve izinsiz bir karar verilmesi aile içerisinde büyük bir ayıp ve suç olarak görülür. *Sevgili Oğlum (1977)* filminde İskender, eşini kaybetmiş, tüm hayatını çocuklarına adanmış bir babadır. O gelmeden sofraya kimse oturmaz, İskender gelince çocukları onu ayakta karşılar. İskender’in kızı, babasının rızasını almadan evlenme hazırlığı bile yapmaz. Ayrıca evin reisinin aldığı kararın, hele ki kız çocuğu tarafından, sorgulanması da aile içerisindeki bir başka ayıptır. *Çeşme (1977)* filminde köy ağası Ali Bey, kızı Ceylan’ın, yanında çalışan kâhyanın oğlu Ferdi ile görüşmesini istemez. Ali

Bey, kızıyla çiftliğini modernleştirmek, sahip olduğu tarım arazilerinde üretimi arttırmak, atıl ve bataklık olan arazileri ıslah ettirmek için çiftlikte işe aldığı ziraat mühendisi Yusuf'un evlenmesini ister. Ceylan'ın annesi, Ali Bey'e "Kız kendi istediği biri ile evlense... Zaman değişti." deyince, Ali Bey de "Tabi istediği biri ile evlenecek. Ama önce ben seçeceğim, sonra O (Ceylan) beğenecek." der. Ali Bey, Yusuf'un annesine kızı ile Yusuf'un görüşmelerine onay verdiğini söyler. Ali, eşine de sorunca "Kızımıza da sorsaydık." der. Bu lafa çok sinirlenen Ali Bey, "Ne zamandan beri çoluk çocuk karar veriyor bu evde. Ben ne dersem o olur." diye bağırır. Yusuf'un annesi sevinçle oğlunun yanına gider. Ceylan'ın annesi, Ali Bey'e yanlış yaptığını, kızının başkasını sevdiğini söylese de Ali kararından vazgeçmez. *Kibar Feyzo* (1978) filminde Feyzo da Bilo da evlenmek için Hacı Hüso'nun kızı Gülo'yu ister ve ikisi de Gülo'yu alabilmek için açık arttırmaya tutuşurlar. Gülo'yu alabilmek için her ikisi de başlık parasını arttırır. Açık arttırmada Feyzo'nun annesi Sakine, başlık parasının çok fazla artması üzerine "Öküz alacağım o parayla." diyerek Feyzo'ya kızı almayacağını söyler. Feyzo, mahkemede hâkime "Öküz alırsak kimin tarlasını süreceğiz? Maho Ağa'nın. Mahsulün 3 payı onun, 1 payı bizim. Ama Gülo'yu alırsak Gülo'nun tümü bizim." der. Bilo'nun açık arttırmadan çekilmediğini gören Gülo, annesine "Ölürüm de Bilo'ya varmam!" deyince annesi, babasının kararına karşı geleceğini söyleyen kızına, "Ne zamandan beri âdet olmuştur kızların koca seçmesi. Baban kimi münasip görürse o olur." der. Gülo da "Babam parayı münasip görüyor. Beni mal gibi satıyor." diyerek cevap verir. Annesi "Ah, bu töreler! Bu düzen durdukça hiç davul dengi dengine çalar mı?" der. Köyün genç erkekleri "Bu düzen kazan karası/Ağalık, Allah belası/ İkisini birden alalım/Kızlar bize kalasın" diyerek; kızlar da "Bu düzen ne etmeli/Merdivenden itmeli/Tingır mıngır düşerken/Peşine de göbek atmalı" diyerek mani düzerler. Bilo da Feyzo da Gülo ile evlenmek için başlık parasını arttırırlar. Sakine, on bin verince, Hüso yirmi bin ister. Yirmi bin her iki tarafa da fazla gelince kızı almaktan vazgeçerler. Tam herkes gidince Feyzo ve Bilo geri gelir. Bilo; "9 bin peşin, 5 bin senet toplam 14 bin" teklif eder. Feyzo da "10 peşin, 10 bin senet teklif" eder. Hüso, daha fazla teklifi veren Feyzo'nun teklifini kabul eder ve 10 bin peşin para alır, aylık 2 bin liradan da 5 senet yapar. Bunu da resmiyete dökmek için arzuhalcide bir sözleşme düzenlerler. Sözleşmeye "Senetlerin hepsi ödenene kadar malın yani Gülo'nun mülkiyeti babasına, kullanma hakkı

kocasına aittir.” ibaresi eklenir. Ayrıca Hüso, Maho Ağa’nın Feyzo’ya kefil olmasını ister. Maho, Feyzo’ya kefil olur ve birkaç gün sonra düğün yapılır.

Köy ailesinde çocuk sahibi olmak önem arz etmektedir. Çocuk sayısının fazlalığı hem tarımsal üretimde fazladan bir iş gücü demek hem de köyde itibar kazanmaktır. *Öksüz (1968)* filminde Ali, karısını yürütüp, kanını devam ettiremez, çocuk sahibi olamazsa ölmenin daha iyi olduğunu düşünür. Bunun için günlerce, haftalarca düşünür. *Öleceksek Ölelim (1970)* filminde Dinar ile Zeliha, evlendikten sonra olacak çocuklarının hem fazla olmasını hem de erkek olmasını hayal ederler.

Köy ailesinde kadının yeri evi ve kocasının yanındır. Kadının ev işlerinden başka bir iş görmesi, para kazanması hoş karşılanmamıştır. Köyden kente kocasıyla beraber göç eden kadın, kentin âdetlerini ve hayat şartlarını görünce çalışmak istemiştir. Ancak çoğu zaman koca, erkeklik onurunun zedeleneceği ve kadının kazandığı parayı harcamayı gururuna yediremeyeceği için eşinin çalışmasına karşı çıkmıştır. Bu yalnızca kocanın eşine izin vermemesi olarak düşünülmemelidir. Evin erkek çocuğu, kız kardeşine de izin vermemiştir. Bu durum filmlerde de işlenmiştir. *Gurbet Kuşları (1964)* filminde Bakırcıoğlu ailesinde üniversitede tıp okuyan Kemal dışındaki erkekler çalışıp aileyi geçindirme telaşı içerisindeyler. Ailenin kadınları, anne Hatice ve ailenin tek kız çocuğu Fatma, evin işleri ilgilenirler, para kazandıracak işlerde çalışmazlar. *Gelin (1973)* filminde köyden İstanbul’a gelince Veli, mahalle kahvesinin önünde hemşehrisi İbrahim ile karşılaşır, ayaküstü konuşurlar. Veli’nin ağabeyi Hıdır, İbrahim’i görünce sırtını döner, İbrahim gidince de “*Bu (İbrahim) bi’ tuhaf. Avradını fabrikada çalıştırıyor. Olacak iş mi?*” diyerek ayıplar. Akşam olup herkes odalarına çekilince Veli, Meryem’e “*Yadırgamayacak mısın? Anandan, ağabeyinden uzakta.*” diye sorar. Meryem de “*Benim yerim, dizinin dibi, oğlumun yanındır.*” diye cevap verir. Veli, hemşehrisi İbrahim’i gördüğünü ve eşi Güler’in fabrikada çalıştığını anlatır. Meryem, “*Çalışmak ayıp mı?*” deyince Veli, “*Değil elbette. Ama kadın kısmı evde gerek.*” der. *Namus Belası (1974)* filminde Osman, babasını dolandırıldığını öğrenir ve babasına “*Üzülme, Allah’a şükür elim ayağım tutuyor. Bir iş bulur çalışırım.*” der. Zeynep, ağabeyinin ve babasının konuştuklarını duyunca kendisinin de çalışmak istediğini, karşı komşuları Selma’nın bir fabrikada çalıştığını ve haftada 200 lira kazandığını söyler. Osman, “*Kadının yeri evdir.*” diyerek Zeynep’in çalışmasını istemez.

Ancak kimi aileler ise kente gelince kente uyum sağlamış ve karı koca, erkek ve kız kardeşler beraber çalışmış ve aile ekonomisine katkı sağlamıştır. *Taşı Toprağı Altın Şehir (1978)* filminde köyden kente göçen Uyanık ailesinde Fatma, İstanbul'a gelince ilk başlarda köydeki gibi çalışmayacağını, sadece ev işlerini yapacağını düşünür. Komşuları ve hemşehrileriyle konuşan Fatma, kentin şartlarını öğrenir ve çalışmak ister. Fatma, kocası Ökkeş'e zor da olsa çalışmasını kabul ettirir ve evlere temizliğe gider.

Köyden kente gelen ailelerde kadınlar, umutsuzluk ve karamsarlık hallerinde ailesine destek vermiş ve eşlerini, kardeşlerini kentte kalmaya ikna etmiştir. *Düğün (1973)* filminde bacılardan Zeliha, ailenin anası gibi tüm yükü sırtlar, ev işlerine bakar, öyle ki kardeşleri için sevdiği nişanlısı Ferhat'ı bile arkasında bırakır. İşler istenildiği gibi gitmeyip, geçim sıkıntısı kentte de çekilmeye başlanılınca evin en büyük erkeği, Zeliha'nın kardeşi Halil, "Ne edek? Şanlıurfa'ya mı dönek?" deyince Zeliha, kardeşini cesaretlendirmek için; "Ağam, Halil'im, bunu sen mi dedin? Dönmek ne sözdür? Bu İstanbul'un toprağında bes bize ayak basacak yer kalmamıştır öyle mi? Daha çok adam alır İstanbul. Ama yürek ister. O yürek de bizde vardır evvel Allah. Namusunla, alın terinle çalışırsan bir nefes alacak yer bulursun." der ve bu sözleri duyan Halil ve diğer kardeş İbrahim, sirkelenir ve daha fazla çalışıp, emek vermeye karar verir.

Köyde insanlar yaşlandıkça aileden olup olmamasına bakılmadan, özellikle de erkekler, saygı görmüş, başköşeye oturtulmuştur. Ancak kentte insanlar yalnızca yaşından dolayı saygı görmemiştir. Eğitim durumu, çalışma hayatındaki konumu gibi faktörler kentte kişinin saygı görmesini etkilemektedir. *Diyet (1974)* filminde Hacer'in babası Yunus, çalışmadığı ve kızının getireceği paraya muhtaç olduğu için "Gurbet yüzü, ölüm yüzü denirmiş. El hak doğru demiş. İşsiz güçsüz, kızının eline bakmak ölüm değil de ne?" diyerek sitem eder. Hacer; "Sen de bir şeyler satsan." deyince, Yunus "Bildğim iş değil kızım. Alışmak zor." der. Oğlu Mustafa'nın fabrikada kaza geçirip çalışamaz duruma gelmesinden dolayı komşuların çamaşırlarını para ile yıkamaya başlayan Zehra; "Alışırısın Yunus Ağa, bak ben bu halimle bekâr çamaşırı yıkar oldum." der. Hacer'le aynı fabrikada çalışan ve gecekondu mahallesindeki komşuları Mustafa, konuşmaların üstüne gelir ve komşusunun balon sattığını, Yunus için komşusuyla konuşabileceğini söyler. Ertesi gün Hasan, işten sonra elinde balonlarla Yunus'un yanına gelir. Yunus, balonları alıp çocuk parkına gider. Ancak kendi yaşındakilere köyde hürmet gösterilirken, evde başköşeye

oturtulurken; şehirde balon satmak, diğer satıcılar gibi bağırarak Yunus’un ağırına gider. Yunus, kendisi gibi köyden kente gelmiş, kendisiyle aynı yaşlarda olan börekçi ile dertleşir; “*Kahpe İstanbul. Memleketten biri görse, Yunus elinde balonlarla gördüm dese... Öl daha iyi.*” der. Börekçi, kendisinin de satış yapmak zoruna gittiğini ama sonraları alıştığını söyler.

5.2.1.2. Hemşehrilik İlişkileri

Köyden kente gelen insanlar, kente daha kolay uyum sağlayabilmek, kent içerisinde kendini yalnız hissetmemek ve kentte yol yordam öğrenmek, iş ve ev bulma konusunda yardım istemek için hemşehrilerinin yanına gitmişlerdir. Hemşehrilerinin oturdukları mahallede ev tutmuş, benzer mesleklerde çalışmaya başlamışlardır. Öyle ki bazı meslekler tek bir hemşehri grubu ile anılır olmuştur. Hemşehri, genel olarak aynı köy veya kasabadan gelen insanların birbirlerine söyledikleri bir kavramdır. Ancak kentleşme sürecinde birçok farklı köyden insanın kentlere gelmesi ve bu insanların benzer sorunlarla boğuşmasından dolayı farklı köy/kasabadan olsa da kişiler birbirlerine hemşehri olarak hitap etmişlerdir. Türk filmlerinde de hemşehrilik konusu sıklıkla işlenmiştir.

Köyden kente gelen insanlar, kendilerine yardım edeceklerini düşündükleri, sorun ve sıkıntılarını rahatça anlatabilecekleri, kendini rahat hissedebilecekleri hemşehrilerinin yanına gitmiştir. *Bitmeyen Yol (1965)* filminde Ahmet ve arkadaşları, şehre geldikleri gibi ilk iş olarak köylülere Kahveci Halil’in yanına giderler. Kahveci Halil, onlara köyü, onlar da Halil’e İstanbul’da kalacak yer ve iş sorarlar. Daha sonra Ahmet, İstanbul’daki diğer hemşehrisi olan Güllü Bacı’nın evini sorar. Kahvecinin çırağı da Ahmet’i Güllü Bacı’nın evine götürür. Ahmet, sadece hemşehrisi olduğu için Güllü Bacı’yı görmek ve halini vaktini sormak ister. Ahmet, arkadaşlarının yanına gitmek için Güllü Bacı’nın yanından ayrılırken Güllü Bacı, Ahmet’e akşam yemeğine gelmesini söyler. Ahmet, akşam olup Güllü Bacı’ya giderken mahcup olmamak, kendisini misafir ettiğinden dolayı teşekkür etmek için bacının torunlarına şeker, lokum almıştır. *Düğün (1973)* filminde köyden daha önce gelen kardeşlerin amcaları Bekir, Halil Ağa’ya kentte yol gösterir, kardeşlerin iş ve ev tutabilmelerine yardımcı olur. *Patron (1973)* filminde Yusuf, Behran Ağa’sının mektubunu alıp İstanbul’a gelir ve ağanın yanından ayrılınca hemşehrileri Hasan Emmisi ve eşi Hatice Teyzesini ziyarete gider.

Yusuf, ertesi günü tekrar Hasan'ın evine gidince; “*Dün evi bulamam diye elim boş gelmiştim.*” diyerek, Hasan'a bir paket sigara, eşi Hatice'ye çorap, kızları Meryem'e de başörtüsü alır. Yusuf, “*İnsan gurbet elde dost, hısım arıyor. Sıla ateşi içimi yakmaya başladı ya ağam var, sizler varsınız.*” der. *Diyet (1974)* filminde Hasan, İstanbul'a gelince iş bulmak için hemşehrisi ve aynı zamanda bir fabrikada ustabaşı olan Bilal'in yanına gider ve iş ister. Bilal de Hasan'a yardımcı olur ve çalıştığı fabrikada iş bulur. *Taşı Toprağı Altın Şehir (1978)* filminde Uyanık ailesi, çalışıp traktör parası biriktirmek için İstanbul'a gitmeye karar verir. Ökkeş'in karısı Fatma, İstanbul'daki büyük amcasının orada kendilerine yardım edeceğini düşünür ve Uyanık ailesi, ellerindeki öküzleri, altınları satıp İstanbul'a varınca ilk iş olarak bir gecekondu mahallesinde oturan büyük amcanın yanına giderler. Amcadan ve kendileri gibi köyden kente gelen diğer gecekondu sakinlerinden akıl alırlar, yol yordam öğrenirler. Fatma'nın büyük amcasının yardımıyla aynı mahalleden bir gecekondu kiralarlar.

Filmlere baktığımızda köyden kente daha önce gelip yerleşmiş kişiler, kente daha sonra gelen hemşehrilerini misafir etmekten memnun olurlar. Örneğin *Gelin Ayşem (1969)* filminde Ayşe, İstanbul'da bekçilik yapan Himmet Dayı ile karşılaşır. Ayşe, “*Ben sizin köyden, Ayşe*” diye kendini tanıtır ve Himmet'in elini öper. Himmet, hemşehrisinin gece vakti sokakta kalmasına gönlü el vermez, Ayşe'yi evine götürür. Bekçi, karısının Ayşe'yi eve getirmesinden hoşnut olmadığını görünce; “*Sen köy âdetlerini bilmezsin, en kötüsü misafir için canını verir.*” der.

Köyden kente gelen kişiler, kentte iş bulabilmek için sıklıkla hemşehrilerinden yardım istemiştir. Bu nedenle kentte hemşehriler sıklıkla aynı iş kollarında çalışmışlardır. *Düğün (1973)* filminde İbrahim, sokakta lahmacun satıcılığı yapmaktadır ve akşam olup eve gelince “*Dolaş dolaş yoruldu. Belediye bir yandan, ötekiler bir yandan. Tam iş çıkacak bir sokağa girersin, senden önce iki kişi köşe tutmuştur. Cebel'den inmiş kurt gibi bakarlar öyle.*” der. *Yusuf ile Kenan (1979)* filminde Kenan ve Böcek kuş yakalamaya gider. Yakaladıkları kuşlarla dönerken trende bir çocukla karşılaşır. Çocuk, gariban olduğunu, soğukta dışarıda kalmamak için trene bir defa bilet alıp akşama kadar içinde kaldığını söyler. Trenin Böcek ve Kenan'ın ineceği yere gelmesiyle üçü birlikte iner. Tam indikleri zaman polis, trene kaçak binen çocuğu yakalar. Polis, trene kaçak binen çocuğun yanında oldukları için

Böcek ve Kenan’ı da karakola götürür. Nezarethanede çocuklar kendi aralarında konuşurken içlerinden biri, sigara satmaktan güzel para kazandığını söyler. Böcek ve Kenan’ın yanındaki çocuk, kendisinin de kaçak sigara işinde çalışmak istediğini söyleyince, diğeri “*Yok aslanım, Diyarbakırlılardan başkası bizim orada çalışamaz. Karaköy alt geçidini tutmuşuz bir kere bizden başkası çalışamaz, çalıştırmayız.*” der.

Köyden kente göç eden kişiler, kentte yalnızca aynı köyden gelenleri değil farklı yerlerden de olsa kendileri gibi köyden kente gelmiş insanları da kader ortağı olarak gördükleri için hemşehri olarak görmüş ve onlarla da iş ve ev bulma konusunda yardımlaşma ve dayanışma içerisine girmiştir. *Büyük Şehrin Kanunu (1965)* filminde gecekonduya yaşayan Güneyli Usta, kendisi gibi köyden büyükşehre gelen Ahmet’e kol kanat gelir ve kendi gecekonduusunda misafir eder. Bir gün gemide işçiler arasında kavga çıkar. Kavgayı ayırmak için Güneyli, işçilerin arasına girer ancak o da dayaktan nasibini alır. Ahmet de kendisine yardım eden, ekmeğini bölüşen Güneyli’yi dövdükleri için sinirlenir ve Güneyli’ye yardım için kavgaya girer. *Yaşamak Haram Oldu (1966)* filminde Tahir, İstanbul’a varınca gecekondu mahallesinde oturan ve şerbet satıcısı asker arkadaşı Veli’nin yanına gider. Veli de Tahir gibi köyden İstanbul’a göç etmiştir. Veli ve Tahir hem askerlik arkadaşlığı hem de kader ortalığından dolayı birbirlerine yardım ederler.

5.2.1.3. Yabancılaşma ve Anomi

İnsanların iletişim içerisinde olduğu kişi ve çevrelerden çeşitli olaylardan dolayı bıkkınlık duyması, uzaklaşmak istemesi yabancılaşmayı getirmektedir. Köyden kente göç eden kimse kentte gördüklerinden ve yaşadığı tecrübelerden sonra köyünden, akrabalarından ve arkadaşlarından uzaklaşmıştır. Köye ters gelen veya köyde hiç görülmeyen olaylar kent ve kentli için normal karşılanabilmektedir. Buna ek olarak köyünden kente gelince bazı insanlar, kendini daha büyük görmüş ve alışık olduğu ortamdan ve düşünce yapısından uzaklaşmış, yabancılaşmıştır. Ele aldığımız filmlerde de yabancılaşma kavramı da işlenmiştir.

Köyden kente gelen insanlar, kendi kültürlerinin kentte “azınlıkta” kalmasından ve alışkın olmadığı kent kültürüyle karşılaşmasından dolayı kültür şoku yaşamıştır. Bu yüzden de kimi zaman ne köye ne de kente özgü olmayan, pek tasvip edilmeyen davranışlarda bulunmuşlardır. Filmlerde bu

kültür şoku bazen *Sevgili Oğlum* (1977) filmindeki Ahmet'in babasına karşı değişen, saygı sınırlarını aşan davranışları şeklinde bazen de *Derbeder* (1978) filmindeki Abbas'ın zengin olup kente gidince aslını unutup köylüsü Ferdi'ye karşı soğuk ve kötü davranışları şeklinde işlenmiştir.

Kültür şoku yaşayan kimi insanlar da kentte kendini değersiz, küçük görmüştür. Kendini daha değerli görmek isteyen insanlar, bazen yalan söyleme gibi aykırı davranışlar da sergilemişlerdir. Filmlere bakıldığında *Gurbet Kuşları* (1964) filminde Kemal, üniversiteden arkadaşlarıyla tiyatroya gider. Çıkışta arkadaşı Ayla ile yürürken yanlarına bir dilenci gelir. Kemal, dilencinin yalvarma ve ısrarlarına dayanamaz ve az bir miktar para vererek dilenciye yanlarından uzaklaştırır. Ayla, Kemal'in dilenciye sadaka vermesine "Bence hiç iyi yapmadın. Sapsağlam kadın çalışsın efemim. Dilenmek kolay, kalk köyünden gel İstanbul'u soy." der. Kemal de bu sözlerden sonra hafif bozulup; "Her köyünden gelen şehirliyi soymak için mi geliyor?" diye sitemvari konuşur. Ayla da "Niçin gelirlerse gelsinler İstanbul'u İstanbulluktan çıkardılar. Hem sana ne onlardan, yoksa sen de mi onlardansın?" deyince, Kemal utanır ve "Allah göstermesin. Benim ailem su katılmamış İstanbulludur. Köy adına tek bildiğim Kadıköy'dür." diyerek kendisinin de köyünü bırakarak İstanbul'a geldiğini gizler. Bu konuşma olurken Kemal ve Ayla, Kemal'in taksicilik yapan ağabeyi Murat'la karşılaşır. Murat, korna çalarak taksisiyle yanlarına yanaşır ve gidecekleri yere bırakmak için taksisine alır. Ayla, taksicinin Kemal'in ağabeyi olduğunu öğrenince çok şaşırır. Çünkü Kemal, Ayla'dan ailesinin Maraş'tan göç ettiğinin yanı sıra kardeşleri olduğunu da saklamıştır. Arabada Ayla, Kemal'in doğma büyüme İstanbullu değil de Maraş'tan göç eden biri olduğunu Murat'tan öğrenir ve kendisine yalan söylediği için Kemal'le konuşmayı keser.

Kendini küçük gören insanlar bu durumu bazen kendinde kompleks haline getirmiştir. *Seher Vakti* (1966) filminde Nuri, İstanbul'a gelince bir gazinoda ses sanatçısı olarak çalışmaya başlar. Kısa sürede şöhret ve paraya kavuşan Nuri, "kendine uygun" bir de ev satın alır ve evin içerisini de yine "şöhretine uygun" olarak döşer. Ancak Nuri'nin şöhreti ve zenginliği arttıkça insanların sevgisini ve şöhreti kaldıramamaya, kendini vazgeçilmez sanmaya başlar. İstanbul'da tanıştığı arkadaş Leyla, gittikleri gece kulübünde dans etmeyi teklif eder. Nuri de "Rezil mi edeceksin beni? Koskoca Nuri Sesigüzel bu dansları bilmediği anlaşılınca elalem ne der sonra?" diyerek Leyla'yı tersler.

Bitmeyen Yol (1965) filminde Fatma; Taşı Toprağı Altın Şehir (1978) filminde Fatma Uyanık, temizlik için gittiği evlerin hanımlarına özenmişlerdir. Bu yüzden de evin hanımlarının kıyafetlerini ve makyaj malzemelerini gizlice kullanmışlardır. Bu, kendilerini daha iyi ve özgüvenli hissetmelerini sağlamıştır.

Yabancılaşmaya neden olan en büyük etkenlerden anomi, toplum içerisinde kabul görmüş kural ve âdetlerin uygulanmaması, insanların yakın çevresiyle yabancılaşması sonucu yalnız kalması ve kentte düşledikleri hayatı yaşayamaması sonucu ortaya çıkmaktadır. Anomi halinde insan, fuhuş, alkol, uyuşturucu madde bağımlılığına düşmekte ve hatta sonuç intihara kadar gitmektedir.

Gurbet Kuşları (1964) filminde Tahir ve oğulları, İstanbul’da küçük bir oto tamircisi açar. Selim de Murat da yalnızca evden işe işten eve geldiği ve kentte ailesi dışında tanıdığı kimse olmadığı için bir yalnızlığa düşer. Her ikisi de kendisine karşı samimi davranan kadınlara hemen âşık olurlar. Selim, dükkânının karşı komşusu olan tamircinin karısı Despina’yla; Murat da geceleri kafa dağıtmak için gitmeye başladığı pavyonda çalışan Seval’le aşk yaşamaya başlarlar. Selim de Murat da işleri iyiden iyiye aksatır. Aslında ikisinin de yaşadığı bu aşk, tek taraflıdır. Çünkü Despina, Selim’i işlerden soğutmak ve kocasının işlerinin düzelebilmesi için Selim ile birlikte olur. Despina, kocası işleri düzeldiğinde de Selim’den ayrılır. Murat da Seval’in pavyonda çalışmasını istemez, Seval de alaycı bir tavırla gülerek “*Aç karmına aşk olmaz.*” diyerek Murat’ı terk eder.

Gurbet Kuşları (1964) filminde Bakırcıoğlu ailesinin komşusu Mualla, Fatma’yı sinemaya davet eder. Birkaç gün sonra da Fatma, Mualla ile sinemaya gitmek için buluşur ve sinemaya gitmeden önce de Mualla’nın evinde süslenip, makyaj yaparlar. Bu böyle birkaç kez devam eder. Yine bir gün Fatma ile dışarı çıkan Mualla, arkadaşlarıyla karşılaşır ve arkadaşları bir sonraki toplantılarına Mualla ile Fatma’yı da davet eder. Bu toplantı aslında bir ev partisidir. Bu partide tüm erkeklerin gözü Fatma’dadır. Fatma, alışıksız olmadığı bir ortam olduğu için pek sıkılğan davranır. Gelen dans ve içki tekliflerini reddeder. Ancak Mualla’nın ısrarı üzerine içki içmeye başlar. Ayrıca Fatma, partideki Orhan Bey’den hoşlanır. Orhan ile konuşmaya başlar ve ikili sevgili olur. Fatma, Orhan ile buluştukları bir gün Orhan’ın boğazdaki yazlığına giderler ve Orhan, Fatma’ya evlenince burada yaşayacaklarını

söyler. Kış mevsiminde gittikleri ve uzun sürede kimse uğramadığı için ev soğuktur. Orhan, Fatma'nın ısınması için ona konyak verir. Fatma sarhoş olup sızar. Orhan da bu durumu fırsat bilerek Fatma'ya tecavüz eder. Fatma, ailesinin evlenmeden birisi ile birlikte olduğunu duydukları zaman verecekleri tepkiden korktuğu için annesine bir mektup yazıp, Orhan'a kaçar. Fatma, eve gidince, Orhan'ı göremez, evin bahçıvanı Fatma'ya bir mektup verir. Mektupta *“Birtakım ailevi mecburiyetler yüzünden evlenmemiz imkânsız. Bir gençlik hatası işledik fakat münasebetimizi burada kesmek münasip.”* yazmaktadır. Orhan'ın ihanetine uğrayan Fatma, ağabeylerinden ve babasından korktuğu için eve de geri dönemez. Birkaç gün sonra Murat, Fatma'yı bulur ve hemen ailesine de haber eder. Murat ile Selim, Fatma'yı hayat kadınlığı yaparken bir otelde yakalar. Fatma, ağabeylerinin ellerinden kaçmaya çalışırken, otelin çatısına çıkar. Ağabeylerinden korkan Fatma, ne yapacağını bilemez çatıdan kendini atar. Selim ve Murat çok pişman olurlar. Tüm hayatları altüst olan aile, tekrardan Maraş'a dönmeye karar verir.

Eceline Susayanlar (1967) filminde bar sahibi Mahmut'a bir telefon gelir. Arayan kişi, bir otelde çalışan resepsiyonisttir. Resepsiyonist, köyünden iş aramaya İstanbul'a gelip otelde kalmaya başlayan ancak iş bulamadığı için kaldığı günlerin parasını ödeyemeyen Zeynep'i haber vermeye Mahmut'u arar. Adamın amacı, kadını Mahmut'un sermayesi yapmak ve Mahmut'tan para almaktır. Mahmut, telefonun ardından otele gider ve Zeynep'e barda çalışıp, *“Kibar beylerle konuşup, arkadaşlık edip, dans etmesi”* için yüklü bir maaş, avans ve apartman dairesi tutmayı teklif eder. Ancak Zeynep, bu teklifi *“Beni kötü edeceksin. Parayla kahpe olacağım.”* diyerek reddeder. *“Acımdan ölmeye razıyım. İstemem öyle parayı!”* deyince, Mahmut, Zeynep'i zor kullanarak ve *“Yüzüne jilet attırmak, ırzına geçmek ve öldürmek”* ile tehdit edip yanında çalışmaya zorlar. Zeynep, istemese de Mahmut'un yanında çalışmayı zorla kabul eder.

Kara Yazma (1979) filminde Dayı Bey'in ortağı Kadir, Dayı Bey'e milletvekili olabilmesi için destek vereceğini söyler. Ancak Kadir'in tek şartı Dayı Bey'in kızı Emine ile evlenmektir. Dayı Bey, milletvekilliğini duyunca başlık parası biriktirmek için İstanbul'a giden İbo'ya verdiği sözü unuttur ve kızını Kadir'e verir. Emine, İbo'nun yakın dostu Selim'e, babasının kendisini Kadir'e verdiğini söyler ve kendisini kaçırp İbo'nun yanına götürmesini ister. Selim, Emine'yi kaçırp beraber İstanbul'a gider. Emine, İstanbul'a geldikten

birkaç gün sonra rüyasında İbo’yu görür, uyanıp yanında İbo’yu göremeyince de üzüntüden bayılır. Selim de bunu fırsat bilerek Emine’ye tecavüz eder. Emine, kendine gelince durumu anlar ve kahrolur, ne yapacağını bilemez. Selim, üstüne bir de Emine’yi para için bir geneleve satar. Emine, zorla çalıştırıldığı genelevden kurtulunca köyüne geri döner ve kendini köyün meydanında asar. İbo da buna engel olamaz. İbo, “*Töre töre dediniz, töreden dönülmez hâsâ dediniz. O töreler öldürdü Emine’yi, lanet olsun şu törelere. İnsanı insana kul eden, sevdalılara kıyan törelere lanet olsun!*” der ve Dayı Bey’in yüzüne istediği başlık parasını atar.

5.2.1.4. Gecekondu Kültürü

Köyden kente gelen insanlar için konut sıkıntısı çok büyük önem arz etmektedir. Çalışmak için kente daha çok erkek nüfus gelmiş ve bu erkek nüfus, ilk zamanlar inşaatlarda çalışmak için genellikle 4-5 hatta 7-8 kişinin aynı yerde kaldığı, bir oda büyüklüğündeki evlerde veya çalıştıkları inşaat alanlarındaki küçük bir kulübede kalmıştır. İlerleyen zamanlarda kente gelen insan sayısında artışlar olmuştur. Erkekler, aileleriyle kentlere gelmeye başlamış ve bir gecede yapabildikleri gecekondualarda kalmaya başlamışlardır. Bu konut ve gecekondu meselesi Türk filmlerinde işlenmiştir.

Altın Şehir (1965) filminde Selim, çalışıp para kazanmak için köyünü bırakıp büyükşehre gelir ve kendisi gibi çalışmak için gelen işçilerin kaldığı 4-5 kişilik odalardan birine yerleşir. İlerleyen zamanlarda kente gelen kişiler, kentte 7-8 kişinin aynı yerde kaldığı, bir oda büyüklüğündeki evler yerine kendi konutlarını yapmaya başlamışlardır. *Büyük Şehrin Kamunu (1965)* filminde Güneyli Usta; *Gelin (1973)* filminde Hacı İlyas ile büyük oğlu Hıdır ve daha sonra da küçük oğlu Veli ve ailesi köyünden İstanbul’a çalışmak için gelir ve bir gecekonduya yaşamaya başlarlar. *Öleceksek Ölelim (1970)* filminde Akmeşeli Bekir ve eşi Zeliha, kan davası yüzünden köyden İstanbul’a; *Namus Belası (1974)* filminde Hasan, kızı Zeynep ve küçük oğlu Ömer’le kan davası yüzünden Adana’ya geldikten sonra bir gecekondu yaparlar.

Yapılan gecekondualar genellikle yan yana, neredeyse birbirine yapışıktır. Evlerin sıklığından dolayı gecekonduaların ya hiç penceresi yoktur ya da yalnızca bir tane penceresi vardır. Bu nedenle de evler ışsız ve havasız kalmaktadır. Evlerin ışsız ve havasız kalması, evde yaşayan insanların

sağlığını olumsuz etkilemektedir. *Diyet* (1974) filminde köylerinden İstanbul'a gurbetçi olarak gelip bir fabrikada çalışmaya başlayan Hacer de Mustafa da bir gecekondu mahallesinde yaşamakta, ikisinin de evi ortak avluya, bahçeye bakmaktadır. *Baba Kartal* (1978) filminde Kartal ve oğullarının İstanbul'a varınca kiraladıkları yerde şartlar oldukça kötüdür. Tuvalet ve banyo binada kalan herkes için ortak kullanım alanıdır. Bu da binadaki herkes için sağlıksız bir durumdur. Öyle ki Kartal'ın küçük oğlu Ahmet, odanın havasız olması, güneş görmemesi ve rutubetli olmasından dolayı hastalanır.

Gecekondu, kentin yerlileri tarafından pek hoş karşılanmamıştır. Kentin yerlileri bu gecekonduların kentin görüntüsünü bozduğu, kaçak yapılar olduğu ve kendi hayatlarını da etkilediği için yıkılmasını istemişlerdir. *Namus Belası* (1974) filminde aile, kahvaltı sofrasından büyük bir sarsıntı ile kalkar, evleri başlarına yıkılmadan zar zor evden çıkarlar. İlk başta deprem sansalar da dışarı çıkınca kepeceyi gördüklerinde durumu anlarlar. İş insanı Kenan, gecekonduların yapıldığı bölgeye fabrika kuracağı için ekipleriyle gecekonduları yıkmaya gelir. Osman, kepeceğin önüne geçse de gecekondularının yıkılmasını engelleyemez.

Kırsal mekânı terk edip kente yerleşmeye karar veren insanlar, kente pek çok hayal ve planlarla gelmişlerdir. Ancak hayallerle kente gelen insanlar her zaman düşledikleri hayatı yaşayamamış, bu yüzden de insanlar karamsar, umutları yerle bir olmuş, her şeye isyan eder bir hale dönüşmüştür. Bu durum arabesk kültür olarak ifade edilebilmektedir. Arabesk, çoğunlukla karamsar ve isyan eden insanların dinledikleri bir müzik türü olsa da aynı zaman bu müzikleri dinleyen insanların kültürlerini nitelemektedir.

Arabesk kültür, 1960-1980 arası dönemde pek çok filmde işlenmiştir. Filmlerde, köyden kente göç eden insanların kentte umduklarını bulamadıkları için karamsar ve umutsuz bir ruh haline girdikleri işlenmiştir. *Gurbet Kuşları* (1964) filminde Bakırcıoğlu ailesi, Maraş'tan İstanbul'a "şah olma" hayaliyle gelir. Ancak önce açtıkları oto tamirci dükkânında işler istedikleri gibi gitmez ve dükkânı kapatmak zorunda kalırlar. Daha sonra evin babası Tahir, dükkânı devrettikten sonra eline geçen parayla bir külüstür alıp onu adam edince taksicilik yapma fikrini ortaya atar. Evin anası Hatice de yıllarca biriktirdiği para ve altınlarını külüstürü adam etmesi için Tahir'e verir. Bu taksicilikle yeni bir araba alma ve işleri büyütme fikri, aileyi tekrardan İstanbul'a bağlar.

İlk geldikleri geceki gibi İstanbul’a şah olma planları yaparlar. Tahir, camdan şehre bakarak “*İstanbul’a şah olucaz*”, “*kral olucaz*” diye bağırır. Hurda alınıp taksiye çıkılmaya başlanır ancak hurda araba istenildiği gibi tamir edilemez ve ellerindeki tüm parayla alınan külüstür araba, alınan çok altında bir değerde hurdacıya satılır. *Altın Şehir* (1965) filminde Selim, köyden İstanbul’a para kazanıp, daha iyi bir hayat sürmek için gelir ancak geldiğinden itibaren hayatı hiç istediği gibi gitmez. Değil rahat yaşayacak kadar, geçimini bile sağlayacak kadar maaşı kazandığı bir iş bulamaz. Bu yüzden de sürekli karamsar ve umutsuz bir ruh hali içerisinde olur.

1970’li yılların sonlarından itibaren ise kentleşme olgusunun ve karamsar ve isyankâr ruh hali içerisindeki kişilerin dinledikleri arabesk müziğin birlikte konu edinildiği filmler çekilmiştir. Filmlerin başrollerinde hissiyatlarını çok iyi yansıttıkları için dinleyenlerin; *baba*, *imparator* olarak andıkları Orhan Gencebay, Ferdi Tayfur, İbrahim Tatlıses gibi sanatçılar yer almıştır.

Ferdi Tayfur’un aynı zamanda arabesk parçasının da adı olan Çeşme (1977) filminde kâhyasının oğlu Ferdi ile köy ağasının kızı Ceylan, çocukluktan beri birbirlerini seven iki gençtir. Ancak Ceylan’ın babası Ali Bey, kızını bir kâhyanın çocuğuna değil de kendine yaraşır olarak ziraat mühendisi Yusuf’la evlendirmek ister. Ferdi, bu yüzden aşkından geceleri uyuyamaz, sabahın ilk ışıklarına kadar saz çalıp şarkı söyler. Ferdi, Yusuf’un çiftliğe geldiği günün gecesinde *Akşam Güneşi* şarkısını söyler: “*Dünya mı karanlık?/Yoksa ben mi görmüyorum?/Yaşamak azap oldu/ Sürünüyor, ölmüyorum; Akşam güneşi aşıyor/Yine dertlerim başlıyor/Ufuktaki kızıl gurup/Yüreğimi ateşliyor.*” Bir gün Ferdi’yle Ceylan buluşup konuşurken Ali Bey onları görür ve Ferdi’yi döver. Ferdi de sevdiği kadının karşısında küçük düştüğü için köyü terk etmek ve İstanbul’a gidip çalışmak ister. İstanbul yolunda şarkı söylerken, Ferdi’nin sesini duyan arabadaki Organizatör Semih Saner, inerken Ferdi’ye kartını verir ve sesinin güzel olduğunu söyler. Organizatör, Ferdi’den İstanbul’a kendisini aramasını ister. Ferdi, İstanbul’a varınca organizatörün yanına gider. Organizatör, Ferdi’ye sesinin güzel olduğunu ancak çok çalışması gerektiğini söyler. Ferdi’ye bir plak doldurtur. Ferdi, plak için ilk olarak *Bırak Şu Gurbeti* şarkısını söyler. “*Gurbetin kahrını sen çekemezsin/Düşer bir kötüye çürür gidersin/Ellerin koynunda nasıl yatarsın?/Bırak şu gurbeti garip*

sevdiğim/Ananın babanın eli yüzünde/Ümit verenlerin durmaz sözünde/Sakız oldun elalemin ağzında/Bırak şu gurbeti canım sevdiğim.”

Ferdi Tayfur'un bir başka filmi *Derbeder* (1978)'de ise İpek ile Ferdi, aynı köyde doğup büyüyen, birbirlerine sevdalı iki gençtir. İpek'in babası, kendisine miras kalınca zengin olur ve ailesiyle şehre yerleşir. İpek ve Ferdi yine de kopmaz, sürekli mektuplaşırlar. Ferdi, en sonunda İpek'in hasretine dayanamaz ve şehre gidip İpek'in yakınında yaşamaya karar verir. Ancak Ferdi, İpek'in konağına gidince İpek'in babası Abbas, kendilerinin “*koskoca Şahinoğulları*” olduğunu söyler ve İpek'le Ferdi'nin konuşmasını istemez. Ferdi, çiftlikten ayrılmaya karar verir, tam giderken İpek, “*Hani mücadele edecektik? Sevenler hep acı mı çekecek?*” der, Ferdi de “*Acılar bitecek, İstanbul'a gidip çalışıcam. Güçlü olarak gelip seni alıcam.*” diye cevap verir. Tam bu sırada Ferdi Tayfur'un *Yüreğimde Yara Var* arabesk parçası çalmaya başlar: “*Şu genç ömrümün taze çağında/ Seni nerden gördüm görmez olsaydım/ Dikenle örülü gönül bağımдан/ Sana güller verdim vermez olsaydım/ İnsan olan insana böyle mi yapar*” Ferdi, İstanbul'a gidince de İpek'i mektupsuz bırakmaz ancak Abbas, Ferdi'den gelen mektupları yırtıp, kızından Ferdi'yi unutmamasını ister. Ferdi, gazinoda prova yaparken, askerlik arkadaşı Tarık ziyaretine gelir. Ferdi, Tarık'la İpek'e mektup gönderir. Tarık, mektubu alıp, İpek'in çiftliğine götürür ancak İpek'i görünce İpek'ten etkilenir. Tarık, İpek'i elde edebilmek için İpek'e bir oyun oynar. Tarık, İpek'i Ferdi tarafından aldatıldığına inandırır ve İpek'e hislerini açar. Onunla evlenmek ister. İpek de Ferdi'nin kendisini aldattığını düşündüğü için kahrolur ve Ferdi'ye olan öfkesinden dolayı Tarık'ın evlenmesi isteğini kabul eder. Ferdi ise İpek'ten mektup gelmediği için meraklanır ve İpek'i görebilmek için İpek'in evine gider. Ferdi, eve geldiğinde İpek'i Tarık'ın kolunda, gelinlik içerisinde görünce beyninden vurulmuşa döner. Çok sevdiği kadın, en yakın dostu ile evlenmiştir. Ferdi, üzüntülü olarak *Benim Gibi Sevenler* şarkısını söylemeye başlar: “*Bir duamız vardı Tanrıdan bizim/Ayrılmamın diye birleşen ellerimiz/Hayaller kurardık gelecek için/Hani ölümsüzdü yüce sevgimiz/Her gecenin sabahında başım yine döner döner/Getirmiyor seni bana, kısa kalıyor geceler/Benim gibi sevenler, sevip sevilmeyenler/Benim gibi sevenler, sevip acı çekenler.*” Ferdi, sevdiği kadın ile en yakın dostunun evlenmesi karşısında perişan hale gelir ve kendini içkiye verir. Seveda, Ferdi'nin bu halini görünce ona olan duygularını açar ve “*Benim sevdiğim adam, teselliyi içki kadehlerinde arayacak kadar güçsüz değil.*” der.

Ferdi’yi tekrardan sahnelere dönmeye ikna eder. Ferdi, *Derbeder* şarkısı ile tekrar sahnelere döner: “*Seni üzgün görsem/Ben kahrolurdum/Gülen gözlerinde/Hayat bulurdum; Serseri dediler, gücenmedim/Divane dediler, gülüp geçtim/Serseri dediler, gücenmedim/Divane dediler, gülüp geçtim*”

Bir başka arabesk müzik sanatçısı Orhan Gencebay’ın rol aldığı *Aşkta Ben Mi Yarattım?* (1979) filminde Orhan, sevdiği kadının başlık parası yüzünden başkasıyla evlendirilmesine dayamaz ve sevdiği kadınla evlenen adamı öldürerek hapse düşer. Orhan, hem işlediği cinayetten pişman olur hem de cezaevinde boşa giden yıllarına yanar. Orhan, yıllar sonra hapisten çıkınca kan davası belası yüzünden köyüne geri dönemez ve İstanbul’a kaçar. Orhan, İstanbul’a gelince iş arar ancak bulamaz. Parasız kalan Orhan, kaldığı odanın kirasını ödeyemediği için pansiyondan atılır. Pansiyondan çıkınca 5-6 tane sokak çocuğunun bir merdivende oturduğunu görünce çocukların haline çok üzülür ve sazını çalmaya başlar ve *Yokluk* şarkısını okur: “*Ben yokluğu yalnız bende sanırdım/Meğerse ne yokluk çekenler varmış/Derdimi herkesten aman fazla sanırdım/Yoklukla yaşarken ölenler varmış/Derdimi herkesten aman fazla sanırdım/Yoklukla yaşarken ölenler varmış; Ey gönlüm sen benden neler istiyorsun/Mutluluk yetinmektir bunu bilmiyorsun/Neden şu haline şükür etmiyorsun/İsyan ediyorsun.*” Orhan, geceyi çocuklarla beraber merdiven köşesinde geçirir. Çocuklar, sabah olunca işe diyerek kalkarlar ve yoldan geçenlerden para dilenmeye başlarlar. Orhan, çocukların dilenmesine ve kendisinin de düşkün durumda olmasına öfkelenir ve yüksek bir yerden bakarak; “*İstanbul, güzel İstanbul. Büyük İstanbul. Taşı toprağı altın İstanbul. Bir lokma ekmek için hırsız mı olmalı insan? Sana yenilmeyeceğim. Hainlere, zalimlere yenilmeyeceğim.*” diye haykırır.

İbrahim Tatlıses’in rol aldığı *Kara Yazma* (1979) filminde İbo, şantiyede molalarda şarkı söylediği için patronu; “*Güzel saz çalıyorsun. Sesin de çok güzel. Ama işe yaramaz bu. Bir saatte çatıya altı sefer yerine sekiz sefer yapabiliyor musun? Ama sen başkalarını da avare edersin.*” diyerek işten kovar. Şantiyeden çıkıp bir kahveye oturan İbo, şarkı söylemeye kahvehanede devam eder. Kahvehanede İbo’nun sesi duyan Ahmet Veli Ayhan denilen plak şirketi sahibi İbo’yu keşfeder. İbo’ya kayıt yapar, gazinolarla anlaşır. İbo, bu sayede başlık parasını daha kısa sürede toplayabileceğini düşünür ve Emine’ye kavuşacağı için umutlanır. İbo, sesi sayesinde ünlü olur, konserlere çıkmaya başlar. İbo, Cemil’in gazinosunda sahne almaya başlar. Ancak Cemil, mafya babasıdır. Cemil, İbo’nun başlık parası için İstanbul’a geldiğini öğrenince

İbo'ya ihtiyacı olan parayı verir. İbo, parayı alır ve veda şarkısı olarak *Ayrılık Kolay Değil* şarkısını söyler: “*Ayrılık kolay değil/Onu gel sen bana sor/Günlerim yalnız seni/Aramakla geçiyor; Kader ayırdı bizi/Elimizden ne gelir/Sabrın sonu selamettir/Başta gelen çekilir.*” İbo, türküyü söylerken Emine gelir. Emine, “*Arık gönül verdiği Emine öldü. Yasemin'im ben. Selim beni sattı, hayat kadını oldum artık ben.*” der ve Selim'in kendisine tecavüz ettiğini, geneleve sattığını da anlatır. Tüm bunları duyan İbo, bütün çektiği sıkıntı ve özlemlerin boşa gittiğini görünce kahrolur.

5.2.1.5. Suç ve Çocuk Suçluluğu

Bir toplumda sosyal hayatın birlik ve düzen içerisinde olabilmesi için o toplumda kabul edilmiş, devlete maddi yaptırım gücü veren hukuk kurallarına uyulması gerekmektedir. Bu kurallara uyulmadığında suç meydana gelmektedir. Hiçbir toplum, içerisinde suç olarak nitelenen eylemlerin oluşmasını istemese de her dönemde ve her toplumda suç görülmektedir. Suçun oluşmasındaki nedenlerden bir tanesi de tıpkı ülkemizdeki gibi meydana gelen çarpık kentleşmedir. Çarpık kentleşmeden dolayı köyden kente gelen pek çok insan, ekonomik açıdan ve buna paralel olarak psikolojik açıdan sorun yaşamaktadır. Bu durum da kişileri suça itmektir. Suç, kimi zaman hırsızlık, gasp gibi mala karşı kimi zaman da adam öldürme, yaralama gibi can güvenliğine karşı işlenmiştir. Suç olgusu Türk filmlerinde de işlenmiştir.

Suç olgusu, Türk filmlerinde kimi zaman gibi para kazanmak için köyden kente gelen insanların çalışarak istedikleri paraları kazanamayacaklarını düşündükleri için hırsızlık gibi mala karşı işlenen suçlara bulaşması şeklinde (*Altın Şehir (1965)* filmindeki Halil); kimi zaman da yine çalışıp para kazanmak için köyden kente gelen kişilerin kendilerine kötü davranan patronlarına dayanamayarak öldürme, yaralama gibi suçlara bulaşması (*Bitmeyen Yol (1965)* filmindeki Ahmet) şeklinde işlenmiştir.

Taşı Toprağı Altın Şehir (1978) filminde Cemal Uyanık, köyden İstanbul'a gelince inşaatçı işçi olarak çalışmaya başlar. Çalıştığı inşaatçı diğer işçiler haklarını almak için iş bırakma eylemi yapar. Cemal ise işçilerden yana değil de “*Ekmeğimi veren*” dediği patronundan yana olur. Patron da Cemal'i ödüllendirmek için büyük deposuna bekçi yapar. Güzel bir maaş, şık kıyafetler ve ayrıca silah da verir. Cemal'in patronu aslında kaçakçılık

yapmakta ve bekçi olduğu depo kaçak mallarla doludur. Birkaç zaman sonra depoyu polisler basar. Cemal, “*Ben ağamın malına ihanet etmem. Ağam bana o kadar insanîyetlik yaptı.*” diyerek polislerle çatışmaya başlar ve polislerle girdiği çatışmada vurularak ölür.

Kente yeni gelen insanlar, başlarını sokabilmek için yaptıkları gecekondu da onların yıkılmaması için verdikleri illegal uğraşlar da suç olarak görülmektedir. Örneğin *Namus Belası (1974)* filminde Osman ve ailesi kentte boş bir araziye bir gecekondu yaparlar. Bu gecekondu, izinsiz ve ruhsatsız yaptıkları için suçtur. Ayrıca Osman’ın gecekondularının yıkılmaması için gecekonduyun bulunduğu araziye satın alan Kenan’a saldırmaması, Kenan’ın adamlarından birini yaralaması ayrı bir suçtur.

Kente gelen insanların en büyük gayesi, kendisinin ve ailesinin daha iyi şartlarda yaşamasıdır. *Baba Kartal (1978)* filminde Kartal’ın, çocuklarını iyi şartlarda yaşatmak için paraya ihtiyacı vardır. Rafet, bir kavga sonrası tanıştığı Kartal’dan bileği güçlü olduğu için Çolak lakaplı bir katili “*ezme*”sini ister. Kartal, Çolak’ı öldürür. Kartal, kendisine işi veren Rafet’ten hem işi bitirdiği için hem de sus payı olarak 100 bin lira alır ve silahı Rafet’e verir. Kartal’dan aldığı silah, Rafet’e bir koz olur ve polise ihbar etmekle tehdit ederek Kartal’a pek çok kirli işini yaptırır. Kartal, bu işleri başarı ile yaptığından mafya babası Osman, Kartal’ı yanına alır. Birkaç yıl içerisinde Rafet’in konumuna Kartal gelir. Osman’dan sonra ikinci başkan Kartal olur. Ancak Osman, Kartal’ın kendisinden çok saygı görmeye başlaması ve birkaç olayda zıt düşmelerinden dolayı Kartal’a oyun oynayarak onu etkisiz hale getirmek ister. Bunun için de Kartal’ın büyük oğlu Binali’yi kullanır. Osman, Binali’ye birkaç küçük iş vererek kendisini önemli biri gibi hissetmesini sağlar. Binali’nin küçük kardeşi Ahmet de ağabeyini suça bulaşmaması için uyarır. Ancak Ahmet, babasının bir mafya lideri olduğunu bilmemektedir. Binali, Ahmet’e babalarının bir mafya lideri olduğunu, bütün zenginliğin kaçakçılıkla, gaspla olduğunu anlatır. Ahmet, ağabeyine inanmaz ancak içine kurt düşer ve tüm olan biteni araştırmaya başlar. Araştırmaların sonucunda Ahmet, ağabeyinin haklı olduğunu öğrenir. Ahmet’in illegal işleri araştırdığını öğrenen Rafet, Ahmet’i öldürür. Kartal, oğlunun intikamı için Rafet’i ve Osman’ın diğer adamlarını öldürür. Kartal, Rafet’i öldürmeden önce, Osman’ın yerini öğrenir ve tüm gazetelere Osman’ın ve kendisinin suçlarını itiraf eder ve en son da gidip Osman’ı da öldürür.

Kent içerisinde suç, yalnızca köyden kente gelmiş insanlar tarafından işlenmemekte, kentin yerlileri de suç eylemlerinde bulunmaktadır. *Gurbet Kuşları* (1964) filminde Bakırcıoğlu ailesi, Maraş'ta işleri bozulunca kente büyük umutlarla İstanbul'a göç ederler. Evin babası Tahir, oğulları Selim ve Murat ile İstanbul'da geçinebilmek için oto tamirci dükkânı açmak ister. Tüm aile İstanbul'a gelmeden önce Tahir ve Selim İstanbul'a gelirler ve bütçelerine uygun olarak ev ve tamirci dükkânı tutarlar. Ancak Bakırcıoğlu ailesi, İstanbul'a gelince İstanbul'dan ilk tekme yer. Çünkü Tahir ve oğulları tuttıkları oto tamirci dükkânına gidince orada çalışan işçilerin şefine burayı satın aldıklarını söylediğinde ve kaporasını verdiğine dair kâğıdı gösterdiğinde, şef, bu işyerinin verdikleri paraya devralınamayacak kadar değerli olduğunu ve dolandırıldıklarını söyler. *Öksüz* (1968) filminde Ali ve Kezban, İstanbul'a gelince bir otele yerleşirler. Ali, bütün paralarını güvenlik için eşi Kezban'a bırakır. Ali, otelden ayrıldıktan sonra otelin kâtibisi, arkadaşlarıyla Kezban'a saldırıp bütün paraları çalar. Ali, otele gelip Kezban'ın darp edilmiş vaziyette görüp ve tüm paraların alındığını duyunca sinirden çılgına döner. Ali, sinirden kâtibisi dövmeye başlar ve ardından polise giderler. Polis, kâtip ve arkadaşlarını haklı bulur. Ali konuşmak isteyince de sana söz vermeden konuşma diye azarlar. Ali, darptan dolayı nezarete atılır. Ali, nezaretten ne zaman çıkacağını sorunca, polis memuru "Sabaha." cevabını verir. Ali, "Karım hasta benim." diye bağırıp, polis memurunu tartaklayıp nezaretten kaçır ve Kezban'ın yanına tekrar otele döner. Kezban'ı alıp otelden ayrılır. Ertesi sabah Kezban, ameliyat için hastaneye yatar, bir gün sonra da ameliyat olur. Parayı ameliyattan sonra vereceğini öğrenen Ali, kendisinden para çalan kâtip ve arkadaşlarından intikam almak ister. Ali, otele dönüp "Ben de çalacağım." diyerek kâtibisi bayıltır, kasadan kendinden çalınan kadar para alır. *Namus Belası* (1974) filminde kan davasından kaçmak için köyünden Adana'ya kaçan Hasan, oğlu Osman'ın askerliğini şoför olarak yapmasına güvenerek elindeki parayla bir taksi almayı ve geçimlerini buradan sağlamayı planlar. Hasan, ertesi gün arabayı almak için oto galeriye gider. Ancak arabanın satış fiyatı, plaka fiyatı ve vergileri, elindeki paranın çok üzerindedir. Araba alamadan galeriden ayrılan Hasan, düşünceli vaziyette bir kahveye gidip oturur. Kendi kendine araba alma işini konuşurken yanına iki adam gelir ve Hasan'a cebindeki paraya uygun, güzel bir arabalarının olduğunu söylerler. Hasan buna çok sevinir, adamlardan arabayı alıp evin

önüne çeker. Adamlar, noter işlerini halletmek için ertesi gün geleceklerini söyleyip giderler. Hasan ve kızı Zeynep, sevinç ve heyecanla arabayı yıkarken yanlarına polislerle beraber birisi gelir. Polis, bu arabanın çalıntı olduğunu ve Hasan’ın dolandırıldığını söyler. Hasan, yıkılır ve üzüntüsünden felç geçirir. *Bitmeyen Yol* (1965) filminde Ahmet ve arkadaşları işten sonra gezerken kalabalık bir grup görür ve merak edip yanlarına gider. Kalabalığın içinde bir adamın “*Bul karayı al parayı oyunu*” oynattığını görür. Ahmet ve arkadaşları, oyunu öğrenmek için adamı ve diğer oyunu oynayanları izler. Ahmet’in arkadaşından biri, oyunu oynatanın sürekli kaybedip oyunu oynayan adamın da sürekli para kazandığını görünce, yorulmadan daha fazla para kazanmak için oyunu oynamaya karar verir. Ancak bilmediği şey, oyunu oynatan da oynayan da düzenbazdır. Adamların amacı oyunu kazançlı olarak gösterip diğer insanların paralarını almaktır. Oyunu oynayan Ahmet’in arkadaşı, tüm gün çalışıp kazandığı yevmiyesini oyunda kaybeder.

Suç, toplum içerisinde yaş, cinsiyet fark etmeksizin herkes tarafından işlenmektedir. Hatta çocuk olarak tabir edilen on sekiz yaşından küçük kişiler de suça bulaşmaktadır. Ancak çocuklar suçu isteyerek, bilinçli bir şekilde yapmamakta, daha çok suça itilmektedir. Suça itilme nedenleri; yoksulluk çeken ailelerin çalışmaktan çocuğuna pek fazla zaman ayıramaması ve çocuğun da çalışması (*Taşı Toprağı Altın Şehir* (1978) filminde Mehmet), çocuğun bazı nedenlerden dolayı ailesinde ayrı sokakta yaşamaya başlaması olarak örnek verilebilir. Örneğin *Yusuf ile Kenan* (1979) filminde Yusuf ile Kenan’ın sokakta tanıştıkları Böcek, Yusuf ile Kenan’ı Çarpık ile tanıştır. Çarpık, kendisi de çocuk olmasına rağmen gasp, hırsızlık gibi mal varlığı ile ilgili suçlar işleyen sokak çocuklarının revidir. Çarpık ve kardeşler konuşurken sokak çocuklarından Falkonetti, Çarpık’ın arkasından bıçakla saldırır. Yusuf, Çarpık’ı kurtarır. Çarpık, hayatını kurtardığı için Yusuf’u yanına alır ve beraber işe gideceklerini söyler. Yusuf, Çarpık’la iş olarak oto teyp hırsızlığına çıkarlar. Yusuf, yine teyp çalmaya bir arabaya girdiğinde Falkonetti’nin de teypi çalmak için arabada olduğunu görür. Falkonetti’yi savuşturan Yusuf, teypi çalar. Ertesi sabah Falkonetti, Yusuf’u sormak için Böcek’in yanına gelir, Böcek, Yusuf’un nerede olduğunu bilmediğini söyler. Ayrıca Böcek, Yusuf’tan aldığı darbelerden sonra yüzünde oluşan morluklardan dolayı Falkonetti ile dalga geçer. Bunu kaldıramayan Falkonetti, Böcek’i bıçaklayarak öldürür.

Düğün (1973) filminde İbrahim, kız kardeşi Cemile'yi başlık parası karşılığında evlendirir ve bu başlık parası ile seyyar satıcılık yapmak için üç tekerlekli bir araba alır. Halil ve İbrahim, arabayla fabrikaların öğle aralarında, hafta sonu parklarda nohut pilav, su, ayran, lahmacun satmaya başlar. Yusuf da yaz gelip, okul tatile girince çay bahçelerinde, kahvelerde çıraklık etmeye başlar. İbrahim, Halil ve Yusuf, bir hafta sonu üç tekerlekli ile satış yapmaya giderler. Arabayı kurdukları yerde kendileri gibi satış yapmaya gelenlerin kazancı düşmeye başlayınca onlarla kavgaya tutuşurlar. Kavgada İbrahim, can havli ile birisini bıçaklar. Eve gelip durumu anlattıklarında Bekir, “Nasıl olsa bulurlar, kaçmak boş. En iyisi teslim olmak.” der. Yusuf, “Ben vurum. Karakola giderim derim böyle.” der. Zeliha, karşı çıkmış ancak Yusuf “Öyle lazım abla.” diyerek karakola gider. Zeliha, Yusuf’un önüne geçmişken Halil, “Aile için lazım!” diyerek Yusuf’un teslim olmasını ister.

5.2.1.6. Din

Toplumun doğru ile yanlış bulmasını, bir düzen içerisinde yaşamasını sağlayan önemli bir sosyal kurum olan din, köy halkının hayat tarzını oluşturmasında kent toplumuna göre büyük önem arz etmektedir. Geçimini genellikle tarımsal üretimden sağlayan köy insanı, üretimin her aşamasında işini Tanrı’ya emanet eder ve tüm emeğinin boşa gitmemesi için dua eder. Duasına olumlu karşılık almasa da isyan etmez, “kader”, “kısmet” diyerek dua etmeye devam eder. Ancak köylü, saflığından bilgisizliğinden ve sahtekâr din tüccarlarından dolayı bilimden uzaklaşıp dinin içerisinde olmayan batıla da inanabilmektedir. Türk filmlerinde köyden kente gelen insanın hayatında dinin etkisinden, boş ve batıl inanışlardan bahsedilmiştir.

Mütedeyyin insanlar, kentte de köyünde de dini hassasiyetlerini korurlar. *Gurbet Kuşları* (1964) filminde sabah evin babası Tahir ile oğulları Selim ve Murat, dükkânı açmak için evden çıkar ve Tahir, oğullarına “*Evden çıkarken sağ ayakla ve besmele çıkın.*” diye öğüt verir. *Bitmeyen Yol* (1965) filminde oğulları ve gelinleriyle İstanbul’a gelen Güllü Bacı, dinine bağlı, mütedeyyin bir hayat sürmektedir. Ezan okunduğu zaman hemen abdestini alır ve namazını kılar. *Sevgili Oğlum* (1977) filminde İskender ve çocukları, sofraya oturduklarında yiyecekleri yemekten sahip oldukları her şeye şükretmek için Allah’a dua etmeden yemek yemeye başlamazlar.

Diyet (1974) filminde fabrikada kaza geçiren işçi Mustafa’yı ziyarete gelen Mevlüt ve Muhsin sendikadan bahseder. Hacer’in babası Yunus da ne olduğu anlamak için kızı Hacer’e ne istedikleri sorar. Hacer, “*Bir sendikadır tutturmuşlar. Gelin birleşelim derler. Yevmiyeleri arttıralım, yemekleri düzeltelim, makineyi değiştirelim... Daha bir sürü şey. Birlik olursa bunlar olur demekteler.*” deyince, Yunus, “*Hadis-i Şerif vardır. İki birden ve üç ikiden ve dört üçten iyidir. Birleşiniz. Buyurmuştur.*” der.

Köyde tarımsal üretimle uğraşan insanlar, tohumu toprağa attıktan sonra yapabilecekleri tek şey Allah’a dua edip verimin bol olmasını beklemektir. Ancak kentte insanlar, para kazanıp, geçimlerini sağlayabilmek için mücadele vermeleri gerekmektedir. *Diyet (1974)* filminde Yunus, yaşını almış, köyde sırf yaşından dolayı büyük hürmet gören birisidir. Yunus, kente gelince geçim sıkıntısından dolayı balon satmaya başlar. Ancak elinde balonlarla çocuk eğlendirmek Yunus’un zoruna gider. Kendisi gibi köyden kente gelmiş börekçi ile konuşurken börekçi, Yunus’a alışması gerektiğini söyler ve “*Biz rençber kısmı tarlayı sürüp, tohumu serptik mi gerisini Allah’a bırakmaya almışız. Bizim yaşamamız tevekküle dayalı. Burası öyle değil.*” der.

Genellikle köyde yeterli bilgiye ulaşabilmenin zorluğundan dolayı cahil kalmış halkın din gibi görünen boş inanç ve hurafelere inanması ve bu cahil halkı kendi menfaati için kandıran din simsarları filmlerde de işlenmiştir. *Hasret (1971)* filminde köyde Kırca Ali’nin çocuğu hastalanır ve Kırca Ali, çocuğu şifa bulsun diye diğer köyde muskası, nefesi kuvvetli İlyas Hoca’nın gelmesi için muhtardan rica eder. Ancak hem muhtar hem de köyün ahalilerinden Şerif Emmi, hocanın her rica edene gelemeyeceğini ancak köyün ağası Kolçak Ağa’nın ricası üzerine gelebileceğini söyler. Kırca Ali, ilk başta sevinse de sonra bu sevinç uzun sürmez. Çünkü sahip oldukları tarlayı başkası adına çalışmamak için ağaya satmazlar ve bu yüzden de Kolçak Ağa, onlara sırt çevirir. Kırca Ali, İlyas Hoca’ya ricacı olması için Kolçak Ağa’ya tarlalarını satmaya razı olur. Kolçak Ağa da İlyas Hoca’nın gelmesi için adamlarından birini hocaya gönderir. Ancak muhtar tekrar hasta çocuğun evine gidince Kırca Ali, İlyas Hoca’ya gerek kalmadığını, köye yeni atanan öğretmen Polat’ın yanında getirdiği ilaçlardan verdiği için çocuğun iyileştiğini söyler.

Gelin (1973) filminde Veli ile Meryem’in oğlu Osman, uykusunda fenalaşır ve nefes almakta zorlanır. Köyde de daha önce böyle fenalaştığından

şifa için muska yazdırmışlarsa da fayda etmemiştir. Veli, “Çocuktur. Yel girmiştir.” deyip önemsemez ve Meryem’den anasına durumu anlatmasını ister ve “Nefesi kuvvetlidir. Okusun.” der. Osman, her fenalaştığında evin anası, Osman’ın iyi olması için hemen dizine yatırıp okumaya başlar. Bir gün Hacı İlyas, eve gelirken diz ağrıları için eczaneden ilaç krem alır. Hıdır, kremi görünce “Anamın duaları iyi gelmedi mi?” deyince, Hacı da eşi için “Kocadı mı ne, fayda etmez oldu.” der. Meryem, herkesten habersiz Osman’ı hastaneye götürür. Doktor, yapılan tetkik ve çekilen röntgene bakarak Osman’ın kalbinde delik olduğunu, ameliyat olması gerektiğini ve ameliyat için 6-7 bin lira gerektiğini söyler. Bu sırada Hıdır ve Hacı İlyas, işleri büyütme için ikinci dükkânı kiralar, nasıl olsa kazanırız diyerek borçla senetle dükkânın içine masraf yaparlar. Meryem, eve gelip Osman’ın durumunu anlatınca kimse önemsemez, Osman’ın hastalığını az yemesine, çocuk olmasına bağlarlar. Hacı İlyas, “Bu kadar borç altındayken, sokağa atılacak paramı 6-7 bin lira.” der. Ertesi gün evin anası, Osman’a kurşun dökmek için bir kadın hoca çağırır. Kadın, kurşun döker ve Osman’ın iyileşeceğini söyler. Kurban bayramını birinci günü Osman, bayram günü dışarıda çocukların gülüşmelerini duyunca dışarı koşar, koştuğu için fenalaşır yere yığılır. Meryem, Osman’ın yanına vardığında çocuğunun öldüğünü görür ve perişan olur. Meryem, Hacı İlyas’a “Kurbanın mübarek olsun!” diyerek bahçedeki koçun ipini keser. Ertesi gün, Hacı İlyas dükkâna gidince, Meryem de peşinden gelir ve “Osman öldü ağa baba. Bir daha gelmekte, hamileyim. Onu da yoluna kurban edecem. Yeter ki, iş büyüsün, dükkân büyüsün.” der. Hacı İlyas “Takdir-i İlahi” deyince daha da sinirlenen Meryem, “Dizlerin nasıl ağa baba? Sana gelince ilaçtan medet umuyorsun.” deyip dükkânı yerle bir eder, dükkânda yangın çıkar.

Diyet (1974) filminde Mustafa eskimiş, kullanılmaması gereken bir makineye yüzünden yaralanır ve ambulansla hastaneye götürülür. Aynı fabrikada çalışan Mustafa’nın sözlüsü, ustabaşı Bilal Usta’ya olayın nasıl olduğunu sorunca, Bilal Usta “Allah’ın takdiri” der. Ancak bu kaza Allah’tan dolayı değil daha fazla para kazanmak için fabrika sahibinin gereken önlemi almamasından kaynaklanır.

Kibar Feyzo (1978) filminde Feyzo, annesi Sakine’yi öküz almak yerine Gülo’yu almaya ikna edebilmek için Mecnun gibi sevdasından aklını kaybetmiş gibi davranır. “Gülo Gülo” diye sayıklar, köydeki hayvanlara aşk

dolu sözler söyleyip onları Gülo gibi gördüğünü söyler. Sakine, oğlunun delirdiğini düşünür ve çare olarak Feyzo’yu, nefesi kuvvetli Topal Hoca’ya okutmak olarak görür. Feyzo, bunu öğrenince annesinden önce Topal Hoca’nın yanına gider, hocaya kendisinin iyi olduğunu, Gülo’yu alabilmek için böyle yaptığını söyler. Feyzo, yalanına ortak olması için hocaya para verir ve hocanın, Sakine’ye tek çarenin Gülo’yu alması olduğunu söylemesini ister. Topal Hoca, ilk başta parayı beğenmez “200 lira bir de horoz” ister. Feyzo, hocanın teklifini çok bulur “150 lira ve tavuk” teklif edince hoca ile anlaşır. Daha sonra Sakine, Feyzo’yu alıp Topal Hoca’nın yanına gider ve “*Aman iyi oku hoca efendi. Hacı Hüso’nun kızından soğut. Yoksa ocağımız batar.*” der. Hoca da elinde tesbih, dua okuyup Feyzo’nun yüzüne üfler. Feyzo da hocanın nefesini Gülo’nun nefesi sanıyormuş gibi yapar, “*Kız üfleme yüzüme Gülo.*” der. Hoca, Sakine’ye “*Feyzo, sevdanın karasına tutulmuş, mümkünü yok alacaksın bu kıızı.*” der.

SONUÇ

İlk çağlarda göçebe yaşam biçimi içerisinde mağaralarda yaşamlarını sürdüren insanoğlu, tarihsel süreç içerisinde çeşitli gelişim ve yenilikler sayesinde tarımsal üretime geçmiş ve bunun tabii sonucu olarak yerleşik yaşam düzeni kurmaya başlamıştır. Yerleşik hayata geçen insanoğlunun ilk mekânı köy olarak nitelendirilir. İnsanoğlu köy mekânını kurduktan sonra değişim ve gelişimler daha da artmış ve köyden daha ileri ve gelişmiş olan kent mekânı kurulmuştur. Kent, tarımsal üretimden ziyade sanayi ve hizmet sektöründe çalışan insanların yaşadığı, köye nazaran daha modern yapıların olduğu mekândır. Kentler, Antikçağ'dan itibaren bugüne kadar varlığını sürdüren, medeniyetin sembolü yapılarıdır. Ancak Endüstri Devrimi'ne kadar kent nüfusu köylere nazaran daha az olmuştur (Yağlı, 2021). Endüstri Devrimi'yle teknolojik gelişmelerin yaşanması, kent nüfusunun giderek artmasına neden olmuştur. Günümüzde ülkemizde de diğer dünya ülkelerinde de toplam nüfusun büyük bir kısmı kentlerde yaşamaktadır.

Ülkemizde kent nüfusunun artmaya başlaması ve kentleşme sürecinin ivme kazanması 1950 yılından itibaren olmuştur. 1950 yılında yönetime gelen Demokrat Parti, ABD'den aldığı Marshall Yardımları ile ABD ve Avrupa'nın tarım ürünü ihtiyacını karşılamak için tarımsal üretime öncelik vermiştir. Bu durum tarımda ciddi bir makineleşme hareketi başlatmıştır. Tarımda, traktör başta olmak üzere birçok makinenin kullanılması, insan gücüne duyulan ihtiyacı azaltmıştır. Bu nedenle de köyde işsiz kalan büyük bir insan topluluğu ortaya çıkmıştır. Bu topluluk, çözüm olarak istihdam olanaklarının çeşitliliğinden dolayı kentlere doğru akın etmiştir. İlerleyen zamanlarda pek çok yatırımın kentlerde yoğunlaşması insanları kente çekmiştir. 1980 yılından itibaren tüm dünyada başlayan küreselleşme süreci ve onu takip eden teknolojik gelişmeler, ülkemizde de karşılık bulmuştur. Bu gelişmeler sayesinde devam eden göç hareketleri sonucu kent nüfusu köy nüfusunu geride bırakmıştır. 2000'li yıllarda internetin tüm hanelere girmesi, sosyal medya platformlarıyla herhangi bir bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, ulaşım yollarındaki ve taşıtlardaki gelişmeler insanların kente daha kolay ulaşmasını sağlamaktadır.

Kente göç eden köylü, yalnızca kentte yaşamaya başlamasıyla kentli olarak nitelendirilememektedir. Bu bireyin kentli olarak görülebilmesi için çeşitli aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Bu aşamaların tamamlanma

süreci ise köyden kente göç eden ilk nesilden ziyade ikinci hatta üçüncü nesli bulabilmiştir. Aşamalara bakıldığında örneğin; köyden kente göç eden köylü, ilk başlarda kentte hemşehrileriyle yakın ilişkiler içerisinde olmuştur. Ancak bireyin, köylü kimliğinden kurtularak kentli kimliğine geçme sürecinde hemşehrileriyle olan ilişkileri zamanla zayıflamaya başlamıştır. Daha resmi, ikincil ilişki boyutuna indirgenmiştir. Ayrıca aile yapısında da değişiklikler yaşanmıştır; geleneksel geniş aile yerini modern çekirdek aile yapısına bırakmıştır. Kentleşme süreci, köylü için uzun bir süreçtir. Bu süreç kimileri için ilerleyememekte ve hem kendi kültürüne hem de kent kültürüne yabancılaşmaya başlamaktadır. Bu yabancılaşma sonucu kural ve normlara uyulmayıp alkol, uyuşturucu madde bağımlılığı, intihar girişimi, suç işleme eğilimleri artmaktadır. Ayrıca kentleşemeyen insanlar, kendilerini kentlilerden daha düşük statüde görmekte ve karamsar bir ruh hali içerisine girmektedir. Bu karamsar ruh hali ve düşük görme kompleksi içerisindeki insanlar için kullanılan arabesk kültür ortaya çıkmıştır.

Kentleşme ve kentleşme süreçleri, sosyoloji, psikoloji, çevre bilimi vb. birçok alanda ele alındığı gibi sanat alanında da ele alınmaktadır. Ülkemizde çekilen 1960-1980 yılları arasındaki filmlerde bu süreçler sıklıkla bahsedilmiştir. Belirli bir fikir akımının ürünü olan bu filmler, bu süreçlerin zor ve sancılı taraflarını işlemiştir. Filmlerde köylü, tarımla uğraşan, karnını zar zor doyuran, köy ağasının baskısına dayanmaya çalışan birisidir. Kentli ise kibar, modern, şık giyimli, saygılı, saygın, ekonomik açıdan köylüye göre biraz daha yüksek statüdedir. Kentli, geçimini tarımdan değil genellikle fabrikada çalışarak sağlamaktadır. Köyden kente gelen kişi ise filmlerde genellikle köyünü ve köydeki durumunu özleyen, kentin yerlisinin yanında kendini düşük gören, kente hayranlıkla bakıp, kentliyi sevmeyen, geçimini de ya fabrikada çalışarak ya da seyyar satıcılık, hamallık yaparak sağlayan birisi olarak işlenmiştir.

Söz konusu dönemde köylüden kentliye dönüşümü konu edinen filmler, daha çok toplumsal gerçekçi fikir akımına uygun olarak çekilmiştir. Bu fikir akımı, daha çok toplumsal konulara, toplumun fazlasıyla muzdarip olduğu sorunlara ağırlık vermiştir. Bu nedenle de toplumsal gerçekçi filmler, kan davasına, köydeki köhneleşmiş geleneklere, köye gelen insanların yaşadığı ekonomik sıkıntı başta olmak üzere birçok sıkıntıyı konu edinmiştir. Filmler, belirli bir fikre uygun olarak çekilmiş olsa da aynı zamanda bu filmlerde gelir

elde etme amacı güdüldüğü için halk tarafından sevilen konular sıklıkla işlenmiştir. İletişim, haberleşme ve ulaşım araçlarındaki yenilikleri konu edineniletici nedenlere yeteri kadar değinilmemiştir.

Kentleşme ve kentlileşme süreçlerinin her ikisinden de bahseden çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan mizah filmlerini ele alan Bozal'ın (2018) tez çalışmasında, 1960-1980 arasındaki bulgular, aile kurumunun önemi, köyden kente gelen kişilerin değişim gösterirken ilk olarak kılık-kıyafetlerinde değişiklikler olması, köyden gelenlerin kentte yaşamaya devam ettikçe akrabalık, komşuluk, hemşehrilik ilişkilerinin azalması, kimilerinin para hırsından dolayı suç işlemeleri olarak sıralanabilir. Bozal'ın elde ettiği bulgular ile bu çalışmanın bulguları benzerlik göstermektedir. Ancak Bozal tez çalışmasında mizah filmlerini ele alması ve arabesk kültürden bahsetmemesi ile bu çalışmadan farklılık göstermektedir.

Kentleşme ve kentlileşme süreçlerini beraber ele alan çalışmalardan Gök (2022) ve Sarıbey Avcı (2022), bu çalışmanın dönemini kapsayan 1970'li yıllardaki süreçleri incelemek için *Göç Üçlemesi* olarak nitelendirilen Gelin, Düğün ve Diyet filmlerini incelemiştir. Hem Gök'ün hem de Sarıbey Avcı'nın çalışmaları incelendiğinde bu filmlerle köyden kente göç etmiş kadının sosyal hayattaki konumundan, köyden kente göç edenlerin kenti görünce şaşkınlıklarından, din kurumuna verdiklerini önemden, köydeki başlık parası gibi kente uymayan bazı geleneklerinden vazgeçmemelerinden bahsedilmiştir. Her iki çalışma ile bu çalışma bu konularda benzerlik göstermektedir. Ancak dönemi anlatma açısından üç film ele alınması noktasında da farklılık göstermektedir.

Kentlileşme sürecini incelememesiyle bu çalışmadan farklılık gösteren Demir'in (2021) tez çalışmasında 1960-1980 yılları arasında ele alınan filmler ile kentleşme süreci işlenmiştir. Demir, 1960-1970 arası dönem için dört film seçmiş, bu seçilen filmlerden *Gurbet Kuşları* ve *Bitmeyen Yol* filmleri bu çalışmada da yer almaktadır. Ayrıca bu çalışmadaki gibi 1960-1970 yılları arasındaki dönemde itici nedenlerin ve gecekondular sayısının öneminden bahsedilmiştir. 1970-1980 yılları arasındaki döneme bakıldığında ise köyden kente göç kişilerin sayısının daha da arttığından ve çarpık kentleşmenin arttığından bahsedilmiştir. Bu bulgular, bu çalışmayla benzerlik göstermektedir.

Kentleşme ve kentlileşme süreçleri, köyden kente gelen insanlar için uzun süren sancılı bir süreçtir. Bu süreçleri konu alan Türk filmlerinde genel olarak köydeki hayat, köy ağasının baskısı, para kazanamama, karın tokluğuna çalışma gibi nedenlerden dolayı çok zordur. Bu yüzden de insanlar kentlere gelmeye başlamıştır. Ayrıca köyden kente gidenler, herhangi bir kente değil genellikle büyük, metropol sayılan kentleri tercih etmişlerdir. Bunun nedeni, metropol kentlerinin cazibesi ve olanaklarının fazlalığıdır. Filmlerde köylü, kenti, uzaktan temiz sokaklara, iyi ve kibar insanlara, insanları etkileyen büyük binalara sahip, taşı toprağı altın olan, herkesin bolluk bereket içerisinde yaşadığı bir mekân olarak görmektedir. Ancak köylü, kente geldiğinde durumun hiç de öyle olmadığını anlar. Kentte her çeşit sıkıntı ve sorunun olduğunu, kentin hiç de taşının toprağının altın olmadığını, kentte hayatta kalmanın köye göre daha zor olduğunu görmüştür. Ayrıca kente gelen köylünün kente alışabilmesi de sancılı olmaktadır. Kimi bu sancılı süreci başarı ile atlatır, ekonomi başta olmak üzere her bakımdan güzel ve refah bir hayat yaşar; kimisi de bu süreçte karamsar bir ruh haline bürünebilir, kendisine, çevresine yabancılaşabilir. Veyahut da kıskandığı hayatı elde edebilmek için suça bile bulaşabilir. Her şeyi denediğini düşünen ancak istediği hayata kavuşamayan insanlar alkol gibi madde bağımlılığına düşebilir hatta intihar bile edebilir.

1960-1980 arası dönemde yapılmış filmlere bakıldığında belli bir düşünce tarzının ürünü olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Toplumun ön plana koyan, toplum sorunlarını daha çok ele alan fikir yapısı, Türk filmlerine de tesir etmiştir. Filmlerde daha çok toplumların sorun yaşadığı konular, toplumsal çöküntüler sıklıkla ele alınmıştır. İnsanların çektiği zorluklar, hayat mücadeleleri bu dönemde sıklıkla işlenmiştir. Günümüz popüler sineması göz önüne alındığında söz konusu 1960-80' dönemde toplumsal sorunlar, toplumda cazip gelmiş ve Türk sineması da bu duruma kayıtsız kalmayarak birçok filmde bu sorunlar işlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Acungil, Y. (2021). *Göç ve kentsel uyum: Yerel halkın göçmen ve mülteci algısı*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Açıl, L. (2007). *Toplumsal değer ve normlar açısından kan davaları.: Bismil örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Diyarbakır: Dicle Üniversitesi. Erişim adresi: <https://acikerisim.dicle.edu.tr/xmlui/handle/11468/2998?locale-attribute=en>
- Akçay, A. A. (1999). Toprak ağalığından kapitalist işletmeciliğe Türkiye tarımında büyük topraklı işletmeler. O. Baydar (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. içinde (s. 115-131). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Akıncı, A. ve Usta, S. (2016). Türkiye’de çok partili hayata geçişte etkili olan dış faktörlerin değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 21(1), 275-288. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sduibfd/issue/20859/223810>
- Akkor, N. (2018). 1929 Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye’de devletçilik politikasına geçiş. *Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(1), 133-139. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/498763>
- Alptekin, M. Y. (2007). *Medeniyet havzalarından küresel trendlere şehir ve toplum (şehirlerin toplum biçimlendirme işlevi)*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Altay, N. ve Gümüş, N. (2010). Hemşehrilik ve İzmir’deki hemşehri dernekleri. *Nature Sciences*. 5(3), 231-239. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/112010>
- Altıparmak, B. (2015). Hemşehri derneklerinin kente uyum sürecine etkisi üzerine bir değerlendirme. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 4(5), 441-452. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mjss/issue/40500/485255>
- Alver, K. (2012). Kent imgesi. K. Alver (Ed.). *Kent Sosyolojisi*. içinde (s. 1-16). Hece Yayınları.

- Anadolu Selçuklu Devleti.* (t.y). Erişim adresi:
<https://www.tarihiolaylar.com/tarihi-olaylar/anadolu-selcuklu-devleti-180>
- Anadolu'da İkinci Beylikler Dönemi.* (2019). Erişim adresi:
<https://tarihvakti.com/anadoluda-ikinci-beylikler-donemi/>
- Arıbaş, K. (2016). Türkiye’de yerleşme. H. Yazıcı ve N. Koca (Ed.). *Türkiye Coğrafyası ve Jeopolitiği.* içinde (s. 205-240). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Arslandaş, A. H. (2008). Sosyal değişme, kentleşme ve kentleşmenin din üzerine etkileri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.* 13(2), 171-196. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/firatilahiyat/issue/68512/1072079>
- Asker, A. ve Yıldız, E. (2014). Aşar Vergisi’nin son yıllarında Niğde ve civarındaki suistimaller üzerine bazı gözlemler. *Journal of Turkish Studies.* 9(7), 177-192. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6631>.
- Aslanoğlu, R. A. (2000). *Kent, kimlik ve küreselleşme.* Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Aytaç, Ö. (2017). Kent, metropol ve değişen yer/mekan imajları. *Mukaddime.* 8(1), 1-23. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.325935>.
- Bağış, C. R. (2019). Çocukları suça sürükleyen çevresel nedenler: Sosyal bağ ve sosyal öğrenme teorileri ışığında bir değerlendirme. *HUMANITAS: Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi.* 7(14), 203-221. <https://doi.org/10.20304/humanitas.571431>
- Bağış, C. R. (2022). Mekânın suça yansması: Kentsel mekân ve çocuk suçluluğu ilişkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.* 24(3), 1181-1202. <http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1034988>
- Bakırcı, M. (2007). *Türkiye’de kırsal kalkınma (kavramlar-politikalar-uygulamalar).* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Bal, H. (2006). *Kent sosyolojisi.* Isparta: Fakülte Kitabevi Yayınları.
- Bal, H., Aygül, H. H., Oğuz, Z. N. ve Uysal, M. T. (2012). Göçle gelenlerin toplumsal sorunları (Isparta örneği). *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.* (27), 191-210. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117830>
- Başaran, İ. (2008). *Kent ve yerel yönetim.* İstanbul: Okutan Yayıncılık.

- Başol, K. (1984). *Demografi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları.
- Baydar, O. (1999). Doğu ve güneydoğu'da zorunlu göç. O. Baydar (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. içinde (s. 333). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Begel, B. B. (1996). Kentlerin doğuşu. *Cogito Dergisi*. (8), 7-16.
- Benevolo, L. (1995). *Avrupa tarihinde kentler*. Ö. Arıkan (Haz.). İstanbul: AFA Yayıncılık.
- Berkay, F. (2009). *Tarih ve toplum: Köy ve kent (yerleşme sosyolojisine başlangıç)*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Bilican Gökkaya, V. ve Ayan, S. (2016). İç göç ve kentleşme sürecinde kadının ekonomik yoksunluğu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9(46), 390-398. Erişim adresi: <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/womens-economic-deprivation-inthe-domestic-migrationand-urbanizationprocess.pdf>
- Bookchin, M. (1999). *Kentsiz kentleşme: Yurttaşlığın yükselişi ve çöküşü*. B. Özyalçın (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Bozal, C. B. (2018). *1960'lardan günümüze Türk Sinemasında kentleşmenin mizah anlayışına yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Bumin, K. (1990). *Demokrasi arayışında kent*. İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Canpolat, H. (2002). *Türk belediyeciliğinde ölçek ve model sorunu*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Kontrolörleri Derneği (KONTDER).
- Cevizci, A. (2002). *Paradigma felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Ceylan, S. ve Somuncu, M. (2018, 3-6 Ekim). Kırsal alanların dönüşümünü kavramsal bakımından yeniden düşünmek. *TUCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu* içinde (s. 1141-1155). Ankara. Erişim adresi: http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2018/12/30.Y%C4%B1l.TamMetin84Serdar-CEYLAN_-Mehmet-SOMUNCU2.pdf
- Childe, G. (2009). *Tarihte neler oldu?*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Çağlar, Y. (1986). *Köy, köylülük ve Türkiye'de köy kalkınması sorunu*. Ankara: TZD Yayınları.
- Çakır, S. (2007). *Kentleşme ve gecekondular sorunu –Elazığ örneği-*. Isparta: Fakülte Kitabevi.

- Çakır, S. (2011). Türkiye’de göç, kentleşme/gecekondu sorunu ve üretilen politikalar. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (23), 209-222. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/117899>
- Çelebi Zengin, E. (2018). Kent ve kentleşme sarmalında Türkiye. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 20(1), 84-103. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/415802>
- Çelik, A. ve Aykanat, Ş. (2007). Komünlerin (belediyelerin) ortaya çıkışı ve işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(22), 101-115. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/69973>
- Çomaklı, E.Ş., Koç, F. ve Yıldırım, E.K. (2012). Türk Vergi Hukuku tarihinde tartışılan bir vergi: Toprak Mahsulleri Vergisi. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*. 4(2), 61-70. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hiad/issue/7652/100175>
- Daldal, A. (2005). *1960 Darbesi ve Türk Sinemasında toplumsal gerçekçilik*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Demir, M. (2021). *Kentleşme sürecinin Türk Sinemasına yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/giris.jsp>
- Demirkan, S. & Ömer, E. (2018, October 27-28). Stratejik kent yönetiminde markalaşmanın önemi: Edirne örneği. [The importance of branding in strategic city management: Edirne example.] X. *International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series Ohrid/Macedonia*. içinde (s. 354-363). D. Nikoloski, D. K. Dimitrov ve R. Yılmaz. (Ed.). X. IBANESS Congress Series-Ohrid / Macedonia. Erişim adresi: https://www.ibaness.org/conferences/ohrid_2018/ibaness_ohrid_proceedings_draft_9.pdf
- Demirkan, T. (1996). Tarih boyunca kuşatılan özgürlük adaları; kentler. *Cogito Dergisi*. (8), 17-22.
- Demirkaya, Y. ve Koç, M. (2017). 6360 Sayılı Kanun ile birlikte mahalleye dönüşen köylerde değişimin katılım açısından muhtarlığa etkisi: Menteşe ve Seydikemer ilçeleri üzerinden bir değerlendirme. *Strategic Public Management Journal*. 3(6), 124-149. <https://doi.org/10.25069/spmj.342576>

- Dökmeci, S., Manap, G., Aydın, S. ve Onur, M. (2022). *Çevresel göstergeler*. Ankara: T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı/Çevresel Etki Değerlendirmesi, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü.
- Dönmez, E. Y. ve İmik, Ü. (2020). Ferdi Tayfur örnekleminde Türk Sinemasında arabesk müzik. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*. 6(2), 135-148. <https://doi.org/10.22252/ijca.827721>
- Durkheim, E. (2002). *İntihar*. Ö. Ozankaya (Çev.). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Elmacı, T. (2010). Türk Sineması'nda kent ve öteki. *Akdeniz Sanat*. 3(5), 69-86. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/akdenizsanat/issue/27652/291411>
- Erkan, R. (2010). *Kentleşme ve sosyal değişme*. Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- Erkan, R. ve Erdoğan, Y. M. (2006). Göç ve çocuk suçluluğu. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 9(9), 79-90. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21102/227258>
- Erman, T. (1998). Kadınların bakış açısından köyden kente göç ve kentteki yaşam. A. B. Hacımiraçoğlu (Ed.). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. içinde (s. 211-224). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Erman, T. (2012). Urbanization and urbanism. the routledge handbook of modern Turkey. [Kentleşme ve şehircilik. modern Türkiye'nin routledge el kitabı.] M. Heper ve S. Sayari (Ed.). *Routledge*. içinde (s. 293-302). <https://doi.org/10.4324/9780203118399>.
- Ertan, M. (2018). Toprak Mahsulleri Vergisinin esasları ve sonuçları: Toprak Mahsulleri Vergisi II. aşar mıydı?. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 14(2), 239-256. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esad/issue/41569/538632>
- Erten M. (1999). *Nasıl bir yönetim*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Ertürk, R. ve Okan, O. (2001). Batı kenti ve nüfus. F. Gümüsoğlu (Yay. haz.) *21. yüzyıl karşısında kent ve insan*. içinde (s. 53-59). Bağlam Yayınları.
- Es, M. ve Ateş, H.(2004). Kent yönetimi, kentleşme ve göç: Sorunlar ve çözüm önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. (48), 205-248. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/890/9892>
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. C. Güzel (Yay. haz.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

- Gök, H. (2022). 1970’lerdeki iç göç olgusunun Türk Sinemasındaki bazı izleri. *Uluslararası Hukuk ve Sosyal Bilim Araştırmaları Dergisi*. 4(1), 89-102. <https://doi.org/10.51524/uhusbad.1059787>
- Gökçe, B. (2004). *Türkiye’nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*. Ankara: Savaş Yayınları.
- Gölbaşı, S. (2007). *Kentleşme ve suç: İstanbul’un kentleşme süreci ile suçluluk arasındaki ilişkinin kuramsal analizi*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Erişim adresi: <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/42872.pdf>
- Görmez, K. (1991). *Şehir ve insan*. Ankara: MEB Basımevi.
- Güler, M. Ve Parlıyan, M. B. (2020). Roman toplumunun kentleş(e)memesi kapsamında suç ve kent ilişkisi: Edirne örneği. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*. 2(2), 40-73. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yykentcevre/issue/58818/829448>
- Güllü, İ. (2014). Suç olgusuna teorik ve eleştirel bir yaklaşım. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 2014(3), 104-107. <https://doi.org/10.18493/kmusekad.11567>
- Günay, D. (2002). Sanayi ve sanayi tarihi. *Mimar ve Mühendis Dergisi*. (31), 8-14. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/317662230_Sanayi_ve_Sanayi_Tarihi
- Güreşçi, E. (2018, 4-5 Mayıs). Türkiye’de kırsal göç kararında cinsiyet faktörü üzerine bir yaklaşım. Ş. Kaypak (Ed.). 2. *Uluslararası Multidisipliner Çalışmaları Kongresi Bildiri Tam Metin Kitabı*. içinde (s. 121-126). Ankara: Akademisyen Kitabevi. Erişim adresi: http://www.multicongress.net/2018Multicongress/kongre_kitab%C4%B1.php
- Güvenç, B. (2005). *İnsan ve kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Haldun, İ. (1997). *Mukaddime*. Cilt I. T. Dursun (Çev.). İstanbul: Onur Yayınları.
- Hamamcı, C. (1981). *Merkezi yönetim- yerel yönetim ekseninde belediyelerimizin yapısı ve demokratikleşme eğilimi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: A.Ü. Siyasi Bilgiler Fakültesi.
- Hatt, P. K. ve Reiss, Jr. J. (2002). Kentsel yerleşimlerin tarihi. A. Alkan ve B. Duru (Der. ve Çev.). 20. *Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Hilav, S. (2008). *Felsefe yazıları*. İstanbul: YKY Yayınları.
- Hout, L. J., Thalmann, S. J. ve Valbelle, D. (2000). *Kentlerin doğuşu*. A. B. Girgin (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Howard, E. (1902). *Garden cities of tomorrow*. London: SwanSonnenchein & CO LTD: Paternoster.
- Işık, Ş. (2005). Türkiye'de kentleşme ve kentleşme modelleri. *Ege Coğrafya Dergisi*. 14(1-2), 57-71. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/56792>
- İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde göç hareketleri. O. Baydar (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. içinde (s. 249-268). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- İlkkaracan, P. ve İlkkaracan, İ. (1999). 1990'lar Türkiye'sinde kadın ve göç. O. Baydar (Ed.). *75. Yılda Köylerden Şehirlere*. içinde (s. 305-322). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İnalçık, H. (1989, 21-25 Ağustos). Köy, köylü ve imparatorluk. V. *Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi*. içinde (s 1-11). Ankara: Türk Tarih Kurumu. Erişim adresi: https://yunus.hacettepe.edu.tr/~mehoz/soseko/koy_koylu_imp_INALCI K.PDF
- Jacobs, J. (2011). *Büyük Amerikan şehirlerinin ölümü ve yaşamı*. B. Doğan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Karakaya, H. (2018). Türk Sinemasında din adamı tiplemesi. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(12), 48-69. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tusbd/issue/38457/418525>
- Karpat, H. K. (2003). *Türkiye'de toplumsal dönüşüm*. A. Sönmez (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kavimler Göçü ve Sonuçları*. (2019). Erişim adresi: https://tarihvakti.com/asya-hun-devleti/#Kavimler_Gocu_ve_Sonuclari
- Kaya E., Şentürk H., Danış O. ve Şimşek S. (2007). *Modern kent yönetimi- I*. İstanbul: Okutan Yayınları.
- Kaya, E. (t.y.). *Kentleşme ve kentlileşme*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Kaya, S. (2017). 1970'li yıllarda Orhan Gencebay filmlerinde kent hayatı. *Kurgu*. 25(3), 30-43. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kurgu/issue/59640/859516>

- Kaygalak, S. (2005). Osmanlı’da kentsellik ve kentler: Kent tarihi yazımında kültürelciliklerin ötesine geçebilmek.... *Mülkiye Dergisi*. 29(246), 19-35. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/246/969>
- Kaymal, C. (2017). Kırdan kente göçün kültürel sonuçları: Gecekondulaşma ve arabesk. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(15), 1499-1519. DOI: 10.7816/ulakbilge-05-15-07
- Kaypak, Ş. (2018, 28-30 Kasım). Kırsaldan kente göç ve toplumsal değişimde kadının yeri. O. Işık (Ed.). 2. *Çukurova Kadın Çalışmaları Kongresi*. içinde (s. 310-322). Adana: *Çukurova Üniversitesi Yayını*.
- Keleş, R. (1980). *Kentbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Keleş, R. (2016). *Kentleşme politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kınal, F. (1998). *Eski Anadolu tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Kırık, A. (2014). *Türk Sineması’nda arabeskin doğuşu ve gelişimi*. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*. 2(3), 90-117 <https://doi.org/10.19145/guifd.72556>
- Kızılaslan, N. (2006). Kente uzaklığın kırsal aile yapısına etkileri. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(3), 141-162. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijmeh/issue/54838/750818>
- Kızılcılık, S. (2000). *Sosyoloji yazıları II*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kocacık, F. (2000). Kitle toplumu, küreselleşme ve Türkiye. *Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğlu’na Armağan*. içinde (s. 107-118). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Kocatürk Aksu, G. (2021). Türkiye’de kentleşme ve göç olgusuyla ilgili makalelerin dönemsel olarak incelenmesi. *Kent ve Çevre Araştırmaları Dergisi*. 3(1), 4-27. <https://doi.org/10.48118/yykentcevre.874607>.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). Türkiye’de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri. *Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 3(3), 163-184. Erişim adresi: <https://www.kafkas.edu.tr/dosyalar/iibfdergi/file/03/7.pdf>
- Kongar, E. (2007). *21. yüzyılda Türkiye: 2000’li yıllarda Türkiye’nin toplumsal yapısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koyuncu, A. (2012). Türkiye’de göç ve kentleşme. K. Alver (Ed.). *Kent Sosyolojisi*. içinde (s. 379-393). Ankara: Hece Yayınları.

- Köprülü, F. (1991). *Osmanlı Devleti'nin kuruluşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Köymen, O. (1999). Cumhuriyet döneminde tarımsal yapı ve tarım politikaları. O. Baydar (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. içinde (s. 1-30). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Kurt, H. (2003). *Türkiye'de kent-köy çelişkisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kurtkan, A. (1968). *Köy sosyolojisi*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.
- Kuyucak Esen, Ş. (2010). *Türk Sinemasının kilometre taşları: Dönemler ve yönetmenler*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Madenoğlu, D. N. ve Akdaş, C. (2016). Politik sinemada popüler ya da popüler sinemada politik filmler: Türk Sinemasında politik filmler ve Sermiyan Midyat. G. Parlayandemir ve Y. D. Birincioğlu (Ed.). *2000 Sonrası Türk Sinemasında Türler ve Yönetmenler*. içinde (s. 213-262). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji sözlüğü*. O. Akinbay ve D. Kömürcü (Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2004). *Alman ideolojisi*. S. Belli (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi*. (1922, Mart 1) https://www5.tbmm.gov.tr/tarihce/aturk_konusma/1d3yy.htm (Erişim tarihi: 18.03.2022)
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi*. (1936, Kasım 1) https://www5.tbmm.gov.tr/tarihce/aturk_konusma/5d2yy.htm (Erişim tarihi: 15.04.2022)
- Molo, Ü. (2015). *Yeşilçam sinemasında "Değişen Kadın" imgesi: Köylü kadının kentli kadına dönüşümü*. (Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Morris, İ. (2000). *Kent ve devlet olarak erken polis: Antik dünyada kırsal ve kent*. J. Rich (Ed.). L. Özgener (Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Mumford, L. (2007). *Tarih boyunca kent kökenleri, geçirdiği dönüşümler ve geleceği*. G. Koca ve T Tosun (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Mutlu, A., Reyhan H. ve Doğan, H. H. (2016). *Kentleşme*. Ankara: Palme Yayıncılık.

- Niray, N. (2002). Tarihsel süreç içinde kentleşme olgusu ve Muğla örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (9), 1-27. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/musbed/issue/23505/250441>
- Ortaylı, İ. (2010). *Türkiye teşkilat ve idare tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat.
- Osmanlı Devleti Toprak Yönetimi*. (2019). Erişim adresi: <https://tarikhvakti.com/osmanli-devleti-toprak-yonetimi/>
- Osmanoğlu, Ö. (2015, 29-30 Mayıs). Yeşilçam Sinemasında göç olgusu: Değişen kültür ve toplumsal yapı. *Disiplinlerarası Göç ve Göç Politikaları Sempozyumu Kitabı*. içinde (s. 573-598). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/342282582_Yesilcam_Sinemasi'nda_Goc_Olgusu_Degisen_Kultur_ve_Toplumsal_Yapi
- Osmay, S. (1998). 1923'ten bugüne kent merkezlerinin dönüşümü. Y. Sey (Ed.). *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. içinde (s. 139-154). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1990). *Toplumbilim*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Önder, İ. (1999). Aşar'ın kaldırılması ve tarım kesimine uygulanan vergiler. O. Baydar (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. içinde (s. 67-74). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Özbek, N. (2015). *İmparatorluğun bedeli Osmanlı'da vergi, siyaset ve toplumsal adalet 1839-1908*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Özcan, K. (2007). *Anadolu'da Selçuklu dönemi yerleşme sistemi ve kent modelleri*. *İTÜDERGİSİ/a*. 6(1), 3-15. Erişim adresi: http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/view/548
- Özçelik, N. (2011). *İlkçağ tarihi ve uygarlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özensel, E. (2015). *Türkiye'de kırsal yapıların dönüşümü: Kırsal sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Özer, İ. (2004). *Kentleşme, kentlileşme ve kentsel değişme*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Özer, İ. (2017). Türkiye'de kent, kentleşme ve kentsel değişme. M. Zinkıran (Ed.). *Dünden Bugüne Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. içinde (s. 249-278). Dora Yayıncılık.
- Özerkmen, N. ve Kahya, Y. (2008). Organize suç örgütlerinin oluşumunda hemşehrilik ilişkilerinin rolü. *Polis Bilimleri Dergisi*. 10(4), 15-42.

- Erişim adresi: <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911085.pdf>
- Özgüç, A. (1993). *100 filmde başlangıcından günümüze Türk Sineması*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Özkiraz, A. ve Acungil, Y. (2012). Hemşehri derneklerinin kentleşme sürecindeki rolü (Tokat örneği). *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 29(1), 247-272. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huefd/issue/41214/509022>
- Pamuk, Ş. (1993). *100 soruda Osmanlı-Türkiye iktisadi tarihi 1500-1914*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Pamuk, Ş. (1999). İkinci dünya savaşı yıllarında iase politikası ve köylülük. O. Baydar (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. içinde (s. 57-66). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Pamuk, Ş. (2014). *Türkiye'nin 200 yıllık iktisadi tarihi büyüme, kurumlar ve bölüşüm*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Pirrenne, H. (2014). *Ortaçağ kentleri*. Ş. Haradeniz (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Pustu, Y. (2006). Küreselleşme sürecinde kent "antik site'den dünya kentine. *Sayıştay Dergisi*. (60), 129-151. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sayistay/issue/61517/918914>
- San, S. (2011). Kentleşmemenin nedeni olarak yabancılaşma ve anomi. *Yaratıcı Drama Dergisi*. 6(12), 85-89. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ydrama/issue/23807/253679>
- Sarı Aksakal, B. (2018). Türk Sineması ışığında Türkiye'deki sosyoekonomik, sosyopolitik ve sosyokültürel dönüşümler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 58(11), 749-759. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2589>.
- Sarıbay Avcı, E. (2022). *1970'li yıllarda Türkiye'de göç ve kentleşmenin filmler üzerinden yorumlanması: Gelin, Düğün ve Diyet Filmleri örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi.
- Savur, Ş. (2019). 27 Mayıs 1960 Darbesi'nin İzmir'e yansımaları ve siyasi partilerin İzmir'deki örgütlenişi. *Tarih ve Günce*. 2(4), 39-58. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarihvegunce/issue/43495/531581>

- Saydam, B. (2020). Türk Sineması'nın tarihine genel bir bakış. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 36(18), 401-424.
- Schüler, H. (1999). *Türkiye'de sosyal demokrasi: Particilik hemşehricilik Alevilik*. Y. Tonbul (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sencer, M. (1999). Toprak reformu çabaları ve tartışmaları. O. Baydar (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. içinde (s. 22-25). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Sencer, Y. (1979). *Türkiye'de kentleşme: Bir toplumsal ve kültürel değişme süreci*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sevindi, K. (2016). Sosyo-kültürel bağlamıyla Yeşilçam'daki kötü adam temsilleri: Köy ağaları örneği. *Medeniyet Sanat Dergisi*. 2(1), 61-78. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/medeniyetsanat/issue/24535/259917>
- Sezal, İ. (1997). *Kentleşme*. İstanbul: Ağaç Yayınları.
- Sezal, İ. (2002). Kentleşme ve göç. İ. Sezal (Ed.). *Sosyolojiye Giriş*. içinde (s. 403-446). İstanbul: Martı Kitap Yayınevi.
- Simmel, G. (2015). *Modern kültürde çatışma*. T. Bora, U. Özmakas, N. Kalaycı ve E. Gen (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Slattery, M. (2014). *Sosyolojide temel fikirler*. Ü. Tatlıcan ve G. Demiriz (Haz.). Bursa: SENTEZ Yayın ve Dağıtım.
- Sunata, U. (2013). Göçmen işçinin sıla hasreti: Bir yabancılaşma hikâyesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 3(27), 197-218. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusosyoloji/issue/540/5012>
- Şahin, Ç. (2014). *Türkiye'de arabesk müzik kültürü ve TRT sanstür kararlarının etkisi: “sen benim içimde bir korkulu rüya...”* Erişim adresi: http://www.umut.org.tr/userfiles/files/Document/document_3a6af37d21fe4153b28872d7b54f2982.pdf
- Şahin, H. (2016). *Türkiye ekonomisi tarihsel gelişimi- bugünkü durumu*. (16. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Şahin, S. (2003). Türkiye beşeri coğrafyası. C. Şahin (Ed.). *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*. içinde (s. 13-141). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Şahin, Y. (2011). *Kentleşme politikası*. Trabzon: Murathan Yayınevi.

- Şallı, A. (2017). Kentleşme sürecinde ahlaki değerler: İstanbul ve Antalya üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Kocaeli İlahiyat Dergisi*. 1(1), 63-102. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kider/issue/29468/321946>
- Şen, E. M. ve Kaplan, B. (2020). Alt kültürün bir yansıması olarak arabesk müziğin sosyolojik boyutları. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi*. 6(2), 45-50. <https://doi.org/10.22252/ijca.820981>
- Şengül, T. H. (2009). *Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçlerinin eleştirisi*. (Gözden Geçirilmiş 2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Şimşek, G. (2015). Siyasi olayların Türk Sinemasına yansıması. N. Mazıcı (Ed.). *Türk Sinemasının 100. Yılına Armağan*. içinde (s. 111-138). Marmara Üniversitesi Yayınevi.
- Şimşek, Ş. (2022, 31 Ekim). *Göç üçlemesi*. (1973-74). A. Kavak (Ed.). Erişim adresi: <https://www.soylentidergi.com/goc-uclemesi-incelemesi-gelin-dugun-diyet/>
- Şimşir, B. Z. (2021). *Yabancılaşma kavramı ekseninde kente yabancılaşma algısını ölçmeye yönelik bir araştırma: Karaman il merkezi örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Karaman: Karaman Üniversitesi. Erişim adresi: <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)*. T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>
- Tankut, G., Çalışkan, O., Levent, T. ve Zorlu, F. (2002). Kentler. *Bilim ve Teknik Dergisi*. Aralık Sayısı. Ankara.
- Tatlıldil, E. (1989). *Kentleşme ve göç*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Tatlıldil, E. (2002). Kentleşme ve göç. İhsan Sezal (Ed.). *Sosyolojiye Giriş*. içinde (s. 403-446). İstanbul: Martı Kitap Yayınevi.
- Taylan, H. H. (2009). Türkiye'de köy ailesinde aile içi ilişkiler. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Dergisi Fakültesi Dergisi*. (22), 117-138. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sefad/issue/16482/172116>
- Tekeli, İ. (2001). *Modernite aşılırken kent planlaması*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Tekeli, İ. (2011). *Modernizm, modernite ve Türkiye'nin kent planlama tarihi*. İstanbul: TTV.
- Tekeli, İ. (2019). Cumhuriyet dönemi boyunca kırsalın geçirdiği dönüşüm ve kırsaldaki kopuş. *Efil Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 2(6), 8-49 Erişim adresi:
https://www.academia.edu/40913950/Cumhuriyet_D%C3%B6nemi_Boyunca_K%C4%B1rsal%C4%B1n_Ge%C3%A7irdi%C4%9Fi_D%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm_ve_K%C4%B1rdan_Kopu%C5%9F_Efil_Journal_Cilt_2_Say%C4%B1_6_ss_8_49
- Tekeli, İ. ve İlkin, S. (1999). Devletçilik dönemi tarım politikaları (modernleşme çabaları). O. Baydar (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. içinde (s. 43-56). İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Tekelioğlu, Y. (2010). Toprak reformu ve Türkiye uygulamaları. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*. 10(19), 43-80. Erişim adresi:
<http://www.ajindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868720.pdf>
- Terzi, E. ve Koçak, Y. (2014). Hemşehri dernekleri, hemşehrilik bilinci ve kentlileşme ilişkisi üzerine bir araştırma: İstanbul/Sultangazi'deki Karşılıklı hemşehri dernekleri örneği. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (32), 137-150. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61812/924743>
- Tezcan, M. (1981). *Kan davaları: Sosyal antropolojik yaklaşım*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (2019). İlkel toplumlarda başlık parası geleneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 9(1), 415-426.
https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000453
- Tezel, Y. S. (1984). *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi 1923-1950*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Tiken, S. (2015). *Türk Romanında kentleşme ve kentlileşme 1950-1980*. Ankara: Kitap & Kafe Serüven.
- Topal, A. K. (2004). Kavramsal olarak kent nedir ve Türkiye'de kent neresidir?. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(1), 276-294. Erişim adresi: <http://hdl.handle.net/20.500.12397/5531>

- Topses, D. M. (2012). Türkiye’de kan davası geleneğinin sosyolojik çözümlemesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*. 4(2), 189-197. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sobiadsbd/issue/11354/135708>
- Torlak, S. E. ve Polat, F. (2006). Kentlileşme Sürecinde kimlik farklılaşması açısından Denizli’de iki mahallenin karşılaştırmalı analizi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 8(2), 167-186. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gaziuiibfd/issue/28335/301151>
- Tugen, B. (2014). 1960-1980 Darbeleri arasında Türk Sinemasında düşünce oluşumu ve filmlerin sosyolojik görünümleri. 21. *Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(7), 159-175. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/egitimvetoplum/issue/5126/69822>
- Türkiye İstatistik Kurumu (2023, 2 Ağustos). *Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2022-49662> (Erişim tarihi: 02.03.2024)
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024, 6 Şubat). *Adrese dayalı nüfus kayıt sistemi sonuçları*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2023-49684>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024, 20 Şubat). *Motorlu kara taşıtları*. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Motorlu-Kara-Tasitlari-Ocak-2024-53453>
- Türk Ceza Kanunu’nun 141 ve 142’nci Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun. (1951, 11 Aralık). Resmi Gazete (sayı: 7979). Erişim adresi: https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc034/kanuntbmmc034/kanuntbmmc03405844.pdf
- Türk Dil Kurumu (t.y). Arabesk. *Türkçe Güncel Sözlük* içinde 12.11.2022 tarihinde erişildi, <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu (t.y). Kasaba. *Türkçe Güncel Sözlük* içinde 03.03.2022 tarihinde erişildi, <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkdöğün, O. (2006). *Türkiye’de köy sosyolojisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

- Tütengil, C. O. (1975). *100 soruda kırsal Türkiye'nin yapısı ve sorunları*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Uğurlu, Ö. (2010). Kentlerin tarihsel gelişimi. Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak, M. Şiriner (Ed.). *Türkiye Perspektifinde Kent Sosyolojisi Çalışmaları*. içinde (s. 25-68). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Uygur, N. (1996). Kentler, köyler. *Cogito Dergisi. Yaz 1996* (8), 131-152.
- Ünlü, Ş. ve Serarslan, M. (2012). Türk Sinemasında köylü-kentli karşılaşması: ‘Hakkârî’de Bir Mevsim’ ve ‘Uzak’ filmleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (27), 217-227. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/susbed/issue/61804/924582>
- Ünsal, A. (1995). *Kan davası*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Weber, M. (2010). *Şehir modern kentin oluşumu*. M. Ceylan (Çev.). İstanbul: Yarıncılık.
- Wirth, L. (2002). Bir yaşam biçimi olarak kentleşme. A. Alkan ve B. Duru (Çev.). *20. Yüzyıl Kenti*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Yağlı, H. C. (2021, 28 Nisan). *Sanayi Devrimi sonrası kentlerin küreselleşmesi, kapitalizmin yeni kaynakları*. Erişim adresi: <http://www.toplumveutopya.com/sanayi-devrimi-sonrasi-kentlerin-kuresellesmesi-kapitalizmin-yeni-kaynaklari-hasan-can-yagli/>
- Yalçın, C. (2010). *Türkiye’de kentleşme sorunları üzerine bir tartışma*. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 28(1), 225-245. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/huniibf/issue/29084/311246>
- Yalçın, Ö. ve Dönmez, A. (2017). Sosyal psikolojik açıdan yabancılaşma: Dean’in Yabancılaşma Ölçeği’nin Türkçeye uyarlanması. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 8(2), 150-175. https://doi.org/10.1501/sbder_0000000143
- Yavuz, F. (1967). Toprak ya da tarım reformu. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 22(2), 29-41. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000000875
- Yıldız, U. (2008) *Yetişkin eğitimi çerçevesinde kentleşme: Bursa örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Proquest veri tabanından erişildi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitimbilimleri Enstitüsü.
- Yılmaz, E. (2001). Suçlu kentin çocukları: İstanbul’da suç işlemiş çocuklar sorunu. F. Gümüšoğlu (Haz.). *21. Yüzyıl Karşısında Kent ve İnsan*. içinde (s. 339-353). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. (2011). Kentlerin ortaya çıkışı ve sosyo-politik açıdan Türkiye’de kentleşme dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(35), 252-267. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esosder/issue/6149/82577>
- Yılmaz, N. (2004). Farklılaştırıcı ve ayrıştırıcı bir mekanizma olarak kentleşme. *Journal of Social Policy Conferences*. (48), 249-267. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/890/9893>
- Yılmaz, N. (2008). *Hemşehri kimliği*. İstanbul: BETA Basım Yayın Dağıtım.
- Yorgancılar, S. (2010). İki sembol sinema akımı: Milli Sinema ve Ulusal Sinema. *Umran Dergisi*. (194), 71-74. Erişim adresi: <http://www.umrandergisi.com.tr/iki-sembol-sinema-akimi-milli-sinema-ve-ulusal-sinema-cn1240.html>
- Yörükan, A. (2006). *Şehir sosyolojisinin ve insan ekolojisinin teorik temelleri*. T. Yörükan (Der.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yurt, G. R. (2020). Kentleşmenin tarihsel gelişimi. *Disiplinlerarası Sosyal Bilimler Dergisi*. (7), 19-44. Erişim adresi: <https://www.sosyalbilimler.com.tr/index.php/disosbilder/article/download/54/57>
- Yücel, C. (2020). 20. yüzyıl dünya ve Türkiye kentleşmesi üzerine bir derleme. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (50), 200-230. <https://doi.org/10.48070/erusosbilder.762929>
- Zengin Çelik, H. ve Tezcan, S. (2017). Türk sinemasında göç temalı İstanbul filmleri üzerinden kentlerdeki mekânsal ve toplumsal değişimlerin incelenmesi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2(2), 619-636. <https://doi.org/10.33905/bseusbed.354359>
- 1961 Anayasası (1961, 9 Temmuz). T.C Resmi Gazete (sayı: 334). (Mülga). Erişim adresi: <https://www.anayasa.gov.tr/tr/mevzuat/onceki-anayasalar/1961-anayasasi/>
- 442 Köy Kanunu (1924, 18 Mart). T.C Resmi Gazete (sayı: 68). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.442.pdf>
- 4753 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (1945, 15 Haziran). T.C Resmi Gazete (sayı: 6032). (Mülga). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/6032.pdf>

5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005, 3 Temmuz). T.C Resmi Gazete (sayı: 25874). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf>

775 Gecekondu Kanunu (1966, 20 Temmuz). T.C Resmi Gazete (sayı: 12362). Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.775.pdf>

Kullanılan Filmler

Ekicigil, R. (Yapımcı) ve Refiğ, H. (Yönetmen). (1964). *Gurbet Kuşları*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Artist Film. Erişim adresi: <https://www.beyazperde.com/filmler/film-178093>

Gürsu, T. (Yapımcı) ve Elmas, O. (Yönetmen). (1965). *Altın Şehir*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Gürsu Yapım. Erişim adresi: <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/6734/altin-sehir>

Kocataş, M. (Yapımcı) ve Sağıroğlu, D. (Yönetmen). (1965). *Bitmeyen Yol*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Gen-Ar Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/2419-bitmeyen-yol>

İlkiz, M. (Yapımcı) ve Yürüklü, C. (Yönetmen). (1965). *Büyük Şehrin Kanunu*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Sibel Yapım. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/2517-bueyuek-sehrin-kanunu>

Seden, O. F. (Yapımcı) ve Seden, O. F. (Yönetmen). (1966). *Düğün Gecesi*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Kemal Film. Erişim adresi: <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/6902/dugun-gecesi>

İnanoğlu, B. (Yapımcı) ve Bozkuş, M. (Yönetmen). (1966). *Seher Vakti*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Er Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/5639-seher-vakti>

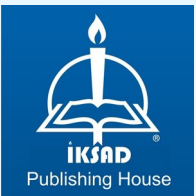
Duru, N. ve Duru, S. (Yapımcı) ve Jöntürk, R. (Yönetmen). (1966). *Yaşamak Haram Oldu (Varto Faciası)*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Duru Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/6726-yasamak-haram-oldu>

Gülyüz, A. (Yapımcı) ve Gülyüz, A. (Yönetmen). (1967). *Ayşecik: Canım Annem*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Metro Film ve Melek Film. Erişim adresi: <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/7264/canim-annem>

İnanoğlu, B. (Yapımcı) ve Göreç, E. (Yönetmen). (1967). *Eceline Susayanlar*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Er Film. Erişim adresi: <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/7277/eceline-susayanlar>

- Erdoğan, T., Erdur, N., Özipek, E. ve Şensoy, S. (Yapımcı) ve Olgaç, B. (Yönetmen). (1968). *Öksüz*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Gaye Film. Erişim adresi: <https://www.sinemalar.com/film/8293/oksuz>
- Dilbaz, N. (Yapımcı) ve Gültekin, S. (Yönetmen). (1969). *Gelin Ayşem*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Erciyes Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/3410-gelin-aysem>
- Şenher, B. (Yapımcı) ve Elmas, O. (Yönetmen). (1970). *Öleceksek Ölelim*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Bilgin Film. Erişim adresi: <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/1490/oleceksek-olelim>
- Duru, N. (Yapımcı) ve Jöntürk, R. (Yönetmen). (1971). *Hasret*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Duru Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/3683-hasret>
- Gülgen, M. (Yapımcı) ve Gülgen, M. (Yönetmen). (1973). *Patron*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Gülgen Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/5466-patron>
- Erman, H. (Yapımcı) ve Akad, Ö. L. (Yönetmen). (1973). *Gelin*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Erman Film. Erişim adresi: <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/3770/gelin>
- Erman, H. (Yapımcı) ve Akad, Ö. L. (Yönetmen). (1973). *Düğün*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Erman Film. Erişim adresi: <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/3769/dugun>
- Erman, H. (Yapımcı) ve Akad, Ö. L. (Yönetmen). (1974). *Diyet*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Erman Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/3002-diyet/>
- Bozdoğan, M. (Yapımcı) ve Uçanoğlu, Y. (Yönetmen). (1974). *Namus Belası*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Özdoğan Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/5123-namus-belasi>
- Şahan, H. (Yapımcı) ve Gülyüz, A. (Yönetmen). (1975). *Salak Bacılar*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Melek Film. Erişim adresi: <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/5294/salak-bacilar>
- Nacar, B. ve Nacaroğlu, C. (Yapımcı) ve Figenli, Y. (Yönetmen). (1977). *Hıdır*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Bizim Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/7097-hidir>

- İnanoğlu, B. (Yapımcı) ve Arkin, C. (Yönetmen). (1977). *Sevgili Oğlum*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Er Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/5781-sevgili-oglum>
- Tilav, E. (Yapımcı) ve İnanç, Ç. (Yönetmen). (1977). *Gönül Ferman Dinlemez*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Gaye Film. Erişim adresi: <https://www.sinemalar.com/film/211184/gonul-ferman-dinlemez-1977>
- Saner, H. (Yapımcı) ve Gürsu, T. (Yönetmen). (1977). *Çeşme*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Saner Film. Erişim adresi: <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/5127/cesme>
- Erman, H. (Yapımcı) ve Arkin, C. (Yönetmen). (1978). *Baba Kartal*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Erman Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/1005-baba-kartal>
- Ataman, N. (Yapımcı) ve Batıbeki, Y. A. (Yönetmen). (1978). *Kibar Feyzo*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Arzu Film. Erişim adresi: <https://www.tsa.org.tr/tr/film/filmgoster/5171/kibar-feyzo>
- İnanoğlu, T. (Yapımcı) ve Aksoy, O. (Yönetmen). (1978). *Taşı Toprağı Altın Şehir*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Erler Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/1629-tasi-topragi-altin-sehir>
- Saner, H. (Yapımcı) ve Gürsu, T. (Yönetmen). (1978). *Derbeder*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Saner Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/2926-derbeder>
- İşıklar, Y. ve Dilbaz, N. (Yapımcı) ve Jöntürk, R. (Yönetmen). (1979). *Kara Yazma*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Yavuz Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/8475-kara-yazma>
- Kavur, Ö. ve Sarıcioğlu, N. (Yapımcı) ve Kavur, Ö. (Yönetmen). (1979). *Yusuf ile Kenan*. [Sinema Filmi]. Türkiye: Çağdaş Araştırma Grubu ve Alfa Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/6890-yusuf-ile-kenan>
- Soydan, S. (Yapımcı) ve Gören, Ş. (Yönetmen). (1979). *Aşkta Ben Mi Yarattım?* [Sinema Filmi]. Türkiye: Fatoş Film ve Gülşah Film. Erişim adresi: <https://www.sinematurk.com/film/1827-aski-ben-mi-yarattim>

ISBN: 978-625-367-669-8